DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ

Voice of Eastern Turkistan

صوت تركستان الشرقية

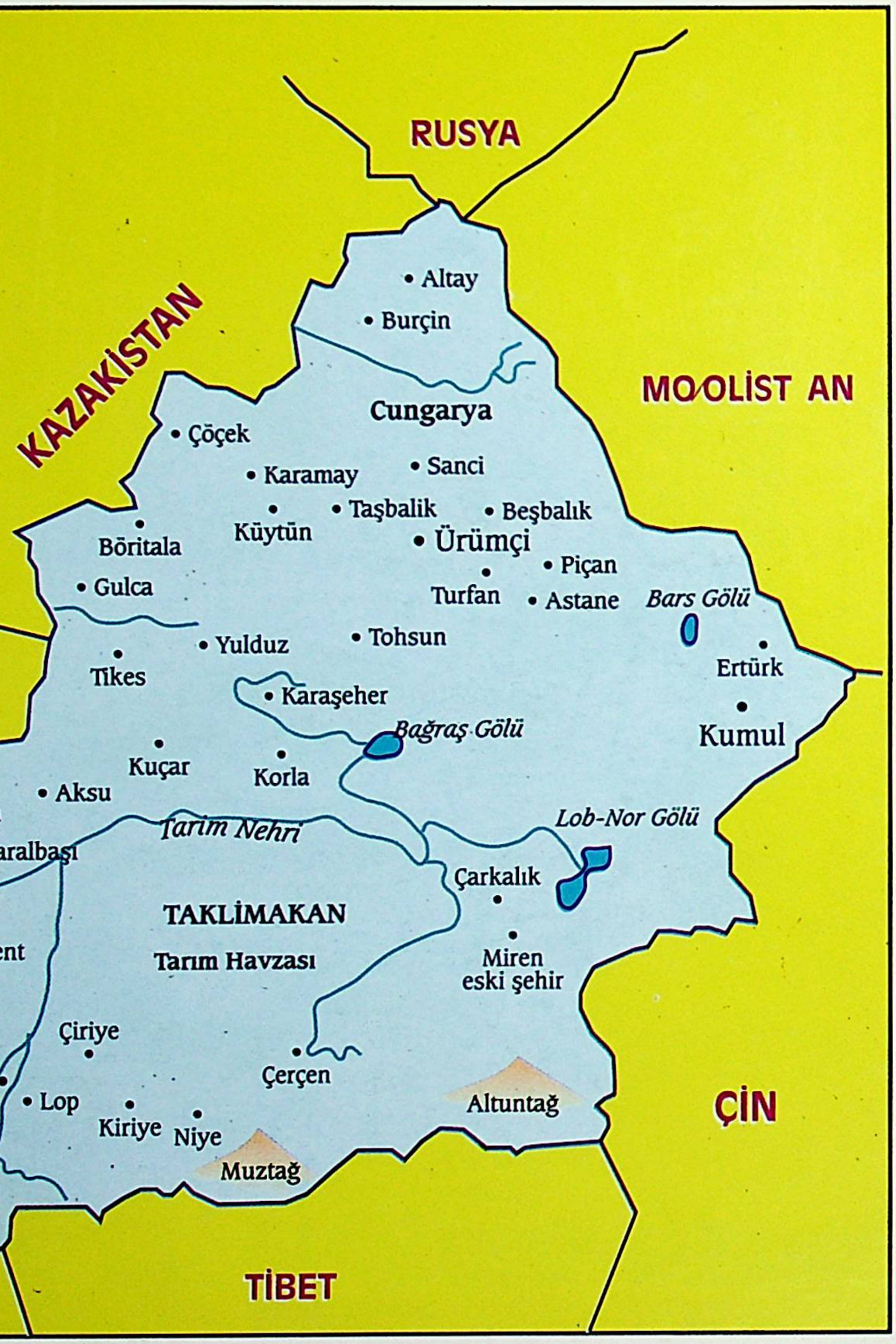

DOĞU TÜRKİSTAN VAKFI YAYINI
3 AYLIK İLMÎ VE KÜLTÜREL
DERGİ

YIL: 11 SAYI:39-40

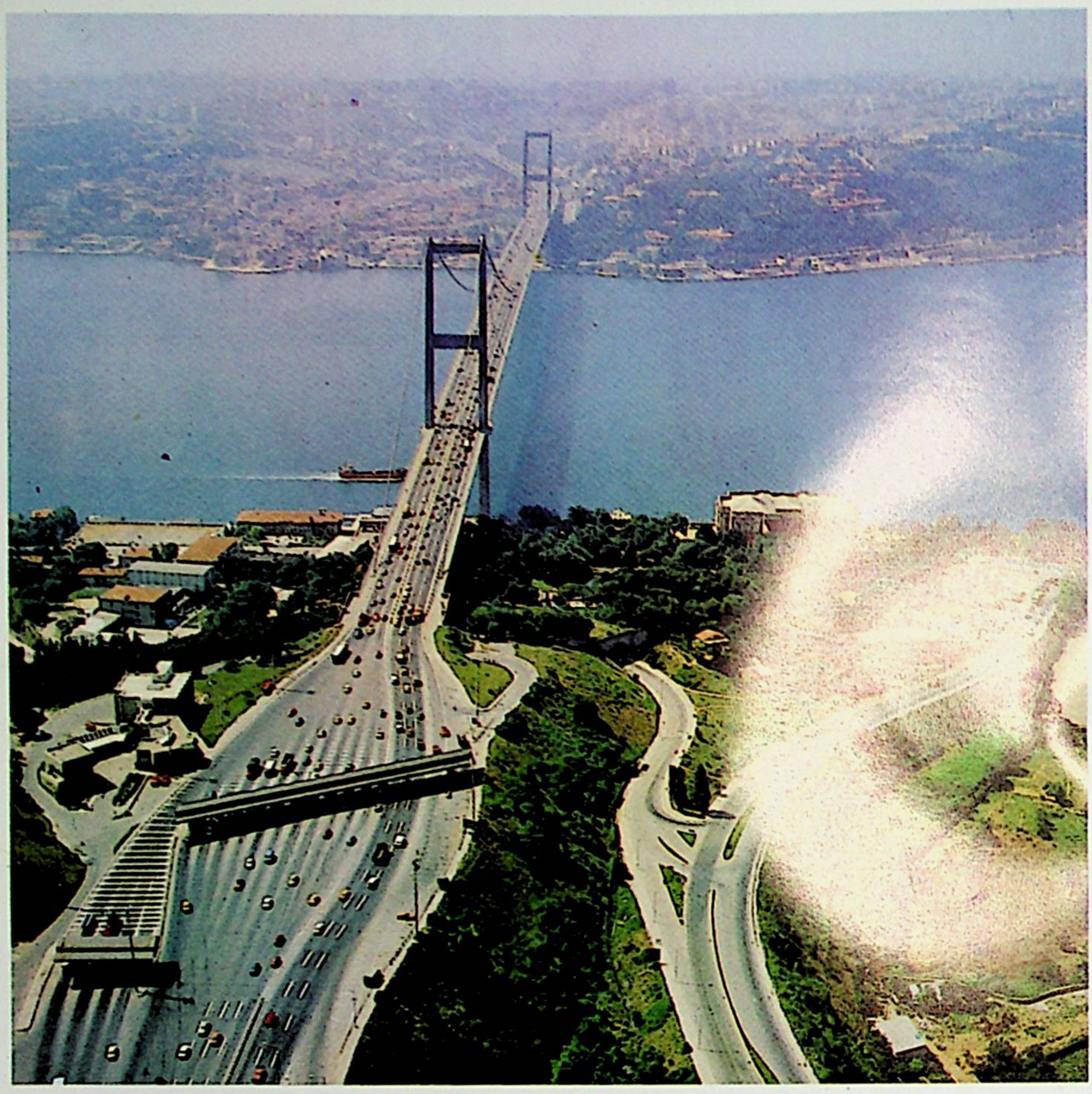

"Geçmişle Geleceğin Birleştiği Yerde
Güçlü ve Güvenilir
Yepyeni Bir VakıfBank."

VakıfBank
21. Yüzyıl Bankacılığı

DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ
3 Aylık İlim ve Kültür Dergisi
Doğu Türkistan Araştırma Merkezi
Ocak 1994 Sayı : 39-40 Yıl : 11

Kurucusu:
İSA YUSUF ALPTEKİN
İmtiyaz Sahibi:
Doğu Türkistan Vakfı adına
M.RIZA BEKİN
Doğu Türkistan Vakfı Başkanı
Genel Yayın Koordinatörü:
MEHMET EMİN HAZRET
Yazı İşleri Müdürü:
HAMİT GÖKTÜRK
Türk Lehçeleri Sorumlusu:
ABDULHEKİM BAKİ İLTEBİR
Yayın Kurulu:
Prof.Dr.Mehmet Saray
Doç.Dr.S.Mahmut Kaşgarlı
Mehmet Emin Hazret
Dr.Gültekin Pehlivan
Hamit Göktürk
Abdulhekim Baki İltebir
Kökbörü Tanrıdağlı
Dizgi:
Aynur Türkistanlı
Baskı:
Zafer Matbaası
Cilt:
Kardeşler Ciltevi
Abone Şartları:
Yurt içi (Yıllık): 100.000 TL.
Yurt dışı : 25 $ 50 DM.
Aboneler için Banka Hesap No :
AKBANK Yusufpaşa Şb. 46452 (832-6)
İdare Yeri:
Millet Cad Küçüksaray Apt No:26/3
. 34270 Aksaray İstanbul - TÜRKİYE
Tel : (212) 521 60 02 534 80 67
Faks : (212) 534 80 67
- Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.Doğu Türkistan Vakfını bağlamaz
- Yazılar kaynak belirtilerek kullanılabilir.

İÇİNDEKİLER

Doğu Türkistan Halkına Açık Mektup..... 2
İsa Yusuf Alptekin
Doğu Türkistan Tarihi..... 4
Mehmet Saray
Dünya İslam Birliği'nin 33. Genel Kurulunda Doğu Türkistan Hakkında Önemli Görüşmeler Yapıldı..... 12
Batı Türkistanlı Karındaşlarıma Açık Mektup..... 15
Ahmet İgemberdi
ABD'de Doğu Türkistan Davası Gün Geçtikçe Önem Kazanmaktadır.....25
Gulamettin Pahta
Doğu Türkistan'daki Ekonomik Talan..... 27
Kökbörü Tanrıdağlı
Tacikistan'daki Özbekler..... 34
İbrahim Mirza
Doğu Türkistan Folkloru Avrupa Sahnelerinde..... 35
Gülzade-Ferhat Tanrıdağlı
Ahmet Can Kasimi..... 39
A.Şekür Turan
Türkistan Türk Gençler Birliği Kuruluşu ve Faaliyetleri..... 41
Cansever Tanyeri
" 18. Yüzyılda Doğu Türkistan ve Çing Sülalesi "..... 42
Hamithan İslam Hantengri
Türk Dünyasından Haberler.. 45
Türk Cumhuriyetlerine Yapılacak Yatırımlarda Uluslararası Rekabet ve Bize Düşen Görevler..... 47
Mehmet Yıldız
III.Türk Dünyası Konferansı Kurultay Kararı..... 49
Prof.Dr.Turan Yazgan
Bize Gelenler..... 50
Doğu Türkistan'dan Haberler..... 51

DOĞU TÜRKİSTAN HALKINA AÇIK MEKTUP

İsa Yusuf ALPTEKİN
Doğu Türkistan Hükümeti
Sabık Genel Sekreteri

Doğu Türkistan'ın içinde ve dışında yaşamakta olan tüm vatandaşlarıma saygı ve sevgilerimi sunar, Cenab-ı Hak'tan aziz Doğu Türkistanımıza istiklal nasip etmesini diliyorum. Bütün vatandaşlarıma sıhhat, afiyet, uzun ömür ve başarılar niyaz ediyorum.

Ben 70 yıldan beri yılmadan, usanmadan ve kırılmadan, çelik bir irade ile Çinliler'in ve Stalinciler'in yalanlarına aldanmadan, onların tuzağına düşmeden para, pul ve mevki için yurdumu satmadan Doğu Türkistan'ın Çin istilasından kurtuluşu için mücadele vermekte olan sadık vefakar bir milli hizmetkarınızım. Bu münasebetle bugün sizlere çok önemli addettiğim birkaç hususu anlatmak için bu açık mektubu yazıyorum ;

Doğu Türkistan'ın esas ve temel meselesi nedir ?

Doğu Türkistan'ın esas ve temel meselesi en kısa zamanda Çin esaretinden kurtularak istiklaline kavuşmasıdır. Bu gayeyi gerçekleştirmek mücadelesi bugünün meselesi değildir. Bu mesele 200 yıldan beri devam edegelmekte olan bir milli davadır. Halkımız bu uzun zaman süreci içerisinde Çinliler'e karşı her fırsatta karşı koydular birçok kurbanlar verdiler, yüzbinlerce kardeşimiz bu uğurda aziz canlarını feda ettiler. Bizler Doğu Türkistan halkı olarak ezelden beri bize düşmanca yaklaşan Çin yöneticilerini tabii olarak sevmiyoruz. Esaret altında yaşamayı hiçbir zaman kabul etmiyoruz. Bu durum karşısında Çinliler'de " **Doğu Türkistan'da 3 yılda bir küçük ayaklanma, 30 yılda ise büyük bir ayaklanma olur** " sözü yerleşmiştir. Doğu Türkistan halkı tarihten beri Çinlilere karşı koyagelmiştir. 2. dünya savaşından sonra esaret altındaki milletler esaretten kurtularak istiklallerine erişti ve Birleşmiş Milletler Teşkilatına üye oldular. İki yıl önce Büyük Türkistan'ın batı kısmı olan Batı Türkistan esaretten kurtularak bağımsızlıklarına eriştiler. Bugün Doğu Türkistan'ın da esaretten kurtularak istiklaline kavuşması gerekir. Çünkü, bütün dünya'daki esir milletlerin esas gayesi esaretten kurtularak istiklaline erişmesi ve Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası formlardaki yerini almasıdır. Aynı kaderi paylaştığımız komşularımız Tibet ve İç Moğolistan halkları esaretten kurtulmak ve istiklallerini elde etmek için büyük bir mücadele içerisindedirler. Elbetteki Doğu Türkistanlılar olarak bizlerinde bu komşu halkların gerisinde kulmamamız gerekir.

Aziz Yurttaşlarım,

Bütün Doğu Türkistan halkının benimle derin bir duygu birliği, dostluğu

ve muhabbeti vardır. Ben de bütün Doğu Türkistan halkının hissiyatına ve aziz yurdumuzun vaziyetine her yönü ile vakıfım. Ayrıca aziz halkıma derin bir sevgi ve saygı hissi ile bağlıyım. Doğu Türkistan, Doğu Türkistanlılar'ın yurdudur. Doğu Türkistan'ın içindeki ve dışındaki bütün Doğu Türkistanlılar'ın yurdumuzu kurtarmak için güçlü ve etkili şekilde mücadele etmemiz ve vatanseverlik duygularımızı en üst noktaya çıkarmamız lazımdır.Öz vatanını sevmeyen ve kendi davasına sahip çıkmayan bir millete hiç kimse yardım etmez. Biz Allah'a ve bütün dünya'ya kendimizin hür ve bağımsız yaşamaya layık bir millet olduğumuzu ispat etmemiz gerekir. Eğer bizler bu isteğimizi ameli olarak göstermezsek hiç kimsenin yardımına ve hisdaşlığına erişemeyiz. Onun için biz tarihte yaptığımız ve hala yapmaya devam edegeldiğimiz bazı hatalarımızı, yetersizliklerimizi ve günahlarımızı şimdi düzeltmemiz, durdurmamız ve kendimizi temizlememiz şart olmuştur. Milletçe yeniden bir defa daha silkinerek yeni bir insan yeni bir millet olarak uluslararası platformlarda layık olduğumuz yeri almamız gerekir. Bıçak artık kemiğe dayanmıştır. Çinliler Doğu Türkistan'dan ebediyen çıkmamak, Doğu Türkistan halkını Çinlileştirmek ve imha etmek için kesin bir eylem içerisine girmiştir. Eğer bizler yurdumuzu kısa zamanda kurtaramaz isek, halkımız yok olup gidecektir. Burada şu hususu özellikle vurgulamak istiyorum ki, Doğu Türkistan'ı Çin esaretinden kurtarılması komşularımız ve hatta bütün insanlık aleminin güvenliği ile çok yakından alakalıdır. Doğu Türkistan bağımsız olmadığı takdirde komşularımız ve hatta bütün insanlık alemi Çin tehlikesi ve tehdidinden ebedi olarak kurtulamayacaktır. Bu hususu bütün dünyaya anlatmamız gerekir. Demek ki bütün sorumluluk ve yük biz Doğu Türkistanlılar'ın üstüne yüklenmiştir.Eğer bizler üstümüze yüklenen bu dini, milli,siyasi ve iktisadi sorumluluğumuzun uhdesinden layıkı ile gelemezsek tarih ve zaman bizi affetmiyecektir. Bizim yaptığımız bazı hatalarımız yüzünden bir kısım ülkeler Doğu Türkistan davasına gereken ilgiyi göstermemektedir. Bunu millet olarak iyi düşünmemiz gerekir. Vatan için bütün varlığımız ile hizmet ve mücadele vermeden **"Üzüm piş, ağzıma düş"** diye oturmak büyük bir günahtır.

Onun için ben bütün Doğu Türkistanlı kardeşlerime bu açık mektubum vasıtası ile şunu tavsiye etmek istiyorum.

Vatan'ın içi ve dışındaki bütün Doğu Türkistanlılar güçlü bir birlik ve kuvvetli bir dayanışmayı sağlayarak vatan ve millet için yapmakta olduğumuz milli mücadelemizi daha da güçlendirmemiz, yetersizlikleri ortadan kaldırarak ortak hareket noktasında birleşmeliyiz. Maddi imkanı olanlar yeterli derecede maddi olarak katkıda bulunmalıdır. Kısacası her Doğu Türkistanlı imkanları ölçüsünde kendi davasına yardım etmelidir.

Bu süretle vatanseverliğimizi ve milletperverliğimizi ispat etmeli ve Çin esaretinden kurtulmak için mücadele etmekte olduğumuzu tüm dünya'ya göstermeliyiz.

Cenab-ı Allah Halkımıza, birlik beraberlik ve hürriyet nasip etsin.

Sevgili vatanımızı ve aziz milletimizi Çin esaretinden kurtaralım !

Aralık 1993 İstanbul - Türkiye

DOĞU TÜRKİSTAN TARİHİ

Prof.Dr.Mehmet Saray
İstanbul Ünv.Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

Bu yazı,Vakfımız Mütevelli Heyeti azası,İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim Üyelerinden Prof.Dr.Sayın Mehmet Saray tarafından yazılan " Doğu Türkistan Tarihi" adlı eserinden alınmıştır.

Eser bitirilmiş olup basılmak üzeredir.

Sayın Prof.Dr.Mehmet Saray'a Doğu Türkistan Tarihi adlı eseri için şükranlarımızı sunarız.

DOĞU TÜRKİSTAN'IN YÜZÖLÇÜMÜ, YÜZEY ŞEKİLLERİ, İKLİMİ, EKONOMİK, KÜLTÜREL VE DEMOGRAFİK YAPISI

YÜZÖLÇÜMÜ VE YÜZEY ŞEKLİ

Türklerin yaşadığı ülke manasına gelen TÜRKİSTAN'ın yüzölçümü 5.340.066 km2 olup,bunun 1.823.418 km2'si Doğu Türkistan topraklarını teşkil eder. Doğu Türkistan'ın 1/3'üne yakınını çöller (yaklaşık 600.000 km2'si), 90.000 km2'sini ormanlıklar ve geri kalanını da tarıma elverişli topraklar ve dağlık bölgeler teşkil eder.

Yukarıda da görüldüğü gibi, Doğu Türkistan'ın yüzey şekilleri tezatlarla doludur. Bir tarafta uçsuz bucaksız çöller ve vahalar uzanırken,diğer tarafta da yüksek tepeler ve ormanlıklar en bariz şekliyle göze çarparlar. Kısaca bir tarafta geniş çorak topraklar ve çöller diğer yanda da gayet verimli ve ağaçlık araziler insanı hayrette bırakırlar.Yüksek dağ silsileleri ormanlar ve karlarla kaplıdırlar.

Doğu Türkistan'ın kuzeyinde Altay Dağları, güneyinde Karakurum Çölü ile Altun Dağı (Kuenlun) ve Pamir Dağları yükselir.Ülkenin orta kısmında ise kendisini boydan boya kesen Tanrı Dağı silsilesi bulunur.Bu dağ silsilesi ülkeyi kuzeyde Cungarya, güneyde ise Tarım havzaları olmak üzere iki önemli kısma ayırır. Yüksekliği 4.000 metre civarında olan Tanrı Dağlarının orta kısmında ise Turpan çukurluğu yer alır.Tanrı Dağlarının doğudan batıya doğru uzunluğu 2.500 km2'dir. Bu dağ silsilesinin 1.700 km2'si Doğu Türkistan sı-

nırları içinde kalır. Bu dağların kuzeyden güneye uzunluğu da 2.500-2.700 km2'yi bulmaktadır.Bir tarihi menkıbeye göre, bu heybetli yüksek görünüşünden dolayı insanlar göğe yükselene çıkılması imkansız bir duygu veren bu dağlara " Tanrı Dağları " adını vermişlerdir. Bundan dolayı Tanrı Dağları Türk Toplulukları tarafından kutsal bir dağ olarak görülmüştür.

Tanrı Dağları'nın kapsadığı geniş ve yüksek alan ülkenin iklimine de tesir etmiştir. Bu sebepten dolayı kuzeyden gelen nemli havanın güneye geçmesine mani olur.Dolayısıyla ülkenin güney kısımları daha kurak geçer Yağmur ve kar olarak iyi yağış alan " Tanrı Dağları " ormanlarla kaplıdır. Çoğunluğun çam,ardıç,şimşir gibi ağaçların kapladığı ormanlar Tanrı Dağlarına ayrı bir güzellik ve haşmet getirir.Kapsadığı geniş alan dolayısıy-la İli, Tokkuztara, Muğulköre, Turfan, Çong Yulduz (Büyük Yıldız), Küçük Yulduz (Kü- çük Yıldız) gibi pek çok ovayı da sinesinde barındırır.

Muhakkak ki Doğu Türkistan'ın en bariz yüzey şekli Tanrı Dağları'nın ülkeyi Batı'dan Doğu'ya iki büyük havzaya bölmesidir ki, bu havzaların adları Tarım ve Cungarya'dır. Bu önemli havzaları ayrı ayrı incelemek zaruriyeti vardır.

a- <u>Tarım Havzası :</u> 900.000 km2 ' lik yüzölçümü ile Tarım Havzası ülkenin yarısından fazla alanı kapsar.Tanrı Dağları ile Karanlık Dağlar arasında uzanan havzanın 500.000 km 2'sini dünyanın en geniş çöllerinden biri olan Taklamakan Çölü oluşturur. Tarım Havzası'nın geri kalan kısmını, yani 400.000 km2'yi de ziraate elverişli toprakla oluşturur. Havzanın Doğu'dan Batı'ya olan mesafesi 1.000 km2'dir. Havzanın denizden yüksekliği 280 İle 1.300 metre arasında değişir.Tarım Havzası'nın su ihtiyacını bilhassa ziraate elverişli yerlerde,Tarım Nehri karşılamaktadır.Birkaç yoldan meydana gelen Tarım Nehri havzanın doğu istikametine doğru akar ve Karaburan (Lob) Gölüne dökülür.

Ekime elverişli olan araziyi sulayan Tarım Nehri sayesinde bölgede buğday,pamuk,mısır,pirinç ile bol miktarda meyve ve üzüm yetiştirilir. Bu arada, hayvancılık için bölgenin gayet müsait olduğunu belirtmekte fayda vardır. Zira birbirinden güzel verimli yaylaklar sayesinde bol miktarda koyun ve keçi türünden hayvan yetiştirilmektedir.Ayrıca, sayısı azımsanmıyacak kadar büyük baş hayvan ve bilhassa at yetiştirilmektedir.

b- <u>Cungarya Havzası :</u> Ülkenin ikinci büyük havzası Tanrı Dağları ile Altay Dağları arasında kalan Cungarya Havzasını oluşturur. Yaklaşık 600.000 km2'yi bulan Cungarya Havzası Tarım Havzasına nispetle daha küçük,fakat daha verimli dopraklardan meydana gelir.Doğu Türkistan'ın kuzey bölgesini oluşturan Cungarya Havzası yer yer engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Çorak ve çöllük bir kısımdan meydana gelen Havzanın ortası hariç diğer bölümleri tarıma elverişli topraklardan oluşur. Havzanın güney kısımları sulanabilen arazilerden oluştuğu için oldukça verimlidir. Ayrıca,otlak olarak geniş arazilerin bulunması Cungarya Havzası'nı hayvancılık içinde cazip bir yer haline getirir. Bunlara ilaveten ülkeyi komşu memleketler ile uzak doğu ülkelerin bağlayan kara ve demiryollarının bu havzad geçmesi diğer kısımlara nispeten bölgeyi sahada daha kalkınmış bir duruma getirmiş Bugünkü Doğu Türkistan'ın başkenti Uru çi'de Cungarya Havzasında yer almıştır.

c- <u>Akarsular :</u> Doğu Türkistan'ın en önemli akarsuları Tarım Havzasını sulayan Tarım Nehri ile Cungarya Havzasını sulayan Bulungir,Kara İrtiş ve Hurungudu nehirleridir.Karakurum Dağlarının doğu yamaçların dan doğan Tarım nehri,güneye doğru akarak Doğu Türkistan ile Keşmir arasındaki sınıra kadar ulaşır ve oradan doğuya doğru yönelir ve Lob Gölü'ne dökülür.Alu koldan meydana gelen Tarım nehrinin uzunluğu 1.600 kilometredir. Tarım nehrini oluşturan kolların en önemlisi tarihi Kaşgar şehrinin bulunduğu vadiyi sulayan Kaşgar Derya'dır.Güney-batıdan gelen ve Yarkent Vadisini sulayan Yarkent Derya ile güneyden gelen ve Hoten ovasını sulayan Hoten Derya ve Aksu bölgesini sulayan Aksu Derya Tarım nehrinin diğer kolların oluşturur. Bu büyük nehir ve kolları buz ile karların erimesinden ve daha ziyade ilkbaharda görülen yağışlardan beslenir. Modern bir sulama tekniği olmadığı için bu neh-

rin sularından istenildiği kadar faydanılamamaktadır. Son derece basit usullerde yapılan sulamalar dahi iyi ürünlerin yetişmesine yetmektedir. Ülkenin en doğusunda akan Bulungir Irmağı Urumçi'ye kadar olan bölgeyi sulayarak güneye doğru akar ve Pulutoy Gölüne dökülür.Doğu Türkistan'ın doğu ve kuzey bölgelerini sulayan Kara İrtiş ve Hurungudu nehirleri başta Turfan Bölgesi olmak üzere, ülkenin kuzey bölgelerinde bol pamuk ve ipek yetişmesini sağlar. Kara İrtiş nehri Kazakistan'da Zoysan gölüne dökülürken,Hurungudu nehri vadilerde oluşan göçük göllerde kaybolur.

Bu arada,Doğu Türkistan'da fazla göl bulunmamaktadır.Ülkede en önemli gölü oluşturan Bağraç ve Lob,Tanrı Dağlarının güneyinde ve güneydoğusunda bulunmaktadır.Ebi Gölü ve Cungarya Havzasında yer almaktadır. Bu göllerin suları kar ve buz erimesi ile küçük ırmak sularından oluşur.

İKLİMİ

Doğu Türkistan'ın bütün bölgelerinde kara iklimi hüküm sürer.Dolayısıyla gündüzleri sıcak ve geceleri serin geçmektedir.Mevsimlere göre şöyle bir tablo oluşur ;

Yazları çok sıcak, kışları ise çok soğuk geçer.Kışları çok soğuk olduğu için nehirler dahi donar. Ülkenin her tarafı kumluk bölgeler de dahil olmak üzere karlarla kaplıdır. İlkbaharın gelmesi ile bu karlar ve buzlar erir, her taraf yeşillik olur. Bu yeşil otlaklarda her çeşit küçük ve büyük baş hayvan yetiştirildiği gibi,oldukça verimli bir ziraat yapılır.Bu arada ülkenin kuzey kesimleri güneye nispetle daha soğuk ve serin olur.Yazların sıcaklık ortalaması 30,kışların ise -16 derece civarındadır. Kurak bir iklim hüküm sürdüğü için kuzey bölgelerde m2'ye 150-200 mm, güney bölgelerinde ise ortalama 100 mm yağış düşer.Fakat yağış ülkenin bazı bölgelerinde daha çarpıcı bir özellik gösterir. Mesela Altay ve Tanrı Dağları'nın kuzey eteklerinde m2'ye 500-600 mm yağış düşerken,Tarım Havzası'nın güneyindeki Çerçen ve Çarlık ilçelerinde yıllık ortalama yağış m2'ye 10 mm düşer. Bu bölgeler yalnız Doğu Türkistan'da değil,Batı Türkistan'da dahi en az yağış alan bölgeler içine girer.

Doğu Türkistan'da yağmurun çok az yağmasına mukabil, kar yağışı oldukça boldur. İlkbaharda karların erimesi ile bilhassa dağların eteklerindeki araziler bolca sulanır.Bu arazilerde her çeşit ürün yetiştirmek mümkündür. Kar sularının oluşturduğu ırmaklar geniş arazileri sulamaya yetecek kadar su taşırlar.

Ayrıca Doğu Türkistan yeraltı su kaynakları bakımından oldukça zengin bir ülkedir.Yeraltı su kaynaklarının toplam rezervi 20 milyar metre küp olarak tahmin edilmektedir. Pek çok alanda olduğu gibi,ülke sakinlerinin sulama sahasında da geri bırakan Çin idaresi, bu su nehirlerinden halkın faydalanmasına izin vermemektedir.İyi ve modern bir sulama tekniği ile mevcut akarsulardan yeterince faydalanılsa ve bu arada yeraltı kaynakları ileri bir teknoloji ile ortaya çıkarılsa, Doğu Türkistan topraklarının verimi en azından birkaç misli artmış olacaktır.

EKONOMİ

(Yeraltı zenginlikleri,tarım ve hayvancılık); Doğu Türkistan yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bol olan ender ülkelerden biridir. Yeraltı zenginliklerinin başında petrol gelmektedir.Karamay Tarun ve Turfan Havzaları ile Taklamakan bölgesi dünyanın en zengin petrol kaynaklarına sahip bulunmaktadır.Taklamakan Tarım ve Turfan Havzalarındaki zengin petrol yataklarından teknolojisi müsait olmadığı için Çinli idareciler yeterince faydalanamamaktadırlar.Amerikalıların ve Japonların bu petrolü çıkarmak istemeleri ülkeyi kontrol eden Çin yönetimi tarafından fazla pay istiyorlar gerekçesi ile kabul edilmemektedir. Halbuki Doğu Türkistan Türklerinin tabii hakkı olan bu zenginliklerden istifade hakkı dahi Çinlilerce kardeşlerimize verilmemektedir.Buna rağmen,müstevli Çinliler Doğu Tür-

kistan'ın en zengin petrol yataklarından Karamay bölgesinden günde 170.000 varil yılda ise 1.286.000 ton petrol çıkarmaktadır. 160.000.000 ton rezervi olan bu petrol yatağı tamamen Çinlilerin kontrolünde olup, çıkan petrolden Doğu Türkistan Türkleri istifade edememektedir.

Doğu Türkistan'daki ikinci petrol sahası ise Vusu bölgesidir.Günde 50.000 varil petrolün çıkarıldığı bu bölgenin 75.000.000 tonluk rezerve sahip olduğu belirtilmektedir. Korla Havzasında da önemli petrol yataklarına rastlanmaktadır.

Ayrıca Kuçar, Kangalık, Hoten ve Taklamakan bölgelerindeki petrol yataklarından günde 50 bin ton petrol istihsal edilmektedir. Bu ise, yılda 18 milyon ton petrol eder ki, diğer bölgelerden çıkarılan petrol ile birlikte yıllık petrol çıkarımı 22 milyon tona ulaşmaktadır. Çin'in yıllık petrol istihsalinin 35 milyon ton olduğu gözönüne getirilirse,bu petrolün % 60'dan fazlasının Doğu Türkistan'dan çıkarıldığı ortaya çıkar. Daha pek çok petrol yataklarının keşfedildiği Doğu Türkistan'da Çinliler, petrol bölgelerinden Türkleri uzak tutmakta, onlara hiçbir bilgi vermediği gibi petrolden de yararlanmalarına müsaade etmemektedirler.

Sovyet Rusya 18 milyon ton petrolün istihsal edildiği Azerbaycan'da hiç olmazsa halkın ihtiyaçları kadar bir petrolü Azerbaycan Türklerine bırakmıştı.Azerbaycan Türkleri, Rusların bıraktığı bu az miktardaki petrol ile günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmişlerdir.Rusların bu tutumu hatırlanacak olursa,Çinlilerin Ruslara göre daha büyük bir sömürge idaresi uyguladığı ve Doğu Türkistan Türklerinin öz topraklarından çıkarılan bu petrolün % 100'nün Çinlilerce kullanıldığı ortaya koymaktadır. Böyle bir sömürü düzeni ise ne tarihte ve ne de insan hakları çağı olan günümüzde görülmüştür. Çaresizlik içinde kalan Doğu Türkistan Türkleri rüşvetle Çinli yöneticilerden gazyağı ihtiyacını karşılamak mecburiyetinde kalmışlardır ki, onlar için yaşamın ne kadar zor olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca, Doğu Türkistan'ın Altay, Tanrı ve Karanlık Dağların eteklerı ile Urumçi, Turfan Karaşehir,Kuçar, Kaşgar,Yeni Hisar ve Çöğçek bölgelerinde geniş kömür rezervleri bulunmaktadır.Sadece Urumçi bölgesindeki kömür rezervlerinin 600.000.000 ton olduğu gözönüne getirilirse,diğer bölgelerdeki kömür rezervlerinin ne kadar zengin olduğu kolayca anlaşılır.

Diğer taraftan Doğu Türkistan'ın güney ve kuzey kısımlarında ve bilhassa Turfan, Aksu, İli ve Yeni Hisar bölgelerinde zengin demir yatakları bulunmaktadır.Buna ilaveten İli,Kuçar, Bay ve Urumçi bölgelerinde zengin bakır yataklarına rastlanmıştır.Yine İli, Altay, Barköl, Çerçen, Keriev, Çöğçek ve Urumçi etrafında zengin altın damarları keşfedilmiştir ki, bu altın yataklarının 18 milyon 500 bin ton olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca 5 bölgede zengin uranyum, 12 bölgede kalay ve 5 bölgede de volfram yataklarının keşfedildiği ve işlenmeye başlanıldığı belirtilmektedir. Bu maden yataklarından kaç ton istihsal edildiği bilinmemektedir.Zira Çinliler bu hususta son derece ketum davrandıkları için bir bilgi edinmek mümkün olmamıştır.

Tarım : Doğu Türkistan'ın iklimi ve akarsularından bahsederken kısmen de olsa yetişen ürünlerede değinmiştik. Cungarya Havzası'nın bazı bölgelerinde ve bilhassa Tarım Havzası'nda hububat ziraati önemli yer tutar. Yetiştirilen tahılın büyük bir kısmını buğday teşkil eder. Genellikle Cungarya'da kış buğdayı,Tarım havzasında da yaz buğdayı ekilir. Ayrıca arpa, mısır ve pirinç de istihsal edilir. Ne var ki, Doğu Türkistan'daki ekili sahalar, ülke yüzölçümünün ancak % 2'sini teşkil etmektedir.Ekim yapılan sahalar daha çok vahalardan oluşur.Ekili sahaların 1.700.000 hektara ulaştığı Doğu Türkistan 'da, bu alanın %90'a yakını tahıl üretimine tahsis edilmiştir. Burada, şu hususu hemen belirtmekte fayda vardır. İklimin kurak olması dolayısıyla ziraat geniş ölçüde sulama ile yapılır.Havzaları çevreleyen sıradağlardan karların ve buzların erimesi ile inen akarsular sulamaya geniş ölçüde imkan verirler. Fakat, modern sulama tekniğinden yoksun olan Çin yönetimi bu sulardan yeterince faydalanılmasına izin vermemektedir.Bu arada,sulamaya ihtiyaç duyulmadan ziraat yapılan alanlarda mevcuttur.Bu alanlar, yağmur yağan bölgeler ile yeraltı su seviyesi-

nin yüksek olduğu kısımlardır.

Diğer taraftan sulama yapılan alanlarda bol miktarda pamuk ve pirinç üretimi yapılmaktadır.Sulanabilen ılık vahalarda yetişen dut ağaçları ipekçiliğin yaygın bir şekilde gelişmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla pamuklu ve ipekli dokumacılık Doğu Türkistan'da oldukça gelişmiştir.Bu arada,geniş vahalarda bol miktarda üzüm,kavun,karpuz ve her çeşit meyve yetişmektedir. Her türlü sebzeninde yetiştiği Doğu Türkistan'da halk diğer ihtiyaçlarını karşılamak için yetiştirdiği üzümleri Çin yönetimine yok pahasına satmak mecburiyetinde kalmaktadır.

Hayvancılık : Bugün, Doğu Türkistan Türkleri arasında hayvancılıkla uğraşan insanların sayısı bir milyona yakındır.Bunun en büyük sebebi, ülkenin kışlak ve yaylak olarak kullanılabilecek dağ silsileleri arasında geniş otlakların ve vahaların bulunmasıdır.Hayvancılığa son derece elverişli olan bu bölgelerde bugün 14.000.000 koyun, 2.000.000 sığır, 900.000 at, 30.000 deve ve 70.000 merkep ile bol miktarda keçi ve diğer hayvanlar yetiştirilmektedir.Dolayısıyla,Doğu Türkistan halkı arasında halıcılık ve kilimcilik oldukça ileri gitmiştir.

Sanayi : Doğu Türkistan'da eğitim sahasında bilhassa Türkler arasında bilgili ve ehliyetli insan yetiştirilmediği için sanayi ilerlememiştir.Ülkede mevcut imalathanelerin, tezgahların ve atölyelerin çoğu halkın basit ihtiyaçlarını karşılayan mallar üretmektedir. 1950'den sonra, bilhassa komünist idarenin başa geçmesinden sonra, ülkenin bazı bölgelerine fabrikalar yapılmaya başlanmışur. Bu fabrikaların çoğu Doğu Türkistan'da çıkan madenleri ve petrolü işlemek ve bu maddelere dayanan mamüller üretmek için kurulmuştur. Üretilen mamüllerin büyük çoğunluğu Çin'in diğer bölgelerine sevk edilmektedir. Petrokimya tesislerinden,demir-çelik fabrikalarından elde edilen ürünlerden Doğu Türkistan halkının istifadesine sunulan hemen hemen bir şey yoktur.

Ayrıca, Çin yönetimi kurduğu her fabrika için, Çin'den sözüm ona kalifiye işçi adı altında devamlı insan getirmekte ve Doğu Türkistan'ın demografik yapısını Çinliler lehine değiştirmektedir.Açılan fabrikalara bu Çinliler işçi olarak alındığı için Doğu Türkistan halkı işsiz açıkta kalmaktadır.Fakat Çin yönetiminin son yıllarda sanayileşme politikasını değiştirdiğini Demir-Çelik ve Petro-Kimya sanayini yabancı sermayenin yardımı ile geliştirdiğini görmekteyiz.Taklamakan Çölü'nde yaptığı nükleer denemeler ile elde ettiği sonuçları Doğu Türkistan'da ağır sanayinin gelişmesi ve askeri amaçlar için kullanmaya başlamıştır.

EĞİTİM VE KÜLTÜR HAYATI

Doğu Türkistan Türklerinin eğitim ve kültür hayatında çok başarılı iki devri burada zikretmek gerekir.Göktürk Hakanlığı'nın ve hanedanının inkırazından sonra merkezi Doğu Türkistan olmak üzere Uygur Hanedanlığı tarafından kurulan Uygur Devleti zamanında Doğu Türkistan Türklerinin eğitim ve kültür hayatında büyük başarılar elde ettiğini görmekteyiz. Nitekim Göktürkler'den sonra kendi alfabeleri ile yazı dili oluşturan Doğu Türkistan Türkleri Uygurlar olarak Türk Kültür tarihinde önemli bir başarıyı gerçekleştirmişlerdir. Uygur alfabesinde eğitim ve kültür alanında büyük hamleler yapan Doğu Türkistan Türkleri Türk tarihinde matbaayı da kullanan ilk Türk grubu olmuştur. Fakat tahta harflerle çalışan Uygur matbaasının fazla verimli olmadığı, tıpkı Göktürk kardeşleri gibi kitabeler şeklinde taş sütunlara yazarak meselelerini halletme yoluna girdiklerini görmekteyiz. Şu ana kadar çıkan Uygur tabletlerinden anlaşılmaktadır ki bugün Çin sınırları içinde kalan Uygur tapınaklarının,yer altından henüz çıkarılamamış kısımları esasını teşkil etmektedir. Doğu Türkistan'ın kadim bir Türk ülkesi olduğunu ortaya koyan bu yazıtların çıkarılmasına Çin yönetiminin izin vermemesi son derece manidardır.

Doğu Türkistan Türklerinin Uygurlar çağı olarak bilinen bu devrinin eğitim müesseseleri hakkında kaynaklarda maalesef fazla bilgi ve-

rilmemektedir.Bununla beraber Doğu Türkistan Türklerinin basit bir şekilde de olsa okullara sahip oldukları ve oralarda eğitim yaptıkları ortaya çıkan yazıtların ifadesinden anlaşılmaktadır.

Ayrıca kendi alfabesi, yazısı ve matbaası olan bir toplumun eğitim kurumlarının olmaması düşünülemezdi.Dolayısıyla Doğu Türkistan Türklerinin eğitim kurumlarına sahip oldukları ve fakat yazıtların önemli bir kısmının ortaya çıkarılmasına izin verilmemesi dolayısıyla eğitim teşkilatı hakkında fazla bir bilgiye sahip bulunmamaktayız. Bu arada Uygur Hakanlığının yıkılmasından sonra Kore halkının ve devletinin teşkilatlanmasından önemli rol oynayan Uygur prenslerinin Korelilerin eğitimine yaptıkları katkılarda gözönüne alınırsa Doğu Türkistan Türklerinin Uygurlar döneminde mutlaka bir okul sistemine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Doğu Türkistan Türklerinin kültür ve eğitim hayatında en parlak olduğu devir ise Karahanlılar zamanı olmuştur. Aynı zamanda Karahanlılar ile Türk tarihinin ilk müslüman devletini oluşturan Doğu Türkistan Türklerinin bütün Türk kültür ve eğitim tarihine tesirleri bu devirde olmuştur.Müslümanlığın kitleler halinde heyacanla kabul edildiği bu devirlerde Türk kültürünün karakteri değişmemekle birlikte islami kültür ve eğitim sistemlerinin geniş bir şekilde Türkler tarafından benimsendiği bu devirde islami eğitim kurumlarının temelini oluşturan mektep ve medrese sisteminin de Türkler tarafından benimsendiği görülmektedir. Bilindiği gibi mektep " **Yazı yazmayı öğrenilen yer** "manasında kullanılmış ve bu kurumda müslüman Türk çocukları okuma, yazma ve Kur'an öğrenmişlerdir. Mektebi bitiren çocuklar başta İslami bilimler olmak üzere muhtelif bilim dallarının okutulduğu medreseye devam etmiştir."**Ders çalışılan,ders okutulan yer**" manasına gelen medreselerde bu muhtelif bilim dallarında eğitim gören gençlerin çok başarılı oldukları Karahanlı kültür hayatında görmekteyiz. Fen ve tıp bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimler dalında, özellikle hukuk ve İslami Türk kültürü, filoloji sahasında çok kıymetli eserler verilmiştir. Bugün modern hukuk anlayışına ışık tutacak şekilde İslami hukuk ile Türk hukuk anlayışını birleştiren bir hukuk sistemi oluşmuştur.Böylece Türkler açısından eşitlik ve fikir özgürlüğü en yüksek seviyeye ulaşması sağlanmışur.Nitekim Türk kültür tarihinin en büyük abidelerinden birini yazan Balasagunlu Yusuf Has Hacib bu hukuk anlayışını en güzel bir şekilde izah etmiştir. Kutadgu-Bilig adlı bu eserinde Yusuf Has Hacib kültür dünyamıza ve devlet teşkilatımıza bugün dahi tesir eden açıklamalar yapmışur.

Ayrıca filoloji sahasında Mahmud Kaşgari'nin Divan-i Lugat'it Türk adlı eseri Türk dilinin ve kültürünün güzel bir abidesi olarak ortaya çıkmışur. Bu eser Türklerle birlikte yaşayan diğer müslüman insanların devlet idaresiyle münasebetlerinde yardımcı olunması düşüncesiyle yazılmışur.Bu da daha öncede işaret edildiği gibi, Doğu Türkistan Türklerinin Karahanlılar devrinde ne kadar yüksek bir kültür anlayışına sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Karahanlı devletinin yıkılışından sonra eğitim ve kültür alanında Doğu Türkistan Türklerinin bir duraklama ve gerileme devrine girdiğini görmekteyiz.Bu geri kalışta Moğollar ve Timurlar idaresinde yaşanan dramatik hadiselerin de rolü olmuştur. Bütün bu menfi gelişmelerin Doğu Türkistan Türklerinin eğitim ve kültür hayatındaki kötü izleri 17.ve 18. asırlar boyunca da devam etmiştir. 19. asırla birlikte eğitim müesseseleri ile kültürel hayatta yeni bir canlanmanın olduğunu görmekteyiz.Nitekim Doğu Türkistan medreselerinde dini ilimler ile birlikte sosyal ve fen bilimlerine de yer verilmeye başlanmıştır.Ne varki, bu canlanma Doğu Türkistan Türklerinin eğitim ve kültür seviyesinin medeni dünya seviyesine ulaşmasına yetmemiştir.Bunda en büyük sebebin,1887'de Doğu Türkistan'ın Çinliler tarafından işgalinin rolü büyük olmuştur. Zira Çinliler Doğu Türkistan Türklerinin eğitim ve kültür hayatında ilerlemelerine yardımcı olmadıkları gibi engellemeleri de olmuştur.20. asırla birlikte Doğu Türkistan'da eğitim ve kültür hayatında batılı anlamda okulların sayısı yüzlerce olmasına rağmen iyi öğretmen ve öğretim üyesi yoksunluğu dolayısıyla arzu edilen seviyede tedrisat yapılamamaktadır. Bunda Çin idaresinin yaptığı haksız tasarrufların büyük rolü bulunmaktadır.

Bugün 25 milyonluk Doğu Türkistan'ın başşehri olan Urumçi'de bir tek Üniversite bulunmaktadır.Bu üniversiteye Türk gençlerinin girmeleri oldukça güçtür.Bunun iki sebebi vardır ;

Birincisi Çin idaresinin ilgisizliği yüzünden orta öğretim müesseselerinde Doğu Türkistan gençleri iyi yetişmemektedir.

İkinci sebep ise; Urumçi'deki üniversitenin Çince tedrisat yapmasıdır.Dolayısıyla,ortaöğretimde çok başarılı olan ve Çince öğrenebilmiş olan gençler üniversiteye devam etmektedir ki bunların oranı Çinli öğrencilere nispeten son derece düşük bulunmaktadır.

Netiecde, iyi eğitim alamayan ve kalifiye eleman durumuna gelemeyen Türkistan Türkü kendi anavatanında son derece geri kalmış bir toplum olarak yaşamaktadır. Bu ise, bugünkü insan hakları çağında Doğu Türkistan Türklerine ne kadar büyük bir haksızlığın yapıldığının ifadesidir.

DOĞU TÜRKİSTAN'IN DEMOGRAFİK YAPISI

Doğu Türkistan'ın Demografik yapısı hakkında tam sağlıklı bilgi edinmek oldukça güçtür. Bunun en büyük sebebi, Çin idaresinin, etnik grupların sayısı veren açık ve inandırıcı bir nüfus sayımı yapmamasıdır. Çinliler'in 1947'de yaptığı ve "Central Asian Review"de 1957'de neşredilen eyalet sayımlarına göre Doğu Türkistan'ın nüfusu 6.5-7 milyon civarında gösterilmiştir. Fakat,1953'de Çinliler'in verdiği resimi bilgiye göre Doğu Türkistan'ın nüfusu 3.640.000 olarak görülmektedir.Çin makamlarının Doğu Türkistan Türklerinin nüfusunu yarı yarıya az göstermesinin iki sebebi olabilir ;

Ya azınlık milletleri az göstermek suretiyle onların haklarını vermemek ve onların bir tehlike olmadığı mesajını vermek, yada nüfusun diğer yarısının Çinli olduğunu ima etmektir.

Yine,batılılarca 1935'de neşredilen " China Year Book " ile Ruslarca 1929'da neşredilen " Ndvy Vostok "adlı istatistik kitaplarında Doğu Türkistan'ın nüfusu 4 ila 6 milyon arasında gösterilmiştir.Bu arada,1934 ile 1944 yılları arasındaki hükümet raporlarında ve Doğu Türkistan Eyalet Hükümeti bildirilerinde Doğu Türkistan Türklerinin nüfusunun 4.873.608 olarak verildiği görülmektedir.

Yukarıda yabancı kaynakların verdiği bu rakamların Doğu Türkistan Türklerinin milli liderlerinden Mehmed Emin Buğra ile İsa Yusuf Alptekin'in ve Doğu Türkistanlı yazarların verdiği bilgilere oldukça yakın olduğu görülmektedir. Mehmed Emin Buğra ile İsa Yusuf Alptekin Beyleri Doğu Türkistan'daki idarecilikleri zamanında ülke nüfusunun 8 ila 10 milyon civarında olduğunu ifade etmişlerdir. Doğu Türkistan adlı eserinde A.Karahoc ise,1949'da Türk nüfusunun 8 milyon olduğunu zikreder.

Bütün bu verilere ilaveten, 1930'lu yıllarda yerinde yaptığı ilmi araştırmalarla Doğu Türkistan Türklerinin uygarlık dünyasındaki şerefli yerlerini ortaya koyan İsveçli bilgin Sven Hedin, 1930'da Doğu Türkistan Türklerinin nüfusunu 6.400.000 olarak vermiştir. Bu da göstermektedir ki,bütün verilerin ortalaması olarak Doğu Türkistan Türklerinin nüfusu 1940'lı yıllarda 7 ila 8 milyon civarında gözükmektedir. Yine 1940'lı yılların ortalarında Çin'in nüfusu 450 milyon olarak verilmişti. Bugünkü Çin nüfusunun 1.200.000.000'a geldiği,yani 2 misli daha çoğaldığı göz önüne getirilirse,aynı hesapla Doğu Türkistan Türklerinin de iki misli artması ve bugünkü nüfuslarının 24-25 milyon civarında olması gerekmektedir.

Son yıllarda Doğu Türkistan'dan gelen kardeşlerimizin verdiği bilgiler de bu rakamları teyid etmektedir.Bugün Doğu Türkistan da yaşayan bu Türk nüfusuna, Stalin döneminde Sovyet mezaliminde kaçan Kazak,Kırgız, Özbek ve Tatar Türklerinin nüfusu dahil değildir. Bunların nüfusu da 4 milyonu geçmektedir. Bu durumda,Doğu Türkistan'da yaşayan Türklerin nüfusu 28 milyonu bulmaktadır.

Fakat, gelen bilgilere göre Doğu Türkistan'da 40 milyona yakın insanın yaşadığı bilinmektedir.Son yıllarda Çin yönetiminin çeşitli bahanelerle, bilhassa kalifiye eleman, teknik ve askeri personel adı altında getirdiği ve hala da getirmeye devam ettiği insanların, aileleri ile birlikte on milyonu geçtiği belirtilmektedir.

Bu nüfus kaydırması ile Çin'in Doğu Türkistan Türklerini asimile ve azınlıkta bırakma siyaseti takip ettiği açık bir şekilde görülmektedir.

Bugün Doğu Türkistan'da yaşayan 40 milyon civarındaki nüfusun etnik yapısı aşağıdaki şekilde oluşmaktadır :

Uygurlar	24.000.000
Kazaklar	3.000.000
Kırgızlar	850.000
Özbekler	100.000
Tatarlar	70.000
Tacikler	80.000
Moğollar	100.000
Dunganlar (Çinli Müslümanlar)	500.000
Çinli Nüfus	11.000.000

Bu arada, cereyan eden şu hadiseleri zikretmekte yarar vardır ;

1760'da Doğu Türkistan'ı işgal eden Çinliler'in 500 bin, 1877'deki işgalden sonra 600 bin müslüman Türk'ü öldürmüştür.Komünist Çin işgaline dayanamayan 70 bin Türk de Batı Türkistan'a göç etmiştir ki,bugün Kazakistan,Kırgızistan ve Özbekistan'da yaşayan bu kardeşlerimizin sayıları 700 bin'i geçmiş bulunmaktadır. XX. asrın başlarında Çinli valilerin ve Komünizmin yerleşme devri olan 1940'ların sonları ile 1950'li yılların başlarında 600 bin Türk katledilerek öldürülmüştür.

Yine Komünist Çin'in baskısına dayanamayan 1950'lerin başlarında Türkiye,Saudi Arabistan ve diğer ülkelere göç edenlerin sayısıda 750 bin'i geçmektedir.Bütün bu insanlar Doğu Türkistan'ın zikredilen nüfusuna dahil değildir.

Bu bölümle ilgili bibliyografya :

1- Alptekin, İ.Y.,Doğu Türkistan Davası, İstanbul 1981.

2- Ardel, A., "Doğu Türkistan"Türk Kültürü, I / 8 Ankara.

3- Ardel, A., " Türk Ülkelerinin Tabii Coğrafyası"Türk Kültürü El Kitabı Ankara, 1992 C.I.Yeni baskı.

4- Central Asian Review, London 1957 C.X.

5- Buğra, M.E., " Doğu Türkistan'a Dair ",Türk Kültürü, II/21 Ankara.

6- Cressey,G.B., Land of the 500 million. A Geography of China, New York 1955.

7- Dönmez,Türk Dünyasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası,İst. 1973.

8- Encyclopedia Britannica World Atlas London 1966.

9- Karahoca, A., Doğu Türkistan Çin Müstemlikesi,İst. 1963.

10- Mahmutoğlu, M.N., Doğu Türkistan Esaretteki ülke.İzmir 1987.

11- Mckarras,Collin,The Uighur Empire. Canberra 1968.

12- Muslims in China, Peking 1953.

13- Pergamon World Atlas,Warszawa 1968

14- Novy Vostok, Moskova 1929, C.XXXVI.

15- Togan, A.Z. Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul 1944.

DÜNYA İSLAM BİRLİĞİ'NİN 33. GENEL KURULUNDA DOĞU TÜRKİSTAN HAKKINDA ÖNEMLİ GÖRÜŞMELER YAPILDI

Merkezi Mekke-i Mükerreme'de bulunan Dünya İslam Birliği Kurucular Kurulunun 33. Genel Kurulu 20-24 Aralık 1993 tarihleri arasında Mekke-i Mükerreme'de toplandı. Dünyanın değişik ülkelerinden gelen temsilciler müslüman toplumların karşı karşıya bulunduğu meseleleri gündeme getirdiler.

Vakıf Başkanımız Em.Gn.Sayın M. Rıza Bekin'de Genel Kurul'a katılmak üzere Suudi Arabistan'a gitti. Vakıf Başkanımız Genel Kurul'da faal çalışmalarda bulundu. Bir çok komisyonlarda Doğu Türkistan halkının içinde bulunduğu facialı durum hakkında söz alarak bilgiler verdi. Ayrıca, Siyasi Komisyona üye olarak seçildi. Yoğun temas ve çalışmalar sonucunda Genel Kurul Doğu Türkistan meselesine gündeminde yer verdi. Konunun aşağıdaki şekli ile ortak bildiride yer alması sağlandı ;

DOĞU TÜRKİSTAN MÜSLÜMANLARI MESELESİ

Çin Halk Cumhuriyeti, Doğu Türkistan müslümanlarına karşı uyguladığı politika çerçevesinde,budist Çinlilerin bu ülkeye göç akımı başlatmasıyla Türkistanlılar'ı Çinleştirmeye çalışmaktadır. Buradaki müslümanlar 1950 yılında ülkenin toplam nüfusunun %85'ini teşkil ederken, 1993 yılında bu oran % 48'e düşmüştür. Bunun sonucu olarak, kültür eğitim ve sosyal konularda değişikliklere sebebiyet vermiş, Türkistanlı müslümanların durumunu etkilediği gibi müslümanların Çin eğitiminden uzaklaşmasıyla medeni ve ilmi gerileme olmuştur. Teknisyen ve uzman açıklığı bahane edilerek Çin göçünü daha da yoğunlaştırmıştır. Müslümanlar kendi ülkelerinin nimetlerinden mahrum kaldıkları gibi aralarında işsizlik ve yoksulluk alabildiğine yayılmıştır.

Ayrıca, Çin Halk Cumhuriyeti, Doğu Türkistan'ı 1964 yılından itibaren nükleer denemeler bölgesi olarak kullanmaya başlamıştır. Avrupa ülkeleri Çin'in Eylül 1993 tarihinde gerçekleştirdiği son nükleer denemesini kınadıysa da, Çin hükümetinin politikasında hiçbir değişiklik söz konusu olmamıştır.

Çinli müslümanlar Çin hükümetinin İslamı tanıtma konusunda nisbeten tanıdığı serbestlikten şimdi yararlanıyorlarsada bu serbestlik Doğu Türkistan'da çok sınırlıdır. Zira Çin iki yüzlülüğü adet edinmiştir.

Mesela Doğu Türkistanlılar kendi kızlarına İslam dinini öğretemiyorlar. Çinin diğer bölgelerindeki durumun aksine, birtek kız okulu bile bulunmadığı gibi camilerde ve özel darshanelerde de kızların öğrenimine yarayacak hiçbir faaliyete müsaade edilmemektedir.

Kaldı ki Çin hükümeti eski camiler yeterli olduğu bahanesiyle yeni camilerin inşasına da müsaade etmemektedir. Basın haberlerine göre Çin hükümeti 1992 yılında 50 İslami okul kapatmış ve 153 yeni cami inşasını durdurmuştur. Uluslararası Af Örgütü 1992 yılında Doğu Türkistan'da meydana gelen insan haklarını ihlal olaylarıyla ilgili raporunu yayınlamıştır.

Çin hükümetinin zalimce davranışları müslümanların Çin idaresine karşı ayaklanmasına yol açmıştır. 1992 yılının Nisan ayında meydana gelen Barın olaylarında müslümanlarla,bir cami inşasının engellemeye çalışan bir askeri tümen arasında çatışma çıkmış, bundan sonraki olay zincirinde yine 1992 yılında Hoten'de kadınların kısırlaştırılması için açılan doğumevi tahrip edilmiştir.

Yayınlanan rapolara göre Afganlı mücahidlerin komünist boyunduruğundan kurtulması ve Sovyetler Birliğinin çöküşüyle zuhur eden Orta Asya Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığına kavuşması akabinde Doğu Türkistan'da direniş hareketleri hızlanmıştır.

Gerginleşen durum üzerine Doğu Türkistan Vakfı Başkanı Em.Gn.Mehmet Rıza Bekin 1992 yılının 13-14 Aralık tarihleri arasında Doğu Türkistan Genel Kurultay'ını toplayarak Doğu Türkistan meselesini ele almak üzere önemli karar ve tavsiyelerde bulunmuştur.

Rabıta, Doğu Türkistan müslümanları meselesine eğilerek, Kurucu Meclisi geçen dönem toplantılarında Doğu Türkistan müslümanları meselesini destekleme doğrultusunda önemli kararlar almış ve daha önce aldığı kararların uygulanması yollarını aramışsa da şimdiki durum şu noktaların bir kere daha belirtilmesini gerektiriyor :

1- Çin Halk Cumhuriyeti dahilinde Doğu Türkistan'da faaliyet gösteren Türkistan milli kuruluşlarına Çin assimilasyon politikasına karşı direnmelerini sağlayacak her türlü mali ve bilimsel yardımların sağlanması,

2- Özel olarak İslamlararası ve genel olarak da uluslararası tanıtma organlarının Doğu Türkistan müslümanları meselesine eğilerek İslam ve Uluslararası kamuoyu önünde buradaki müslümanların içinde bulunduğu zor durumu açıklamaya ve tanıtmaya davet edilmesi.

3- Doğu Türkistanlı gençlerin ülkelerinde üretim ve yönetim kadroları oluşturmalarına yardımcı olacak teknik ve bilimsel uzmanlaşma burslarının tahsisi için İslam hükümetlerine İslami kuruluşlara ve Üniversitelere çağrıda bulunulması.

4- İslami ve uluslararası örgütlerine dönem ve özel toplantılarında Doğu Türkistan meselesine eğilerek buradaki

müslümanlara karşı işlenen zulüm ve baskıları dünya kamuoyuna tanıtması çağrısında bulunulması,

5- Çin hükümetinin Doğu Türkistan'da nükleer denemelere son vermesi ve bu denemelerin insan ve çevre sağlığına verdiği zararın izlerini ortadan kaldırması için İslam ülkelerinin ve milletlerarası kuruluşların baskı yapmaya çağrılması,

6- Uluslararası ve İslamlararası kuruluşların İslami,siyasi ve medeni meseleler hakkında düzenleyecekleri toplantılara Doğu Türkistan müslümanları temsilcilerini de davet ederek davalarını dünya kamuoyu önünde dile getirme imkanı tanıması,

7- Çin Halk Cumhuriyeti ile olan diplomatik ilişkilerini değerlendirerek, Doğu Türkistan'daki nükleer denemelerini durdurması ve Budist Çin göçüne son vermesi için İslam Ülkelerinin ve Uluslararası kuruluşların baskı yapmaya çağrılması.

Kararlar :

1- Kurucu meclis, Doğu Türkistan müslümanlarının meşru haklarını elde edebilmesi yolunda Doğu Türkistan'la ilgili olarak önceden almış olduğu karar ve tavsiyelerini bir kere daha hatırlatmak ister.

2- Rabıta Kurucu Meclisi, İslami ve uluslararası örgütleri, dönem ve özel toplantılarında Doğu Türkistan meselesine de eğilerek Türkistanlı müslümanlara karşı işlenen cinayetleri her tarafa duyurmaya davet eder.

3- Kurucu meclis, Doğu Türkistan müslümanları meselesine eğilerek müslümanların içinde bulunduğu zor durumu İslamlar ve Uluslararası kamuoyuna açıklaması için İslami ve milletlerarası tanıtma organlarını göreve çağırır.

4- Kurucu meclis, İslami, siyasi ve medeni meseleleri görüşmek üzere Uluslar ve İslamlararası örgütlerin, yapacakları toplantılara Doğu Türkistan müslümanları temsilcilerini de davet ederek onlara ülkelerinin durumunu dünya kamuoyuna açıklama imkanı tanımaya davet eder.

5- Rabıta Kurucu Meclisi, İslam ülkelerini ve uluslararası kuruluşları, Çin Halk Cumhuriyeti'yle olan diplomatik ilişkilerini kullanarak,Doğu Türkistan'da yapmakta olduğu nükleer denemelerine son vermesini, bu denemelerin insan ve çevre sağlığına verdiği zararın izlerini ortadan kaldırmasını ve Çin göçünü durdurmasını istemeye davet eder.

6- Kurucu meclis, İslam hükümetlerini, İslami kuruluşları ve İslam üniversitelerini, Doğu Türkistanlı gençlerin ülkelerinde üretim ve yönetim kadroları oluşturmalarına yardımcı olmak üzere bu gençlere teknik bilimsel uzmanlaşma dallarında burs tahsisine davet eder.

7- Meclis,Çin Halk Cumhuriyeti dahilinde faaliyet gösteren Türkistan milli kuruluşlara, Çin assimilasyonuna karşı direncini arttırmak için her türlü mali ve ilmi yardımların sağlanmasını tavsiye eder.

BATI TÜRKİSTAN'LI KARINDAŞLARIMA AÇIK MEKTUP

Ahmet İGEMBERDİ
Avustralya Türkistan
Cemiyeti Başkanı

Esselamunaleykum,

Muhterem kardeşlerim, uluslararası durum, Sabık Sovyetler Birliği'ndeki değişimler ve Batı Türkistan Halklarının asırlardan beri eğilmeden kırılmadan yaptığı mücadeleler sonucu Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan halkı kendi milli devletlerine sahip oldular. Günümüzde ise bu Cumhuriyetler Birleşmiş Milletler Teşkilatı üyesi bağımsız devletler olarak layık olduğu şerefli yerlerini aldılar. Bu büyük başarı yalnız sizleri değil, karındaşlarınız olan biz Doğu Türkistanlılar'ı da büyük bir sevince boğmuştur.

Basın yayın organları vasıtası ile ilan edilen bağımsızlık, müstakilliğin tam olarak gerçekleşmesi demek değildir. Bu ancak ulu bir işin başlangıcıdır.Bunun için büyük çabalar göstermek, büyük merhaleler katetmek gerekir. Bunların içerisinde en önemlisi Türkistan halklarının kardeşliği, birliği ve beraberliğidir. Türkistan halkları kendilerinin tarihi çıkış noktai-nazarından ele alındığında, dini, dili, kanı, örf ve adetleri bir olan Türk milletine mensupturlar. Binlerce yıllık mücadele tarihi sürecinde Türkistan halkları kendilerinin bağımsızlık, erklik, barış ve refahlarını korumak yolunda birbirlerine yardım etmişler, desteklemişler ve omuz omuza vererek dış düşmanların saldırılarına, iç düşmanların hıyanetlerine, bölücülüklerine karşı cansiperane karşı koyarak dünya tarihinde silinmez sahifeler bırakmışlardır. Onlar bu mücadele safhalarında Türkistan halklarının kardeşliği, birlik ve beraberliğinin bütün işlerinde başarılı olmalarının yegane amili olduğuna, uzun asırlı kanlı tecrübe ve derslerin neticesinde varmışlardır. 18. yüzyılın ortalarından başlayarak Batı Türkistan Çarlık Rusyası'nın, Doğu Türkistan ise Çin-Mançur istilacılarının esaretine maruz kalmıştır.

Allah'ın büyük lütf-i keremi ile Batı Türkistanlı kardeşlerimiz cefalı mücadeleler neticesinde günümüzde bağımsızlıklarına kavuşmuş bulunmaktadır. Fakat, Batı Türkistan'da sömürgecilik sona erip, kardeş müstakil devletlerin ortaya çıkması ile sömürgeciliğin Türkistan halklarına bıraktığı siyasi, iktisadi, sosyal düşünce ve kültür sahalardaki sömürgeciliğin tesirleri kendiliğinden ortadan kalkmamıştır. Özellikle onların Türkistan halkları arasında kasden düşmanlık tohumları atarak sun'i bazı farklılıkları uydurmaları, es-

kiden beri Türk diye anılan bir bütün milleti küçük küçük parçalara bölerek, kardeşler arasına bazı ihtilaf ve fitneleri ekip bırakmıştır. Onun neticesi olarak kendini el, düşmanını öz bilip, düşmanın değirmenine su dökerek Özbekistan,Kırgızistan, Tacikistan gibi devletlerde düşmanların kışkırtmaları sonucu binlerce kardeşlerimizin kanı akıtılmıştır. Tarihten beri Türkistan topraklarında birbirine akraba, kardeş ve komşu olarak birlikte yaşayan ana yurdumuz Türkistan'ı güllendirmede kan ve ter döken, öz karındaşlarını, günümüzde küçük küçük parçalara bölünmüş topraklarda kendi devletinin adına benzemeyen Türk kardeşlerinin insani hak ve hukukunu tanımamakta onları hor görmekte üstelik o devletlerden kovmaya çalışmaktadırlar. Onların insani hukukuna saygı göstermemektedir.

Bu durum ise bizim yüce İslam dinimize ve Türklük ruhumuza yapılan ağır bir tecavüz, büyük bozgunculuk, affedilmez bir hata olup bu cahillikten başka birşey değildir. Doğu Türkistan halkı öz vatanlarında Kızıl Çin emperyalizminin kanlı zulmü altında acıklı bir durumda yaşamaya çalışmaktadır.

Bu durum ise **" Nere ağrırsa can orada "** atasözü gibi 2 milyon km'ye yakın bir toprak parçasına sahip 25-30 milyon civarındaki müslüman Türk'ün Çin zulümünden daha azat olamaması bütün Türkistan halklarına çok büyük bir elem ve derin bir ızdırap vermekte ve gelecekteki büyük bela ve afetin kaynağı olması tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Doğu Türkistan, ecdatlarımızdan bize miras kalan ata mekanımız büyük ve Ulu Türkistan'ın ayrılmaz bir kısmıdır. Batı ve Doğu Türkistan birbirinden ayrılması imkansız bir can bir tendir. Günümüzde Doğu Türkistan'da Çin emperyalisleri tarihte yaşamış Çin feodallerinin sömürgecilik zulmüne varislik yaparak Doğu Türkistan halkını ezmede ve onlara zulmetmede cellat ecdatlarını kat kat geçmiştir. Kızıl maskeli Çin emperyalistleri Doğu Türkistan diye anılan Türk dünyasının ana yurdunu ve onun kahraman halkını siyasi yönden hiç bir hak ve hukuka sahip olmayan bir köle, iktisadi yönden aç ve çıplak medeniyetçe geri ve cahil hale getirip Türk halkını cebri surette Çinlileştirmeye çalışmaktadır. Çinli işgalciler Doğu Türkistan'a özerklik verdiğini iddia etseler bile bu büyük bir yalan ve aldatmacadan ibarettir. İstilacılar bu aldatmaca politikaları ile Doğu Türkistan halkının eskiden beri sahip olageldiği az çok siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel ve dini haklarını insafsızca ellerinden aldı. 1949 yılında 10 milyon kadar olan Doğu Türkistan Türkleri öz topraklarından nüfusun mutlak çoğunluğunu teşkil etmek sureti ile öz vatanlarının hakimi idiler. Günümüzde ise Kızıl Çin emperyalizmin Çinlileştirme politikası neticesinde 1949 yılında Doğu Türkistan'da Çang Key Şek'in askerleri ile birlikte sayıları 300.000'i bile bulmayan Çinli sayısı göçmen siyaseti sonucunda nüfusun mutlak çoğunluğunu ele geçirerek Doğu Türkistan'ın patronu oldular. Halihazırda devlet'in resmi göç siyaseti ile her yıl Doğu Türkistan'a yerleştirilen Çinli sayısı 1 milyondur. Bu sayıya Tufan belası gibi taşıp gelmekte olan serbest Çinli göçmen seli ile Doğu Türkistan halkını sindirmek ve tehdit etmek için getirilmekte olan Çin'in asker kıyafetli cellatları dahil değildir.

Çin makamlarının resmi istatistiklerinde Doğu Türkistan'ın nüfusu 15

milyon olarak belirtilmektedir.Gerçekte ise bu rakam 60-70 milyon civarındadır. Doğu Türkistan'daki resmi Çin işgal ordusunun sayısı 2 milyon civarındadır. İmar ve üretim ordusunun sayısı ise 3 milyondan fazladır. Bunlar ise resmi nüfus sayısına dahil değildir. Çinli işgalciler bununla da yetinmemektedir. Hükümet resmi açıklamalarında 2000 yılının başlarında Doğu Türkistan'daki Çinli nüfus sayısını 150-200 milyona çıkararak Doğu Türkistan'ı tamamen Çinlileştirmeyi hedeflemiştir.

Dikkat edilmesi gereken husus şu ki, Kızıl maskeli Çin emperyalistlerinin 200 milyon Çinli'yi Doğu Türkistan'a göç ettirerek yerleştirmelerinin ve bu yöndeki ciddi çabalarının ifade edilmeyen daha ne gibi sırları vardır ?

Bilindiği üzere Çin'de kültür devriminin sırasında (1966-1976 arası) Çin Sovyet anlaşmazlığının zirveye çıktığı devirlerde Çinliler Sovyetlere olan toprak taleplerini defalarca tekrarlamış ve uzak doğuda Çin sınırlarındaki Mançurya'ya komşu olan Sovyetler'e ait geniş topraklar ile Fergane Vadisi ve Balkaş gölünün Güneydoğu kısımlarını Çin toprakları olarak ilan etmişlerdi.Hatta Doğu Türkistan tarihinde Karahanlılar Devleti ve bu devlete bağlı toprakların hala Çin toprağı olduğunu Çin basın yayın organları iddia edegelmektedir. Tarihteki Çin feodal saldırganlığının işgalcilik siyasetinin varisi olduklarını her fırsatta kanıtlayan günümüz Çin yöneticileri ecdatlarının bu saldırgan taleplerinden hiçbir zaman vazgeçmiş değildirler. Günümüzden birkaç asır önce Çinliler Çin Seddi'nin batısındaki yüy mingüven(Güney Kapısı) ciya yüygüven (Kuzey Kapısı) kapılarının içinde idiler. Sonraları Doğu Türkistan'ın güneydoğu sınırlarına geldiler. 19. yüzyılın ortalarına doğru Çarlık Rusyası ve Britanya imparatorluğunun destek ve himayesi, göz yummaması ve kışkırtmaları sonucu Doğu Türkistan'ın tamamını istilaya muvaffak oldular. Bu ülkenin adını değiştirerek Şincang (yeni müstemlike) adını taktılar. Önceleri nümune için aranıp bulunması mümkün olmayan Doğu Türkistan'ın geniş topraklarında günümüzde 50 milyondan fazla Çinli göçmen yaşamaktadır. Bu rakam 2000 yılın başlarında 150-200 milyon'a çıkacaktır. 200 milyon Çinli Doğu Türkistan'a gelip yerleştikten sonra, onlar **"Şimdi ulaşmayı planladığımız menzile vasıl olduk artık yeter!"** diyecekler mi ? Onların rüyalarına ecdatlarının daha düne kadar toprak davasında bulundukları Fergane bağları, Alatağ yaylaları, Güzel Çu ve Verzap vadileri girmeyecek mi ?

Şunu unutmayınız aziz kardeşlerim, eşiğinizde ki bu aç ejderha kanlı ağzını koskocaman açarak kükremekte, salyalarını akıtarak Batı Türkistan'ı da yutmak için sadece fırsat kollamaktadır. Onun şimdiki sakin vaziyeti ancak fırsat yakalamak ve zamanı kollamak içindir.

O, Doğu Türkistan'ı yutarak bu işe iyice alıştı. Doğu Türkistanlılar'ın övündükleri fakat kendilerine nasip olmayan ünlü Uranyum, Altın, Gümüş, Elmas, Petrol ve Bakır yataklarının refahet ve faydasını Doğu Türkistanlılar'ın gördüğü yoktur. Ondan ancak Çinli modern diktatörler faydalanmaktadır. Bu zenginlikler Doğu Türkistan halkına mutluluk ve refah getirme yerine bela ve afet getirmektedir. Bu, doyduğunu bilmeyen ejderha Hân Tengri tepesinde oturarak şang yakıp cang sokup (Putlarından yardım dileyerek) tarihte yaşamış istilacı ecdatlarının sal-

dırganlık ruhunu çağırmakta,Batı Türkistan'ı işgal etmenin planını yapmaktadır.O,Batı Türkistan'daki Doğu Türkistan'a kardeş Türk devletlerinin bağımsız olmalarını bir taraftan kendileri için tehlikeli olarak tanımlamakta diğer yandan Batı Türkistan'dan bağımsızlık ve hürriyet rüzgarlarının Doğu Türkistan'a direkt olarak girip Doğu Türkistan halkının Kızıl Çin emperyalizmine karşı mücadele ateşinin temposunun daha da güçlenmesine, Sovyet Sosyal emperyalizminin başına gelen inanılmaz felaketin kendi başına da geleceğini bilmektedir.

Bu yüzden Doğu Türkistan'ın uçsuz bucaksız köy ve yaylalarından tarihten beri Türklerin anayurtlarına verilen **"Türkistan" ve "Doğu Türkistan"** adlarına ve müstakil ve şerefli tarihine karşı eğitim, propagandası ve cezalandırma kampanyalarını derhal başlattılar **"Sen uğru digünce men uğru divilay(Sen beni hırsız diyene kadar ben sana hırsız diyeyim) misali Doğu Türkistan'a esas tehlike Orta Asya'daki bölücülerden gelecektir. Türkiye'den gelmektedir "** suçlaması ile yüzbinlerce vatanperver aydınları kara listelere alarak, önündekileri idama kalanlarını ise hapishanelere ve çalışma kamplarına tıkmaya hazırlanmaktadır. Doğu Türkistan tarihinde bir defa daha kanlı ve facialı bir trajedinin perdesi açılmak üzeredir.

Diğer taraftan ise Batı Türkistan'daki bir Türk ırkından olan Türkistanlılar'ın yeniden küçük küçük devletçiklere bölünerek siyasi, iktisadi, sosyal mülki ve askeri alanlarda tam olgunlaşamamaları onların arasında sömürgeciliğin bıraktığı izler sonucu geçici de olsa bazı anlaşmazlıkların ortaya çıkmasından görmekte olduğu tatlı rüyasını hatırlamakta ve sevincinden deliye dönmektedir. Onlara göre bu yeni bağımsız 5 Türk devleti kendilerinin Türklük ruhunu, İslam imanını, Türkistan kardeşliğini unutsa da kendilerinin basit menfaatleri için kavmiyet hissi ile toprak ve tabii zenginliklerinin bölüşümü için kanlı bıçaklı olurlarsa veya Doğu Türkistan'da karanlık çağlardaki gibi Allah'ın şariatının adil hükümleri yerine kendilerinin riyakarlık nüfuzunu koyarak, etrafına onbinlerce bilgisiz cahil müritlerini toplayan **"AKTAĞLIK" ve "KARATAĞLIK "** Hocaları bularak onları kendi aralarında yüzyıllar süren kardeş kavgasına bulaştırırlarsa o zaman tam bir **"Kargaşadan Tokaç(ekmek) çalmanın "** kendisi olmuş olurdu. O zaman Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan dediklerimiz ne ki ?

Her birisi ejderhanın bir defalık lokması bile olamayacaktır. O zaman ejderha kanlı ağzını kulaklarına kadar açarak sevincinden mest olmuş olurdu ! İşte o zaman onun kan içici ecdatları Samarkant yakınında binmeyi başaramadığı göktaşına binmiş olacaktı ! O, bu maksadına erişmek için her türlü usul ve çareleri ve geleneksel 72 çeşit hile ve desiseyi kullanması gerekirdi. Onun için o gerçek yüzünü gizleyip, tarihindeki meşhur güzel prensesleri-nin süslü elbiselerinin içine gizlendi. O, cellat yüzüne nazeninlerin hilekar tebessümünü bürüdü. O sizlerin bağımsızlıklarını **"Tebrik"** etmektedir. Sizleri **"Dost"** demektedir. Sizlere **"Yardım"** sözü vererek yemin etmektedir.

Tarihteki meşhur Nuşırvan-i Adil'in kıyafetinde ortaya çıkarak sizlerle **"Devlet Sınırları Anlaşması" "Dostluk ahıtnamesi "" Ulaşım ve Ticaret İlişkileri Sözleş-**

meleri" "Kültürel Değişim Antlaşmalarını imzalayıp Adil ve Cömert " nikabına bürünerek Doğu Türkistan halkının kan ve gözyaşları bedeli olan servetler ile sizleri aldatmaktadır. Batı Türkistan'ın bazı bölgelerinde bazı fabrika ve işletmeleri kurmaktadır. Bu ejderhanın huyunu bilmeyen veya onun kan içiciliğini unutan bazı Batı Türkistanlı iyi niyetli diplomatları ülkelerinin küçük çaptaki menfaatleri için Doğu Türkistan'ın geniş manada ise kendilerinin, Türkistan'ın ve onun halklarının menfaatlerini beş paraya satarak onu yemeye çalışmaktadır. O, sizlere tahıl, et, yağ, ihtiyaç maddeleri, sanayii mamulleri, pamuk ve başka mallar vererek **" Bizde Doğu Türkistan diye bir yer yok, Şincang var. Bizde az miktarda Kazak, Özbek biraz da Kırgız var. Ama Uygur'u yok deyin "** demeye sizleri zorlamaktadır.

Çinli saldırganlardan korkma hastalığına müptela olanlar ejderhanın hem aldatma hem de korkutma hilesine dayanamayanlar kendilerini **" Bağımsız Türk Devletleri "**diye anacaklar fakat kendilerinin bağımsız basın yayın organlarında ecdatlarımızın ana vatanımıza **DOĞU TÜRKİSTAN** diye kulak çekip, ezan okuyarak koyduğu mübarek ve ulu adını yazıp söylemek yerine **ŞİNCANG** kelimesini kullanmaktadır. Hatta Çinli işgalcilerin taktığı **" Şincang Uygur Özerk Bölgesi "** adlandırmasındaki uygur denilen Türk Kabileler-Birliği'nin ve şanlı Türk tarihinin yaratılmasına unutulmaz katkılar da bulunan Uygur Türkleri'nin adını anmaya cesaret edememekte ve Çin'in Şincang pravinsiyesi (ülkesi) diye yazmaktadırlar. Günümüzde garp dünyasının hatta bütün dünyanın bir çok ülkesinde Şincang Uygur Özerk Bölgesi yazısının yanına Doğu Türkistan ibaresini koymak gelenek hale gelmiştir.

Ben şunu anlayamıyorum ! Kendi kardeşlerini sömürge haline getirerek ezmekte olan bir sömürgeci millete karşı yapılmakta olan bu yağcılık devletlerarası diplomasi de nasıl olurda bağımsızlığının ispatı olur ? Bu tür hareketler Türkistanlılar'a karşı affedilmez bir hakaret değilmidir ? Türkistan için uzun yıllar zindanlar da yatan, bütün hayatını Türkistan'a veren büyük şair çelik iradeli mücahit şehit Abdulaziz Mahdum Azizi dost düşmanın farkı hakkında şunları yazıyordu ;

"Eğer gerçek ve sadık dost sana zehir verirse bu zehiri şeker olarak bil. Eğer düşman sana şeker verirse bunu zehir olarak al. Dostun sana zarar verirse o senin için faydadır, çünkü onun niyeti dostçadır. Buna karşılık düşmanın sana fayda getirirse onu zarar olarak bil " diye yazmıştı.

Dost nasıl olursa olsun dosttur. Düşman ne kadar **" iyilik "** ler gösterse de yine de düşmandır. Asırlardan beri Türk halklarını ve başka komşu milletleri yiyip yutarak **" usta "**laşan dokuz başlı ejderha şimdi nasıl olur da Türk halklarının dostu olabilsin ? Onun düşman olduğu doğru, fakat dost olduğu yalan. Bir değil, bin yalandır !

Onun yüreğini ve niyetini bilmek isterseniz onun tarihine bir bakınız. O, tarihten beri başkaları ile barış içinde ve samimi komşuluk ilişkileri içerisinde bulunmuş mudur ? Onun bütün tarihi sözünde durmaz, namert, kalleş, dili tatlı fakat kalbi bozuk, vefaya karşılık cefa göstermesinin örnekleri

bitmez tükenmez ihanetler toplamının bir kamusudur.O, acizleri yutar, güçlüleri hile ve mekr ile onların arasına fitne fesat ekerek **"Yabancıları (yani düşmanları, çünkü onlara göre kendilerinden olmayan herkes düşmandır) yabancıların eli ile yoketme" "Bölerek idare etme"** gibi suikastler düzenleyerek birçok komşu ülkeleri ve milletleri yutarak yiyerek ortadan kaldırarak bugünkü yedi başlı ejderha haline gelmiştir. O, katilin Doğu Türkistan'da işlediği cinayetlere bir bakınız. Biz Doğu Türkistanlılar da sizler gibi insanlardan yani Türklerden idik. O, katil bizim herşeyimizi gasbetti. Aslımızdan ve neslimizden ayırdı. Bizi birer köle dilenci, cahil ve zavallı haline düşürdü. Kanlı ellerini kalbimizin can damarına uzatıp, bizim dünyadaki mevcudiyetimizi yok saymakta fiziki ve ruhi olarak bizleri yok etmeye çalışmaktadır. Bizim dilimiz, dinimiz, ırkımız, örf adetlerimiz, gelenek ve göreneklerimiz tarihimiz, çehremiz, yapımız hatta ki arzu ve isteklerimiz dahi sizlerle birdir !

Yani biz demek siz demektir !

Türkistan'ın Çin işgali altındaki doğu kısmında sizin öz be öz karındaşlarımız olan Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek, Tacik ve Tatar Türkleri yaşamaktadır. Çinli diktatörlerin Doğu Türkistan'daki Türkler'e yaptığı zulmü Batı Türkistan'da bağımsız olarak egemenlik hakkına sahip Türk devletleri için ağır birer hakaret olmadığını kim iddia edebilir ? Onların Doğu Türkistan Türkleri'ne yaptığı zulmü ve kötülüğü sizlere yapmayacağına kim kefil olabilir ?

Kısacası Doğu Türkistan Türkleri'ne yapılan tecavüz sizlere yapılan tecavüz değilmidir ? Ağzı kanlı çakal bir takla atıp yuvarlanmakla sevimli ve uysal bir kuzu haline gelir mi ? Çinliler'in asker kıyafetli cellatlarının elinde **"Hürriyet"** diye Kaşgar, Artuş ve Barın'da şehit olan Uygur yiğitleri siz Ferganelilerin kardeşleriniz değilmidir? Altay dağlarındaki güzel yaylaları gasbedilen Kazak çoban, Zaysan'daki çiftçinin kardeşi değilmidir ? İşgalci zalim Çinliler'ce namusları kirletilen iffet timsali güzel Uygur kızları siz Taşkentli veya Duşenbeliler'in ciğer pareleriniz değilmidir ? Bizim çekmekte olduğumuz zulüm, işkence, dert ve elemlerimiz, açık söylemek gerekirse sizlerin azap ve kaygılarınız, bize yapılmakta olan hakaretler sizlerin onurunuzu yaralamaz mı ?

Şurası bir gerçektirki öküzün boynuzuna vurulursa ayağı sızlamaz mı ? Bizim facialı geçmişimiz sizler için unutulmaz kanlı birer tecrübe ve ders olsun !

Doğu Türkistanlılar'ın başına gelen bu facialı kara günler onlarla biter bizlere gelmez diye yanlış hesap yapmayınız ! **" Sığır'ın başına gelen dana'nın başına da gelir ! "**

Her zaman bu faciaları gördüğümde ve dinlediğimde Türk tarihi gözönüme gelir ve Göktürk imparatorluğumuzun büyük Hakanı Bilge Kağan'ın kardeşi Kültigin anısına (kendisi 731 yılında 47 yaşında vefat etmiştir) yeğeni Yulluğ Tekin tarafından 732 yılında şimdiki Moğolistan Cumhuriyeti'nin Kökşın-Orhun Nehirleri vadisinde Hoşu-Saydam mevkiinde dikilen Menggutaştaki 8 satırlı şu paha biçilmez satırları irkilerek hatırlarım. Menggutaşta **" Çin Milletinin sözü tatlı hediyesi yumuşak imiş. Tatlı söz ve kıymetli hediyelerle uzak milletleri aldatıp kendileri-**

ne yakınlaştırırlarmış. Onlar yakınlaştırdıktan sonra (kendilerinin) kötü hilelerini onlara da bulaştırır imiş. Yahşi alimleri ve Batur kişileri yürütmez (fırsat tanımaz) imiş.Bir kimse hatalı davranırsa onun bütün evladını, akrabalarını ve kavmini beşiktekilerine kadar acımaz imiş. Onların tatlı sözüne ve yumuşak ve güzel hediyelerine aldanan köp Türk Milleti öldük. "

Bu yazılar 1261 yıl önce yazılmış olsa da, bu sözler günümüzdeki önemi dolayısıyle bizler için paha biçilmez kıymete sahiptir. M.S 552-742 yılları arasında hüküm süren Göktürk Kağanlığı güç ve kudretinin ve topraklarının büyüklüğü siyasi, ekonomik ve kültürel sahalardaki uygarlığı ve o zaman dünyasındaki rakip tanımaz etkisi ile çağdaşları olan Bizans ve İran Sasanı imparatorluğundan da çok çok güçlü bir imparatorluktu. Fakat zamanla iç ve dış anlaşmazlıkların baş göstermesi özellikle, şu devirdeki Çin feodal yönetimlerinin ihaneti, bozgunculuğu kışkırtmaları, fitne ve fesat, hile ve mekirleri neticesinde dünyayı titreten büyük Göktürk imparatorluğu ikiye bölündü. Doğu Göktürk Devletinde ortaya çıkan karşıklıklardan ustaca faydalanan Çin Hükümdarı Teyzung kendi komutasındaki Çin ordusu ile Doğu Göktürk Devletine saldırdı ve kendilerine yardım eden hainlerin ihaneti neticesinde Doğu Göktürk Devletini yıkmayı başardılar. Kendi milletine ihanet ederek düşmana yardımcı olan hainler Çinliler'in elinde birer köle oldular. Orhun Meggutaşında Doğu Göktürk Devleti Çinliler tarafından yok edildikten sonraki devirlerde Türk milletinin çektiği zülumler bazı Türk Beyleri ve ileri gelenlerinin kendi milletine yaptığı ihanetler tek tek yazılmıştır. Bundan da anlaşılıyor ki ; binlerce yıl öncesinden beri bizim kahraman ve zeki ecdatlarımız iç ve dış düşmanlarına karşı mücadele safhalarında Türk hal-kını uyandırarak birlik ve beraberliğini temin ederek Türk milletinin binlerce yıldan beri ve hala mevcudiyetine kasdede gelmekte olan Çinli saldırganlarına karşı teslimiyetsiz, tereddütsüz ve kesin bir şekilde mücadele edilmesi gerektiğini çok önceden ifade etmiştir. Fakat bizim bazı ecdatlarımız tarihimizdeki unutulmaması gereken kanlı tecrübe ve derslerden ibret almadan, düşmanın aldatmacalarına kolayca kanmışlar, şahsi zaafları ile benlik iddialarına kapılarak birleşememiş oldukları ve kendilerini güçlendiremedikleri için kutsal Türk toprakları düşmanların eline geçti. Ecdatlarımızın ırmak gibi akan kanların. : bedeline mal olan Türkistan'ın ayrılmaz bir kısmı, Doğu Türkistan Türkleri Çinli işgalcilerin elinde hala ezilmektedir. Günümüzden birkaç asır önce Çinli saldırganların tecavüzkar emellerini zamanında teşhis ederek akılane bir şekilde özetleyen Çin'den o kadar uzakta olan Polonya halkı **" Polonya ile Çin arasında Rusya yer aldığı için Rusya'ya teşekkür etmemiz lazım "** demiştir. Aslında bu söz basit gibi görünse de gerçekte büyük bir hakikatı yani Çinliler'in saldırganlık karakterini çok güzel ve anlamlı bir şekilde özetleyerek ifade etmesi ile dikkat çekmektedir.

İşte, böyle bir teşekküre ve minnete nail Doğu Türkistan geçen asırlarda da Batı Türkistan için Çin saldırganlığını önleye gelen bir sed ve müstahkem bir kal'a idi. Doğu Türkistan halkı bütün mevcudiyeti ile kendi kan, ter ve gözyaşları bedeline düşmanın tecavüzlerine karşı göğsünü kalkan ederek Çinli istilacilerin Batı Türkistan'a Tufan

belası gibi akıp girmelerini önlemektedir. Son defada da Doğu Türkistan halkının can düşmanlarından olan Sovyet Sosyal emperyalizmi ile Kızıl Çin emperyalizmi kendi aralarında dil biriktirerek, ağız burun yalaşarak utanmazca yaptıkları ihanet ve saldırıları ile Doğu Türkistan'ın yakın tarihinde kaç yüz bin kardeşinin kanları pahasına 1933 yılında Kaşgar'da kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti ile 1944 yılında Kulca'da ilan edilen Doğu Türkistan Cumhuriyeti gibi eserleri tek tek yok ettiler.

Şimdi, düşman kapınızın önünde, kanlı ayaklarını yüksekçe kaldırarak Tanrı dağlarından atlayıp Batı Türkistan'a girmeyi hedeflemektedir. Günümüzde de tarih bize de aynı ecdatlarımıza sorduğu birtek suali en önemli meseleyi önümüze getirmektedir. O, ise **" Türk Milletleri birleşip kendi hayatınızı koruyacakmısınız yada saldırgan yavlara birer birer yem olarak bu dünyadan izsiz olarak yok mu olacaksınız ? "** sorusundan ibarettir. Tarihi gerçekler kesinlikle bizi cevap vermeye zorlayacaktır. Ya düşmana teslim olup yok olacağız veya ayaklar altına alınan ar namusumuzu kurtararak hür olarak yaşayacağız !

Elbette biz de dünyadaki başka milletler gibi yaşama hakkına, icat kılmak iktidarı a ve mücadele ederek kendimizi korumaya müktedir onun için bi-zim onurumuz olan Batı Türkistan'daki 5 Türk devleti bağımsız olarak dünyaca tanınmıştır. Bizim en önemli meselemiz birleşmek ve kendi aramızda dayanışmayı sağlamaktır.

Bizim Atalarımız **" Ayrılanı kurt kapar, birleşenler çok yaşar "** diye bizlere öğüt vermiştir. Benim dayanışmamızı güçlendirip birleşelim derken maksadım şimdiki Türk devletlerinin kendilerini feshederek bir Turan imparatorluğu kurmak değildir. Tarihimizdeki Hun-Turanlar devri Göktürk, Uygur, Karahanlılar ve Timurlular devri artık geçti ve tarihe mal oldular. Ecdatlarımız Oğuzhan,Efrafsıyap, Mukan Kağan, Kutluk Bilge Kağan, Abdulkerim Satuk Buğra Han ve Timur Han zamanında kendilerinin gücü ve kudretine dayanarak parçalar halindeki Türk kabilelerini birleştirerek dünya tarihinde cihan şumul devletler kurdular. Bu, geçmişin mahsuludurlar.

Bugün ise 21. asrın arefesi, Atom çağıdır. Bize silahlı güç kaba kuvvet gerekli değildir. Bize ortaçağın güç denemesi savaşları özellikle kardeş halklar arasındaki kan dökmeler gereksizdir. Bizim için Faşistler diktatörlüğündeki devlet emperyalizminin lüzumu yoktur. Bize ortaçağın cehalet bataklığına saplanmış din dışı müteassıp düşüncelerin karanlık ve zalim düzeni gerekli değildir. Bize demokrasiyi esas olarak alan insan haklarına saygılı, dünyanın çağdaş gelişimini hedefleyen, devamlı yükselen gelişen bütün Türkistan devletlerinin eşitliğini temin ederek mazlum Türk halklarını esir Türk illerini kurtarmaya yardım edebilecek bağımsız, hür, güçlü, kuvvetli ve müktedir bir Türkistan Federasyonu lazımdır. Şayet Türkistan Federasyonu kurulur ve onun ulu ruhu gerçekleşirse toprak zenginlik, makam **ve** mevki kavgaları kendiliğinden yok olur. Birbirini düşman gören, benim senin gibi sığ düşünceler **"Sen öyle,Ben böyle"** gibi mahalli düşünceler kendiliğinden ortadan kalkar. Türkistan'da yaşayan bütün halklar barış, mutluluk ve refah içerisinde, kardeşlerin birleştiği çok güzel bir hayata kavuşmuş olurlar. İnşaallah.

Dünyanın bir çok bölgelerinde bölge karakterli bir çok Federasyonlar kuruldu ve kurulmaktadır. Niçin toprakları ezelden beri bir, halkları bir, birbirleri ile kardeş akraba olan tarihi geçmişi aynı, dini, dili, örf ve adetleri bir olan Türkistan halkları birleşmesin ?

Türkistan halklarının daha kurulmayan Allah'ın izni ile inşaallah yakın gelecekte kurulacak olan Türkistan Federasyonu hakkında dünyadaki bir çok adalet perver ve iyiniyetli devletlerin doğru değerlendirme ve iyi ümitler içinde bulunmasına karşılık, zayıf milletleri ezerek onların kan ve gözyaşları bedeline büyümekte olan bazı emperyalist devletlerin hakim zümreleri daha şimdiden kargaşa yaratmakta, kamuoyunu kandırarak suyu bulandırıp, bulanık suda balık avlamaya çalışmaktadır. Onlar bu suretle Türkistan Federasyonunun kuruluşuna can havli ile karşı koymaktadırlar. Onların düşüncelerine göre Türkistan Federasyonu kurulursa dünyanın altı üstüne gelirmiş. Dengeler bozulurmuş?

Bu düşmanların garazı şudur ; Türk halkları birleşerek bir federasyon kurarlarsa ve birlik ve dayanışmasını sağlamlaştırmış ve güçlenmiş olur. Bunların korkusu işte bu güçlü ve kudretli Türkistan Federasyonudur. Bu emperyalistler şimdi de geniş Türk topraklarını işgalleri altında tutarak mazlum Türk halklarının kan ve gözyaşları bedeline kendilerinin cennetlerini kurdular. Onlar bu topraklarda özellikle Doğu Türkistan'da insanlık tarihinde insanların duymadığı görmediği usul ve çarelerle onları ezmekte hem onların yeryüzündeki mevcudiyetini yok etmek için öldürmekte ve kırmaktadır.

İşte böyle insanlık dışı zulümler altında Doğu Türkistan halkı kendi seslerini dünyaya duyuramamaktadır. Bugün Doğu Türkistan halkının sesini ve imdat isteyen feryadını dünya ya anlatmak, onları teşkilatlandırarak kendi vatanlarını geri almalarını onlara anlatmak Batı Türkistan'daki bağımsızlığa kavuşan devletlerin ve gelecekteki Türkistan Federasyonunun uhdesindeki vazgeçilmez ve itiraz ve ihmal edilemez bir kardeşlik borcudur. Türk halklarının düşmanları işte böyle günlerin başlarına geleceğinden korkmaktadırlar. Onun için onlar bazen aldatmak bazen korku salmak tehdit etmek politikalarını kullanmaktadırlar. Şimdi Türk halklarının kuruluş arafesindeki Federasyonu Türkistan halklarının menfaatine şimdiki bağımsız devletlerinin ihtiyacına ve uluslararası konjoktörün arzu ve talebine uygun iken, niçin onu geciktirelim !

Ne zamana kadar kendimizi pasif duruma düşürerek emperyalistlerden korkacağız ? Şimdi Avrupa gibi büyük bir kıt'a ve bu kıt'a'da yer alan bütün devletler dilleri, dinleri, örf adetleri, tarihleri, coğrafi farklılıklarına bakmadan Avrupa Birliğinin gövdesini oluşturmakta, devlet sınırlarını kaldırarak siyasi birliğe doğru gitmektedir. Bir Türk neslinden olan Türkistan'daki dini, dili, örf adeti, kültür ve medeniyeti ve tarihi bir olan, coğrafi birliğe sahip mustakil Türk devletleri 21. asıra yaklaştığımız bu zamanlarda da orta çağ Avrupa'sında yaşamış geçmişteki bilgisiz feodal Beyliklerin cehaletini ve telafisi imkansız hatalarını tekrarlayarak Türkistan halklarını yine talihsizliklere maruz bırakırsak, Büyük Türkistan Konfederasyonu için uyuşamaz isek, geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki evlatlarımıza yazık değilmidir ? Onlar dost ve düşmanları önünde utanç duymaz mı ?

Hani o insanlığımıza, Türklüğümüze ve müslümanlığa özgü gururumuz, şerefimiz ve imanımız ?

Hani Atalarımız Oğuz Han'ın, Kürşad'ın, Atilla'nın, Bilge Kağan'ın, Satuk Buğra Han'ın, Alpaslan'ın, Fatih'in, Timur Han'ın, Babür'ün ve nice dünya tarihine yön veren cihangirlerimizin varisleri kahraman evlatlarımız ?

Bağımsız Türkistan Cumhuriyetleri'nin saygıdeğer idarecileri ; lütfen iyi düşünün, ortak geçmişimizi ve zamanımızın gidişatını iyi tahlil edin !

Ecdatlarımızın arzusu evlatlarımızın talep ve beklentisi olan Türkistan Konfederasyonu'nun kurulması zamanı gelip çatmıştır.

Hürmetli liderlerimiz, kardeşlerimiz yatıyorsanız kalkınız. Ayakta iseniz derhal yürüyünüz. Derhal harekete geçiniz. Türkistanlı kardeşlermizi birleşme kurultayına çağırınız. Allah için. Mukaddes İslam dinimiz için, Türklük için, esaretteki kardeşlerimiz için. Bütün Türkistan halklarının hürriyeti, saadeti ve parlak geleceğimiz için Türkistan Federasyonunu bir an önce kurunuz !

Avrupalı ecnebilerin yaptığını sizler niye yapamayasınız ? Sizler bu ulu ve kutsal vazifenin uhdesinden pekala çıkabilirsiniz ! Sizlerde mübarek ecdatlarımızın ruhu var ! Sizleri bütün Türkler olarak destekliyoruz. Bu zamanını talep ve tek arzusudur.

Ben sözlerimi bitirmek istiyorum. Fakat benim sizlerden bir talebim var. Ben bu müracatnameyi Kızıl Çin emperyalizmin ağır zulmü altında yaşayan bir Doğu Türkistanlı Türk olarak yazıyorum. Benim vatanım daha esaretten kurtulmuş değildir. Bizim sizler gibi bağımsızlığın sembolü olan bayrağımız bağımsızlığın timsali mavi gökyüzünde dalgalanma şansına daha sahip değildir. İstiklal marşımızı geleceğimizin teminatı olan sevgili yavrularımız heyecan ve coşku ile daha söyleyemiyor. Sizler gibi kahraman ecdatlarımızı şanlı tarihimizi ve Türklüğümüzün gurur abidelerini övecek, milletimizin düşmanlarının zulmünü anlatabilecek, şikayet edebilecek kitle iletişim sistem ve araçlarımız yok. Bizim durumumuz sizlerden çok farklı. Eğer sizde mevcut bağımsızlığın nimetlerinden birinden bahsetmeye kalkan Doğu Türkistanlı'nın derhal kellesi gider veya zindanlara atılır. Öyle ağır şartlar altında mazlum Doğu Türkistanlılar adına halkımın milli menfaatlarına uygun bu müracaatnameyi sizlere yazmaya cür'et ettim.

Şimdi bu müracaatnamemi bayrağı, ordusu, dünyada bilinen ve tanınan devlet adı mevcut müstakil Türk devletinin bağımsız basın ve yayın organlarında ilan etmeye müktedirmisiniz ?

Bence bu, sizin Türkistan halkına karşı olan inancınız ile sizlerin ilan ettiğiniz bağımsızlığın mahiyetine bağlıdır.

Cevaplarınızı sabırsızlıkla bekliyorum.

Sizlere Türk kardeşliği selamı ile Doğu Türkistanlı kardeşiniz.

Doğu Türkistan 24.8.1993

ABD'DE DOĞU TÜRKİSTAN DAVASI GÜN GEÇTİKÇE ÖNEM KAZANMAKTADIR

Gulamettin PAHTA
(Newyork - ABD)

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edildikten sonra dünya'da bağımsızlıktan, kendi insani hak ve hukukundan mahrum olarak yaşamakta olan " **ESİR MİLLETLER** "in de mevcut olduğu düşünülmüş, ABD Kongresi 17 Temmuz 1959 tarihinde kabul ettiği 86-90 sayılı bir kanunla her yıl Temmuz ayının üçüncü haftasının " **ESİR MİLLETLER HAFTASI** " olarak kutlanmasını resmen kabul etmiştir. Esir Milletler Haftası Kanununun ABD yönetimince kabulünden günümüze kadar her yıl dünya'da insani haklarından yoksun milletler çeşitli etkinliklerle kendilerinin karşı karşıya bulundukları problemlerini dile getirmekte ve kendi milli meselelerini kamuoyuna duyurmaktadırlar.

Sovyet İmparatorluğunun çökmesinden sonra sıranın Kızıl Çin İmparatorluğuna geldiği ve Kızıl Çin'in de çok yakında çökeceği inancı ABD'de gün geçtikçe taraftar bulmakta ve bu konuda kamuoyu oluşmaktadır. Kızıl Çin'in esareti altındaki Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan gibi ülkelerin bağımsızlık ve Milli Kurtuluş davaları yalnız esir milletler meselesi olarak değil, insanların temel hak ve hukukları çerçevesinde mütelaa edilmekte ve hürriyetperver Amerikalılar'ın ilgisini çekmektedir. Haziran ayının son pazar günü Esir Milletler Komitesinin tertip ettiği Esir Milletler Büyük yürüyüşünde Doğu Türkistan'ın Ay yıldızlı Gökbayrağının Newyork caddelerinde dalgalanması, Doğu Türkistan konusuna Amerika'nın belli başlı basın ve yayın kuruluşlarının büyük ilgi göstermesi rüzgarın bu istikamete doğru esmekte olduğunun açık bir göstergesi olmuştur.

Esir Milletleri Anma Toplatısında Doğu Türkistan Meselesi Gündeme Getirildi

Bu yıl 34.cüsü kutlanan Esir Milletler Haftası kutlamaları çerçevesinde Newyork'un ünlü Central Park'ında bir açık hava toplantısı yapıldı. Bu toplantıya ABD'de bulunan Esil Milletlerin temsilcileri, İnsan hakları kuruluşlarının vekilleri, ABD Kongre ve Senatosunun bazı eski ve yeni üyeleri, Basın Yayın Organlarının Temsilcileri ve kalabalık bir dinleyici kitlesi katıldı. Park'ın her tarafı Esir Milletlerin bayrakları, gasbedilen hürriyet ve insani haklarının iadesini talep eden pankartlarla donatılmıştı. Ben de Doğu Türkistan Temsilcisi olarak şeref tribününde ABD Kongresinin eski Newyork Temsilcisi Mario MİAGGİ'nin yanındaki yerimi aldım. Sıra, Doğu Türkistan'a gelince ; Esir Milletler Komitesinin Daimi Başkanı Horst A. UHLİCH mikrofona geldi. O, önce Doğu Türkistan'ı etraflı bir şekilde anlattı. Daha sonra beni dinleyicilere kısaca tanıtarak mikrofona davet etti ve benden Doğu Tür-

kistan'ın bugünkü durumu hakkında bilgi vermemi istedi. O, ayrıca benden Doğu Türkistan halkının talep ve arzularının neler olduğu ve nelerden şikayetçi oldukları hakkında da dinleyicileri aydınlatmamı rica etti. Ben Esir Milletler Komitesine ve onun Sayın Başkanı Mr. Uhlich'e teşekkür ettim ve dilimin döndüğü kadar Doğu Türkistan ve esaretteki mazlum halkım hakkında çarpıcı misallerle bilgiler vermeye çalıştım. Kızıl Çin işgalcilerinin Doğu Türkistan'da nasıl bir sömürge siyaseti uygulamakta olduğunu uzun uzun anlattım ve yakında bir Kızıl Çin gazetesinde çıkan bir yazıyı örnek göstererek tamamladım. Yazı şöyle idi " **Taklamakan Çölü daha düne kadar dünyanın gidenlerin geri dönmediği bir ölüm çölü idi. Günümüzde ise 4-5 m kazmakla yüksek basınçlı, bereketli petrol kuyularının fışkırdığı bir umut çölü haline geldi. Çin'in toplam petrol rezervinin 3/4'ünün bulunduğu Taklamakan Çölü Çin halkı tarafından UMUT ÇÖLÜ olarak anılmaktadır** "

Yerli Türk halkının bu olağanüstü zenginlikten mahrum olduklarını bütün açıklığı ile anlattım. Sorulan bir çok soruyu cevaplamaya çalıştım. Dinleyicilerin Doğu Türkistan konusuna ilgi ve merakları fevkalade idi.

İnsan Hakları Toplantısında Kızıl Çin Delegesi Susturuldu

Sovyet İmparatorluğunun çökmesi sonucu bağımsızlıklarına kavuşan Türk Cumhuriyetleri ve Kafkas Milletlerinin geleneksel olarak heryıl Newyork'ta kutlanan bu etkinliklerden çekilmeleri bu kutlamaların coşku ve heyecanını azaltmış gibi gözükmektedir. Bu fırsatı uzun süredir gözetleyen iki emperyalist, Kızıl Çin ve Rusya'nın Türklere karşı geleneksel ittifakı tekrar kurdukları hemen farkedilmektedir.

Geçen yılın 29 Haziran günü Washington'da yapılan İnsan Hakları ile ilgili bir toplantıda Kızıl Çin Delegesi söz alarak **"Esir Milletlerin artık mevcut olmadığını Esir Milletler Komitesinin leğvedilmesini ve Esir Milletler Haftası'nı kutlamaya gerek kalmadığını "** Çinliler'e has bir pişkinlikle söylemiştir. Bunun üzerine ABD Türkistanlılar Derneği adına bu toplantıya Delege olarak katılan Dernek Başkanı Abdullah HOCA söz alarak " **Esir Milletler Komitesi'nin daha işlevi bitmemiştir. Sovyet emperyalizmi dağılmakla henüz esaretteki esir milletlerin bağımsızlıklarına tam olarak kavuştuklarından söz edilemez.Sıra şimdi Komünist Çin emperyalizminin esaretinde yaşayan 25 milyon Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan halklarının bağımsızlıklarına gelmiştir** " dedi. Tekrar söz alan Kızıl Çin delegesi " **Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan diye bir problem yoktur. Tibetliler'in insan hakları ile ilgili taleplerini halledersek ortada mesele kalmaz. Doğu Türkistan 2000 yıldan beri Çin toprağıdır. Çin'e bağlı kalmıştır** " deyince Abdullah HOCA tekrar söz alarak, Doğu Türkistan'ın daha 100 yıl önce Yakup Han Bedevlet zamanında Rusya ve İngiltere tarafından da resmen tanınan bir müstakil devlet olduğunu ayrıca, bu ülkede 1933 yılında Kaşgar'da Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti ve 1944 yılında Gulca'da Doğu Türkistan Cumhuriyeti ilan edildiğini yani son 100 yılda Doğu Türkistan'da üç defa bağımsız devlet kurulduğunu Doğu Türkistan'ın hiç bir zaman Çin'e bağlı bir ülke olmadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine gereken cevabı alan Kızıl Çin delegesi susmak zorunda kalmıştır. Durum, ABD Delegelerinin dikkatini çekmiş ve Türkistan meselesini gündeme getirdiği için Türkistan Delegelerini kutlamıştır. Sonuçta, Esir Milletler Komitesini kapattırmak girişiminde bulunan Rus ve Çin ortaklığı büyük bir hezimete uğramış ve bu ülke delegeleri salonu terketmek zorunda kalmıştır.

DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ EKONOMİK TALAN

Kökbörü TANRIDAĞLI

Sahip bulunduğu emsalsiz doğal zenginliklerine, coğrafi şartlar ve konumunun verdiği ekonomik imkanlarına rağmen,Doğu Türkistan ekonomisi gittikçe çökmektedir. Nitekim, son açıklamalara göre Doğu Türkistan ekonomisinin gelişme hızı Çin'deki 27 eyalet içerisinde en son sırada gelmektedir.

Doğu Türkistan'daki Çinliler ise, bu durumdan oradaki müslüman Uygur Türklerini sorumlu tutmaktadır. Türklerin Doğu Türkistan ekonomisinin gelişmesi ve kalkınması için yük ve engel olduğunu açık seçik ifade etmektedirler, Dünya Türklüğünün beşiği olan o ana topraklarda Çinliler artık Türklerin olmadığı bir Doğu Türkistan'ı hayal etme cesaretini göstermektedirler.

Tabii ki bu, fanatik Çinlilerin mantıksız tasavvuru ve ham hayalinden öteye gidemeyecektir. Ancak gerçek şudur ki ;

Suudi Arabistan ve Kuveyt'ten daha fazla petrol rezervine sahip, dünyada bilinen maden türlerinden tam 122 çeşidinin bol miktarda bulunduğu, yılın dört mevsiminde kullanılabilen 50 milyon 692 bin hektar yaylası ve tarıma uygun münbit topraklarıyla gözardı edilemeyecek kadar hayvancılık ve tarım imkanlarına sahip, her çeşit iklim meyvalarının bol miktarda yetiştiği (Kavun ve Turfan üzümü Hong Kong üzerinden dünyaya pazarlanmakta ve rakip tanımamaktadır) Doğu Türkistan'da,bugün hala ayakkabı giyme lüksünden mahrum ve dünyaya gelip daha ayakkabı giyme duygusunu bile yaşamayan yüz binlerce Müslüman Türk yaşamaktadır.

Böyle çarpık, çarpık olduğu kadar da komik,çelişkili,düşündürücü ve nihayet kaygı verici durumun oluşum nedenlerini öğrenmeye ve analiz etmeye çalıştık.

1- BAŞ BELASI PETROL

Bilindiği gibi petrol kendi ekonomik değeriyle bugün dünyada bulunduğu her ülke ve yöre halklarına refah ve mutluluk getirmiştir. Hatta bir çok ülkede halkın zenginlikten çıldırmasına bile sebep olabilmiştir.

Ancak aynı petrol ne yazık ki Doğu Türkistan'a uğursuzluk, huzursuzluk, fakirlik ve sefillik getirmiştir.

Doğu Türkistan'da bir petrol yatağı keşfedildiği zaman, önce o yörede binlerce yıldır yaşamakta olan Türkler yurdundan, evinden, bahçesinden yumuşak veya sert ama sorumsuz bir şekilde göçe zorlanır ve onlar yeni yurt edinmek için sürülürken, o güzelim topraklara ise Çin'in her hangi bir eyaletindeki kurumuş petrol tesisinin yüz binlerce işçisi ailesiyle birlikte getirilip yerleştirilir ve kuyular açılır. Talihsiz yöre halkı ise kendi evlerinin altından çıkmakta olan petrol kuyularında basit bir işçi olma şansına dahi sahip olamadan sürünür.Bu Çin yönetiminin Doğu Türkistan petrolüne yönelik özleye geldiği ve son yıllardan beri daha da

ağır boyutlara ulaşan yöntemidir. Nitekim, son olarak Kumul, Turfan vadisinden büyük bir petrol yatağı bulunmuş,bu bölgeye de hemen Çin'in kuzeydoğu (Mançurya) bölgesindeki en büyük petrol sanayi merkezi olan " **Daqing**" tesislerinin senelerdir kurumuş kuyularının işsiz kalan 200 bin, bazı söylentilere göre daha fazla(Bu konuda kesin bir rakam söylemek imkansız)işçisi ailesiyle birlikte getirilip yerleştirilmiştir.

Önceleri Doğu Türkistan pertolü Çin merkez hükümetinin ortak plan projesiyle üretime açılır ve Çin'e taşınırdı. Aylık ve yıllık üretim miktarı ve taşınan miktar en azından devletçe bilinirdi. Ancak son yıllarda Çin yönetiminin plan proje yapmaya bile tahammülleri kalmamış, Doğu Türkistan petrolünün açılması ve üretilmesini Çin'in her eyaleti için serbest bırakmıştır. Böylece Doğu Türkistan petrolüne daha sorumsuzca, daha insafsızca bir talan başlatılmıştır. Bugün Doğu Türkistan'ın hemen her yerinde Çin'in her hangi bir eyaletinin tabelası asılı petrol tesislerini görmek mümkündür. Bu tesislerdeki işçiler ise tabii olarak o eyaletten özellikle getirilmiştir.

Bugün Doğu Türkistan'da 40'dan fazla petrol bölgesi olup, bunların içinde sadece Kaşgar vilayetinin Kargalık ilçesindeki petrol tesisi ve Karamay petrol bölgesi Doğu Türkistan mahalli hükümetin idaresine bağlıdır. Bunun haricindekilerinin ise sayısı da belli değil, sahibi de.... Bu talan ve vurgun karşısında Türkler artık nefret bile etmez, " **Petrol** " kelimesini duymak bile istemez olmuştur. Çünkü o kelime artık Türklere allerji yapar olmuştur. Ancak Doğu Türkistan Türkleri bu olanlar karşısında Türklere has ümidvarlık ve Türklere has şaka tarzıyla hemen her yerde şu yorumu yapıyorlar ;" **Çinliler bizim ve bu toprakların kendilerine yar olmayacağını nihayet anladılar da onun için bir an evvel yiyip bitirmeye çalışıyorlar** ".

Bütün bunlardan sonra, petrol artık Doğu Türkistan Türleriyle alay edercesine, keşfedilmeye bile lüzum bırakmaksızın Çinlilerin hiç ummadığı yerlerden kendiliğinden fışkırmaktadır. Nitekim, daha bir kaç yıl önce Çinli teknik elemanlarının petrol yok diye teşhis koyduğu Kargalık ilçesinde bir anda petrol fışkırmaya başlamış, ırmaklarda su yerine haftalarca petrol akmıştır. Çaresiz kalan Çin teknik uzmanları sonunda Fransa ve Japonya'dan teknik yardım istemeye (böyle konuları kendi halkının bilgisinden dahi gizliyor olmasına rağmen) mecbur kalmış ve ancak kapatılabilmiştir. Bu durumda iştahları gittikçe kabaran Çin yöneticileri sevinirken, talihsiz Doğu Türkistan Türkleri ise acı acı gülerek duygularını şöyle ifade etmektedirler ;

" **Başbelası petrol, böyle sabırsızlanacak ne vardı ? Şu anda yer üstü yer altından daha mı güzel sanıyorsun ? "**

Acımasızca yapılan bu talan ve vurgunun doğurduğu sonuçlar için birkaç basit ama çarpıcı bulduğumuz örnekleri sunuyoruz :

a- Tarih : Ocak 1993. Yer : Doğu Türkistan'ın başkenti Urumçi.Bir Çinli taksi şöförüyle geçen kısa sohbet.

Yolcu : İşler nasıl gidiyor ?

Şöför : Hiç sorma, berbat. İş yok, hem taksi çok bütün petrol bizim Şincan (Çinliler'in Doğu Türkistan'a taktığı isim) dan çıkıyor olmasına rağmen, Çin'de benzinin en pahalı olduğu yerin gene bizim Şincan olduğunu biliyormusun ?

Yolcu : Hayır, bilmiyordum.

Şöför : Bu sence tuhaf değil mi ? Bu yönetim bizi resmen eziyor birader,(Çinli şöför heyecanlanıyor ve de-

vam ediyor) bizi sömürüyorlar, eğer bu zenginliklerimize kendimiz sahip olabilseydik, zengin ülke olmaya neyimiz eksikti ?

Evet, bu Doğu Türkistan'da yaşayan bir Çinli'nin öfkesiydi.

b- Geçen yılın Mayıs aylarında Turfan vilayetinin pazarlarında yiyecek ve içecek fiyatları aniden bir kaç misli artar. Halk şaşırır, pazarcılar ise nedenini şöyle açıklar ;" **Son zamanlarda bu pazarlara her gün arabalarla bir sürü Çinli geliyor ve ağzımızdan çıkan fiyatları tereddütsüz verip her şeyi götürüyorlar, hatta evdeki tavuklarımızın yumurtalarını bile haftalar öncesinden satın alıyorlar ...**" Evet, anlayacağınız gibi burası o yeni oluşan ve 200 binden fazla işçinin ailesiyle yerleştirildiği petrol bölgesidir. Doğu Türkistan'da normal bir memur veya işçinin maaşı 200 yuan (yaklaşık 25 dolar) civarında iken, bu petrol işçilerinin aylık maaşları ise 1500 (200 $) yuan olup, yerli halktan 7 misli fazla maaş almaktadırlar. Bu durumda, göçmen işçiler için dilediği gibi bir hayat başlarken, yerli halk için sefillik, fakirlik başlamaktadır.

Demek, Doğu Türkistan'da petrol demek Halkın huzurunun yıkılması demektir, petrol demek milyonlarca Çinli göçmen nüfus demektir, petrol demek yerli halkın fakirliğe, sefilliğe, açlığa ve yokluğa sürüklenmesi demektir.

Bütün bunlar cerayan ederken, Çin yönetimi de gerek gördüğü zaman dünyaya bazı açıklamalar yapıp duruyor. Nitekim, Merkezi Hükümetin organ gazetesi niteliğindeki " **Halk'ın Günlüğü Gazetesi**" nin 26.8.1993 tarihli sayısında yer alan bir habere göre, Çin'in sanayiden sorumlu Bakanı Pekin'de verdiği bir demeçte, son zamanlarda Çin'in petrol ihracat miktarının ithalat miktarından kat kat arttığını, en büyük petrol rezervinin ise kuzeybatı bölgesindeki" **Şincan Uygur Özerk Bölgesi** " nin Tarım vadisi, Cungar vadisi ve Kumul-Turfan vadisinden ibaret 3 büyük vadiyi merkez alan topraklar olduğunu açıklamıştır.

2. HER TÜRLÜ EKONOMİK VURGUNLAR

Çin yönetiminin ekonomiye canlılık kazandırmak için yaptığı reformlar ve bu sayede esen serbest pazar ekonomisi rüzgarları Çin genelinde gerçekten bir canlılık meydana getirmiştir. Ancak Doğu Türkistan'da ise Çinli yönetici ve memurlar için vurgun yapma ve kendi kesesini doldurma fırsatı olmuştur.

a- Bankalara Vurgun

Çinli yönetici ve memurlar Çin'in iç kesimindeki özellikle güney bölgelerindeki tanıdık ve hemşehir şirketlerle anlaşarak, Doğu Türkistan bankalarından düşük faizlerle uzun vadeli kredi alıp, bu paraları o anlaştığı şirketlere komisyon karşılığı devretmek yoluyla zengin olma yolunu tutmuşlardır. Son bilgilere göre bu şekilde Çin'e akıp giden para miktarı 8 milyar yuan civarındadır. Çin'de 1 dolar serbest piyasada 8.7 yuan, resmi kurda ise 5.6 yuan olup, bir memurun ayda 200 yuan yani 25 dolar maaş aldığı hesaba alınırsa 8 milyar küçümsenecek rakam değildir.

b- İhale Vurgunları

Bugün Doğu Türkistan'da sadece cami inşaatı ve bazı özel inşaatlar Uygur müteahhitler tarafından yapılır, bunun dışında ve özellikle devlete ait inşaatlar tamamen Çinlilere verilmektedir. İhale

belirleme hakkı yüksek makamdan ta kasabalara kadar Çinlilerin elindedir. Bu durumda her çeşit ihaleler hiç engelsiz bir şekilde Çinlilere veriliyor ve bu da yetmiyor gibi, Çinli yöneticiler Çin'in iç kesiminden dost, tanıdık özellikle hemşeri müteahitleri davet etmektedirler, o firmalar ise işçilerini de fazlasıyla Çin'den getirmektedir. Türk müteahhitler işsizlikten kıvranırken, ihaleyi veren Çinli memurlar cebine giren rüşveti saymakla, Çinli müteahitler ise günde bir kaç inşaatı gözden geçirmekle meşguller.

c- Korsan Sivil Çinliler'in Vurgunu

Doğu Türkistan'da milli sanayi de hemen hemen ölmüş durumda, sadece rübap, dutar gibi milli çalgılar hala yerli Türkler tarafından yapılıyor, o da Kaşgar, Hotan ve Gulca gibi Uygurların daha yoğun olduğu bölgelerde, bunun dışında sanayi bir yana terzilik, ayakkabı tamiri, kuaför, marangoz v.s gibi günlük ihtiyaçları karşılayan meslekler hemen hemen Çinlilerin hatta kendiliğinden akıp gelen korsan Çinli nüfusun eline geçmiştir ki, Çinli yöneticiler böyle olmasını adeta teşvik etmektedirler. Bir Uygur'un açtığı tezgaha zabıtalar vergi, ruhsat kontrolü için günde kaç defa gelirken, kimliği bile belli olmayan Çinlilerin açtığı tezgahlar için bu zahmeti gerek bile görmezler. **"Şanhay moda evi","Kanto kuaförü","Can su lokantası","Pekin meyhanesi","Şencen gazinosu"** gibi çeşitli Çin yörelerinin adıyla açılan büyük küçük iş yerleri adeta bir salgın hastalık gibi Doğu Türkistan'ın her yerini sarmıştır.

Bugün Doğu Türkistan'da Çinlinin ayağı değmemiştir diye düşündüğünüz en ücra bir kasabaya bile gittiğiniz zaman oradaki manzara sizi şaşırtır; Kendi boyundan uzun ağaçları omuzuna koymuş, ağaçların iki ucunda her çeşit kalitesiz mallarla dolu çantalar asılı bir şekilde sokak sokak, ev ev dolaşarak mallarını pazarlamakta olan korsan Çinlileri görürsünüz. O mallar ise bir defa yıkamaya bile dayanmayan naylon gömlek, elbise, plastakten veya çamurdan yapılan put, oyuncaklar, plastik gözlükler v.s'den ibarettir. Bizim o saf, daha doğrusu görgüsüz kaldıklarından ötürü de her şeye meraklı halkımız ise zar zor topladıkları paralarla o renkli olmasından başka hic bir özelliği olmayan kalitesiz malları ucuz diye satın alıyorlar.

Bugün Doğu Türkistan'da Türkler her sabah ezan sesi yerine sokak sokak dolaşıp bağıra bağıra kahvaltılık yiyecek pazarlayan Çinlilerin çirkin sesleriyle uyanmak zorundalar.

Meselenin boyutunu ise postaneye veya bankaya gittiğinizde daha net anlarsınız. Postaneler Çin'e havale yapmak için bekleyen insanlarla , bankalar ise Çin'deki hesabına para yatırmak için bekleyen insanlarla dolmuştur. Dikkat edecek olursanız bu insanlar bizim Türkler olmadığı gibi, en azından Doğu Türkistan'da yerleşmiş olan yerli Çinliler bile değildir. Onlar dün veya evvelki gün Çin'in her hangi bir yerinden yatak yorganlarını omuzuna koyup çıka gelen kimliği bile belli olmadığı halde vergi, ruhsat v.s gibi her tür idari işlemlerden" **muaf** "korsan ama mağrur Çinliler'dir.

Bugün Doğu Türkistan'ı tıpkı taksici Çinlinin söylediği gibi devlet sömürüyor, Çinli memurlar soyup soğana çeviriyor korsan Çinliler ise talan ediyor, hemde hiç bir engel tanımadan.

3- İŞSİZLİK

İşsizlik artık Doğu Türkistan Türklerinin kaderi olmuş durumdadır.

Türklerin Üniversite'ye girme şans ve nisbeti Çinlilere nazaran çok düşük olmasına rağmen, Üniversiteli Türkler artık mezun olduğuna sevinemiyorlar bile, çünkü kendilerinden önceki mezunların iş bulma konusundaki acı kaderlerinin kendilerinin de geleceği olduğunu biliyorlar.

Daha önceleri Çin yönetiminin **"Azınlıklar Bölgesi"**ne yönelik **"Milli siyasetin"** icabı, üniversite mezunu gençler formalite icabı da olsa iyi kötü bir işlere tayin edilirdi. Şimdilerde ise bu tür şansları da yoktur. Çünkü ekonomik reformlar sonucu, çoğu işyerleri ve daireler kısmi özelleştirilerek şahıslara ihaleye verilmiştir. Yani devlet yönetime karışmayacak, sadece o iş yerlerinin devlete ödeyecekleri belirlenen aylık veya yıllık vergi ödemelerle ilgilenecektir. Bu durumda **"milli siyaset "** de tamamen suya düşmüş oluyor. Nitekim hemen hemen bütün işyeri yöneticileri Çinlidir ve Uygurları işe almama konusunda **"Tam yetkili "** kılınmıştır. Bazı yöneticiler Uygurları işe almama konusunda daha kurnaz davranarak **" Üniversiteyi Çince bitirmiş olması "** şartını koyuyor ve bu işi dolaylı olarak beceriyor. Ama çoğu yöneticiler ise niyetini artık gizlemeye gerek görmüyor ve işe alınacak kimsenin **" Çinli olması "** şartını açıkça belirtiyor. Üniversite mezunu gençlerin durumu böyleyken, (Bunların zaten nüfusa nisbeten sayıları çok azdırlar) normal bir lise mezunu veya fazla okuyamamış gençlerin durumunu anlamak zor olmasa gerek. Örnek olarak şöyle bir olayı anlatalım ; Geçen sene Hotan vilayeti'nde bir fabrika kısmi özelleştirilerek bir Çinli'ye ihaleye verilir. Çinli'nin yaptığı ilk iş fabrikada eskiden beri çalışmakta olan Uygur Türklerini işten çıkarmak olur. Bu durumda doğal olarak halkın tepkisini uyandırır ve halk vali'ye şikayette bulunur. (Bu vali kukla vali olmamakla ün kazanan bir Uygur Türkü'ydü) Vali de durumdan hoşnut olmaz ancak Çinli'ye de lafını yediremez ve Doğu Türkistan Eyalet hükümetinin başkan yardımcısı (Gerçekte ise kukla Başkan Timur Davamet'in amiri) Sung Han Liang'a durumu bildirip yardım ister, ancak vali bey hiç ummadığı halde Sung'dan şu cevabı alır ; **" Şu anda ekonomik reform yapıyoruz, o iş yerinin idare hakkı kendisindedir, biz karışamayız, hem karı yükseltmek için bunlar gereklidir ".**

Esnaf kesiminin ekmek kapıları ise, önceki kısımda anlattığımız gibi her çeşit vergi ve ruhsatlardan **" muaf "** korsan Çinlilerin gittikçe çoğalan iş yerleri nedeniyle kapanmaktadır.

Demek ki Doğu Türkistan Türkleri tam anlamıyla bir ekonomik dar boğaza sürüklenmektedirler.

Bu ekonomik dengesizlik ve haksızlıkların günlük hayattaki ifadelerine bir göz atalım ; Çin'deki milletler içinde Uygurlar boylu poslu olmasıyla, kızlarının güzel ve bakımlı olmasıyla meşhurdur. Çin'de komunist düzenin verdiği monotonlukta Çinliler giydikleri tek tip elbiselerle kadın erkek farkını bile kaybetmişken, Uygurlar giydikleri milli giysileri ile özellikle kızlar giydikleri kadınsı giysileriyle çok uygar bir görünüm verirdi. Çinlilerde altın küpe, bilezik, zincir gibi kavramlar daha mevcut değilken, Uygur kızlarının kulağında küpesi, parmağında yüzüğü, kolunda bileziği eksik olmazdı ve her haliyle Çinli kadınları şaşırtır ve kıskandırırdı. Ama bugün durum çok değişiktir. Şehir sokaklarında dikkat ederseniz, Uygurlar özellikle genç nesiller, Çinlilere nazaran boylu poslu olma özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Çinlilerin üzerinde pahalı takım elbiseler, lüks ayakkabılar, Uygurların

üzerinde ise modası geçmiş eski elbiseler, özellikle kızların durumu daha da acıklıdır. Çinli kadın kızlar taktıkları pahalı takılar, lüks elbiseleri hatta kullandıkları makyaj malzemeleriyle dahi Uygur kadın kızlarına büyük fark atmış durumdadır. Daha da acı olan şu ki, hayattan doğal olarak beklentileri olan, ancak ailesinin imkanlarının olmamasından dolayı istediği hiç bir şeyi elde edemeyen bazı iradesiz genç kızlar ise çareyi paralı Çinlilerin çirkin tekliflerini kabul etmekte bulmaktadırlar. Bu Çinliler ise önce kızları eroine alıştırıp ondan sonra istediği gibi kullanmakta ve çeşitli vaatlerle Çin'in iç kesimlerine götürmektedirler. Son bilgilere göre Çin'in Şanhay, Kuan Ço, Şen Cen ve Pekin gibi büyük şehirlerindeki gazino, meyhane ve çeşitli batakhanelerinde bu şekilde getirilip bırakılan yüzlerce Uygur kızı bulunmaktadır....

Önceleri, bir Çinlinin evinde geleneksel olarak sadece karyola, yatak yorgan, bir tencereyle can sayısı kadar demir tabaktan başka birşey bulunmazken (Çinliler ev bezemeye alışık olmayıp, paralarını bankaya yatırmaya önem verirdi), Uygurların evi yerlere kilim serilmiş ve duvara halılar asılmış ve çeşitli el işlemeli süs eşyalarıyla bezenmiş bir şekilde daha lüks bir görünüm arzederdi. Ama bugün bunlar da değişmiştir. Bir Çinlinin evine girerseniz, yerlere ipek halılar serilmiş, evin içi son model mobilyalar, büyük ekran televizyon, müzik seti, çift kapılı buzdolabı gibi çağın verdiği her çeşit imkanlarla donatılmış, tam manasıyla bir " **Lüks hayat** " mevcuttur. Ama zavallı Uygur'un evine girerseniz gerçi yerde o kilimler hala serili ve duvarda halılar da asılı ancak sadece o kadar. O Çinlinin evindeki gibi çağdaş ve lüks görünümden çok uzak kalmıştır.

Kısacası ekonomik dengesizlik ve özellikle yapılmakta olan haksızlıklar Doğu Türkistan'da Türkler ile Çinliler'in ekonomik durumu arasında büyük bir uçurum meydana getirmiştir ve bu uçurum gittikçe büyümektedir.

4- ÇİN'DE RÜŞVET VE YOLSUZLUĞA KARŞI TEMİZLİK HAREKATI VE DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ YANKILARI

Son yıllardan beri rüşvet ve yolsuzluk Çin'in her yerini ve her sahasını sarmıştır. Şöyleki; devlet ihalelerini almak, ihracat ithalat yapmak gibi büyük konulardan tutun,işe alınmak, eve telefon yerleştirmek, hatta uçak ve tren biletleri almak gibi normal konulara kadar her işe rüşvet karışmıştır. Yani adeta rüşvetsiz tek adım bile atılamaz olmuştur.

Bu durum karşısında, Çin yönetimi büyük çapta bir temizlik harekatı başlatmış bulunuyor.Nitekim Ağustos aylarından itibaren rüşvet ve yolsuzluk olaylarıyla ilgili tutuklamalar, mahkemeler ve olayın ekonomik boyutuna göre idamdan başlayıp çeşitli hapis cezasına kadar cezalandırmalar başlamıştır. Çin yönetiminin yayın organı niteliğindeki Merkezi TV kanalındaki haber programları ise sırf bu tür haberlerle dolup taşmaktadır. Çin'in Tiancen şehrinde yapılan bir mahkemede Huang adında bir Çinli 20 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır ki, bu Çinli ekonomiye katkılarından dolayı Merkezi Hükümet tarafından defalarca ödüllendirilmiş, ülke çapında örnek alınması gereken kişi olarak teşvik edilmiş, hatta daha olaydan bir ay öncesinde de TV de övülmüştür. Ama suçlu da cezasını fazlasıyla hak etmiştir. Hikaye şu ; Ekonomik reformlar başladıktan sonra Huang kendi bulunduğu yörenin özelliğinden yararlanıp her çeşit önerilerle aktif biçimde önderlik

ederek yöre ekonomisini çok kısa zamanda gelıştirmiş ve sonunda her ailenin bir arabası olma derecesine kadar gelmiştir ki, 1949 senesinden beri halkın her hangi bir özel mülk edinme hakkından mahrum olarak yaşaya geldiği Çin'de böyle bir durumu düşünmek bile imkansızdır. Bütün bu başarılar da Huang'ı iyice şımartmış ve her nedense gözüne sığmayan bir kişiyi adamlarıyla birlikte sokak ortasında döverek öldürmüş, sonra da olayı parayla örtbas etmeye çalışmış ve suçluları rüşvetle yurt dışına kaçırmaya kalkışmıştır.

TV'de yayınlanan haberlere göre rüşvet ve yolsuzluk olaylarının parasal boyutları en azından yüz binlerce yuandan başlayıp, milyon hatta milyar yuana kadar çıkmaktadır.

Temizlik harekatı Doğu Türkistan'da da başlamış ve bugüne kadar 16 bürokrat çeşitli rüşvet ve yolsuzluk suçlarından tutuklanmıştır. İşin ilginç yanı tutuklananların tamamen Çinli olmasıdır. Aslına bakarsanız öyle olmamasına da imkan yoktur, çünkü zavallı Uygur yöneticilerin elinde rüşvete değer yetki de yoktur ki, birisinin verdiği rüşveti alıp ta işini becersin. Uygurlar bazı dairelerde ve idarelerde gerçi **"Başkan"** veya **"Müdür"** olabiliyor ama en ufak bir iş için de kendisine **"Yardımcı"** olarak tayin edilen Çinli yetkilinin ağzına bakmak zorunda ve imzası da **" yardımcı "**sının imzası olmadan geçerli sayılmıyor.

Öte yandan, Yönetim siyasi ve ekonomik konularda Uygurlar söz konusu olunça çok daha hassas tutum izlemektedir. Nitekim daha bir kaç yıl önce, 10 bin yuan rüşvet aldığı iddiasıyla mahalli hükümetin daimi üyesi olan TOHTİ SABİR anında görevinden alınarak cezalandırılmıştı. Halbuki bugün rüşvet ve yolsuzluk olaylarında en az 100 binlerce ve milyonlarca yuan söz konusu olmaktadır.Bir örnek verelim ; Kaşgar vilayeti mahalli hükümet başkanı Sung'un evine hırsız girmiş ve el attığı yerden 2 kg altın çıkınca hırsız korkudan doğru polise teslim olmaya gitmiş, Sung'un haksız gelir sağladığı ve bir sürü yolsuzluk olaylarına karıştığı da böylece ortaya çıkmış ve tutuklanmıştır. Tabii bu arada **" hırsız"** ın kendiliğinden girmediği, özellikle sokulduğu da alınan bilgiler arasındadır.

Bir fanatik Çinli yetkili bu durum karşısında çok üzülmüş olmalı ki, Merkezi yönetime bir rapor yazmıştır, raporun içeriği şudur ; Çin genelinde yürütülmekte olan ekonomik temizlik harekatı gerçekten gerekliydi ve ço faydalı olmaktadır,ancak**"Şin Cang"** da daha değişik bir yöntem uygulanmalıydı, çünkü burada rüşvet ve yolsuzluk olaylarına karışanlar hep Çinli idarecilerdir. Eğer böyle açık şekilde cezalandırmalara devam edilirse Uygurların önünde itibar kaybederiz ve onların bize cevap vermesi için fırsat doğmuş olur. Onun için suçlular parasal cezaya çarptırılsın fakat idari bir cezaya çarptırılmasın. Ve bu işler daha gizli bir şekilde yürütülsün..v.s.

Petrolle gelen mutsuzluklar, talihsizlikler, yapılan talan ve soygunlar, işsizlik ve acı sonuçları derken, Doğu Türkistan Türkleri gerçekten çok acı ve karanlık günler yaşamaktadırlar.

Dileriz ki, kuzey denizinde buzlara sıkışıp kalan balinaları kurtarmak için muhteşem ilgi gösteren insanlık, tıpkı bir bilim adamının dediği gibi ;

" Dünya medeniyeti'ne yaptığı katkılarından ötürü yaşamaya en çok hakkı olan Doğu Türkistan Türkleri" nin haksızlıklarla dolu bu acı durumuna da gereken duyarlılık ve ilgiyi ergeç gösterir.

TACİKİSTAN'DAKİ ÖZBEKLER

İbrahim MİRZA

Eski Sovyetler Birliği içerisinde nüfus açısından Ruslar ve Ukraynalılar'dan sonra en büyük üçüncü etnik topluluğu oluşturan Özbekler'in toplam nüfusu 20 milyon civarındadır. Bu rakamın % 85'i Özbekistan'da,% 7'si Tacikistan'da, % 3,5'u Kırgızistan'da, % 2'si Türkmenistan ve Kazakistan'da yaşamaktadır. Sovyet işgaline kadar Afganistan'da 1,5 milyon dolayında Özbek bulunmaktaydı. Bunun yanısıra Çin'in Doğu Türkistan diye anılan bölümünde (Uygur Otonom Bölgesi) de 20 bin civarında Özbek yaşamaktadır.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı gibi Özbekler diğer Türk Cumhuriyetlerine dağılmışlardır.Özbek nüfusun Özbekistan dışında en yoğun olduğu ikinci ülke ise Tacikistan'dır. Tacikistan'daki 5.150 binlik nüfusun 1.250 bini (beşte birinden çoğu) Özbeklerden oluşmaktadır.Özbekler Tacikistan'ın hemen her şehrinde bulunmaktadır. Leninabad vilayetinde 500 bin, Kurgan-Tepe de 350 bin, Duşanbe ve bağlı ilçelerinde 300 bin, Kulyab'da 100 bin civarındadır.

Bu sebeple Tacikistan'da Özbeklerin sorunlarıyla ilgilenen bir dernek kurulmuştur. Misafirperver, çalışkan, bulundukları yerdeki kanunlara uyan Özbeklerin kurduğu derneğin adı " **Tacikistan Özbek Cemiyeti**" dir. 1990 yılından itibaren faaliyette bulunan Cemiyetin Başkanı Kurban SATTAROF'tur. Özbeklerin yaşadığı bütün şehir ve ilçelerde Cemiyetin temsilciliği bulunmaktadır.

Cemiyetin esas amacı, Taciklerle Özbekleri birbirine kaynaştırmaktır. Her devletin hukuk kurallarına uymayı esas alan Cemiyet, İnsan Hakları Evrensel bildirisine sadık kalmayı da ilke edinmiştir.

Tacikistan Özbek Cemiyeti, Duşanbe şehrinde ve vilayet merkezlerinde şarkı, oyun toplulukları ve tiyatrolar kurmak, Tacik televizyonunda Özbek dilinde yayın saati temin etmek, Özbek dilinde gazete, dergi, kitap çıkarmak için birlik kurmak, himayeye muhtaç halka maddi yardım için fon oluşturmak, halkların ve dillerin eşitliğine, dini inançlara, halkların dostluğuna yardım etmek ve ırk ayrımı, milliyetçilik ve şovenizmin her şekliyle savaşmayı da amaçları arasına almıştır.

Fakat Taciklerle Özbeklerin birbirleriyle anlaşması gayretlerini durdurmaya çalışacak en büyük tehdit unsuru " **tahrik** " dir. Kabul edilen diğer düşünce ise, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin kolay tahrik olduklarıdır. Dış mihraklarca yürütülen propagandalar neticesinde Özbek-Tacik'e, Türkmen-Azeri'ye ve Kazak-Kırgız'a karşı kullanılabilir. Dış tahrikler ve ülkelerin izleyeceği bencil siyaset kardeş savaşlarına yol açabilir. Bunu önlemenin tek yolu istikrar, ülkelerin birbirlerine destek olması, ileride pişman olunacak kışkırtmalardan karçınılması, işbirliği ortamının devamlı açık tutulması, halkın eğitim düzeyi ile orantılı bilinçlendirilmesi ve o ülkenin kanunlarına uymayı prensip haline getirmekten geçmektedir.

DOĞU TÜRKİSTAN FOLKLORU AVRUPA SAHNELERİNDE

Gülzade-Ferhat K.Tanrıdağlı

İstanbul Üniversitesi Etnomüzikoloji araştırma ve uygulama merkezi'nce düzenlenen ve merkez sanat yönetmenliğini Yard.Doç.Dr.Rahmi Oruç Güvenç'in yaptığı **"2. Uluslararası Etnomüzikoloji ve müzikterapi sempozyumu ve müzik festivali"** 27-30 Eylül 1993 tarihlerinde İstanbul'da, 7 Ekim, 8 Kasım tarihleri arasında Avrupanın çeşitli ülkelerinde gerçekleştirildi.

Diğer adı **" Dostluk Köprüsü "** olan bu festivale Türkiye'den TÜMATA (Türk musikisini araştırma ve tanıtma gurubu), Uygur gurubu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden Kazakistan, Tataristan, Altay ve Yakutistan gurubu, İspanya, Avusturya ve Venezuella gurubu olmak üzere toplam 40'dan fazla sanatçı katıldı. Azerbaycan ve Özbekistan gurupları daha önce davet edilmiş olmalarına rağmen festivale katılamadılar.

Festivalde Doğu Türkistan-Uygur gurubunu İstanbul'da bulunan **" Doğu Türkistan folklor ekibi"**nden ben (F.K.Tanrıdağlı), Gülzade Tanrıdağlı ve Abdullah Köse'den oluşan bir gurup temsil ettik.

Önce bütün guruplar İstanbul'da toplandık. 27 Eylül tarihinde İ.Ü Cerrahpaşa Odituryom'unda gündüz yapılan seminer ve akşam yapılan konser ile **"Dostluk Köprüsü"** festivali başlamış oldu.

Festival'in amacını ise Sn. Rahmi Oruç Güvenç bey şu şekilde ifade etmiştir;

Bugün için bir ekolojik tehlike olan tahrip edici seslerin karşısında binlerce yıllık kültüre, tarihe ve geleneğe ve de tedavi edici özelliğe sahip olan Türk musikisi bir ümit ve ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer müzik örnekleri (Otantik, naturel, ananavi) başka ülkelerde de orjinalliğini korumakta ve devam ettirilmektedir. Bütün bu toplulukların müziği, folkloru benzerlikler göstermekte, **" Pentatonik müzik "** gibi ortak değerlere sahip olmaktadırlar. İşte bu yakınlıkları ve insanlığın ortak değeri olan müziği, Dostluk köprüsü içinde insanlığın taktirine sunmak, kültür, sanat ve tarihi değerlerimizi dünya insanına tanıtmak bu projenin ana gayesidir.

Festivalin İstanbul'daki bölümü bittikten sonra, 2 Ekim'de bazı guruplar otobüsle bazı guruplar uçakla olmak üzere İstanbul'dan yola çıkıp, 6 Ekim tarihinde İspanya'nın başkenti Madrid'de bir araya geldik. 8 Ekim tarihinde Madrid'te yapılan sempozyum ve konser ile festivalin ikinci bölümü de başlamış oldu. Bu şekilde İspanya'nın Madrid, Granada ve Barselona şehirlerinde, Almanya'nın Köln, Hamburg, Frankfurt, Münih, Freiburg şehirlerinde, Belçika'nın Brüksel şehrinde, İsviçre'nin Zürih, Wintertur, Bern şe-

hirlerinde ve Avusturya'nın Viyana, Bregens, İnnsburg, Klagenfurt şehirlerinde olmak üzere toplam 22 konser verilmiştir.

Festival ister sloganının insancıl olması, ister içeriğinin bol olması nedeniyle gittiği her yerde büyük ilgi toplamıştır. Nitekim her konserin 4 saatten fazla sürmesine rağmen salonu yarıda terkeden kimseyi görmek mümkün olmadığı gibi konserden sonra seyircilerin salondan ayrılmak istemeyip yönetmen ve sanatçılarla uzun uzun sohbete dalmaları adeta festivalin parçası haline gelmiştir. Oysa öğrendiğimize göre Avrupa'da 2 saattan fazla süren konser olmuyor, olsa da vakit itibariyle fazla seyirci toplanmıyormuş.

Festival için çeşitli ülkelerden bir araya gelen bu insanlar hepsi iyi ve kültürlü insanlardı, çoğu profesyonel sanatçı idiler, hatta bazıları memleketlerinde bayağı tanınmış sanatçılardı. Mesela, biz Hamburg'ta iken, Kazak gurubu'ndan Mirza Ahmet Bey'e **"Kazakistan Halk Sanatçısı"** olarak ünvan verildiği ve devlet başkanı Nursultan Nazarbayef tarafından ödüllendirileceği hakkında müjde gelmiş, bütün guruplar sevinmiş ve kıvanç duymuştuk.

Bu kadar süre beraber konser vermekten herkes birbirinin şarkılarını aşağı-yukarı ezberlemişlerdi. Nitekim Avusturya'nın Kremis şehrinde yapılan son konserde gurupların gösterisi bittikten sonra, her konserin sonunda olduğu gibi bütün sanatçıların sahneye toplanmasıyla gerçekleşen ve her zaman 5 dakika süren final gösterisi tam yarım saat sürdü, kimse organize etmeden bütün sanatçılar sahnede el ele vermiş bir şekilde önce Uygur şarkısı **"Tirek bostan (Ağaç-Bostan)"**, ardından Azeri şarkısı **" Olmaz-Olmaz "** ve ardından da Yakutça **" Av şarkısı"** nı Uygur'un rebabı, Kazak'ın Dombrası, Tatar'ın Kılkopuzu, İspanyol'un Gitarı ve Venezuella'nın Mandolinesi gibi tipik çalgıların eşliğinde, arka arkadan coşkulu, nefis haraketlerle icra ettik. Sıkı sıkıya tutuşan eller adeta 40 günlük festival süresinde meydana gelen, Orta Asya'dan ta Amerika kıtasına kadar uzanan dostluk ve kardeşlik bağlarının bir simgesi gibiydi.. Final gösterisi dışında da değişik guruplardan sanatcılarla aynı sahneyi paylaştığımız anlar oldu. Buna en iyi örneklerden biri ; Gurubumuzdan Abdullah Köse okul sebebiyle yarı yoldan İstanbul'a dönmek zorunda kaldı, yani Münih'teki konserden itibaren o aramızda yoktu. Biz de Avusturyalı Galip Şitanfer (Müslüman olmuş)'den Uygur gurubu için tef çalmasını rica ettik. Türki halkların folklorundan oldukça bilgisi olan ve Uygur müziğini çok sevdiğini her fırsatta söyleyen bu kıymetli dostumuz Uygurca milli kıyafetler giyerek sahnede ritimimizi çaldı, ta son güne kadar.

Bu festival, bugün Dünyada tanınmaya ve sesini duyurmaya en çok ihtiyacı olan Doğu Türkistan için de ayrıca önemli olmuştur.

Festival süresince Uygur gurubu sahneye **" Doğu Türkistan Uygur folklorundan örnekler vermek üzere "** diye davet edilmiş, ayrıca **"Tirek bostan"** adlı Uygur şarkısı festival süresince her konser sonrası bütün sanatçıların birlikte sahneye çıkmasıyla yapılacak final gösterisinin şarkısı olarak söylenmiş, böylece **" Doğu Türkistan "** ve **" Uygur Türkleri "** her konserde defalarca anılmıştır.

Bütün guruplar gibi Uygur gurubu da gittiği her yerde büyük alkış ve ilgi toplamıştır. Nitekim, her konserden sonra özellikle gelip teşekkür edenler ve bu vesiyleyle Doğu Türkistan hakkında bilgi isteyenler, çeşitli soru so-

ranlar, beraber hatıra resim çektirenler hiç eksik olmadı. Bunlar genellikle oralarda yaşayan Türkler olmakla beraber az çok Türkçe bilen veya bilmeyen yerliler de olurdu. Sorular genellikle Doğu Türkistan Uygur Türklerinin bugünkü talihsiz durumu konusunda yoğunlaşır ve sonunda Türk dünyasıyla ilgili çeşitli konulara kadar genişlerdi. Böyle bir ortam bizi gerçekten sevindirdi. Çünkü, biz bu festival için davet aldığımız anda ilk aklımıza gelen şeylerden biri de festivalin aynı anda Doğu Türkistan'ın tanıtımı için de ender bir fırsat olacağı düşüncesi idi. Onun için sorular çoğaldıkça sevincimiz bir o kadar artar, düşüncelerimizin gerçekleştiğini görüp içimiz rahatlardı. İkimizin de Türkoloji üzerinde lisans üstü eğitimi görmekte olduğumuz ise böyle bir ortamda bize büyük avantaj olarak yararlı oldu, gayet memnuniyetle Doğu Türkistan'ı Uygurları, Tatarları, Kazakları, Kırgızları, Özbekleri, Türkmenleri, Gagavuzları ve hatta Yakutları anlatırdık. Oralarda Türklükten haberi olanlar çoktu ama pek haberi olmayanlar da az değildi. Öyleleriyle karşılaştığımız zaman, onlara hepimizin birer Türk boylarından olduğumuzu, aynı dili konuştuğumuzu, Türkiye Türkçesiyle sadece şive farkı olduğunu anlatır ve ispatlamak için de Kazak'ından, Tatar'ından, Kırgız'ından hatta Yakut'undan birer kişiyi yanımıza çağırırı, bir kaç kelime ve cümleyi söylettirip dinletir, kelimeleri karşılaştırıp farkını açıklardık. Hakikaten şaşıranlar ve " **a.ą. bunlar bizden yahu** " diye heyacanlananlar olurdu. Özellikle, Yakut gurubundan Dimitri'in ricamız üzere elimizle gösterdiğimiz organlarının adını Yakutça " **Bas (baş), kas (kaş), karak**(göz), murun (burun), oğız (ağı), kol (kol)**"... diye telaffuz etmesi çoğumuz için bir sürpriz olmuş ve orda bulunan herkesi çok duygulandırmıştı. Bunlar hemen hemen gittiğimiz her yerde tekrarlandı.

Almanya'nın Münih şehrinde verdiğimiz konser olağanüstü heyecanlı geçti... Münih'te yaşayan Doğu Türkistanlılar akşam erkenden konser salonuna geldiler. Hepsiyle tek tek kucaklaştık, aralarında senelerdir görüşemediğimiz okul arkadaşlarımız da vardı. Onlar da bizim kadar sevinçliydiler.

Konser başlandı. Uygur gurubu her zaman olduğu gibi ilk olarak sahneye çıktık. Söylediğimiz her şarkı, icra ettiğimiz dans uzun uzun alkışlanıyordu.. Süremiz dolunca sadece Uygurlar değil bütün salon adeta verilen sürenin kısa olmasına itiraz edercesine durmadan alkışlıyordu. (Guruplar çok olduğu için her guruba 15 dakikadan daha fazla süre verilemezdi) ve sahneye tekrar çıktık. Bu sefer sürpriz olarak Münih'te yaşamakta olan Doğu Türkistan'lı profesyonel dansçı Halise Hanım da sahnedeydi. Kalabalık bir gurup halinde icra ettiğimiz " **Kamber Hanım** " adlı Uygur müziğinin eşliğinde Halise hanım nefis bir Uygur dansını tekrar icra etti. O heyecanlı alkışlar tekrar uzun süre devam etti. Konserden sonra yerli yabancı karışık kalabalık bir şekilde resim çektirme faslı da bir hayli uzun sürdü... Herkes çok sevinçliydi, çünkü bu gece adeta bir Doğu Türkistan gecesi oluvermişti.

Almanya'dayken Köln'deki organizatörlerden Dr. Arwerd Wagner bir akşam konserden önce gülümseyerek yanımıza gelip görüştükten sonra **"Gazetedeki resminizi gördünüz mü"** dedi ve bir gazeteyi bize sundu. Bu Köln'de yayınlanan " **Kölner gtablunzeiger** " gazetesi olup, festival hakkında haber vermiş ve görüntü olarak Uygur gurubunun resmini koymuştu.

Festival süresindeki tatlı anılarımızdan biri de şu oldu ;

İsviçre'nin Zürih şehrine geldiğimizde guruplar konuksever İsveçliler'in evlerine dağıtılmıştı.Akşam konserden sonra uzun boylu, güzel bir kız önümüze gelip Uygurca olarak " **yahşimu siz** " diyerek elini uzattı ve bizi evine götürmeye geldiğini anlatarak kendisini ve yanındakileri tanıştırdı. Adı Katya olan bu kızın yanında annesi, ağabeyi ve yengesi beraber gelmişlerdi. Onun bir İsviçreli olduğunu daha önce bilmeseydik onun bir Uygur veya Özbek kızı olduğunu sanırdık, çünkü konuşması dışında siması da güzel bir Uygur veya Özbek kızına benziyordu. Eve giderken, arabada Katya bize merak ettiğimiz konuları açıkladı. Katya Zürih'te konservatuvarda okuyormuş. Ailece Orta Asya, Uygur ve Özbek müziğine büyük bir ilgileri varmış, 1986 senesinde Doğu Türkistan Makam icra gurubu Zürih'te konser vermiş olup, o konser bu büyük ilginin başlangıcı olmuş. Katya Taşkent'e gitmiş ve üç ay dans eğitimi görmüş. Özbekçe'yi dolayısıyla Uygurca'yı da o sıralarda öğrenmiş.

Eve geldiğimizde kapıda yaşlı bir adam ; " **Well come** " diyerek bizi karşıladı. Katya bizi babasıyla yani bu sevecen ihtiyarla tanıştırdı.

Ertesi sabah kahvaltı yaparken müzik seti Uşak makamı (Uygur Klasik 12 makamından biri) 'ni çalıyordu. Katya bize kendi odasını gösterdi. Gördüklerimize şaşırmamak imkansızdı ; Bir dolap Uygurca ve Özbekçe müzik kasetleri ve plaklarla doluydu. Kız giyim dolabından Uygur, özbek hatta Kazakların geleneksel milli kıyafetlerini çıkartıp bize gösterdi.

Kahvaltıdan sora Ağabeyi Kristoper Uygur müziğini çok sevdiğini anlattı ve 12 makamın isimleri ezbere söylemeye başladı, sonunda bizden isim vererek Uygur halk şarkı olan " **Yumulak** " şarkısını söylememizi istedi. Merakımı artık gizleyemedim ve sordum ; Zürih'te bir radyo görevlisi olan Kristoper 88 ve 92 yıllarında Doğu Türkistan'a iki sefer gitmiş ve baştan başa gezmiş, hem de otobüsle. Gittiği yerlerin ismini zevkli bir şekilde sıraladı ;Urumçi,Turfan,Karaşehir, Korla, Kuçar,Aksu,Meralbaşı,Artuş, Kaşgar, Yarkent, Kargalık, Hotan..... Doğu Türkistan'dan on binlerce km.uzaklıktaki bir yabancı ülkede Doğu Türkistan'ı, halkını ve müziğini bu kadar seven gayri milletten insanları görüp aziz vatanımız Doğu Türkistan ve bahtı kara halkımızın geleceğini görüyor gibi oldum ve teselli, ümit, inanç gibi karışık bir duygu vücudumu tamamen esir almıştı. Nemli gözümü kaçırmak için rebabı derhal elime aldım ve onların istediği parçaya gururla mizrap vurdum. Eşim Gülzade'nin sesi her zamankinden daha da güzel duyuluyordu bana. Orda bulunan her kesin müziğimizden huzurlandıkları her hallerinden belliydi. Yanımda oturan ihtiyarın kendi kendine " **The Uigur very nice people** " dediğini duydum.

Vedalaşırken Kaşgar'dan getirdiğim bir doppa (Uygurlar'ın el işlemeli şapkası) 'yı ihtiyarın başına giydirdiğimde gözleri nemlenmişti.

Güzel ve unutulmaz hatıralarla dolu festival 8.11.1993 tarihinde Viyana'da sona erdi.

**** Karak : Bugün Uygur Türkçesinde de " Köz (göz) " kelimesiyle eş anlamda kullanılmakla beraber, daha çok hayvanların "göz" ü anlamında da kullanılmaktadır. Mesela ; koynuŋ karkı (koyunun gözü). Bu kökten yapılan "karakçı " (gözcü-eşkiya) kelimesi vardır. Kelime kökü olan " kara " fiili ise " bak " anlamından gelir. Örneğin ; " Maŋa kara (bana bak) "**

AHMET CAN KASİMİ

A.Şekür TURAN
Kültür Bakanlığı Emekli
Müşaviri

Doğu Türkistan'dan gelen kitapların içinden Nimşehit Ermiya Sayrami'nin **"Yürek Sözü"** isimli şiir kitabını okurken, şair'in Ahmet Can Kasimi'nin ölümü üzerine yazdığı ağıt'a rastladım. Ağıtta Ahmet Can Kasimi'nin yurdu için yaptığı hizmetleri, kahramanlığı ve ani ölümü çok acıklı bir şekilde yer alıyordu. Bu ağıtı birkaç kere okuduktan sonra,o zamanki Rus-Çin oyunu, Ahmet Can Kasimi ve öne sürdüğü fikirleriyle onun hazin ölümü gözönümde canlandı. Ahmet Can Kasmi'nin öne sürdüğü fikirlere geçmeden önce Doğu Türkistan'ın istiklali için öne sürülen fikirlere de değinmek yerinde olur, kanaatındayım. O zamanki Doğu Türkistan'ın kurtuluşu için 4 tez öne sürülüyordu.

Bu dört tez,ana hatları ile kısaca şunlardır : 1) Savaşarak, 2) Çinliler'le anlaşarak, 3) Hür Dünya'nın yardımını sağlayarak, 4) Ruslar'la işbirliği yaparak.

1) Savaşmak ; Doğu Türkistan Türkü'nün gönülden bağlı olarak ileri sürdüğü temel tez, tam istiklal idi. Bu tez uğrunda iki yüz yıldan beri yapılan savaşlarda, yüzbinlerce ŞEHİT verilmişti. İstiklal için savaştığımız kuvvet, dünyanın en kalabalık, bir milyardan fazla nüfuslu Çin empeyalizmi idi. Tabiri caiz ise, kuvvetler arasındaki nisbet, kurt'la fil arasındaki nisbetten de fazla idi.Bu eşitsizliğe rağmen,Doğu Türkistan Türkü savaş yolu ile geçici de olsa defalarca istiklalini elde etmiş, 1933 ve 1944 tarihlerinde, hükümet şeklinin en mütekamili olan Cumhuriyeti ilan etmişti. Savaşlar çok kanlı olduğu gibi, halktan çoluk-çocuk, kadın yaşlı zayiatta çok vahim rakamlara ulaşıyordu. Ayrıca, eldeki kaynaklara göre Hoten vilayetinin 10 bin nüfuslu Cuma kasabasında 503 sivil kurşuna dizilmiştir. Savaş meydanlarında ölenler, bu sayının dışındadır. Buna ilaveten müstevliler,halkı istiklal fikrinden vazgeçirmek için köyleri ve şehirleri yakıp yıkıyorlardı...

2) Çinliler'le anlaşarak ; Savaşın sonuç vermeyeceğine kani olan liderlerden bazıları, Çinliler'le iyi geçinip, önce yarı muhtariyet sonra tam muhtariyet ve belki zamanla istiklale kavuşulacağına kapılarak anlaşma yolunu seçmişlerdi... Anlaşma tezini savunanlara zamanın Çin yöneticileri yerine getirmeyecekleri vaatlarla, yetkisiz ünvanlar vererek sözde bunları Doğu Türkistan'ın başına geçirerek, diğer tezlerin savunucularına karşı kullanmışlardır...

3) Davayı, hür dünya hükümetlerine anlatarak ; Onların yardımı ile istiklali elde etmek. Bu tezi savunanlar, başta Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'ne, sonra da Japonya, Hindistan ve bazı İslam ülkelerinde faaliyet göstermişlerse de netice elde edememişlerdir.

4) Ruslar'la işbirliği yaparak ; istiklale kavuşulacağını savunanların başında, Ahmet Can Kasimi geliyordu. Bu guruptakiler" **Biz Çinliler'le savaşarak istiklal elde edemeyeceğimiz gibi, Çinliler'in vereceği muhtariyeti bekleyip oyalanırsak yurdumuza Çin göçmeni akını başlayacaktır. Onun için Ruslar'ın yardımı ile, bir UYGURİSTAN DEVLETİ kuralım".** Bu fikrin en faal olduğu devre, 1947 senesine rastlar. Çünkü, bu tarihlerde Doğu Türkistan'ın üç vilayeti, yani ; İli, Altay

ve Çöçek Ruslar'ın yardımı ile Çinliler'den kurtarılmış ve müstakil Şarki Türkistan Cumhuriyeti kurulmuştu. Bu Cumhuriyet'in Rus yardımı ile kurulmuş olan radyo istasyonu ve ordusu vardır.

Doğu Türkistan'daki Çin zorbalığı ve zulmünden kurtulmak isteyenler Rus propagandasına kapılarak, Ahmet Can Kasimi ve taraftarlarıyla Doğu Türkistan'ın bütün vilayetlerini kurtarmak için zaman zaman Çin kuvvetleri ile çatışarak kayıplar veriyorlardı.

Burada, Ahmet Can Kasimi'yle ilgili bir hatıramı mevzu ile ilgisi dolayısıyle naklet-mek istiyorum ; Bir sabah, M.Emin Buğra'nın yerleştirdiği ortaokulun hazırlık sınıfında iken, okul önünde büyük bir kalabalık ile karşılaştım. Öğrendiğime göre, öğleden sonra okulun toplantı salonunda Ahmet Can Kasimi konferans verecekti. O tarihlerde Ahmet Can Kasimi taraftarlarınca, bir kahraman olarak tanıtıldığı gibi, üstün hitabetinden de bahsediliyordu.Böyle övgü ile tanıtılan kişiyi dinlemek için saatler önce okul toplantı salonu dolduğu gibi, bahçeye hoperlör kurularak halkın dinlemesi de sağlanmıştı. Ben, bir öğretmenin yardımı ile misafirlere ayrılan bölümde yerimi almıştım. Alkışlar ve hurra sesleri arasında kürsüye çıkan Ahmet Can Kasimi, dakikalarca alkışlandı.Sol yakasında Ay-Yıldız'lı madalya sallanıyordu. İki saate yakın süren konuşması sırasında, Çin zulmünden ve bu zulme karşı alınması gereken tedbirlerden söz ederek, Çinliler'in çoğalma ve ahlaki durumlarına değinmişti. Konuşması sırasında duvarda asılı duran Maraşal Çankayşek'in resmine işaret parmağını salladıkça ve Çin yöneticilerine çattıkça salonda alkıştan inliyordu. Yıllar boyu Çinliler'in zorbalık ve haksızlıklarına maruz kalan dinleyiciler için bu konuşma ve çatmalar sözde dahi olsa bir boşalma ve Çinliler'den intikam alma vesilesi olduğu için dinleyiciler arasında benim gibi çatanların sayısı fazlalaşıyordu. Kapıda Ahmet Can Kasimi ile beraber gelip, üniformalarına Ay-Yıldız'lı rozetler takan yaverleri de ayrıca göze çarpıyordu. Konuşma bitip, önceden hazırlanmış bazı sorular soruldu. Ahmet Can Kasimi bu sorulara da dinleyicileri etkileyecek şekilde cevaplar vermiştir. Örneğin, suallerden biri şöyle idi ; **" Çinliler iç meselelerin hallettikten sonra , Doğu Türkistan'a milyonlarca Çinli'yi göç ettirerek yurdumuzda çoğunluğu sağlayacaklardır. Ruslar girerse teknikle, medeniyetle gelecekler ve ayrıca çok az sayıda geleceklerinden milletimiz asimilasyona uğramamış olacaktır.."** Ahmet Can Kasimi gelişinde nasıl coşkunlukla karşılandıysa, ayrılırken de o şekilde uğurlandı.

Ahmet Can Kasimi, 2. tezin savunucuları tarafından, komünistlikle, dinsizlikle, memleketi satmakla suçlanıyordu. Aradan 46 sene geçtikten ve Doğu Türkistan'a ardı arkası kesilmeyen ve bu gidişlede durmayacak olan Çin göçlerini gördükten sonra, Ahmet Can Kasimi'ye hak vermemek elde değildir...Ahmet Can Kasimi, ehven-i şer kabili Rus'u tercih etmişse de sonraki hadiselerde Rus da gerçek yüzünü gösterince, Kasimi Rus'a da karşı gelmiş bunun neticesi olarak Ruslar, Çinliler'le anlaşarak bir uçak kazasını yaratarak bu büyük Türk evladını ŞEHİT etmiştir.

Ahmet Can Kasimi'nin aziz hatırası önünde derin saygı ve fatihalarla, eğiliyorum.Son olarak,aziz okuyucularımın dikkatlerine şu hususu getiriyorum ;

Ruslar, Sovyetler Birliği'ni dağıtarak Bağımsız Devletler Topluluğu adı altında, Türki Cumhuriyetlerin kurulmalarını sağlamışlardır. Soruyorum ; Çinliler, ne zaman Doğu Türkistan'ı tanıyarak milletlerin hakkını teslimde Ruslar'dan geri kamadıklarını gösterecekler ?

TÜRKİSTAN TÜRK GENÇLER BİRLİĞİ KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

Cansever Tanyeri
Ege Üniv.Sosyal Bilimler Enst.
Araştırma Görevlisi

Sovyetler Birliği'nden Türkiye'ye iltica eden Türkistanlılar 7 Ocak 1927'de kendi aralarında bir cemiyetin kurulmasını kararlaştırdılar.Dr.Mecdeddin, muallim Timur ve Ahmet Sekuri'den mürekkep bir heyet oluşturuldu. Bu heyet 23 maddelik bir nizamname hazırladı. Hazırlanan bu nizamname 29 Eylül 1927'de Türkiye Cumhuriyeti tarafından tasdik edildi. Böylelikle Türkistan Türk Gençler Birliği resmen kurulmuş oldu. Birliğin maksad ve gayesi nizamnamesinde şu şekilde belirtilmektedir :

2.Madde- Birliğin maksad ve gayesi ; Türkistan Türk Gençlerinin milli hars itibariyle yükselmesini ve ilmen tenvirini a'zası arasında muhtaç-ı muavenet olanlara ma'nen ve maddeten yardımda bulunmayı teminden ibaretdir.

3.Madde- Birlik kanunen musaddık bütün mahalli hars teşkilatlarıyla ilmi ve ictimai münasebetde bulunur.

4.Madde- Birlik kat'iyyen siyasetle iştigal etmez.(1)

Birliğin reisliğinde sırayla şu kişiler bulundular ;Ahmet Sekuri (1927), Dr. Mecdeddin(1927-1932),Dr.Sali (1932-1935), Ahmet Can Okay (1935-1943). (2)

Temmuz 1940 tarihinde Türkistan Gençler Birliği,Türk Kültür Birliği adını alarak çalışma sahasını daha da genişletti.(3) Birlik 1942 sonlarından itibaren II.Cihan Harbi'nin Almanlar karşısında Sovyetler'in lehine gelişmesi üzerine, ihtiyatlı davranan Türk Hükümeti tarafından 5 Nisan 1943 tarihinde kapatılmıştır.(4)

Türkistanlı gençlerin eğitim ve öğretiminin yanında birlik,aylık ve haftalık konferanslar,"**Türk günleri ve geceleri**"(5) düzenleme gibi çeşitli kültür faaliyetleri gerçekleştirmiştir.

Birlik,yayın faaliyeti içerisinde bulunmuş, yayınları arasında şu broşürler çıkmaktadır :

1- Osman Kocaoğlu,Türkistan, 1931.
2- Ahmetcan İbrahim-Okay, Büyük Temir, 1937.
3- Muharrem Feyzi Togay,Türkistan'ın Dünya Politikasındaki Mevkii, 1937.
4- Cafer Seyyidahmet Kırımer,Mefkure ve Mefkurenin fert ve cemiyet hayatındaki tesiri, 1937.
5- İbrahim Yarkın, Türkistan'da Hayvancılık, 1938.
6- M.F.Togay,Turani kavimler ve siyasi tarihlerinin esas hatları, 1938.
7- M.F.Togay,Türk Kültürünün Tarihi Seyri, 1941.
8- Abdullah Zihni Soysal, Hanlık Devrinde Kırım Türk Kültürü, 1941.

Birlik,Temmuz 1942-Şubat 1943 tarihleri arasında Türk Amacı (Ayda bir çıkar. Türk Kültürü Birliği Mürevvicidir.) başlıklı bir dergi neşretmiştir. Müdürlüğünü Ahmet Caferoğlu'nun yaptığı derginin sürekli yazar kadrosunda; Fuad Köprülü, Kadircan Kaflı, Muharrem F.Togay, Ahmet Okay, Abdülkadir İnan, Ali Genceli, Fahrettin Çelik, Sadettin Buluç ve Abdullah Zihni Soysal gibi isimler bulunmaktadır.

Dergide,Orta Asya Türklüğü'nün tarihi, coğrafyası,dili,edebiyatı,ekonomisi,müziği ve dini ile ilgili yazılar yer almaktadır.

1- Yeni Türkistan, Sayı :5, Ekim 1927, s.48.
2- Abdullah Receb Baysan, Türkistan Milli Hareketleri, İstanbul,1943, s.192-193.
3- Aynı yerde.
4- Gotthard Jaschke, Die Türkei İn Den Jahren 1942-1951, Wiesbaden, 1955, s.14.
5- Yeni Türkistan, Sayı :39, Eylül/1931, s.11-12. Boz-kurt, Sayı :3, Mayıs 1940, s.78. Cumhuriyet, Mart 1942.

KİTAP TANITIMI

" 18. YÜZYILDA DOĞU TÜRKİSTAN VE ÇİNG SÜLALESİ "

Hamithan İslam HANTENGRİ
Taşkent-Özbekistan

Özbekistan Fenler Akademisi öğretim üyelerinden Doğu Türkistan asıllı Prof.Dr.Abdulahat Hocayev tarafından yazılan eser 1992 yılında yayınlanmıştır.

Eser, Doğu Türkistan'da kurulan Yarkent Hanlığı'nın (1465-1759) Çin Sülalesi (1664-1911) tarafından istilası ve bu mukaddes topraklarda Çin-Mançur sömürgeciliğinin hakimiyeti için yapılan saldırılar teferruatlı olarak anlatılmıştır. En önemlisi, Çing Sülalesinin Doğu Türkistan'da uygulamaya çalıştığı gizli ve insanlık dışı politikası açık delilleri ile açıklanmıştır.

Kitap muhtevası itibari ile iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmı ; 17. asrın sonları ile 18. asrın başları arasında merkezi Asya'da mevcut milletler arası ilişkiler ve Yarkent Hanlığı'nın Doğu vilayeti olan Kumul'un Çinliler tarafından işgal edilmesi, 1715 yılında Kumul'da meydana gelen savaşlar, 1720-25 yılları arasında Çing Sülalesinin Yarkent Hanlığının Turfan vilayetini işgal için yaptığı saldırılar ile Çin imparatorluğunun Cungar Hanlığına (1635-1755) karşı yürüttüğü savaşta bazı yerli işbirlikçi Beylerden faydalanması gibi konular işlenmiştir.

Kitab'ın ikinci kısmı ise ; Uygurların Çin emperyalizminin Cungar Hanlığına karşı düzenlediği saldırılara karş yürüttüğü mücadele, Çing sülalesinin Yarkent Hanlığını diplomatik yollardan ele geçirme teşebbüsleri, 1755-57 yılları arasında Çinli istilacıların Yarkent Hanlığına karşı saldırıları, Doğu Türkistan Türklerinin istilacılara karşı direnişleri, Doğu Türkistan'da milli devlet nizamının ortadan kaldırılması ve onun yerine Çinli sömürgecilerin askeri ve mülki yönetim şeklinin uygulamaya konması gibi konular ele alınmıştır.

Kitap sonuç kısmı ile kitabın yazılmasında faydalanılan kaynaklar, deyimler ve sözlük kısmı ile sona ermektedir. Eserin yazılmasında genellikle Çin kaynaklarından yararlanılmıştır. **"PİNG DİN CUNGGAR FANG LUY = Cungarları Sindirme Siyaseti "** isimli büyük hacimli Çince eser esas kaynağı teşkil etmektedir. (Bu kitap 173 defter ve 12 bin sahifedir) Bu eserde 17. yüzyılın sonlarından 1770 yıllarına kadar olan zaman sürecinde Doğu Türkistan'da meydana gelen hadiselerden bahsedilmektedir. Özellikle Cungar Hanlığı ile Yarkent Hanlığı gibi Doğu Türkistan'da mevcut iki Türk devletine karşı Mançur-Çin İmparatorluğunun uyguladığı siyaset ve bu devletler arasındaki ilişkiler ve savaşlara ait vesikalar toplan-

mıştır. Bu kısıma giren belgelerin önemli bir bölümü Çin-Mançur imparatorlarının Doğu Türkistan politikasına ait açık veya gizli fermanları, hükümet kararları ve bu kararların icrası, yetkili devlet memurlarının muhasebe kayıtları ve yazışmaları içermektedir. Bu belgeler içinde yer alan vesikalar sömürgeci Çin İmparator Ailesi ile Saray Görevlileri için açık olduğundan, onların Yarkent ve Cungar Hanlıklarına ait politikalarındaki gizli fikirler, kişisel görüşleri ve sonuçları beyan edilmiştir. Bu belgelerde yer alan bilgiler başka hiç bir kaynakta rastlanmamıştır. Yazar belgelerin bu yöndeki önemine binaen, eski Çince olan bu belgeleri okumak ve araştırmak için büyük emek harcamış ve bu zor işi başarmıştır. Sayın Prof.Dr. Abdulahat Hocayev bu yönü ile ne kadar takdir edilse azdır.

Esere ait Çin yazılı belgeleri Çin-Mançur idarecilerinin ne kadar şövenist gayeler güttüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Onlara göre Çin Hükümdarı Tanrının yeryüzündeki vekilidir. O, yeryüzündeki bütün halklar ve ülkelerin üzerinde egemen olma hakkına sahiptir. Hükümdara itaat etmeyenlerin cezalandırılması gerekir. Çin-Mançur emperyalist idaresi işte bu düşünce esasına göre bütün halkların Milli bağımsızlık hareketlerini karalamakta, kendilerinin saldırgan ve sömürgecilik siyasetlerini Tanrı adına yapılan iş olarak kabul etmektedirler.

Müellif bu konu üzerinde önemle ve hassasiyetle durmuştur. Gerçi bu Çin belgeleri Sabık Sovyetler Birliği'nin siyasetçileri ile siyasi tarih alimlerince biliniyorsa da bu vesikalar ilk defa sayın Hocayev tarfından açıklanmıştır.

Eserde Çin kaynaklarından başka yerli Türk kaynaklarıda esas alınmıştır. Özellikle Tarih-i Reşidi, Tezkire-i Hocagan, Asar-i El fütuh Müntehebet-ut Tevarih, Dürelmazhar ve Tarih-i Hamidi gibi belli başlı kaynaklardan da büyük ölçüde istifade edilmiştir.Prof. Dr. Abdulahat Hocayev Mançur-Çin kaynakları ile Çin Sülalesinin Doğu Türkistan siyasetini yeterli açıklıkla ortaya koymuştur. Yerli kaynaklar ise Doğu Türkistan'ın iç durumunu ve Çin sömürge politikasının bu topraklardaki pratik neticelerini bütün açıklığı ile gözler önüne sermektedir. Bu iki ayrı kaynakları birbirleri ile mukayese etmek sureti ile olayların doğruluğunu karşılaştırarak şimdiye kadar açıklığa kavuşmamış birçok meseleleri doğru olarak teşhis ederek ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte başka Tarihçiler tarafından ortaya konan hatalı fikirlere ve olayları çarptırmak sureti ile sömürgecileri haklı duruma getirmek gibi ilimle uzaktan yakından ilgisi olmayan konular tam ve gerçek anlamı ile tarafsız olarak ortaya konmuştur.

Yazar, bundan başka eserinde, Çinli Tarihçiler ve diğer ülke Tarihçi ve ilim adamlarının konu ile ilgili eserlerinden de önemli ölçüde faydalanmıştır. Bu eserleri birbirleri ile karşılaştırmak sureti ile ileri sürülen fikirlerin doğruluğu konusunu açıkça ortaya koymuştur. Örneğin,Doğu Türkistan'ı Mançur-Çin Sülalesinin istilası Orta Asya medeniyet ve tarihini öğrenmek isteyen bilim adamlarının dikkatini bu bölgeye celbetmişti. Çünkü bu meseleler Orta Asya'daki Doğu Türkistan devletinin takdirini belirlemede ve bu ülkedeki milletlerarası ilişkilerin kesin değişimi dolayısıyle buradaki nüfusun azalması ile alakalı mesele idi. Hocayev tarihi doğru öğrenmek ile işe başladı. Örneğin Doğu Türkistan'ın Çin-Mançur emperyalizmi tarafından istilasının 1755-1759 arasında gerçekleştirildiği biliniyor. Fakat bu istila bu tarihten 60 yıl önce başlamıştı. Yani 1697-1725 yılları arasındaki Kumul ve Turfan'da

meydana gelen olaylar bu istilaya zemin hazırlamıştır. Böylece Çin-Mançur sömürgecileri 17. yüzyılın sonlarından itibaren saldırgan hareketlerine başladığı sonucunu ortaya koymaktadır. Fakat Cungar Hanlığı'nın karşı koyması neticesinde istilacılar bu emellerine nail olamamışlardır. Fakat Çinliler istila hareketlerinde kısmen olsada başarılı oluyor ve Doğu Türkistan'ın Kumul ve Barköl bölgelerini işgal ediyordu.

Müellif eserinde genellikle kaynaklara müracaat etmiştir. Kaynakları esas alarak Çin-Mançur sömürgecilerinin Doğu Türkistan'da uyguladıkları devlet siyaseti ve nizamı hakkında da özellikle durmuştur. Özellikle Yarkent Hanlığı ortadan kaldırılmadan Cungar Hanlığı'nın yok edilemeyeceğinin farkına varan Çin işgal yönetimi hakkında da derin araştırmalar yapmıştır. Neticede iç çekişme ve karışıklıklardan ustaca faydalanmayı bilen sömürgecilerin türlü hile ve desiseleri eserde açık şekilde ve geniş olarak ortaya konmuştur.

Dikkati çekecek husus şudur ki;Çin-Mançur sömürgecileri Doğu Türkistan Devletinin taht varislerini yok etmiş ve bir kısmını Pekin'e götürmüştür. Fakat çocuk yaştaki bir Şahzade olan Samsak Hoca halk tarfından gizlenmiştir. İşgalciler bu çocuk Şahzade'yi yakalamak için çok uğraşmışlar, fakat buna muvaffak olamamışlardır. Prof Hocayev'in tesbitine göre Yarkent Hanlığı'nın taht varisi olan bu Şahzade'nin esas ismi Muhammed Emin Han'dır.

Müellif eserinde kaynakları dikkatle inceleyerek hadiselerin tarihini kesin olarak tesbit etmiştir. Doğu Türkistan'a vaki birkaç defalık istila savaşlarını ay ve gün olarak belirlemiştir. İstilacıların **PARÇALAYIP İDARE ETME** politikasını bütün çıplaklığı ile ortaya koymuştur. Askeri idare sistemini açıklamış, nezaret etme siyasetinin yöntemleri üzerinde uzun uzadıya durmuştur. İç çekişme ve karışıklıkların Halk ve Devlet için ne kadar kötü neticelere sebep olduğunu acıklı bir şekilde anlatmıştır.

Ayrıca yazar şimdiye kadar tarihçilerce bilinmeyen önemli bilgileri ilim dünyasına sunmuştur.

Kitap, Doğu Türkistan halkının başına gelen tarihi dehşetin bir tasviridir. Bu toprakların asıl ruhlu halkının faciali bir dramıdır. Çinli saldırganların bu zengin toprakları ele geçirmek için yürüttüğü sinsi politika, hile ve desiselerinin bir yekünüdür. Hakikatperver insanlık alemi ve adil dünya kamuoyunun bu kitaptaki tarihi hadiselerden münasip neticeler çıkaracağına eminiz.

Çinliler Doğu Türkistan'ı istila ve bu ülke halkını köle etmekle hiç bir fayda ve hiçbir netice elde edemez. Doğu Türkistan tarihi Çin'in dünya'ya hakim olma siyasetinin bir kıvılcımıdır. Yangın'ın önünü almak hürriyetperver güçlerin iradesine bağlıdır. Çinliler Doğu Türkistan'da kurduğu vahşi sömürge düzeninde hergün günahsız binlerce müslüman Türkü vahşilerce yok etmektedir. Kan içici zalimler eninde sonunda hak ettikleri zevalı bulacaklardır. Doğu Türkistan şehit kanlarından bir çiçek bahçesine dönecektir. Kayalarında güller açacaktır. Mazlum Doğu Türkistan halkı kölelikten mutlaka kurtulacaktır.

Ey Münevver Türk evladı ;

Bu kitap ecdadının geçmiş tarihidir.

Sakın Kılıcını Kınına Koyma !

TÜRK DÜNYASINDAN HABERLER

ÖZBEKİSTAN

Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü'nce Özbekistan'da kurulacak ilk şeker fabrikasının temeli atıldı.

Özbekistan'ın Harezm eyaletinde kurulacak olan fabrika, günde 3 bin ton kapasite ile çalışacak. İnşaatı 28 ayda tamamlanacak olan fabrikaya, Türkiye Şeker Fabrikalarınca üretilen % 95'i yerli makinalar monte edilecek. Fabrikanın inşaat ve montajını " **Yüksel İnşaat** " adlı Türk firması üstlendi.

KIRIM

Kırım Türkleri 40 yıllık aradan sonra öz vatanlarına dönmeye başladılar ve Kırım'da kendi dillerinde eğitim yapan ilk okullarını açtılar. Okulun açılışı töreninde Kırım Milli Marşı söylendi ve gök renkli Kırım bayrağının gölgesinde sevinç gözyaşları döküldü.

Büyük Onlar kasabasında ilk olarak açılan okul için verilen mücadele dillere destan. Hükümet, yasalara rağmen Kırım Türklerinin kendi dillerinde eğitim yapmalarını engellemek için köhne okul binası için tek ruble yardım etmediği gibi binanın onarılmasına da karşı çıktı. Öğrenciler ve halk elele vererek okulu onardı ve Eğitim Bakanlığının karşı çıkmasına rağmen bu yıl 35 öğretmen, 380 öğrenci ile Türkiye Türkçesiyle eğitime başladı.

KAZAKİSTAN

Kazakistan'da yayınlanan Salkar Gazetesi ve Kazak Birliği Cemiyeti'nin düzenlediği seminer 2 Kasım 1993 tarihinde gerçekleştirildi.

Seminerde Halife Altay, Yazarlar Birliği Başkanı Kaldarbeg Naymanbay, İran'dan gelen Kazak İslam Camaney, Yazar Gabdes ve Kazakistan Enformasyon Bakanı Altınbej konuşmuşlardır. Konuşmalarda Salkar gazetesinin Latin harflerinin yanında, kendi dillerini bilmeyen Kazaklar için Rusça yayın yapacağı da vurgulanmıştır.

HOTON TÜRKLERİ

Moğolistan Cumhuriyeti'nde Kazak, Hoton ve Tuva Türkleri yaşıyor. Hoton ve Tuva Türklerinin sayısı çok az olduğu için fazla tanınmamaktadır.

Moğolistan'daki Hoton Türk boylarının % 70'i batıdaki Uvs vilayetinin Terimli adlı ilçesinde yaşıyor. Yüzde 30'u Selenge vilayetinin Dolı Ağaçlı bölgesinde bulunmaktadır. Nüfusları 5.000 civarında olan Hoton Türkleri müslümandır. Moğol alfabesini kullanan bu Türk grubunun dili Hoton lehçesidir. Hoton Türkleri kendilerini Türk soylu, Kazak boylu ve İslam dinli millet saymaktadır.

BULGARİSTAN

Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın en büyük ve güçlü temsilcisi olan Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH)'nin Kurultayı 28-29 Kasım 1993 tarihlerinde toplanıyor.

Kurultaya Balkanlardaki Türk Demokratik Parti ve Kuruluşlarının liderlerinin de katılarak sorunlarını tartışmaları bekleniyor.

BATI TRAKYA

Yunanistan'da, 10 Ekim 1993 tarihinde yapılan genel seçimlerde, Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinden, Gümülcine ili ve çevresine 8.000 asker getirilerek oy kullandırılmıştır.

Bir taraftan seçim günü otobüslerle sevkedilen askerlere oy kullandırılarak azınlığın oy oranı düşürülmeye çalışılırken, diğer taraftan da Güven Listesinden bağımsız aday olan Dr. Sadık AHMET'in 5.600 oyu geçersiz sayılmıştır.

İRAN

İran'da yayınlanan Cumhuri İslami Gazetesi'nin bir haberinde ; İngiltere'nin Karabağ sorununa çözüm bulmak için Azerbaycan'dan haraç istediği öne sürülüyor.

Bakü kaynaklı haberde; Azerbaycan'ı ziyaret eden İngiliz Parlamento Heyeti Başkanı James SPIES'ın, " **İngiltere'ye bazı ekonomik avantajlar sağlanması karşılığında, anlaşmazlığın Azerbaycan yararına çözümü için çaba göstereceği** " yolundaki sözleri eleştirilirken ; SPIES'ın **"siyasi haraç"** isteyerek Azerbaycan halkının mağduriyetini ekonomik sömürü aracı olarak kullanmaya çalıştığı kaydediliyor.

ÇAĞDAŞ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU DÜZENLENDİ

Uluslararası Doğu Avrupa Balkanlar ve Karadeniz ülkelerindeki Çağdaş Türk Dili Sempozyumu 6-12 Ekim 1993 tarihleri arasında Edirne'de gerçekleştirildi.

Balkan ülkelerinde davet edilen edebiyatçıların katıldığı sempozyumda, Çağdaş Türk Dili ve Edebiyatı'nın siyasi baskılar yüzünden Balkan ülkelerinde yeteri kadar tanınamadığı ve ilgilenilemediği dile getirildi.

TÜRKLER ORTAK BASINA KAVUŞUYOR

İstanbul'da, Ekim 1993 ayı içerisinde Türkçe konuşan ülkelerin medya temsilcilerinin katılımıyla bir konferans düzenlendi.

Konferans sonunda Türkiye ile Türkçe konuşan ülkeler arasında enformasyon ve TV yayınları teatisinin sağlanması amacıyla " **Avrasya Basın Derneği** " adı altında bir dernek kurulması kararlaştırıldı. Yine aynı konferansta " **Avrasya** " adını taşıyacak ortak bir gazetenin kurulması görüşülerek karara bağlanmıştır.

Türkiye, yapılacak TV yayınlarında uydu sistemlerinden yararlanmayı planlanmaktadır.

TÜRK CUMHURİYETLERİNE YAPILACAK YATIRIMLARDA ULUSLARARARASI REKABET VE BİZE DÜŞEN GÖREVLER

Mehmet YILDIZ
Türkistani Turizm, Endüstri ve Tic.A.Ş.Yön.Kur.Bşk.

Uluslararası düzeyde iş yapan şirketler, dünya pazarlarında kıyasıya bir rekabete girdi. Hatta şirketler birbirlerini yok etme pahasına da olsa pazarda pastanın büyük bir bölümünü elde edebilmek için adeta savaşıyor.

Daha ilerisi, şirketler arası casusluk yapan araştırma şirketleri kuruldu. Bu şirketler rakip firmaların projelerini, yeni çıkaracakları ürünlerin formüllerini elde etmeye çalışıyorlar. Tabiri yerinde ise, bir nevi hırsızlık yapıyorlar. Kısaca şunu belirtmek istiyorum ;Dünya her açıdan büyük bir değişime ve grupların oluşturduğu tek pazar anlayışına doğru adım atıyor. Yani para için her yol mübah sayılmaya başlandı. Peki biz bu ticari karizmanın veya dengesiz bir rekabet ortamının neresindeyiz ? Bu sorunun cevabını vermeye çalışalım. Herşeyden önce Türkiye'ye serbest pazar anlayışının oturduğunu ve liberal ekonominin yerleştiğini söylememiz sanırım yanlış olur. Çünkü Türk sanayisi çalışma açısından klasik feodal ticari anlayıştan hala kurtulamamıştır. Tabi bunda devletin de büyük bir etkisi vardır. 1980 sonrasında Devlet, serbest piyasa ekonomisine geçiyorum diye birçok küçük işletmenin belini kırarken, verilen haksız teşvikler, büyük kuruluşları da etkisi altına almıştır. Hazineden milyarlarca lira disiplinsiz bir şekilde yok olürken, bütçe açıklarını da paralelinde getirmiştir. Bununla birlikte sanayicimiz, ABD, Japon ve Avrupalı dev firmalarla rekabet edecek düzeyini kaybetmiştir.Özellikle Tayvan, Singapur ve Çin gibi uzakdoğu ülkelerinin batı ve Ortadoğu pazarlarını işgal etmesi, Türk Tekstilcilerinin belini büktü. Şimdi yeni teşvik gerekmektedir. Teşvik derken hayali ihracat türü bir yaklaşım anlaşılmasın. Reel ve rasyonel bir teşvikten söz ediyorum.

Şimdi dünyanın gözü, yeni gelişen Orta Asya Cumhuriyetleri'nde, Amerika, Japonya, İtalya ve daha birçok sanayileşmiş ülke bu bölgedeki pastayı kapabilmek için birbirleri ile kıyasıya mücadele ederken, " **Biz Türk'üz. Türk Cumhuriyetleri ticari ilişkilerni bizimle kurmalı ve geliştirmeli** " şeklinde nara atan, koltuğuna gömülmeyi pek seven bazı işadamlarımız gözlerini yeni yeni açmaya başlamıştır. Avrupalı ve Uzakdoğulu firmalar, Cumhuriyetlerde bulunan onca bürokrasiye rağmen hemencecik iş bağlantılarını kurarken, Türkiye'den ancak sayılı düzeyde işadamı bu pas-

tadan yararlanabildi. Ama yinede geç kalınmış sayılmaz. Özbekistanlı bir işadamı olarak şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki bugün dahi işadamlarımız Cumhuriyetlere gitse ticari anlaşma imzalamadan geriye dönmezler.

Fakat ben bu noktada daha farklı bir yöntem ve ticari perspektif ortaya koymak istiyorum. Körfez Savaşı'nın ardından yatırım yapmaktan çekinen ve bütçe açısından zayıflayan Ortadoğudaki Arap ülkelerinin boşta duran paralarını Cumhuriyetlere taşımakla, belki Prestroika'nın başlangıcında oluşan açıkları kapatabiliriz. Madem Sayın Tansu Çiller'in deyimi ile İstanbul bir finansman merkezi olacaktır, o zaman yakın dostluk içinde bulunduğumuz Arap işadamlarının finansmanlarını rahatlıkla bu Cumhuriyetlerde değerlendirebiliriz. Çünkü bizim hala Türk Cumhuriyetlerdeki işadamalarının gözünde farklı bir konumumuz var. aslında bu konumumuz, Avrupa içinde geçerli. Çünkü Türkiye Avrupa ile Ortadoğu ve Asya arasında bir köprü konumundadır.

Bütün işadamlarına buradan seslenivorum. Gelin Arap sermayesini Türk Cumhuriyetlere taşıyalım.Böylece hem iyi para kazanmış olacağız, hem de bu Cumhuriyetlerin kısa bir sürede gelişmesine katkıda bulunacağız.

DOĞU TÜRKİSTAN VAKFI ARAŞTIRMA MERKEZİNDEN TEMİN EDİLEBİLECEK KİTAPLAR

1- Esir Doğu Türkistan İçin (Doğu Türkistan Hükümeti Sabık Genel Sekreteri Sayın İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları)	575 Sayfa	100.000 TL.
2- DOĞU TÜRKİSTAN DAVASI Yazan : İsa Yusuf Alptekin	280 Sayfa	50.000 TL.
3- Unutulan Vatan Doğu Türkistan Yazan : İsa Yusuf Alptekin	198 Sayfa	40.000 TL.
4- Uygur Atasözleri Yazan : Dr.Kurtuluş Öztopçu	340 Sayfa	60.000 TL.
5- Türklük Mücahidi İsa Yusuf Alptekin	113 Sayfa	40.000 TL.
6- Doğu Türkistan'dan Hicretimizin 40.Yılı (41 Sayfa+32 Sayfa Belgeler) Yazan : Erkin Alptekin		30.000 TL.
7- Doğu Türkistan'ın Sesi Dergisi'nin Geçmiş Sayılar (Beher Sayısı)		20.000 TL.
8- Doğu Türkistan Bayrağı (Gökbayrak)		10.000 TL.

BUGÜNDEN TARİHE

III. TÜRK DÜNYASI KONFERANSI KURULTAY KARARI

" Washington, 5 Aralık 1993 "

Prof.Dr.Turan YAZGAN
Türk Dünyası Araştırma Vakfı Bşk.

İnsan haklarını, demokratik yönetimi, düşünce ve insan özgürlüklerini, serbest pazar ekonomisini, eğitimde ve kültürde milli kimliklerin ve fırsat eşitliğinin korunmasını, temel ilke olarak kabul eden, 2-5 Aralık 1993 tarihleri arasında yapılan III. Türk Dünyası Konferansı'nda ;

1- Rusya Federasyonu içindeki Türk topluluklarının bağımsızlık taleplerini kullanarak, siyasi teşkilatlanmalarını tamamlamış ve meşru seçimlerle yöneticilerini seçmiş toplulukların bağımsızlıklarının ülkeler tarafından kabul edilmesi için ilgili bütün ülkelere ve kuruluşlara müracaat edilmesine,

2- Kendi anavatanlarında suni iskan hareketler ile azınlığa düşürülmüş olsalar dahi, Saka,Altay,Tuva,Hakas,Şor,Televit,Karaçay,Balkar,Kumuk,Nogay Türklerinin kendi kendilerini yönetme haklarının tanınması ve yayınladıkları bağımsızlık deklerasyonlarının dünyaya duyurulmasına,

3- Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı için onun hür sesinin dünyaya duyurulmasına, Doğu Türkistan'a Çinli yerleştirmenin durdurulmasına, Buradaki Türklerin yeraltı atom denemelerinin dehefi olmalarına son verilmesine, Tibet-Moğol-Doğu Türkistan Birliği'nin Almanya'da neşrettiği son beyannamenin benimsenmesine,

4- Bosna-Hersek'teki etnik temizleme gibi insanlık suçlarının, Kosova,Voyvodina ve Sancak bölgelerine sıçraması, Balkanlar'da kaosa, yeni bir Dünya Savaşına sebep olabileceği göz önünde bulundurularak, dünya kamuoyunun sürekli olarak uyarılmasına,

5- Azerbaycan'daki işgale derhal son verilip, Ermeni'lerin işgal ettikleri toprakları terk etmeleri talebini ön planda tutarak, bütün dünya ülkelerinin bu işgali kınamalarına, yerlerinden, yurtlarından sürülmüş, Ermeni işgalinini vahşetine maruz kalmış bir milyon insanın hayatlarını sürdürmelerine imkan verecek her türlü tedbir ve teminatın alınmasına ve öz topraklarına dönmelerine yardımcı olunmasına,

6- İran'da yaşayan 20 milyondan fazla İran Türkü'nün insan haklarının tanınması ve milli kültürlerinin geliştirilmesi için gerekli ortamın yaratılmasına,

7- Eski Sovyet topraklarında diktatörlüğe yönelen tutum ve davranışların engellenmesine, sahte ve demokrasiye aykırı seçimlerle kurulmuş ve kurulacak diktatörlüklerin tanınmamasına,

8- İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi konusunda dünyanın hiçbir yerinde **"çifte standarda"** yer verilmemesine,

9- Dünyada **" Federasyonlar "** döneminin kapanmış, bağımsız devletler döneminin başlaması hakikatını göz önünde tutarak, Kıbrıs'ta her iki toplumun kendi bağımsız devletlerini istemeleri yolundaki görüşün savunulmasına,

10- Irak Türkleri'nin içinde bulundukları ağır hayat şartlarının düzeltilmesi için gayret edilmesine, Saddam'ın faturasının Türkler'e ödetilmeye devam edilmesinden vazgeçilmesine, bölgenin dışına sürülmüş Türkler'in öz yerlerine geri döndürülmesine, bölgedeki gelişmelerde Irak Türkleri'nin tarih boyunca sürdürdüğü kültürel ve siyasi kimliğin özellikle dikkate alınmasına,

11- Batı Trakya Türkleri'nin Yunan millet meclisinde temsil edilmesinin anti-demokratik engellerle önlenmesine mani olunmasına,

12- Makedonya'nın bir Cumhuriyet olarak ABD tarafından tanınmamasının savunulur

hiçbir haklılığının bulunmadığının ilan edilmesine,

13- Balkanlardaki bütün Türkler'in,Türkçe eğitim ve kültürel otonomiye sahip olma haklarının kabul edilmesine,

14- Terörün her türünün kınanmasına, devlet desteğindeki teröre karşı medeni dünyanın kararlı işbirliği içinde olması gerektiğine dikkat çekilmesine,

15- Dünyanın çeşitli yerlerindeki küçük Türk topluluklarının kongrede dile getirilmiş taleplerinin gerçekleştirilmesinin takibine, dünyadaki bütün gönüllü kuruluşların bunlara yardımlarının sağlanmasına,

16- Bu kararların icrası için, " **Türk-Amerikan Dernekleri Birliği** ", ATAA 'nın gerekli her türlü teşebbüsü yapmakla yetkili kılınmasına oybirliği ile karar verilmiştir.

BİZE GELENLER

1- DOĞU TÜRKİSTAN GAZETESİ

İstanbul-Doğu Türkistan Göçmenler Derneği'nin yayın organı 12 sayfalık olarak yayınlanmaktadır.

Adresi : 58. Bulvar Cd. No: 130/1 Z.Burnu-İST.

2- DOĞU TÜRKİSTAN HABER BÜLTENİ

Avrupa-Doğu Türkistan Birliği'nin yayın organı olup Türkçe,Uygur Türkçesi, Almanca ve İngilizce olarak neşredilmektedir.

Adresi : St. Blasienstr. 2,80809 München Almanya

3- GÖKBAYRAK : AYLIK DERGİ

Kayseri-Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği'nin yayın organı Türkçe 24 sayfa.

Adres : P.K 161 Kayseri

4- ATA NEWS (Avustralya Türkistan Derneği'nden Haberler)

Avustralya Türkistan Cemiyeti'nin aylık yayın organı 8 sayfalık İngilizce Bülten.

Adres : Australian Turkistan Association İNC.
P.O.BOX 157 BLAİRATHOL South Australia 5084

5- DOĞU TÜRKİSTAN YAŞLIRI (Geçleri)

Aylık Siyasi Gazete. Uygur Türkçesi ile 12 sayfa olarak yayınlanmaktadır. İmtiyaz sahibi Mehmet Kaşgarlı, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü A.Celil Turan.

Adres : Zübeyde Hanım Cd. No : 142 Z.Burnu-İST.

6- TANG ŞAMALLIRI (Sabah Rüzgarları)

ABD'de yaşayan Türk-Amerikan Dernekleri Federasyonu nezdindeki Doğu Türkistan Temsilcisi Sayın Gulamettin PAHTA tarafından Uygur Türkçesi ile yayınlanan 4 sayfalık Bülten.

Adres : G.Pahta 1489 Mark Drive East Meadow L.İ. Newyork 11554 USA.

7- DISPATCH (HABER)

İsviçre'de yaşayan Doğu Türkistanlı Enver Rahmen ve arkadaşları tarafından yayınlanan İngilizce Bülten 8 sayfa.

Doğu Türkistan'ın Sesi Dergisi olarak kardeş yayınlarımıza hoş geldiniz der, yayın hayatlarında başarılar dileriz.

DOĞU TÜRKİSTAN'DAN HABERLER

BARIN AYAKLANMASI LİDERLERİNDEN CEMAL MUHAMMED TUTUKLU BULUNDUĞU HAPİSHANEDE ŞEHİT EDİLDİ

5 Nisan 1990 günü Doğu Türkistan'ın Kaşgar Şehri civarındaki BARIN Kasabasında Doğu Türkistan İslam Partisi tarafından gerçekleştirilen ayaklanmanın kumandanı ve Partinin Başkan Yardımcısı 1952 doğumlu Cemal Muhammed 9 Nisan günü meydana gelen çarpışmalarda işgal kuvvetlerine esir düşmüş ve yapılan mahkeme sonucunda müebbed hapis cezasına çarptırılmıştı.Tutuklu bulunduğu Urumçi Sancı Hapishanesinde kendisine yapılan ağır işkenceler sonucu 17 Temmuz 1993 günü şehit olmuştur.

ARTUŞ HÜKÜMET KONAĞI TAHRİP EDİLDİ

Doğu Türkistan'ın Kaşgar Vilayetine bağlı Artuş İlçesi Hükümet Konağı, yerleştirilen tahrip gücü yüksek patlayıcıların patlatılması sonucu tamamen tahrip olmuştur. Can kaybı olup olmadığı konusunda bilgi alınamamıştır.Bu da olayın provaksiyon olduğu intibaını vermektedir.Çünkü Çin İşgal yönetimi Türklere baskı uygulayabilmek ve gözüne kestirdikleri müslüman Türkleri tutuklamak için zaman zaman böyle provaksiyonlar düzenlemektedir.

HOTEN'DE 18 YAŞINDAKİ TÜRK GENCİ KURŞUNA DİZİLDİ

Hoten şehrinde 18 yaşını daha yeni bitirmiş Abdurrahman isimli bir genç 11 Ağustos 1993 Çarşamba günü şehir meydanında kurşuna dizilmek sureti ile idam edildi.

2 yıl önce Çin İşgal Kuvvetlerine mensup Çin askerlerinin yerli Müslüman halka karşı yaptığı haksızlıklara dayanamayarak onlara karşı koyan ve bir Çinli Subayın ölümü ile sonuçlanan olayların sorumlusu olarak tutuklanan Abdurrahman isimli genç 18 yaşını doldurmadığı için mahkemece müebbed hapis cezasına çarptırılmış ve Hoten hapishanesinde hükümlü olarak yatmakta idi.Yakınlarda İşgalci Çin askeri

Makamlarının ağır baskısı sonucu yeniden yargılanmış ve 2 yıl önce işlediği iddia edilen öldürme suçu ile 11 Ağustos 1993 Çarşamba günü Hoten Şehri meydanında yakınları ve halkın gözü önünde kurşuna dizilmek sureti ile idam edilmiştir.

Şehit Abdurrahman idam yerine götürülürken, kendisinin Vatanı mukeddesatı ve milleti için Çinli işgalcilere karşı koyduğunu Çinli Subayı öldürmediğini,haksız yere idam edilmekte olduğunu Halkın İşgalci Çinliler'e boyun eğmemelerini,korkakça yaşamaktansa şerefleri ile ölmenin daha iyi olacağını yüksek sesle söylemiştir. Daha sonra konuşmasını önlemek için Çinli askerler ağzını bezle bağlamış ve bu hali ile idam etmiştir.

Babası Devlet Güvenlik Mahkemesinin Savcı Yardımcısı olan Abdurrahman idam edilmeden önce kendisini son defa ziyaret eden ve ağlayan anne ve babasına ağlamamalarını, şehitliğin bir müslüman için en büyük şeref olduğunu,şehit ana ve baba olmanın onurunu taşımalarını söylemiştir.

KAZAKİSTAN'DA GÖSTERİ

Kazakistan'da yaşayan Doğu Türkistan Türkleri Doğu Türkistan'daki Çin baskı ve zulmünü protesto etmek ve Doğu Türkistan'da yapılmakta olan Nükleer denemelerin durdurulmasını sağlamak amacı ile Kazakistan'ın başkenti Alma-Ata şehrinde 28 Ağustos 1993 günü Kazakistan Azatlık Partisi,Kongre Partisi ve Nevada-Semey Anti Nükleer Hareketine bağlı Lob-Nor Komitesince müştereken bir toplantı düzenlemiştir. Toplantı bitiminde toplantıya katılan Türkler'den yüzlerce kişi otobüslerle Doğu Türkistan sınır kapısı Korgas'a giderek Çinliler'i protesto etmiş ve sloganlar atmışlardır. Kazakistan makamları gösteriye müdahale etmemişlerdir.

Toplantıda Kazakistan Azatlık Partisi Genel Başkanı Amantay Asilbek ve Kongre Partisi Genel Başkanı,Nevada-Semey Anti Nükleer Hareket Başkanı ünlü Kazak şair ve yazarı Olcas Süleymanoğlu birer konuşma yapmışlardır.Parti Liderleri Doğu Türkistan'daki Soydaşlarına karşı uygulanmakta olan insanlık dışı icraatları hiç bir zaman kabul etmiyeceklerini her zaman Türk Kardeşlerinin yanında olduklarını beyan etmiş ve Kazakistan Hükümetinden yasal olmayan yollarla Kazakistan'a yerleşen Çinliler'in derhal sınır dışı edilmelerini talep etmişlerdir.

KUKLA EYALET HÜKÜMET BAŞKANI TİMUR DAVAMET KAZAKİSTAN'DA PROTESTO EDİLDİ

2 Ağustos 1993 günü kalabalık bir Heyetle Kazakistan Cumhuriyeti'ne resmi bir ziyarette bulunan Doğu Türkistan Eyalet Hükümetinin Kukla Hükümet Başkanı Timur Davamet ziyaret ettiği Alma-Ata Çin Büyükelçiliğinde yüzlerce Doğu Türkistanlı tarafından protesto edilmiştir. Elçilik önüne gelen kalabalık işbirlikçi ve

Kukla Timur Davamet aleyhine sloganlar atmış ve işgalci Çinliler'in zulüm ve işkencelerine çanak tuttuğu için protesto edilmiştir. 3 saat kadar süren gösteri esnasında Çin Heyeti Elçilik binasında mahsur kalmıştır.

Kazakistan Polisi Elçilik etrafında geniş güvenlik önlemleri almış ve göstericilere hiç bir müdahalede bulunmamıştır.

Daha sonra Çin Hükümeti bu olay dolayısıyla Kazakistan'a protesto notası vermiştir.

DOĞU TÜRKİSTAN'DA DEPREM

Doğu Türkistan'dan yollanan bir mektupta, 1993 yılının Kasım ayı başlarında Doğu Türkistan'ın Güneybatı bölgelerinde meydana gelen ve resmi Çin makamlarınca Richter ölçeğine göre 4.5 şiddetinde olduğu iddia edilen deprem'in aslında 7 şiddetinde olduğu ve çevrede büyük hasar ve zayiatlara şebep olduğu bildirilmektedir.

Depremin merkez üssü Kaşgar'ın Atuş ilçesi olduğu Opal, Barın ve Tokkuzak ilçelerinde 5 şiddetinde hissedildiği depremin gece 02 civarında meydana gelmesinin büyük çapta mal ve can kaybına sebep olduğu bildirilmiştir. Evleri yıkılan halkın kendi imkanları ile yeraltına kazdığı çukurlarda yaşamaya çalıştığı Çin işgal yönetiminin felaketzade halka hiç bir yardımda bulunmadığı açıklanmıştır.

Bilindiği üzere, Çin İşgal Yönetimi depremle ilgili olarak depremin 4,5 şiddetinde olduğunu 4 kişinin öldüğünü açıklamıştı. Bölge 1990 yılında meydana gelen Barın ayaklanmasından beri yasak bölgedir ve giriş-çıkışlar kontrol altındadır.

DOĞU TÜRKİSTAN'DA ÇİNLİ GÖÇMENLERİN İŞLEDİĞİ CİNAYETLER OLAĞAN HALE GELMİŞTİR

Doğu Türkistan'a Çin Hükümetince getirilip yerleştirilmekte olan ve her türlü ayrıcalıklar tanınan Çinli göçmenler Çin makamların kayırma ve himayesi neticesinde her gün Türklere karşı yeni yeni cinayetler işlemekte ve hiç bir kovuşturmaya uğramamaktadırlar.

Geçtiğimiz yılın 2 Kasım günü akşam sularında Kaşgar'a bağlı Nezerbağ 9-daüy'de yaşayan Muhammed Sabit isimli 40 yaşlarında bir Türk Kurgan Kasabası Köprü başı Kiçikbazar (Küçük pazar) yolu yakınlardaki bir mağaza sahibi Çinli tarafından tüfekle vurularak öldürülmüştür. Öldürülen şahsın karısı ve küçük çocuklarının feryatları üzerine komşuları olayı polise haber vermiştir. Katil Çinli polisteki, sorgusunda şahsı niçin öldürdüğü sorulduğunda şahsı köpek sanarak vurduğunu iddia etmiştir.

Olay Doğu Türkistan'daki göçmen Çinlilerin yerli müslüman halka karşı beslediği düşmanlığın bariz bir örneğidir.

ABD'DE " ÇİN ULUSLAR TOPLULUĞU VE YENİ ÇİN ANAYASASI " KONULU SEMPOZYUM DÜZENLENDİ

9-11 Eylül 1993 tarihleri arasında ABD'nin Honululu şehrinde İlk defa " **Çin Uluslar Topluluğu ve Yeni Çin Anayasası** " konulu bir sempozyum düzenlendi". Sempozyuma ABD'de sayıları 100 bin civarında olan Çinli öğrencilerin temsilcileri, Çinli akademisyenler, Çinli ilim adamları ile dış ülkelerde faaliyet yürütmekte olan Çin Demokratik örgütleri ile siyasi partilerin yüksek düzeydeki temsilcileri iştirak etti.

Ayrıca, sempozyuma Amerika, Avrupa devletleri ile Tayvan ve Hong Kong'dan davet edilen Çinli hukukçular ve siyasetçiler katılmıştır.

Sempozyumda" **Çin Uluslar Topluluğu ve Yeni Çin Anayasa Taslağı** " müzakere edilerek oybirliği ile kabul edilmiştir. Taslak, Çin'de yaşayan Milletleri **"Egemenlik Haklarına sahip Uluslar"** ve " **Yüksek Dereceli Otonom Bölgeler** " şeklinde 2 kategoriye ayırmıştır.

Taslak, çeşitli ülkelerdeki Çinli öğrenci Dernekleri, Demokratik Teşkilatlar ve Siyasi Partiler kanalı ile dünyaın çeşitli ülkelerinde yaşamakta olan Çinlilerin tartışmasına açılmıştır.

Ayrıca konu Kıt'a Çin'indeki Çinlilere de değişik yollarla anlatılmaktadır.

NEWYORK TIMES GAZETESİNİN YORUMU ;

"KIZIL ÇİN'İN PARÇALANMASINDAN SONRA İLK BAĞIMSIZLIK İLAN EDECEK ÜLKE DOĞU TÜRKİSTAN OLACAKTIR !"

ABD'de yayınlanan ünlü " **NEWYORK TIMES** " gazetesi 18 Ağustos 1993 tarihli sayısında, Çinle ilgili olarak yayınladığı bir Haber- Yorumunda " **Deng Sao PİNG'in ölümünden sonra Çin'in parçalanması gündeme gelecektir. Çin'in parçalanma aşamasında ilk olarak Çin'den ayrılacak ve istiklalini ilan edecek ülke, müslüman Türklerin yaşadığı Doğu Türkistan olacaktır** " diye yazmıştır.

DOĞU TÜRKİSTAN CUMHURİYETLERİNİN YILDÖNÜMÜ YAPILAN TOPLANTI İLE ANILDI

12 Kasım 1933 tarihinde Kaşgar'da kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin 60. yılı ve 1944 yılında Kulca'da ilan edilen Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin 49. yılı İstanbul'da yapılan bir toplantı ile anıldı.

Vakfımızın öncülüğünde İstanbul Doğu Türkistan Göçmenler Derneği, Kayseri Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği ve İstanbul'da yeni kurulan Doğu Türkistan Dayanışma Derneği tarafından ortaklaşa 13 Kasım 1993 günü Türkiye Diyanet Vakfı'nın Cağaloğlu'ndaki Konferans salonunda bir anma toplantısı yapıldı.

Toplantı Kur'an-ı Kerim okunması ile başladı. Toplantıya Doğu Türkistan Lideri Sayın İsa Yusuf Alptekin rahatsızlığı sebebi ile katılamadı. Toplantıya gönderdiği mesaj oğlu Arslan Alptekin tarafından okundu. Toplantıda Vakıf Başkanımız Em. Gn. Sayın M.Rıza Bekin, Türkiye Gazetesi Dış Politika yazarı M.Necati Özfatura, Türkistanlılar Kültür ve Sosyal Yardım Derneği ve Türkistan Araştırmaları Vakfı Başkanı Prof.Dr. Ahat Endican, Özbekistan Birlik Partisi Gn. Başkanı Abdurrahim Polatoğlu, İstanbul Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Başkanı Abdulveli Can, Kayseri Doğu Türkistan Derneği Başkanı Mehmet Cantürk, Doğu Türkistan Vakfı Başkan Yrd. Doç.Dr. S.Mahmut Kaşgarlı, Doğu Türkistan Dayanışma Derneği Geçici Yönt. Kurulu üyesi Gazeteci-Yazar M. Emin Hazret konuşmacı olarak katıldı. Kalabalık bir dinleyici tarafından takip edilen toplantı TGRT ve Samanyolu TV.'lerince ve basın organlarınca ilgi ile izlendi.

Anma günü münasebeti ile Doğu Türkistan Dayanışma Derneğince Doğu Türkistan Cumhuriyetlerini tanıtan 16 sayfalık bir Özel Bülten yayınlandı.

KIRGIZİSTAN MİLLETVEKİLİ VE KIRGIZİSTAN UYGURLARI İTTİFAK CEMİYETİ BAŞKANI NUR MUHAMMED KENCİOĞLU VAKFIMIZI ZİYARET ETTİ

21-22 Kasım 1993 tarihleri arasında Avrupa-Doğu Türkistan Birliğince tertiplenen " **Doğu Türkistan, İç Moğolistan ve Tibet Halkların Dünü, Bugünü** " konulu sempozyuma katılmak üzere Almanya'ya giderken İstanbul'a uğrayan Kırgızistan Parlemento üyesi, Kırgızistan'da yaşayan Uygur Türkleri'nin İttifak Cemiyeti Başkanı ve Uygurlar'ın Devletlerarası Birliği Cemiyeti'nin Genel Başkan Yrd.cısı Nur Muhammed Kencioğlu Vakfımızı ziyaret etti.

Almanya dönüşü 8 Aralık 1993 günü Vakfımızca şerefine bir toplantı düzenlendi. Kencioğlu toplantıda Kırgızistan'da yaşayan Uygur Türkleri ve Almanya'da yapılan Sempozyum hakkında bilgiler verdi.

ABD'DE TÜRK DÜNYASI KURULTAYI YAPILDI

2-5 Aralık 1993 tarihleri arasında ABD'nin başkenti Washington'da Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, ATAA (Türk Amerikan Dernekleri Federasyonu ve Türk Dünyasında Demokrasiyi Geliştirme Vakfı)'nca ortaklaşa 3. Türk Dünyası Kurultayı yapıldı.

Kurultay'a bütün Türk dünyasından temsilciler iştirak etti. Kurultay'da Doğu Türkistan'ı Newyork'ta yaşayan ATAA nezdindeki Doğu Türkistan temsilcisi Gulamettin Pahta temsil etti.

Kurultay'da söz alan Gulamettin Pahta Doğu Türkistan Türklerinin içinde bulunduğu kötü durumları hakkında iştirakçilere bilgi verdi ve kurultay'a şu teklifi sundu ;

1- Kızıl Çin'in Doğu Türkistan'ın Lob-Nor bölgesindeki atom denemelerini durdurması için Birleşmiş miletler Teşkilatı Genel Sekreterliğine ve ilgili ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanlarına Dünya Türkleri Kurultayı adına CHC. Hükümetine telkinde bulunması için müracaat edilmesi,

2- Doğu Türkistan'a getirilmekte olan Çinli göçmen akınının durdurulması için Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na, İnsan Hakları ile ilgili kuruluşlara ve Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan ülkelerle ilgili devletlerin Devlet Başkanlarına Kurultay adına müracaaat edilerek, durumun protesto edilmesi,

3- ABD'de yayına başlayacak olan " **Hür Asya Radyosu** " ile " **Amerikan Sesi** " Radyosu programlarında özellikle Uygurca yayınlara yer verilmesinin temini için ilgili mercilere baş vurulması ve bu yayınların öneminin ilgili kuruluşlara anlatılması, ayrıca Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başkanı Prof. Dr. Turan Yazgan'ın önerisi üzerine Almanya'nın Münih şehrinde Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan Halkları Birlik Komitesi'nce yayınlanan ve Münih Deklarasyonu olarak tanımlanan bildirinin benimsenerek desteklenmesi kararlaştırılmıştır.

Kurultay, 5 Aralık 1993 günü yayınlanan Türk Dünyası Kurultayı Bildirisi ile sona erdi.

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Turan Yazgan Türk-Amerikan Dernekleri Federasyonu (ATAA) Türk Dünyası Komitesi Genel Başkanı Dr. Ahmet Ali Arslan ve Türk Dünyasında Demokrasiyi Geliştirme Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Halil Şıvgın imzası ile Türk Dünyası Kurultayı bildirisi yayınlandı.

DOĞU TÜRKİSTAN, TİBET VE İÇ MOĞOLİSTAN HALKLARI BİRLİK KOMİTESİNİN 4. GENEL KURULU YAPILDI

Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan Halkları Birlik Komitesinin 4. Genel Kurulu 21-22 Kasım 1993 tarihleri arasında Almanya'nın Münih kentinde yapıldı.

1985 yılından beri faaliyet göstermekte olan bu Komitenin faaliyetleri tekrar gözden geçirilerek organları yeniden belirlendi. Buna göre ; Siyasi İstişare Komitesi Başkanlığı'na Doğu Türkistan Lideri İsa Yusuf Alptekin seçildi.

Yüksek İdare Heyeti ; 9 kişiden oluşan bu Heyetin Başkanlığı'na sürgündeki Tibet Hükümetinin Dış İşleri Bakanı Kalon Taşı Vangdı getirildi.

İcra Komitesi ; Başkanlığı'na Avrupa-Doğu Türkistan Birliği Başkanı Erkin Alptekin getirildi.

Ayrıca, Birliğin mevsimlik olarak yayınlamakta olduğu " **ORTAK SES** " adlı yayın organının İngilizce olarak yeniden neşredilmesi kararlaştırıldı. 2 gün devam eden toplantı sonunda ortak bir bildiri yayınlandı. Münih Delegasyonu olarak tanımlanan bu bildiri özetle şöyledir ;

1- Komite, Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan Halklarının Milli Kurtuluş Mücadelesinin ortak cephesidir. Cephe Birleşmiş Milletler Teşkilatı ilkelerine insan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan temel ilkelere, self determination prensibine ve bununla ilgili uluslararası anlaşmaları benimser ve saygı gösterir.

2- Komite, birliği oluşturan halklar arasındaki tarihi ve kültürel ilişkilerin derinliğini ve Çin esaretinde olmadaki ortak kaderin kuvvetli bir birliğin temel unsurları olduğunu, bu halkların esaretten kurtularak hürriyetlerine kavuşmak olan ortak istek ve arzularının daha da kuvvetlendiğini belirtir.

3- Komite,ilgili halkların Çn esaretinden kurtulmak olan temel gayelerini gerçekleştirmek için tarihi fırsatlardan yararlanmanını zaruretine inanır. Birlik ve beraberlik ruhunu pekiştirerek ülke içi ve dışındaki mücadelelerini daha da kuvvetlendireceklerini özellikle vurgular.

4- Komite mücadeleye hız kazandırmak ve kuvvetlendirmek için kendi aralarında siyasi, iktisadi ve vb. konularda dayanışma kurumları oluşturmanın yararlı olacağını teyid eder.

5- Komite Doğu Türkistan'ın Lob-Nor bölgesindeki denemeleri, her üç ülke topraklarına Çin Hükümeti tarafından depolanmakta olan nükleer atıkların insan sağlığını ve çevreyi ciddi olarak tehdit etmekte olduğu endişesini belirtir. Çinlilerin bu tehlikeli eylemlerinin yalnız bu ülkeler için değil komşu Moğolistan, Türk Cumhuriyetleri Afganistan, Tacikistan, Pakistan ve Hindistan için de büyük tehlike olduğunu bildirir.

6- Komite Çinlilerin bu ülkelerde uygulamaya koyduğu Çinli göçmen yerleştirme ve doğumu yasaklama uygulamalarını bu halkları topyekün assimile etme politikası olarak sayar.

7- Komite Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan Halklarının mücadelesinin temel gayesinin demokratik haklarına kavuşma ve esaretten kurtulma olduğunu beyan eder. Kızıl Çin Hükümetinin bu halkların bu yoldaki mücadelesini küçük düşürmek ve milletler arası etkisini zayıflatmak için ileri sürdüğü eski rejimleri geri getirmek, totaliter ve fundementalist yönetm kurma gibi suçlamaları şiddetle red eder.

8- Komite, Dünya komuoyundan bu ülke halklarının barış yolu ile yürütmekte oldukları demokratik ve doğal haklarını elde etme bağımsızlık mücadelesini kollamaya

ve desteklemeye davet eder.

9- Komite,Çin demokratlarından gelecekteki dostluk ve dayanışmanını temelini oluşturmak için bu ülke halklarının kendi kaderlerini kendileri tayin etme milli egemenlik haklarını kazanma haklarını tanımaya ve haklı mücadelerini desteklemeye çağırır.

MUHACERETTEKİ DOĞU TÜRKİSTANLILAR ŞEHİTLER İÇİN HATİM VE MEVLİD-İ ŞERİF TERTİP ETTİ

Muhacerette yaşayan Doğu Türkistan Türkleri kendi öz yurtlarından maddi ve manevi zulme, işkenceye, soykırıma ve katliamlara maruz kalan başta Doğu Türkistan olmak üzere dünyanın değişik bölgelerinde aziz vatanlarını ve kutsal değerlerini korumak uğruna şehit düşen soydaş ve dindaşlarının aziz ruhlarına ithaf edilmek üzere 16 Ocak 1994 Pazar günü İstanbul Ataköy Camii'nde Hatim ve Mevlid-i Şerif tertip etti.

Doğu Türkistan Hükümeti Sabık Genel Sekreteri ve Doğu Türkistan Türklerinin Lideri Sayın İsa Yusuf Alptekin'in himayesinde yapılan Hatim ve Mevlid-i Şerif İstanbul Müftülüğü Baş vaizi Adem Erim Hoca ve Mevlid hanlarca icra edildi. Mevlid başlamadan önce Eski Parlementer Feyzullah Değerli, Adem Erim ve İsa Yusuf Alptekin birer konuşma yaptı. Sayın Alptekin konuşmasında ;

Doğu Türkistan Türklerinin dünyada en mağdur olan bir müslüman topluluk olduğunu, Türk Cumhuriyetlerinin hatta İslam dünyasının selametinin Doğu Türkistan'ın kurtuluşuna bağlı olduğunu bildirdi. O, ayrıca bu Hatim ve Mevlid-i Şerif'in her yıl tekrarlanmasını arzu ettiğini ifade etti. Hatim ve Mevlid-i Şerif'e eski Bakanlardan Rıfaettin Şahin, TOBB eski Başkanı Ali Coşkun, Doğu Türkistan Vakfı Başkanı Em.Gn.M.Rıza Bekin, Kayseri-Doğu Türkistan Derneği Başkanı Mehmet Cantürk, Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Başkanı A.Veli Can ve kalabalık bir cemaat tarafından hüşu içinde dinlendi.

Merasim bitiminde İstanbul Müftüsü Selahattin Kaya adına vaiz Adem Erim Türk ve İslam Şehitleri ve Kurtuluş mücadelesi vermekte olan Müslümanlar için dua etti.

FOTOĞRAF SANATÇISI FUAT HÜDAVERDİ " DOĞU TÜRKİSTAN " KONULU RESİM SERGİSİ AÇTI

Doğu Türkistanlı fotoğraf sanatçısı Fuat Hüdaverdi 12-27 Kasım 1993 arasında İstanbul Basın Müzesi'nde 51 parçadan oluşan **" Doğu Türkistan "** konulu bir resim sergisi açtı. Sergi büyük ilgi gördü. Çeşitli basın-yayın organlarında sergi ile ilgili bir çok haber ve yorumlar yer aldı. Hüdaverdi ayrıca 27 Kasım 1993 günü Beyoğlu Aksanat Galerisi'nde bir dia gösterisi düzenledi. Doğu Türkistanlılar ve sanatseverler tarafından ilgi ile izlenen dia gösterisi 30 dakika sürdü.

Fuat Hüdaverdi'nin 1990-1992 tarihleri Doğu Türkistan'ın değişik bölgelerinde çektiği resimlerden oluşan bu serginin ileride Ankara, İzmir ve Kayseri gibi büyük şehirlerde tekrarlanması bekleniyor.

Doğu Türkistan'ın Sesi sanatçı kardeşimiz Fuat Hüdaverdi'yi candan kutlar, bundan sonraki sanat yaşamında başarılar dileriz.

ESARETTEKİ TÜRK İSLAM ÜLKESİ DOĞU TÜRKİSTAN ADLI TANITIM BROŞÜRÜ YAYINLANDI

Doğu Türkistan Vakfı Araştırma Merkezi'nce Esaretteki Türk İslam Ülkesi Doğu Türkistan adlı bir broşür Türkçe, Uygur Türkçesi, Arapça ve İngilizce olarak hazırlanarak yayınlandı. 91 adet renkli resim ve haritadan oluşan broşür Doğu Türkistan hakkında tarihi vesika, siyasi, ekonomik durumu belgelere dayalı olarak açıklamaktadır.

16 sayfadan oluşan broşür renkli olarak hazırlanmış olup, Dergimizden temin edilebilir.

UNPO GENEL SEKRETERİ İSTANBUL'A GELDİ

Kısa adı UNPO olan Birleşmiş Milletlerde Temsil edilmeyen Milletler Teşkilatının Genel Sekreteri, Tibet lideri Dalay Lama'nın siyasi Danışmanı, Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan Halklarının Birlik Komitesinin Hukuk Danışmanı Dr. Mıchael özel bir ziyaret için geldiği İstanbul'da Doğu Türkistan Lideri Sayın İsa Yusuf Alptekin'i ve Doğu Türkistanlılar'ı ziyaret etti.

Dr.Mıchael Doğu Türkistanlılar'ca şerefine verilen bir yemeğe katıldı ve Doğu Türkistanlılar'la sohbet etti.

1994 YILININ KAŞGARLI MAHMUT YILI İLAN EDİLMESİ İSTENDİ

Eski Kültür Bakanlığı Müsteşarlarından Dr.Mehmet Önder, 1994 yılının **" Kaşgarlı Mahmut Yılı "** olarak kutlanmasının son derece isabetli olacağını söyledi.

1992'de, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in bir genelgesi ile 1993'ün **"Ahmed Yesevi Yılı"** ilan edildiğini hatırlatan Önder, görüşlerini şöyle açıkladı ;

" Büyük Türk bilgini Kaşgarlı Mahmud'un ölümününün 900. yılı, araştırmacıların ifade ettiğine göre, 1994'e rastlıyor. Türk dili ve kültür tarihi bakımından eşi bulunmaz bir hazine olan Divanü Lügati't-Türk'ü 1074'te Bağdat'ta tamamladıktan sonra memleketi Kaşgar'a dönmüş ve yaklaşık yirmi yıl sonra da Hakk'ın rahmetine ka-

vuşmuştur. Kaşgar'daki türbesi bugün bir ziyaretgahdır "

1993 Hoca Ahmed Yesevi Yılı Kutlama Komitesi'nde de üye olan Dr. Mehmet Önder, Kaşgarlı Mahmud'un ana dili Türkçe'ye hayranlığından söz ederek, **" Onun vefatından sonra dünyaya gelen Hoca Ahmed Yesevi, Türkçe'nin gül bahçesinde öten bir tasavvuf bülbülüdür. Bu iki büyük insan, eserleriyle 900 yüzyıl boyunca Türklüğü ve Türkçe'yı yaşatmışlardır. Bunun için, 93 Yesevi Yılı'ndan sonra, 1994 'de Kaşgarlı Mahmud Yılı olarak ilan edilmelidir "** dedi.

KIZIL ÇİN'IN DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ ATOM DENEMELERİ PROTESTO EDİLDİ

Doğu Türkistan'ı işgal altında tutan Kızıl Çin Yönetiminin 5 Ekim 1993 tarihinde Lob-Nor'da gerçekleştirdikleri yealtı nükleer deneme, 17.10.1993 günü Ankara'daki Çin Büyükelçiliği önünde yapılan bir gösteri ile protesto edildi.

Kayseri-Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği'nce gerçekleştirilen bu protesto gösterisine MHP,BBP ve Refah Partisine mensup milletvekilleri ile çok sayıda Basın Yayın organlarının temsilcileri katıldı.

Kayseri'den otobüslerle Ankara'ya gelen Kayseri'de yerleşik Doğu Türkistanlılar sabahın erken saatlerinde Gaziosmanpaşa semtindeki Çin büyük elçiliği önüne geldiler. Burada toplanan milletvekilleri ve Basın mensuplarının önünde hazırladıkları basın bildirisini okudular. Daha sonra elçilik önünde siyah çelenk bıraktılar ve Çinlilerin insanlık dışı içraatlarını protesto eden sloganlar söyleyerek dağıldılar.

ÇİN HEYETİNE MÜNİH'TE PROTESTO

Çin Parlamento Başkanı Çiao Şi'nin kalabalık bir heyetle Bavyera eyaleti'nin başşehri Münih'e gelişini protesto eden Avrupa Doğu Türkistanlılar Birliği, Yeşiller ve Tibet destek gruplarıyla birlikte bir gösteari düzenledi. Gösteriye, Münih'teki Türk derneklerinin üyeleri de katıldı. Avrupa Doğu Türkistan Birliği, Alman politikacılarına, halkına ve basınına Almanca bildiriler dağıttı.

Avrupa Doğu Türkistan Birliği Genel Sekreter Yardımcısı Asgar Can, Bavyera Parlamento Binası önünde Almanca olarak yaptığı konuşmada, Çiao Şi'nin Almanya ziyaretinden önce Çinliler'in bazı siyasi tutukluları serbest bıraktığını , bununla Alman kamuoyunun gözünün boyanmak istendiğini bildirdi, Asgar Can, Yalnız 1993 yılında Tibet'te 230 ve Doğu Türkistan'da 135 kişinin sırf siyasi nedenlerle tutuklandığını belirtti.

BAŞSAĞLIĞI

Doğu Türkistan Hükümeti Sabık Genel Sekreteri, Doğu Türkistan Vakfı ve DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ Dergisinin Kurucusu, Doğu Türkistan Türklerinin Lideri

Sayın İSA YUSUF ALPTEKİN'in 70 yıllık mücadele ve hayat arkadaşı Muhterem H.FATMA ALPTEKİN Hanımefendi 6.3.1994 günü Hak'kın rahtmetine kavuşmuştur.

Merhumeye Cenba-i Allah'tan rahmet ve mağfiret kaderli ailesine ve bütün Doğu Türkistanlılara baş sağlığı dileriz.

Em.Gn.M.Rıza BEKİN

DOĞU TÜRKİSTAN VAKFI BAŞKANI

قايغۇلۇق ماتەم خەۋىرى

شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ سابىق باش سېكرېتارى، شەرقى تۈركىستان ۋەخپىۋە شەرقى تۈركىستان ئاۋازى ژورنىلىنىڭ قۇرغۇچىسى، شەرقى تۈركىستانلىقلارنىڭ ھېسرى جانابى ئىيسا يۈسۈپ ئالپتېكىنىنىڭ يەتمىش يىللىق مۇجادىلەسە پىدىشى، سۆيۈملوك خانىمى ـ مۇھتىرەم ھاجى فاتىمە خانىم 1994-يىلى 3 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن داۋالاش ئۈچۈن بەرمەي، ئاللانىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىپ، باقى ئالەمگە سەپەر قىلدى.

ئاللادىن، مەرھۇمەگە رەھمەت ۋە مەغپىرەت، مۇسىبەتلىك ئائىلە ـ تاۋابا تلىرى ۋە شەرقى تۈركىستانلىقلار غائەك چوڭقۇر ماتەم ـ تەزىيەمىزنى بىلدۈرىمىز.

شەرقى تۈركىستان ۋەخپىرەئىسى:

گېنېرال مەھمەت رىزا بەكىن

قىسقاخەۋەرلەر قىسقاخەۋەرلەر قىسقاخەۋەرلەر

قازاقىستاننىڭ ئالماتا شەھرىدە شەرقى تۈركىستان مۇھاجىرلىرىنىڭ چىن ئاتوم يادروسىنىقىغا قارشى نامايىشى بولۇپ ئۆتتى. 1993 - يىلى 8 - ئاينىڭ 28 - كۈنى قازاقىستان ئازاتلىق پارتىيىسى، كونگىرە پارتىيىسى ۋە ناۋادا - شەمەي لوپنۇر كومىتىتى تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان نامايىشتا ئامانتاي ئاسىلبىك، ئولجاس سۇلايمان ئوغلى نوتۇق سۆزلىدى. نامايىشچى ئامما شەرقى تۈركىستاننىڭ چىگىراسى قورغاسنىڭ قېشىغىچە بېرىپ، چىن زوراۋانلىرىغا قارشى نارازىلىق بىلدۈردى. نامايىش چەتئەل مۇخپىرلىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى.

قورچاق رەئىس تۆمۈر داۋامەت 1993 - يىلى 8 - ئاينىڭ 2 - كۈنى قازاقىستانغا زىيارەتكە كەلگەندە چىن ئەلچىخانىسى ئالدىغا توپلانغان نامايىشچى ئامما تەرىپىدىن ئۇچ سائەتكە قەدەر قاماپ قويۇلدى. نامايىشچىلار بۇغالچىنىڭ جىنايەتلىرىنى پاش قىلىپ شۇئار توۋلىدى. بىخەتەرلىك قوغداش قىسىملىرى نامايىشچىلارغا ھىچبىر مۇداخىلە قىلمىدى. چىن ھۆكۈمىتى بۇ مۇناسىۋەت بىلەن قازاقىستان ھۆكۈمىتىگە نارازىلىق بىلدۈردى.

شەرقى تۈركىستاندىن كەلگەن بىر پارچە مەخپى خەتتە: بۇلتۇر 11 - ئايدا شەرقى تۈركىستاننىڭ غەربى جەنۇبىدا چىنلار تەرىپىدىن 4.5 بال دەپ ئېلان قىلىنغان يەرتەۋرەشنىڭ ئەمەلىيەتتە 7 بال ئەتراپىدا بولغانلىقى، بۇ جاينىڭ ناھايىتى ئېغىر ۋەيران قىلىنغانلىقى، ئاتۇش، ئوپال، بارىن قاتارلىق جايلار دايېرىم كېچىدە تەۋرىگەن يەرنىڭ نۇرغۇن جان، مال قايغۇسى ئېلىپ كەلگەنلىگى، ئۆيسىز قالغان خەلقنىڭ گەمىلەردە يىتىۋاتقانلىقى، چىنلار بولسا بۇرايوندىكى ۋەقەلەرنى ھازىرغىچە مەخپى تۇتۇۋاتقانلىقى خەۋەر قىلىنىدۇ.

1993 - يىلى 11 - ئاينىڭ 2 - كۈنى قەشقەرنىڭ نەزەرباغ 9 - دادۇيىدىكى قىرىق ياشلىق مۇھەممەت سابىت ئىسىملىك كىشى قورغان كۆۋرۈك بېشىدىكى كىچىك بازار يولىدا كىتىۋاتقاندا بىر دۇكاندار خىتاي تەرىپىدىن مىلتىق بىلەن ئىتىپ ئۆلتۈرۈلگەن. قاتىل خىتاي سوراقتا: «ئۇنى ئىت ئوخشايدۇ دەپ ئىتىۋىتىپتىمەن» دەپ جاۋاپ بەرگەن.

سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى يۇرتداشلىرىمىز ئۆمۈرگە كەلگەن قازاقىستان ئازات پارتىيىسى رەئىسى ئامانتاي ئاسىلبىككە ئالتۇن قىلىچ تەقدىم قىلدى.

قىسقاخەۋەرلەر قىسقاخەۋەرلەر قىسقاخەۋەرلەر

بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىداۋە كىلى بولمىغان مىللەتلەر تەشكىلاتى ـ ئونپو ـ نىڭ باش سىكرىتارى، تىبەت رەھبىرى دالاي لامانىڭ سىياسى مەسلىھەتچىسى، بىر لىك كومىتىتىنىڭ ھوقۇق مەسلىھەتچىسى مايكىل ئەفەندى مەخسۇس زىيارەت ئۈچۈن ئىستانبۇلغا كىلىپ رەھبىرىمىز ئىيسا ئالپتىكىننى زىيارەت قىلدى. شەرقى تۈركىستانلىقلار مەخسۇس ئويغۇرچە يىمەك زىياپىتى ئۆتكۈزۈپ ئۇنى كوتىۋالدى ھەمدە ئوچۇق ـ ئاشكارا سۆھبەتلەشتى.

تۈركىيىنىڭ سابىق مەدەنىيەت مىنىستىر مەسلىھەتچىسى دوكتۇر مەھمەت ئۆندەر يىقىندا ماقالايىزىپ ۋە سۆھبەت بايان قىلىپ، تۈركى تىللار دىۋانىنىڭ ئاپتورى، بۇيۇك ئالىم مەھمۇت قەشقىرىنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن 1994 ـ يىلىنى «مەھمۇت قەشقىرى يىلى» قىلىپ بىكىتىشنى تەشەببۇس قىلدى.

بارىن ئازاتلىق كۆرىشىنىڭ قەھرىمانى، ئۇرۇش قۇماندانى ۋە پارتىيە شۆبىسىنىڭ مۇئاۋىنى جامال مۇھەممەت چىن ئىستىبداتلىرىنىڭ ئۇرۇمچى، سانجى تۈرمىلىرىگە قامالغاندىن كىيىنمۇ قەتئى تەۋرەنمەي كۆرەش قىلىپ، 1993 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى قەھرىمانلار چەشىھىت بولدى.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاتۇش ناھىيىسىنىڭ ھۆكۈمەت مىھمانخانىسى پارتلاش كۈچى يۇقىرى بولغان بىر قىتىملىق پارتلاشتا ۋە يران قىلىندى. ئۆلۈم خەۋىرى قەتئى مەخپى تۇتۇلدى. چۈنكى چىن ھۆكۈمرانلىرى ئويغۇر تۈركلىرىگە بىسىم ئىشلىتىپ، ئۇلارنى تۇتقۇن قىلىش مەخسىدىدە ھەردايىم بۇنداق ۋە قەلەرنى مەخسەتلىك ھالدا ئۇيۇشتۇرۇپ تۇرىدۇ.

خوتەن شەھرىدە ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكوم قىلىنىپ 18 ياشقا تولمىغانلىقتىن ئىككى يىل كىچىكتۈرۈپ ئىجرا قىلىشقا قالدۇرۇلغان ئابدۇراخمان ئىسىملىك يىگىت 1993 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى خەلق مەيدانىدا ئاممائالدىدا ۋە ھشىلەرچە ئېتىپ تاشلاندى. جىنايىتىنى ئىنكار قىلغان، چىنلارنىڭ ئادالەتسىزلىگىنى پاش قىلغان شىھىت ئابدۇراخماننى چىنلار ئۆلۈم مەيدانىغا ئىلىپ چىققاندا ئۇنىڭ ئاغىزىنى سىمدا مەھكەم باغلاپ تاشلىغان ئىدى.

فوتۇگراپ فۇئات خۇدابەردىنىڭ سىم كۆگەرمىسى ئېچىلدى

شەرقىي تۈركىستانلىق ياش فوتۇگراف-فۇئات خۇدابەردىنىڭ سايىل هاجىم ئوغلى 1993-يىلى 11-ئاينىڭ 12-كۈنىدىن 27-كۈنگىچە ئىستانبۇل نەشرىيات مۇزىيىسىدا 51 پارچە رەسىمدىن تەركىپ تاپقان «شەرقىي تۈركىستان» ناملىق رەسىملەر كۆرگەزمىسى ئاچتى. كۆرگەزمە ئالاھىدە داغدۇغا بىلەن باشلاندى. بىر مۇنچە مەتبۇئات ئورۇنلىرى بۇ ھەقتە ئالدىن ئا خبارات بەردى. كۆرگەزمىگە شەرقىي تۈركىستانلىقلار، تۈركىيىنىڭ رەسىم ھەۋەسكارلىرى ۋە كەڭ ئاممانا تناشتى.

كۆرگەزمىنىڭ ئاخىرقى كۈنى نۈرغۇن كىشى قاتناشقان كۈلەكگە رەسىم كۆرسۈتۈش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى. فوتۇگراف فۇئاتنىڭ يېقىنقى يىللاردىن بېرى يۇرتتا بېرىپ تارتىپ كەلگەن بۇرەسىملىرىنى ئەنقارا، ئىزمىر، قەيسىرى شەھەرلىرىدىمۇ كۆرگەزمە قىلىنىش نىشانلانماقتا.

ژورنىلىمىز قېرىندىشىمىز فۇئاتنىڭ بۇ ئىجادىيەتلىرىنى قىزغىن تەبرىكلەيدۇ. ئۇنىڭغا يەنمۇ كۆپ نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرىشىگە تىلەكداشلىق بىلدۈرىدۇ.

شەرقىي تۈركىستان ھەمكارلىقدە رەنگى ئىستانبولدا پائالىيىتىنى باشلىدى

1993-يىلى 6-ئايدا ئىستانبولدا قۇرۇلۇپ، بۇيىل 2-ئايدا تەسدىقلانغان شەرقىي تۈركىستان ھەمكارلىقدە رەنگى-شەرقىي تۈركىستان مىللىي قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، ئىنسان ھەقلىرىگە ھوقۇقلىرىدىن مەھرۇم بولغان، زۇلۇمەت ئاستىدا ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ ھۆرلۈك، مۇستەقىللىققا ئېرىشىش ئارزۇسىنى دۇنياغا ئاڭلىتىش مەخسىدىدە قۇرۇلغان بولۇپ، ھازىرىرەسمىي پائالىيىتىنى باشلىۋەتتى. 2-ئاينىڭ 5-كۈنى ئۆتكۈزۈلگەن تۇنجى قېتىملىق قۇرغۇچى ھەيئەتلەر يىغىنىدا ئاۋاختىلىق ئىدارە ھەيئىتى تەشكىللىنىپ كەلەر يىللىق سايلامغا تەييارلىق خىزمەتلىرىگە ۋەزىپىلەر ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

مۇھاجىرە تتىكى شەرقى تۈركىستانلىقلار شېھىتلەر ئۈچۈن خەتمە قۇرئان تىلاۋىتى ئۇيۇشتۇرۇدى

مۇھاجىرە تتە ياشاۋاتقان شەرقى تۈركىستانلىق ئويغۇر تۈركلەر ئۆزىيورتلىرىدىكى ماددىي ۋە مەنىۋى ئىسكەنجىگە، مىللىي قىرغىنچىلىقتا ئۆچ اۋاتقان خەلقىنىڭ ئەزىز ۋەتىنىنى قۇتۇلدۇرۇش يولىدا ھايات تىنى پىدا قىلغان شېھىتلىرىنىڭ روھىغا ئاتاپ 1994-يىلى 1-ئاينىڭ 16-كۈنى ئىستانبۇل ئاتاكۆي جامىسىدە خەتمە قۇرئان تىلاۋىتى ئۆتكۈزدى.

شەرقى تۈركىستانلىقلارنىڭ پېشقەدەم رەھبىرى ئىيسا ئالپتېكىننىڭ تەشكىللىشى بىلەن ئۇيۇشتۇرۇلغان بۇ قىتىمقى خەتمە ۋەلۇدشىرىف ئىستانبۇل مۇفتىلىگى باش ۋەزچىسى ئادەم ئېرىم ئۇستاز ۋەلۇتچى قارىيلار تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلدى. مەۋلۇد تىن ئەۋەل سابىق پارلامېنت ئەزاسى فەيزوللادە يېرلى، ئادەم ئەرىم، ئىيسائەفەندى قاتارلىق كىشىلەر مۇھىم سۆز قىلدى.

خەتمە ۋەلۇدشىرىفكە سابىق مىنىستىرلاردىن رىفائىددىن شاھىن، تۈركىيە سودا سانائە تچىلەر بىرلەشمىسى سابىق باشلىقى ئەلى جۇشقۇن، شەرقى تۈركىستان ۋەخپى باشلىقى مەمەت رىزا بېكىن، قەيسىرى دەرنەك باشلىقى مەمەت جانتۈرك ئىستانبۇل كۆچمەنلەر دەرنىگى باشلىقى ئابدۇۋەلىجان ۋەھەيۋە تلىك جامائەتقۇشۇلدى. مۇراسىم ئاخىرىدا ئىستانبۇل مۇفتىسى سالاھىددىن كايا ئاغا ۋاكالىتەن ۋەزچى ئادەم ئەرىم تۈرك ۋە ئىسلام شېھىتلىرى ۋە قۇتۇلۇش كۈرىشى قىلىۋاتقان مۇسۇلمانلار ئۈچۈن تەسىرلىك دۇئا ئوقۇدى.

"ئاسارە تتىكى تۈرك، مۇسۇلمان دۆلىتى شەرقى تۈركىستان" ناملىق رەسىملىك كىتاپچە نەشر قىلىندى

ۋەخپىمىز نىڭ تەتقىقات مەركىزى تۈزگەن، ئويغۇرچە، تۈركچە، ئەرەپچە ۋە ئىنگلىزچە تىللىرىدا نەشر قىلىنغان بۇ كىتاپ 16 بەتلىك، 90 پارچە سىن ئارتۇق رەسىملىك رەسمدىن تەركىپ تاپقان بولۇپ، بۇ كىتاپ شەرقى تۈركىستانىنىڭ تارىخى، جۇغراپىيىسى، ئىختىسادى، سىياسى ئەھۋالى قىسقىچە تونۇشتۇرۇلغان، بولۇپمۇ چىنلارنىڭ سىياسى زۇلمى ۋە ئىختىسادى بۇلاڭ-تالاڭ سىياسەتلىرى قاتتىق پاش قىلىنغان. بۇ كىتاپ يېقىندا پۈتۈن دۇنياغا ئاشكارا تارقىتىلدۇ.

نى تەكىتلەيدۇ. بۇخىل ھەمكارلىقنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن مەخسۇس ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى.

كومىتىت، لوپنۇر ئاتوم يادروسىناقلىرى، كۆمۈلىۋاتقان ئاتوم ئەخلەتلىرى، تەبىئى بايلىقلارنىڭ تالان-تاراج قىلىنىشى نەتىجىسىدە بارغانسىرى ئىغىرلىشىۋاتقان مۇھىت بۇلغىنىشىدىن قاتتىق تەھدىت ھىس قىلىدۇ. تەھدىتنىڭ بۇ ئۈچ دۆلەتكىلا ئەمەس، ئوتتۇرا ئازىيا جۇمھۇرىيەتلىرى، پاكىستان، ئاۋغانىستان، ھىندىستانلار غىمۇزور تەھدىت ئىكەنلىگىنى ئەسكەرتىدۇ.

كومىتىت، شەرقى تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇلىستان خەلقلىرىنى ئازسانلىق ھالغا چۈشۈرۈپ قويغان چىن ھۆكۈمىتىنىڭ كۆچمەن كەلكۈنى ۋە تۇغۇت چەكلەش سىياسىتى-بۇ ئۈچ دۆلەت خەلقلىرىنى يىلتىزىدىن قۇرۇتىۋىتىش سىياسىتى دەپ ئەيىپلەيدۇ.

كومىتىت، شەرقى تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇلىستان خەلقلىرىنىڭ مىللى مۇستەقىللىق، دىموگراتىك كۆرەشلىرىنىڭ ھەرگىز مۇچىنلارنىڭ ئىيتقىنىدەك كوناھاكىمىيەت تۈزۈملىرىنى ياكى پادىشالىق، فوندامىنتالىست ھاكىمىيەت تۈزۈملىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئەمەسلىگىنى ئالاھىدە تەكىتلەيدۇ.

كومىتىت، پۈتۈن دۇنيا جامائەتچىلىگىنى بىزنىڭ ھەققانى كۆرەشلىرىمىزنى يىقىندىن قوللاپ-قۇۋەتلەشكە چاقىرىدۇ.

كومىتىت، چىن دىموگراتچىلىرىنى كەلگۈسىدىكى دوستلۇق، ھەمكارلىشىشىنىڭ ئاساسىنى يارىتىش ئۈچۈن بۇ ئۈچ دۆلەت خەلقلىرىنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ۋە مىللى مۇستەقىللىق كۆرىشىنى ئىتىراپ قىلىپ، بۇ كۆرەشنى قوللاش قۇۋەتلەشكە تەشەببۇس قىلىدۇ.

قىرغىزىستان مىللەت ۋەكىلى، ئويغۇرلار ئىتتىپاقى جەمىيىتى

باشلىقى نۇرمەھەممەت كەنجى ئوغلى ۋە خپىمىزدە

زىيارەتتەبولدى

مۇنختىكى يىغىنغا قاتنىشىپ قايتقان نۇرمو ھەممەت كەنجى 1993-يىلى 12-ئاينىڭ 8-كونى ئىستانبۇلغا كىلىپ ۋە خپىمىزدە زىيارەتتەبولۇپ، كۆپچىلىككە قىرغىزىستاندىكى ئويغۇرلارنىڭ ئومۇمى ئەھۋالىدىن ۋە گىرمانىيىدىكى قۇرۇلتاي ھەققىدە مەلۇمات بەردى ھەمدە قىزغىن كۈتىۋىلىندى.

شەرقىي تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇلىستان خەلقلىرى بىرلىك كومىتېتىنىڭ 4-قېتىملىق قۇرۇلتىيى مۇنختائۇ تكۈزۈلدى

1993-يىلى 11-ئاينىڭ 21-، 22-كۈنلىرى گېرمانىيىنىڭ مۇنخ شەھرىدە شەرقىي تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇلىستان خەلقلىرى بىرلىك كومىتېتىنىڭ 4-قېتىملىق قۇرۇلتىيى تەنتەنىلىك ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايدا 1985-يىلىدىن بۇيانقى خىزمەتلەر كۆزدىن كۆچۈرۈلدى. يېڭى خىزمەتلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى ۋە يېڭى رەھبەرلىك ئورگانلىرى سايلاپ چىقىلدى.

سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى رەئىسلىگىگە ئىسسا ئالپتېكىن، توقتۇزكىشىلىك ئالىي رەھبەرلىك ئورگىنىغا شەرقىي تۈركىستاندىن ئەركىن ئالپتېكىن، نۇرمەمەت-كەنجى، سۇلتان مەھمۇتلار، ئىجرا كومىتېتىنىڭ باشلىقلىغىغا ئەركىن ئالپتېكىن، مۇئاۋىن باشلىقلىغىغا مەتتىمىن ھەزرەتلەر سايلاندى. يىغىن ئاخىرىدا ئورتاق كېڭىشىش ئارقىلىق «مۇنخ خىتاپنامىسى» ماقۇللاندى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىنى تۆۋەندىكىچە ئېلان قىلىمىز:

كومىتېت، شەرقىي تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇلىستان خەلقلىرىنىڭ مىللىي قۇتۇلۇش كۈرىشىنىڭ بىرلىكسىپ دور. بۇ بىرلىكسەپ بىرلەشكەن دۆلەتلەرتە شكىلاتى پىرىنسىپلىرىغا، ئىنسان ھەقلىرى ئومۇمىي بايانناممىسىدا يەرئالىغان ھۆججەتلەرگە ۋە دىموگراتىيىگە ھۆرمەت قىلىدۇ.

كومىتېت، شەرقىي تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇلىستان خەلقلىرىنىڭ تارىختىن بۇيانقى مەدەنىي مۇناسىۋەتلىرىنىڭ مۇستەھكەملىگىنى، چىن ئاسارىتى نەتىجىسىدە كۆچلۈك ئىتتىپاقى شەكىللەنگەنلىگىنى ۋە ئازاتلىق، ھۆرلۈككە بولغان ئورتاق ئارزۇسىنىڭ كۆچەيگەنلىگىنى جاكالايدۇ.

كومىتېت، شەرقىي تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇلىستان خەلقلىرىنىڭ ئورتاق ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تارىخىي پۈرسەتلەردىن پايدىلىنىش-نىڭ زۆرۈرلىگىنى تەكىتلەپ بىرلىك، باراۋەرلىك روھىدا مەملىكەت ئىچى-سىرتىدىكى كۆرەشلىرىنى كۈچەيتىدىغانلىقىنى جاكالايدۇ.

كومىتېت، مۇستەقىللىق كۆرەشلىرىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئۆز ئارا سىياسىي، ئىختىسادىي ۋە باشقا جەھەتلەردىكى ھەمكارلىقنى ئىلگىرى سۈرۈشنىڭ زۆرۈرلىگە-

ئامېرىكىدا تۈرك دۇنياسى قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى

1993 - يىلى 12 - ئاينىڭ 2 - كۈنىدىن 5 - كۈنگىچە ئامېرىكىنىڭ پايتەختى ۋاشىنگتوندا 3 - قېتىملىق تۈرك دۇنياسى قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى. تۈرك دۇنياسى تەتقىقات ۋەخپى، تۈرك ئامېرىكا دەرنەكلەر فېدراتسىيونى ۋە تۈرك دۇنياسى دېموگراتىيىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋەخپى تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان بۇ قۇرۇلتايغا پۈتۈن تۈرك دۇنياسىنىڭ ۋەكىللىرى قاتناشتى، شەرقىي تۈركىستانغا ۋاكالىتەن نۇيۇركتىكى دەرنەكلەر فېدراتسىيونىنىڭ ۋەكىلى غۇلامىدىن پاختا قاتناشتى. ئۇسۇزگە چېقىپ شەرقىي تۈركىستانىنىڭ ھازىرقى ئەچىنىشلىق ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى ۋە تۇۋەندىكى تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى:

بىرىنچى، قىزىل چىننىڭ شەرقىي تۈركىستانىنىڭ لوپنۇر رايونىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئاتوم يادروسىنا قىلىرىنى توختۇتۇش ئۈچۈن بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى باش كاتىۋىغا ۋە بارلىق دۆلەت باشلىقلىرىغا ھەمدە چىن ھۆكۈمىتى باشلىقىغا تۈرك دۇنياسى قۇرۇلتىيى نامىدىن مۇراجەت قىلىش.

ئىككىنچى، شەرقىي تۈركىستانغا كەلتۈرىلىۋاتقان چىن كۆچمەنلىرىنىڭ توختىتىلىشى ئۈچۈن بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىغا، ئىنسان ھەقلىرى تەشكىلاتلىرىغا ۋەپىسزلىك كومىتېتىغا زادۆلەتلەرنىڭ باشلىقلىرىغا مۇراجەت قىلىپ نارازلىق بىلدۈرۈش.

ئۈچىنچى، ئامېرىكىدىكى ئاگلىتىلماتچى بولغان «ھۆرئاسىيا رادىئوسى» بىلەن «ئامېرىكائاۋازى رادىئوسى» پىرۇگراممىلىرىدائويغۇرچە ئاگلىتىشقا ۋاقىت ئاجرىتىش ھەققىدە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا ئىلتىماس قىلىش.

تۈرك دۇنياسى تەتقىقات ۋەخپىنىڭ ئىدارە ھەيئىتى باشلىقى پىروفېسسور دوكتۇر تۇران يازغان، تۈرك - ئامېرىكا دەرنەكلەر فېدراتسىيونىنىڭ تۈرك دۇنياسى دېموگراتىيىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋەخپىنىڭ ئىدارە ھەيئىتى باشلىقى خېلىل شۆگۈنلەر نىڭ ئىمزاسى بىلەن قۇرۇلتاينىڭ باياناتى ئىلان قىلىندى.

شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ قۇرۇلغانلىغى خاتىرىلەندى

1933 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى قەشقەردە قۇرۇلغان "شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى" نىڭ 60 يىللىقى، 1944 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى غۇلجىدا قۇرۇلغان "شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى" نىڭ 49 يىللىقى ئىستانبۇلدىكى ھەمشەھەرلەرتەرىپىدىن داغدۇغىلىق خاتىرىلەندى.

شەرقى تۈركىستان وە خپىنىڭ تەشكىللىشى، ئىستانبۇل كۆچمەنلەردە رىنگى، قەيسىرى مەدە نىيەت ھەمكارلىق دە رىنگى وە ئىستانبۇلدا ايېڭىدىن قۇرۇلغان شەرقى تۈركىستان ھەمكارلىق دە رىنگىنىڭ ئۇيۇشتۇرىشى بىلەن 1993 - يىلى 11 - ئاينىڭ 13 - كۈنى دىيانەت وە خپىنىڭ ئىستانبۇل جالال ئوغلىدىكى يىغىن زالىدا ئېچىلغان خاتىرىلەش يىغىنى قۇرئانى كېرىم قىرائىتىدىن كىيىن باشلاندى.

يىغىنغا وە خپى باشلىغى مەمەت رىزابىكىن، تۈركىيە گېزىتى تاشقى سىياسەت يازارىم. نىجاتى ئۆزفاتورا، تۈركىستانلىقلار دە رىنگى وە تۈركىستان تەتقىقات وە خپى باشلىقى پروفىسسۇر دوكتۇر ئاخات ئەندىجانى، ئۆزبىكىستان بىرلىك پارتىيىسى رەئىسى ئابدورىھىم پولاتوپ، كۆچمەنلەردە رىنگى باشلىقى ئابدۇ وە لىجان، قەيسىرى دە رنەك باشلىقى مەمەت جانتۈرك، وە خپى مۇئاۋىنى دوچان دوكتۇر سولتان ماھمۇت قەشقەرلى، وە خپى باش كاتىۋى، ھەمكارلىق دە رىنگى قۇرغۇچى ئەزاسى مەمتىمىن ھەزرەت قاتارلىقلار قاتناشتى وە سۆز قىلدى. يىغىنغا رەھبىر ىمىز ئىيسا يۈسۈف ئالپتىكىن كىسەل سەوە بى بىلەن قاتنىشالمىغانلىقتىن ئۇنىڭ دوكلادىنى ئوغلى ئارسلان ئالپتىكىن كۆپچىلىككە ئوقۇپ بەردى.

داغدۇغۇلۇق ئۆتكۈزۈلگەن بۇ يىغىننىڭ ئاخباراتى تگرت وە سامان يولى تىلىۋىزىيە سىتانسىلىرى تەرىپىدىن ھەمدە ھەرخىل گېزىتلەر ئارقىلىق ئىلان قىلىندى. يىغىن موناسىۋىتى بىلەن شەرقى تۈركىستان ھەمكارلىق دە رىنگى 16 سەھىپىلىك رەڭلىك رەسىملىك مەخسۇس سان گېزىت نەشىر قىلىپ تارقاتتى.

قارارۋە تەشەببۇسلارنى يەنە بىر قېتىم تەكىتلەشنى ئۈمىت قىلىدۇ.

2- رابىتا قۇرغۇچى مەجلىسى، ئىسلام ۋەخەلقارا تەشكىلاتلارنى، نۇۋۋە تلىك ھەم مەخسۇس يىغىنلىرىدا شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنىمۇنەزەرگە ئېلىپ، تۈركىستانلىق مۇسۇلمانلارغا قارشى جىنايەتلەرنى ھەر تەرەپكە ئاگلىتىشقا چاقىرىدۇ.

3- قۇرغۇچى مەجلىس، شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرى مەسىلىسىنى نەزەردە تۇتۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدىكى قىيىن ئەھۋالنى ئىسلام دۇنياسىغا ۋەخەلقارا جامائە تچىلىككە بىلدۇرۇش ئۈچۈن ئىسلام ۋەخەلقارا مەتبۇئات، تەشۋىقات ئورگانلىرىنى مەسئۇلىيەتكە چاقىرىدۇ.

4- قۇرغۇچى مەجلىس، ئىسلام سىياسىتى ۋە مەدەنىيەتنى مەسىلە قىلىپ كۆتۈرۈۋاتقان يىغىنلارغا، ئىسلام ۋەخەلقارا تەشكىلاتلار ئۆيۈشتۇرغان يىغىنلارغا شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ ۋەكىللىرىنى مۇچاقىرىپ، ئۇلارنىڭ ۋەتىنىنىڭ ۋەزىيىتىنى خەلقارا جامائە تچىلىككە ئاگلىتىشى ئۈچۈن ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىشكە چاقىرىدۇ.

5- رابىتا قۇرغۇچى مەجلىسى، ئىسلام دۆلەتلىرىنى ۋەخەلقارا تەشكىلاتلارنى چىن خەلق جۇمھۇرىيىتى بىلەن بولغان دىپلوماتىك مۇناسىۋەتلىرىدىن پايدىلىنىپ ئۇلاردىن شەرقىي تۈركىستاندائىلىپ بېرىلىۋاتقان ئاتوم بادروسىنا قلىرىنى توختۇتۇشنى بۇسىناقلارنىڭ ئىنسان ۋە مۇھىتنىڭ بۇلغۇنىشىدىن كېلىپ چىققان زىيانلىرىنى يوق قىلىشنى، خىتاي كۆچمەنلىرىنى توختۇتۇشنى تەلەپ قىلىشقا چاقىرىدۇ.

6- قۇرغۇچى مەجلىس، ئىسلام ھۆكۈمەتلىرىنى، ئىسلام تەشكىلاتلىرىنى ۋە ئىسلام ئۇنۇرىستلىرىنى شەرقىي تۈركىستانلىق ياشلارنىڭ يۇرتلىرىدا تەلىم-تەربىيە ۋە باشقۇرۇش كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈشگە يارەمچى بولىدىغان تىخنىكا ۋە مۇتەخەسسىسلىرىنى تەربىيەلىشى ئۈچۈن ئوقۇش خىراجىتى ئاجرىتىشقا چاقىرىدۇ.

7- قۇرغۇچى مەجلىس، چىن خەلق جۇمھۇرىيىتى ئىچىدە پائالىيەت كۆرسىتىۋاتقان شەرقىي تۈركىستان مىللىي تەشكىلاتلىرىنىڭ خىتاي ئاسىملاتسىيەسىگە قارشى كۈرەشىگە مەدەت بېرىش ئۈچۈن ھەر تۈرلۈك ئىختىسادىي ۋە ئىلمىي يارەمنى تەمىن ئېتىشنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

1. چىن خەلق جۇمھۇرىيىتى دائىر سىد بكى شەرقىي تۈركىستاندا ئىپتىدائىيە تىپلىپ بىر ئۇيغۇر ئىتتىپاقى تۈركىستان مىللىي تەشكىلاتلىرىنىڭ خىتاي ئاسسىمىلياتسىيە سىياسىتىگە قارشى ھەرىكەتلىرىنى مالىيەۋىي ئىلمىي يارىدەملەر بىلەن قوللاش.

2. ئىسلام دۇنياسى، خۇسۇسەن خەلقارا تەشكىلاتلىرىنى شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ مەسىلىسىنى نەزەردە تۇتۇپ ئىسلام ۋە خەلقارا تەشكىلاتلار غامۇسۇلمانلارنىڭ ئېغىر ئەھۋالىنى ئاشكارىلاش ھەم تۇنۇتۇشقا چاقىرىش.

3. شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىنىڭ يۇرتلىرىدا تەربىيەۋىي باشقۇرۇش كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈشكە يارىدەمچى بۇلىدىغان تىنچلىق ۋە مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ تەربىيەلىنىش خىراجىتى بىرىش ھەققىدە پۈتۈن ئىسلام ھۆكۈمەتلىرىگە، ئىسلام تەشكىلاتلىرىغا ۋە ئۇلارنىڭ ئۇنۇرلىستلىرىغا چاقىرىق قىلىش.

4. ئىسلام ۋەخەلقارا تەشكىلاتلارنىڭ نۆۋەتلىك، مەخسۇس يىغىنلىرىدا شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىگە ئەھمىيەت بېرىش، ئۇيەردىكى مۇسۇلمانلارغا قارشى ئىلىپ بېرىلىۋاتقان زۇلۇم ۋە بىسىمنى دۇنيا جامائەتچىلىگىگە تونۇتۇش ھەققىدە چاقىرىق قىلىش.

5. چىن ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا ئاتوم يادروسىنىغىنى توختۇتۇشى، سىناقلارنىڭ ئىنسانلارغا ۋە مۇھىتقا كەلتۈرگەن زىيانلىرىنى يوق قىلىشى ئۈچۈن ئىسلام دۆلەتلىرىنى، دۇنياتەشكىلاتلىرىنى چىنغا بېسىم ئىشلىتىشكە چاقىرىش.

6. خەلقارا ۋە ئىسلام دۇنياسى تەشكىلاتلىرىنىڭ ئىسلام سىياسىتى ۋە مەدەنىيىمەسىلىلىرىتوغرىسىدىكى يىغىنلىرىغا شەرقىي تۈركىستان ۋەكىللىرىنى چاقىرىش، داۋاسىنى دۇنياغا ئاڭلىتىشى ئۈچۈن شارائىت ھازىرلاپ بېرىش.

7. چىن خەلق جۇمھۇرىيىتى بىلەن بولغان دىپلوماتىك ئالاقىلەرنى نەزەردە تۇتۇپ شەرقىي تۈركىستاندىكى ئاتوم يادروسىنىغىنى توختۇتۇش، بۇددىست خىتايلار كۆچمەنلىگىنى توسۇش ئۈچۈن ئىسلام دۆلەتلىرىنى ۋە خەلقارا تەشكىلاتلارنى چىنغا بېسىم ئىشلىتىشكە چاقىرىش.

دۇنيا ئىسلام بىرلىگى تەشكىلاتىنىڭ قارارى

1- قۇرغۇچى مەجلىس، شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ قانۇنىي ھەقلىرىنى قولغا كەلتۈرۈشى ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستانغا مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىلگىرىكى

چىنىنىڭ دىنىي ئەركىنلىك سىياسىتىدىن مۇسۇلمان خىتايلار (تۇڭگانلار) مەلۇم دەرىجىدە مەنپەئەتلەنگەن بولسىمۇ، شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرى ئوخشاشلا چەكلىمىگە ئۇچرىماقتا. چىنلار ئىككى يۈز يىلدىن بۇيان ئىشلەپ بارماقتا. مەسىلەن: شەرقىي تۈركىستاندا قىزلار ئىسلام دىنىنى ئۆگىنەلمەيدۇ. قىزلارنىڭ هېچقانداق دىنىي پائالىيىتىگە يول قويۇلمايدۇ، بىر مۇ قىزلار مەكتىۋى ياكى جامەلەردە قىزلار ئىسلام كۇرسى ئېچىلمىدى. چىن هۆكۈمىتى ئەسلىدىكى جامەلەرنى يېتەرلىك دەپ قاراپ، يېڭى جامەئەسلىشنى چەكلىمەكتە. مەتبۇئاتتا 1992-يىلى 50 ئىسلام مەكتىۋىنىڭ تاقالغانلىقى، 153 يېڭىدىن سالىنىۋاتقان جامەلەرنىڭ قۇرۇلۇشىنى چەكلىگەنلىكى خەۋەر قىلىنماقتا. چىنىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا ئىلىپ بېرىۋاتقان ئىنسان هەقلىرىگە قارشى تاجاۋۇز چىلىغى 1992-يىلى دۇنياكەچۈرۈم تەشكىلاتى تەرىپىدىن ئىلان قىلىنغان دوكلاتتا پاش قىلىندى.

چىن هۆكۈمىتىنىڭ زالىملارچە هەربىكە تلىرى مۇسۇلمانلارنىڭ چىن هۆكۈمىتىگە قارشى قوزغۇلىشىغا سەۋەپ بولدى. 1990-يىلى 4-ئاپرېلدا ئاكسۇ لەگەن باشلىقى ئوسمان خىتاي ئوقسىز، ئەسكەرلىرى بىلەن بولغان توقۇنۇشتا يۈزبەردى. كېيىن 1992-يىلى خوتەندە ئايالارنىڭ تۇغۇت چەكلىمىسىنى زورلۇقىغا قارشى كۆتۈرۈلۈش مەيدانغا كېلىپ چىنىنىڭ تۇغۇت چەكلەش ئورگانلىرى، ئەسلىھەلىرىۋەيران قىلىندى. مەتبۇئات خەۋەرلىرىگەقارىغاندا ئاۋغانىستان مۇجاهىدلىرى كوممۇنىستلارنىڭ بويۇنتۇرۇقىدىن قۇتۇلغاندىن كېيىن سوۋېت بىرلىگى پارچىلىنىپ ئوتتۇرائاز سىيا جۇمھۇرىيەتلىرى مۇستەقىللىققائېرىشكەندىن كېيىن شەرقىي تۈركىستاندا قارشىلىق هەربىكەتلىرى جىددىلەشمەكتە. بۇجىددىيەتنى زىيادە تتەشەرقىي تۈركىستان ۋەخپى باشلىقى گېنېرال مەمەت رىزا بېكىن 1992-يىلى 12-ئاينىڭ 12-14 كۈنلىرى شەرقىي تۈركىستان مىللىي قۇرۇلتىيى چاقىرىپ شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى هەققىدە مۇهىم قارار، تەشەببۇسلارنى ماقۇللىدى.

دۇنيا ئىسلام بىرلىگى تەشكىلاتى شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرى مەسىلىسىنى نەزەردە تۇتۇپ بۇلتۇر قۇرغۇچىلار مەجلىسى شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ مەسىلىسىنى قوللاش هەققىدە مۇهىم قارار چىقارغانىدى. بۇقېتىم، ئىلگىرىكى قارارلارنىڭ ئۈيغۇنلىشىشىنى تەكتلەش بىلەن بىللە يەنە تۆۋەندىكى نۇقتىلارنى ئالاهىدە ئەسكەرتىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق.

دۇنيائىسلام بىرلىگى تەشكىلاتى ۋە تىنىمىز مۇسۇلمانلىرى ھەققىدە مۇھىم قارارئالدى

دۇنيائىسلام بىرلىگى تەشكىلاتى قۇرغۇچىلار مەجلىسى 1993 -يىلى 11- ئايداسەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ مەككەشەھرىدە 3-نۆۋەتلىك 33-سانلىق يىغىنى چاقىرىپ، دۇنيامۇسۇلمانلىرى مەسىلىلىرىنى، شۇنىڭدەك ئىلگىرىكى يىغىنلار دائوتتورىغاقويۇلغان مەسىلىلەرنىڭ بىرتەرەپ قىلىنىش ئەھۋاللىرىنى مۇزاكىرە قىلدى. يىغىنغاشەرقى تۈركىستان ۋە خپى باشلىقى گېنىرال مەمەت رىزابىكىن قاتىناشتى ۋە شەرقى تۈركىستاننىڭ نۆۋەتتىكى ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى. قۇرغوچىلار مەجلىسى شەرقى تۈركىستان مەسىلىسى توغرىسىدا بايانات، تەكلىپ پىكىرلايىھەسى ۋە مۇھىم قارارلارنى قوبۇل قىلدى. تۆۋەندە قۇرغۇچى مەجلىس ئاخباراتىنىڭ شەرقى تۈركىستانغا ئائىت مەسىلىلەر توغرىسىدىكى مەلۇماتىنى سۈندۈق:

شەرقى تۈركىستان مۇسۇلمانلىرى مەسىلىسى

چىن خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ شەرقى تۈركىستانغا يۈرگىز ىۋاتقان سىياسەتلىرى ئىچىدە، بۇددىست خىتايلارنىڭ بۇدۇلەتكەزوردە رىجىدە كۆچمەن يۆتكىشى نەتىجىسىدە تۈركىستانلىقلارنى خىتايلاشتۇرۇش جىددىلەشتۈرۈلمەكتە. 1950-يىلى 85 پىرسەننى تەشكىل قىلغان مۇسۇلمانلار نوپۇس سانى 1993-يىلى 48 پىرسەنگە چۈشۈپ قالدى. مەدەنى-مائارىپ ۋە ئىجتىمائى ساھەلەردە زور پەرقلەرنى پەيدا قىلغان بۇھال تۈركىستانلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ھايا تىغاتەسىر كۆرسىتىپلا قالماي، ئۇلار چىن مائارىپىدىن يىراقلاشتۇرۇلغا چقامەدىنى ۋە ئىلمى چىكىنىشلەرنى پەيدا قىلدى. چىنلار تىخنىك خادىم ۋە مۇتەخەسىس كەمچىللىگى باھانىسىدا كۆچمەن يۆتكەشنى يەنىمۇئاشۇر ىۋاتقا چقابۇرايوندىكى مۇسۇلمانلار ئۆزتەبىئى بايلىقلىرىدىن مەھرۇم قىلىپ، ئىشسىزلىق، يوقسۇزلوق گىرداۋىغا كىلىپ قالدى. ئۇندىن باشقا، 1964-يىلىدىن بۇيان چىنلار شەرقى تۈركىستاننى ئاتوم يادروسىناق رايۇنىغا ئايلاندۇرىۋالدى. ئۇلار غەرپنىڭ قاتتىق نارازىلىقىغا قارىماي 1993-يىلى 7-ئايدايەنە بىرقىتىم يادروسىنىقى ئىلىپ باردى. ئاتوم سىناق قىلىش سىياسىتىدە ھىچبىر ئۆزگىرىش ياسىمىدى.

بۇرمىلاپ، ساختا تارىخ ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، ئۆز خەلقىنى قايمۇقتۇرماقتاۋە دۇنيا جامائە تچىلىگىنى ئالداشقا ئۇرۇنماقتا.

چىن كوممۇنىستلىرىنىڭ ساختا تارىخچىلىرى شەرقى تۈركىستاننىڭ بود-دىزىم دەۋرىدىكى بەزى يادىگارلىقلىرى يەنى ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ باشقا مىللەت-لەرنىڭ تىل، يىزىقلىرىنىمۇ بىرمەزگىل ئىشلەتكەنلىگى، چىن سودىگەرلىرىنىڭ مەلۇم مەزگىللەردە شەرقى تۈركىستاندا قوغدۇنۇش ئەسكىرى بازىلىرىنى تەسىس قىلغانلىغى شۇنىڭدەك ئويغۇرلارنىڭ زۆرۈر تىپىلغاندا ئۆز زىمىنلىرى ئىچىدە ئۇياق-بۇياقتا كۆچكەنلىگى قاتارلىقلارنى باناقىلىپ، ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ بۇ-زىمىنلاردىكى مەۋجۇتلىگىنى ئىنكار قىلىش مەخسىدىگە يىتىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن، تۈركىستان تارىخچىلىرىنىڭ ئەسىرلەر بۇيى يېزىپ كەلگەن بارلىق تارىخ-لىرىغاۋە تارىخى شەخسلىرىگە "بۆلگۈنچى، مىللەتچى، فانتۇركىس" نامىنى چاپ-لاپ، ئۇجۇقتۇرۇشقا ئۇرۇندى. ئاندىن پۈتۈن دۇنيادىكى تارىخشۇناس، تۈرك-شوناس ئالىملارنىڭ بۇيۇك تەتقىقاتلىرىغا تەپتار تماستىن ھاقارەت كەلتۈردى. شۇنىڭدەك ئۆز تارىخى قايناقلىرىدا مىڭلارچە قىتىم قەيت قىلىنغان رىئال پاكىت-لارنىمۇرەت قىلىپ، ئۆز مىللى مەدەنىيەت، تارىخىغىمۇ كۆز يۇمدى.

ھەقىقەتتىن باش تارتقان، تارىخى رىئاللىقنى ئىنكار قىلغان ھەمدە سىياسى مۇددىئاسى ئۈچۈن ساختا تارىخ ئويدۇرۇپ چىققان ھەرقانداق كىشىنىڭ تارىختا ئىپلاس نامى قالىدىغانلىغى، ئۆز پۇتىغا ئۆزى پالتا چاپىدىغانلىغى ھەممىگە مەلۇم. شۇنى تەنتەنە بىلەن جاكالايمىزكى، پۈتۈن دۇنيا مەدەنىيىتىگە ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان بۇيۇك تۈرك تارىخىنىڭ شانلىق سەھىپىلىرىگە ھىچكىم قاراسۇرتەلمەيدۇ. شەرقى تۈركىستان-ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ ئەزەلدىن مۇقەددەس ئاناماكانىدۇر.

شەرقى تۈركىستان خەلقلىرى چىن كوممۇنىستلىرىنىڭ ئىستىلاسىدىن قۇ-تۇلۇپ، ھۆرۈۋە تىنىدە ئازاتلىق بايرىغىنى چوقوم جەۋلان قىلالايدۇ.

پايدىلانغان ماتىرىئاللار:

سىماچەن- "تارىخى خاتىرىلەر": بەش ئاقساقال، ھون تەزكىرىسى، 1987-يىل تۇرغۇن ئالماس- "ئويغۇرلار" 1989-يىل ئۇرۇمچى نەشرى.
"چىننىڭ ئومۇمى تارىخى"، "ئويغۇرلارنىڭ قىسقىچە تارىخى" 1982-يىللار قۇربان ۋەلى- "بىزنىڭ تارىخى يېزىقلىرىمىز" 1986-يىل ئۇرۇمچى نەشرى
"خەننامە"، "كوناتاڭنامە"، "يېڭى تاڭنامە"، "جۇغراپىيىلىك تەپسىرات"....

ئۇرۇق ، ئايماقلىرى بەكمۇكۆپ ئىدى ، ئۇلار غەربى دىڭىز (كاسپى دىڭىز) نىڭ شەر-
قىدىن تارتىپ تاغ جىلغىلىرىنى بويلاپ ئولتۇراقلاشقان » دەپ يىزىشقان .

مىلادى يەتتە يۈز ئوتتۇز بەشىنچى يىلى ئورنۇتۇلغان بىلگەقاغان ئابىدىسىدە
: « توققۇز ئوغۇزلار مىنىڭ ئۆز خەلقىم ئىدى . . . » دەپ خاتىرىلەنگەن بولۇپ ، توق-
قۇز ئوغۇز ـ شەرقى ئويغۇرلار نىڭ بىر تارمىقى ئىدى .

مىلادى بىرىنچى ئەسىردە ياشىغان روماتارىخچىسى ئاتتالاتا : « سىكىفلار
(ساكلار) بىلەن تۈركلەر بىر ئېرقتور . » دەپ ھۆكوم قىلغان .

"كوناتاڭنامە ـ ئويغۇرلار تەزكىرىسى" دە : « ئويغۇرلار بۇرۇنقى ھونلار نىڭ
ئەۋلادى بولوپ ، كىيىنكى ۋىي خانلىغى (386 ـ 534) دەۋرىدە تۆلەس دەپ ئاتالغان
كىيىنچە ھونلار غابىقىنغان . » دەپ تەكىتلىگەن .

چىن ۋە چەتئەل تارىخچىلىرىنىڭ ھۆكۈملىرىدىن شۇنەسەمەلۇمكى ، كەڭ ئوت-
تورائاسىيادا ـ تۈركىستاندا ، جۈملىدىن شەرقى تۈركىستاندا ئويغۇرلار نىڭ
ئەجداتلىرى ۋە قېرىنداشلىرى تارىختىن بۇيان ياشاپ كەلگەن . بۇزىمىنلار داچىن-
لار نىڭ ياشىغانلىقى ھەققىدە ھەتتا چىن تارىخچىلىرىمۇ ئېغىز ئېچىپ باقمىغان .

بىراق ، خەن سولالىسى دەۋرىدىن باشلاپ چىن ھۆكۈمرانلىرى ھەرزامان ۋاپا-
سىزلىق ، ئاچكۆزلۈك نىيىتىدىن يانماي ، بۇزىمىنلار غاقاراقولىنى سوزۇپ كەلگەن .
پەن ۋىنلىيەن يازغان " جۇڭگونىڭ ئومۇمى تارىخى " ئۈچىنچى قىسىم بىرىنچى بۆ-
لۈمىدە ۋە زىرۋىي جىڭنىڭ پادىشالى شىمىنغا يازغان مەكتۇبىدىكى مۇنۇ بىر پار-
چەقەيت قىلىنغان : « جۇڭگوئارامخۇدا ، خاتىرجەم ياشىماقچى بولىدىكەن ، ئۆز ئەت-
راپىدا ئۆزىدىن كۈچلۈك بىر مۇدۇلەتنىڭ بولىشىغا يول قويماسلىقى ، ئۆزىنىڭ
تۆرت ئەتراپىدىكى يات مىللەتلەرنى بويسۇندۇرۇشى لازىم . » چىن ھۆكۈمرانلىرى
تارىختىن بۇيان بۇ ئەقىدىسىگەۋارىسلىق قىلىپ ئەتراپىدىكى نۇرغۇن دۆلەتلەر
نى جۈملىدىن تۈرك دۆلەتلىرىنى ، نۇرغۇن مىللەتلەرنى جۈملىدىن تۈرك مىللەتلە-
رىنى ئىزچىل ئۆز دۈشمىنى دەپ تونۇپ ئۇلارنىڭ زىمىنلىرىنى خۇددى پىلەقورو-
تىدەك يەپ ، بۇگۈنكى ئىككى مىليون كۆادرات كىلومىتىر غايەتمەيدىغان شەرقى
تۈركىستاننىلا قالدۇردى ، ھالبۇكى چىن كوممۇنىستلىرى شەرقى تۈركىستاننى
مۇستەملىكە قىلىپ بىسىۋىلىپ ، ئۇنىڭ خەلقلىرىنى قۇل قىلىپ ئېزىپ ، ھىساپ-
سىز بايلىقلىرىنى بۇلاپ ـ تالاپلا قالماستىن بۇگۈنكى كۈندە تېخىمۇ ئەشەددىلە-
شىپ بۇزىمىنلەرنىمۇ ئۆز ئىلكىگە قوشۇۋىلىش غەرىزىدە تارىخى رىئاللىقنى

ئون مىڭ كىشىلىك ، بەشىنچى قېتىم ئون مىڭ كىشىلىك ئويغۇرنى تىلغا ئېلىپ قوشۇننى يوللايدۇ . كەپ كەلگەن ئىدى .

سەككىز يۈز قىرىقىنچى يىلى تۈرلۈك ئاپەتلەر ، ئىچكى ئوروشلار ، چىن پارا - كەندىچىلىگى قاتارلىق سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن شەرقى ئويغۇرلار ئورخۇن بويلىرى - دىكى قارا بالغاساغۇننى تاشلاپ غەربى ئويغۇرلار تەرەپكە - تەكرىتاغ ۋادىلىرىغا كۆچۈپ كەلدى . كېيىنكى تارىخلاردا ئۇرۇلغان ئىدىقۇت ئويغۇر دۆلىتى ، قاراخانىلار قاغانلىقى قاتارلىق دۆلەتلەر ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ ئۆزۈە تىنىدە قۇرغان مۇستەقىل دۆلەتلىرى بولۇپ بۇ ھەقتە ئىسپات تەتقىقاتىنىڭ ھەمىيىتى يوق .

بىر پۈتۈن تارىخى دەۋرلەردە تۈركىستاندا ئۇلۇس شەرقى تۈركىستان زېمىنىدا ھاكىمىيەت قۇرغان تۇرا ، ھون ، ساك ۋە تۈركلەر نىڭ كىلىپ چىقىشى ھەم ئىتنىك جەھەتلەردە بىرمەنبەلىك بولوپ ، ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ ئەجدادلىرى ئىكەنلىگى پاكىتلىق ھەقىقەتتۇر .

مىلادى ئىككىنچى ئەسىردىن بەشىنچى ئەسىرگىچە تەكرىتاغنىڭ تىكەس ، كۈنەس ئەترايلىرىدا قۇرۇلغان سابىرلار (سۇۋارلار) دۆلىتى ھەققىدە چىن تارىخچىسى لىيۇجۇن (ئونىنچى ئەسىردە ياشىغان) مۇنداق يازغان : « ئويغۇرلارنىڭ ئاتا - بوۋىسى ھونلارنىڭ ئەۋلادى ، ۋەسۇلالىسى ۋاختىدا ئۇلار تۇرالارقە بىلىسى دە پائالدى . ئۇلارنىڭ بوي تۇرقى ئانچە ئىگىز ئەمەس ، ئەمما ناھايىتى كۈچلۈك ۋە قەيسەر ، ئۇلار ئېگىز ھاراۋلاردا يۇرۇيدۇ . تۇرۇك - لەرگە بىقىنىدۇ ، كېيىنچە ئۇلار تۇرالاردە پائالدى » . چىن تارىخچىسى ئووياڭ شىيۇ (ئون بىرىنچى ئەسىردە ياشىغان) : « ئويغۇرلارنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى ھونلار ئىدى ، ئۇلار كۆپ ئونچە ئېگىز ھاراۋلارغا چۈشۈپ يۇرۇيدۇ . كېيىن چىلى ، تورالار دە پائالدى » ، چىنلارنىڭ يەتتىنچى ئەسىردە ئۆتكەن مەشھۇر سىياسەتچى ، تارىخ - چىسى ۋېي چىڭ : « تۇرالارنىڭ ئەجدادلىرى ھونلارنىڭ . . . . ئەجدادلىرى بولوپ ،

ئىلى دالالىرىدىكى ئۇيغۇر شاھزادىلىرىنىڭ «ئۇيغۇرلار» دەپ قەيت قىلىنغان (شۇ كىتاپ بىرىنچى توپلام بەش ـ ئالتىنچى بەتتە). تارىخشۇناس تۈرغۇن ئالماس "ئۇيغۇرلار" ناملىق كىتاۋىدا: «ئىگىزھاروۋلىقلار (ئۇيغۇر تۈركلىرى) تەكرىتاغلىرىنىڭ شىمالىۋە جەنۇبىدىكى قەبىلىلەرنى بىرلەشتۈرۈپ ئاتمىش يىل ھۆكۈم سۈرگەن (487 ـ 546) ئىگىزھاروۋلىقلار خانلىغىنى قۇردى» دەپ يازغان (ئۇيغۇرلار ـ يىگىرمە ئۇچىنچى بەتتە).

مىلادى 487 ـ يىللىرىدىكى جەنۇبىي چىن سولالىسى يىلنامىسىنىڭ ئاۋارلار ھەققىدە قىسسە بابىدا: «... تۈرالار غاجاك جىگشۇننى ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى، ئەلچى پىشامشان (چارقىلىق)، ئۇدۇن (خوتەن) غا بارماقچى ئىدى... تۈرالار ئۆزىنى تەكرىتدە پەيدا قىلىدىكەن» دەپ خاتىرىلەنگەن. ئۇندىن باشقا يەنە سۇي سولالىسى يىلنامىسىدا: «تۈرالار نىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرى ھونلار نىڭ ئەۋلاتلىرى ئىدى، ئۇلار نىڭ ئۇرۇق ـ جەمەتلىرى ناھايىتى نۇرغۇن»، «تۈرالار نىڭ غەربتە رەپ (تارىم ئويمانلىقى، ئورتا ئاز يىا) كە جايلاشقانلىرى كۆپ ئونچە باغۋەنچىلىك، دېھقانچىلىق بىلەن شوغۇللىنىدۇ، كالىسى كۆپ، يىلقىسى ئاز» «تۈرالار نىڭ ئۆرپ ـ ئادەتلىرى ئاساسەن تۈركلەرگە ئوخشاپ كېتىدۇ» دېگەندەك مەلۇماتلار بار.

چىن سايا ھەتچىسى نامىدىكى جاسۇس شۇۋەنجۇاك (602 ـ 664 ـ يىل) بىرئىز ھىدا: «قەشقەر، خوتەن، كۇچار لىقلار ھىندى يېزىغىنى ئىشلىتىدۇ. لىكىن تىلى ھىندى تىلى ئەمەس» دەپ تەرىپلىگەن ئىدى.

ئەرەپ ئەلچىسى مۇشاۋۋى 750 ـ يىلى سايا ھىتتىن كېيىن يازغان خاتىرىسىدە بارسقاندىن تارتىپ قەشقەر، ئاقسۇ، كۇچار، قاراشەر، تورپان، تۇرپان، لوغىچە بولغان شەھەر، يېزا، مەھەللىلەردە "كاپىر تۈركلەر" ياشايدىغانلىغى ھەققىدە توختىلىپ: «بارسقاندىن تارتىپ ئورخۇن غىچە بارىدىغان يولدا پەقەت تۈرك خانىنىڭ پوچتىسى مېڭىپ تۇرىدۇ» دەپ بايان قىلغان ئىدى.

821 ـ يىلى تاڭ پادىشاھىنىڭ مەلىكىسى تەيخۇ ئويغۇر قاغانى ئالىپ كۇچلۇك بىلگە قاغانغا يا تلىق قىلىنغاندا كۇچلۇك قاغان مەلىكىنى كۆچۈرۈپ كېلىشتە يولدا تىبەت تىلىكلەر نىڭ زىيانكەشلىكىدىن مۇداپىئە لىنىش ئۈچۈن ئۇ ۋەزىر ئاستىدىكى ـ ئەمرىگە ئىتتائەت قىلغۇچى يۇرتلاردىن ـ كۇچار دىن

مىلادىدىن يەتتە ئەسىر بۇرۇن قۇرۇلغان ساك ئىمپېرىيەسىنىڭ قاغانى ئالپ ئارسلان ئەرتوگا توغرىسىدا" دىۋانى لۇغەتتىل تۈرك "ئويغۇرچە بېرىنچى تۇم سەكسەنىنچى بېتىدە مەھمۇت قەشقەرى مۇنداق يازغان: «ئالپ ئەرتۇگا ھاۋاسى ياخشى بولغان ئورمۇكەنت (قەشقەر) دە تۇرغان». يۇنان، رىم ئالىملىرىدىن كىتسى (مىلادىدىن تۆرتىيۈز يىل بۇرۇن)، سترابون (مىلادىدىن بۇرۇن ئاتمىش تۆتىنچى يىلدىن مىلادىدىن كېيىن ئونتوقتۇزىنچى يىلغىچە)، پومپىنوس (مىلادىدىن بۇرۇن بىرىنچى ئەسىر) قاتارلىق تارىخشۇناس ئەسىرلەردىكى ئىلىم ئەھلى، ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ پائالىيەتى ۋە ئېرقى ئايرىمىسى توغرىسىدا ئۇرغۇن مەلۇماتلارنى بېرىپ قالدۇرغان. مىلادى ئىككىنچى ئەسىردە يونانىنىڭ جۇغراپىيەئالىمى پتولمى "جۇغراپىيە" ناملىق كىتابىنىڭ "سىر دەريا سىلار دۆلىتى" بابىدا ھازىرقى تارىم دەريا سىي بويلىرىدىكى پىلەبېقىپ، يېپەك چىقىرىپ، نەپىس شايى ئەتلەسلەرنى توقۇيدىغان خەلقلەرنى "ئويغۇرلار" دەپ ئاتىغان. ئەنە شۇ "ئويغۇرلار" لاردەل ھازىرقى ئويغۇر تۈركلىرى ئىدى. ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ دەسلەپكى قاغانلىرىدىن ئوغۇزخانىنىڭ بوۋىسى ئەبۇلچەخان تەكرىنىڭ غەربىدىكى ئالاتاۋنىڭ قاراتاغ دېگەن يېرىدىكى ئىنانچ شەھىرىدە ياشىغان ئىدى. (جامىئولتاۋارىخ بىرىنچى تۇم بىرىنچى قىسىم بىرىيۈز ئونتوققۇزىنچى بەتتىكى). "تارىخى خاتىرىلەر" ھونلار تەزكىرىسى "دە مۇئوغۇزلارنىڭ كەڭسۇنىڭ شىمالى، جۇڭغار ئويمانلىقى، تەكرىتاغنىڭ شەرقى قىسىملىرىدا ياشايدىغانلىقى قەيت قىلىنغان. مىلادىدىن بۇرۇن يۈز يەتمىش ئالتىنچى يىلى ئوغۇزخان خەن سولالە پادىشاھى خەن ۋېندىغا يازغان مەكتۇبىدا مۇنداق دېگەنىدى: «لولانلار (كىرورانلار)، ئۇيسۇنلار، ئوغۇزلارنى ۋە ئۇلارنىڭ ئەتراپىدىكى يېگىرمە ئالتە دۆلەتنى ھۆكۈمرانلىقىمغا ئالدىم، بۇلارنىڭ ھەممىسى ھون دۆلىتى تەۋەسىدىكەن، ئوقيا كۆتەرگەن خەلقلەرھەممىسى بىر ئائىلە بولۇپ بىرلەشتى. شىمالدىكى ئۆلكىلەرھۆكۈمرانلىقىمغا ئۆتتى.» (بەن گو "خەننامە—ھون ھەققىدە قىسسە" دىن) مانا بۇ شەرقى تۇرالار توغرىسىدىكى مەلۇمات بولۇپ، غەربى تۇرالار توغرىسىدا "غەربى يۇرت تارىخى ھەققىدە ماتېرىئاللار" ناملىق كىتابتا: «تۇرالار مىلادىدىن مىلكىنە چچە يىللار بۇرۇنلا ئالتاي ۋە تەكرىتاغلىرى ئارىسىدىكى

مىلادىدىن بۇرۇنقى تۆتىنچى ئەسىردە يىزىلغان "ئاۋىستا" ۋە "شاھنامە" دە: چىن تارىخلىرىدا يىزىلغان "دى" دە پ ئاتالغان قەبىلىلەرنىڭ تۈرك دە پ ئاتالغانلىقى، ئۇلارنىڭ ئاساسەن ھازىرقى موڭغۇل يايلاقلىرى، ئالتاي ۋە تەڭرىتاغلىرى بولۇپمۇ ئوتتورا ئازىيارايۇنلىرىدا ياشىغانلىقى، ئۇلارنىڭ بۇزىمىنلىرىنىڭ "توران" دىيىلگەنلىگى قەيت قىلىنغان. چىن تارىخچىلىرى دىلارنى ئۇچ تارماققا بۆلگەن: چى دى (قىزىل تۈرك)، بەي دى (ئاق تۈرك)، جۇڭ دى (توپ تۈرك) ياكى چىڭ دى (كۆكتۈرك) لەربولۇپ، چىن تۈركشوناسى ماچاڭشۇ: «قىزىل تۈركلەر ھازىرقى موڭغۇلىيەنىڭ جەنوبى ۋە تەيغاڭشەن ئەتراپلىرىدا، ئاق تۈركلەر موڭغۇلىيەنىڭ غەربى، شىمالى شەنشى ئېگىزلىگىدە، توپ تۈركلەر بولسا يوقۇرىقى ئۇرۇقلارنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىدە ياشايتتى» دە پ ھۆكۈم قىلغان.

مىلادىدىن بۇرۇنقى بەشىنچى ئەسىرلەردە توران زىمىنلىرىدىكى قەبىلىلەر ھون نامى بىلەن قۇدرەتلىك ئىمپىرىيىگە مەركەزلەشتى. چىنلار خۆاڭدى (مىلادىدىن ئون ئەسىر بۇرۇن) دە ۋرىدىلا ھونلار بىلەن ئۇرۇشوپ تۇرغان چىنلارنىڭ "نەزمىنامە-قوشۇنلار يۇرۇشى" تارىخىدا: «قالدۇق ماكانسىز ھونلار دەستىدىن، يىتەلمەي يېڭى ماكانغا ھونلار قەستىدىن» دە پ خاتىرىلىگىنىگە ئوخشاش، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئوتتورا تۈزلەڭلىكتىكى زىمىنلىرىنى قوغداش ۋە ھىمىسى ئىچىدە قالغان. كىيىنكى دە ۋىرلەردە ئەتراپتىكى خوشنىلىرىغا ۋاپاسىزلىق قىلىپ كىڭەيمىچىلىك قىلغان، كۈچلەنگەن چاغلىرىدىمۇ ھونلارنىڭ نۇرغۇن زىمىنلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سەددىچىننى ياساش بىلەن چەكلەنگەن. دىمەك تارىخى پاكىت سۈپىتىدە تۇرغان سەددىچىننىڭ ئاتالغۇمەنىسى، جۇغراپىيىۋى ئورنى شۇنىڭدەك تارىخى رولى جەھەتلەردە تاكى يېقىنقى زامانلار غاقەدەر چىننىڭ شىمالى ۋە غەربى چىگىراسى بولۇپ شەكىللەنگەنلىگى ھىچ ئاساس تەلەپ قىلمايدىغان دۇنياۋى پاكىتقا ئايلانغان ھەقىقەتتۇر.

ئەنە شۇ سىپىلنى چىگىرا قىلغان چىن خاندانلىقلىرى ھەرقايسى دە ۋىرلەردە ئۆزىنىڭ شىمالى، غەربى چىگىرىلىرى بويلاپ قۇرۇلغان تورالار، ھونلار، ساكلار، تۈركلەرنىڭ دۆلەتلىرى توغرىسىدا نۇرغۇن يازما خاتىرىلەرنى قالدۇغان. باشقا تارىخى قايناقلار دىمو ھىساپسىز مەلوماتلار بىرىلگەن.

ىرىتاغنىڭ نامى ئۆز تىلىمىز دائەينەن ساقلانغان.

چىنلارنىڭ تارىخى يازمىلىرى "بەش چوڭ ئاقساقاللىق دەۋرى" دىن باشلانغان بولۇپ، مىلادىدىن بۇرۇنقى ئىككى مىڭ بەشيۈز يىلدىن بۇيانقى دەۋىرلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. چىن تارىخچىسى سىماچەن خاتىرىلىگەن "تارىخى خاتىرىلەر" نىڭ "بەش چوڭ ئاقساقال تەزكىرىسى" دە تۇنجى قىتىم: «خۆاڭدى... شۈنيۆلەر (هونلار) نى شىمالغا سۈردى»، «سەنمىياۋنى سەنۆىگە كۆچۈرۈپ غەربى رۇك (هون) لارنىڭ ئۆرپ-ئادىتىنى ئۆزگەرتىشىنى... تەلەپ قىلدى»، «غەرپتە رۇك، شىجژ، چۈسوۆ، دى، چىياڭ قەۋملىرىنى تىنچلاندۇردى... شىمالدا تاغ رۇڭلىرىنى... خاتىرجەم قىلدى»، "شىياخانلىرى تەزكىرىسى" دە: «يۇڭجۇۆ ئايمىقىنىڭ... سوغا سالاملىرى ئۈنچە، زۇمرەت، قاشتىشى، مارجان قاتارلىق چىرايلىق ئىسىل تاشلاردىن ئىبارەت ئىدى»، «كۆنچىلىك قىلىدىغان، يۇڭدىن رەخت توقويدىغان كۈنلۈن، شىجژ، چۈسوۆ، غەربى رۇك قاتارلىق غەرپتىكى ئەللەر...»، "جۇۆخانلىرى تەزكىرىسى" دە: «بۇجۇۆۆە زىپىسىدىن ئىلىپ تاشلانغانلىقى ئۈچۈن رۇڭلار، دىلار ئارىسىغا قېچىپ بېرىپ شۇيەردە ئۆلدى»، «بىن دىيارىغا هۇجۇم قىلىپ مال دۇنياغا ئېرىشمەكچى بولغان شۈنيۆ، رۇك، دىلارغا گۇگۇك دە نفۇ مال دۇنيا بەردى، لىكىن ئۇلار ئۇزۇن ئۆتمەي يەنە هۇجۇم قىلىپ پۈتۈن يەرزىمىن ۋە خەلقنى ئۆزىگە قاراتماقچى بولدى»، «پىڭۋاڭ تەختكە ئولتۇرغاندىن كىيىن چىۋە نرۇڭلارنىڭ پاراكەندىچىلىگىدىن قېچىپ پايتەختىنى لويى شەهرىگە كۆچۈردى» دىگەنلەر خاتىرىلەنگەن.

دىمەك مىلادىدىن بۇرۇنقى يەتتىيۈزىنچى يىللارغىچە داۋام ئەتكەن چىن بەگلىكلىرىنىڭ زىمىنى خۆاڭخى (سېرىق) دەريا سىنىڭ ئوتتورا ئېقىمى، سەنشى، خىبى، خېنەن، شەندۇڭ ئۆلكىلىرىنىڭ ئەتراپىدا بولۇپ، قەتئى ۋە كەسكىن قىلىپ هۆكۈم قىلىش كىرەككى، ئىنسانىيەت پەيدا بولغان دەۋىرلەردىن تارتىپ شۇچاغلارغىچە چىنلارنىڭ ئەۋلاتلىرى شەرقى تۈركىستانغا ئەمەس، ئۇنىڭ شەرقى چىگىراسى-سېرىق (خۆاڭخى) دەريا سىنىڭ شىمالى ۋە غەربى تەرەپلىرىگىمۇ ئۆتۈپ باقمىغان. چىنلار خاتىرىلىگەن شۈنيۆ، رۇك دى ۋە باشقا قەۋملەر بولسا ناهايىتى ئىنىقكى ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ ئەجداتلىرىدۇر. بۇنى چىن ۋە دۇنيا تارىخچىلىرى ئاللىقاچان ئىسپاتلىغان.

ئىزاھنەقىلدە : « بېيشەندىن قىشمۇ ـ يازقاركەتمەيدۇ ، ھونلار ئۇنى تىيەنـ
ـشەن دەپ ئاتايتتى » دىگەن بولسا ، مىلادىدىن بۇرۇن يۈز قىرىق بەشىنچى
يىلى تۇغۇلغان تارىخچى سىماچەن " تارىخى خاتىرىلەر ھون تەزكىرىسى "
ناملىق بايانىدا : « ھونلار تىيەن (مەناسى ـ ئىلاھ ، ئاسمان ، تەڭرى) دىگەن
سۆزنى تىڭلى (Tengli) دەپ ئاتايدۇ » دەپ يازغان ئىدى . چىن تارىخـ
ـدا يىزىلغان مەلۇماتلار داتەڭرىتاغ ـ " بىيشەن " (مىلادىدىن بۇرۇنقى ئىكـ
ـكىيۈز ئالتىنچى يىل) ، " تەنخەنشەن " ، " بەيشەن " ، " شېلۇمەنشەن " ، " ئاخـ
ـتىيەنشەن " ، تىيانشان " ، " تىڭگىلىتا " دىگەندەك ناملار بىلەن ئاتىلىپ كەلـ
ـگەن بولۇپ ، بۇزىمىنلار داكىملەرنىڭ ياشىغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ كىملەر بىلەن
مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىگىنى ، ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا ئۇلارنىڭ ئويغۇر
لارنىڭ ئەجداتلىرى ، ئاتا ـ بوۋىلىرى ئىكەنلىگىنى ئىسپاتلاپ كۆرسۈتۈپ
ئۆتكىنىمىز دىلا چىننىڭ يېقىنقى زامان ساختا تارىخچىلىرى توقۇپ چىقـ
ـقان : « شەرقى تۈركىستان ئويغۇرلارنىڭ ماكانى ئەمەس » دىگەن سەپسەتـ
ـنىڭ سىياسى ئويدۇرما ئىكەنلىگىنى ئېنىق كۆرۈپ ئالالايمىز ۋە ئۇلار غاكوچـ
ـلۈك رەددىيە بىرەلەيمىز .

" خەننامە ـ ھون تەزكىرىسى " (مىلادىدىن بۇرۇنقى ئىككى يۈز توققۇـ
زىنچى يىلى) دە : « ھونلار . . . . . يىگىرمە ئالتە ئەلنى بويسۇندۇرۇپ جەنۇپ
تەرىپى يىنشەن تاغلىرىدىن شىمال تەرىپى بايقال كۆلىگىچە ، شەرقى تەرـ
ـپى لىياۋخى ۋادىسىدىن غەرپ تەرىپى كۆكئارت (پامىر) تاغلىرىغىچە بولـ
ـغان دائىرىنىڭ ھەممىسىگە ھۆكۈمرانلىق قىلدى . ھونلارنىڭ باشلىقى تەڭرىـ
ـقوت دەپ ئاتىلىدۇ . » دىيىلگەن . يەنە شۇكىتاپنىڭ " غەربى دىيار تەزكىرىـ
ـسى " دە « غەربى دىيار (قۇرىغار) دىكى دۆلەتلەرنىڭ يەرلىك مەھسۇلاتلىرى
مول ، ھەممىسىنىڭ سېپىل ، قەلئەلىرى ، تېرىلغو يەرلىرى ، چارۋا مەھسولاتـ
ـلىرى بار . . . ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھونلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا تۇرىدۇ » دەپ
خاتىرىلەنگەن . بونىڭدا زىمىن چىگىراسى ئېنىق يېزىلغان .

دىمەك ئەجداتلىرىمىز قەدىمدىنلا يىتەكچىلىرىنى تەڭرىقۇت دەپ ئا ـ
تاپ كەلگەن بولسا ، زىمىنىدىكى ئىلاھى تاغنى تەڭرىتاغ دەپ تەرىپلىگەن .
بۇگۈنكى كۈندە ئەڭكەڭ قوللىنىۋاتقان تەڭرى سۆزى چىنلار ئۆز تارىخىدا يىـ
ـشىپ بەرگىنىدەك ، ئەجداتلىرىمىز ھونلارنىڭ تىلى بولوپ زىمىنىمىز تەڭـ

ئوخشاش ھەر خىل ئاتالمىلار داخاتىرىلەپ كەلگەن بولۇپ، دۇنيادىكى جۇغ-
راپىيە شۇناس ئالىملارنىڭ ھالال ئەمگەكلىرى نەتىجىسىدە خىلى كۆپ ئاتال-
غۇلار ئەمىلى، توغرابىر تەرەپ قىلىنغان بولسىمۇ، تەتقىقات ئۈستىدە بۇلۇ-
پمۇقەدىمقى يەر-جاي ناملىرىدا نۇرغۇن مۇشكۈللۈكلەر ئۇچرايدۇ. بۇ-
مەسىلىلەرنى توغراتەھلىل قىلىش ۋە توغرايەكۈن چىقىرىش ئوخشاشلا مۇ-
ھىم ئەھمىيەتكەئىگە.

تۆۋەندە بىز چىن تارىخى قايناقلىرىنىڭ باشلانغان دەۋرىنى نۇختاقى-
لىپ، مەركەزلىك ھالدا شەرقى تۈركىستاننىڭ تارىختىن بويانقى زىمىن تە-
ۋەلىگى شۇنداقلا ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ ئۆز زىمىنلىرىگەسا ھىپلىق ھوقۇقى
جەريانلىرىنى چىن قايناقلىرىدىكى ئەمىلى پاكىتلار بىلەن دەلىللەيمىز:

شەرقى تۈركىستان-ئوتتۇرا ئازىيانىڭ مەركىزىدىكى تەڭرىتاغ تىز-
مىلىرىنى مەركىزى لېنىيە قىلغان زىمىنلار غاقارىتىلغان مىللەت نامى بىلەن
ئاتالغان جۇغراپىيىۋى ئاتالغۇدۇر. تەڭرىتاغ-شەرقى تۈركىستاننى شى-
مال ۋە جەنۇپقا بۆلىدۇ. ئۇنىڭ جەنۇبىدا مەشھۇر تارىم ۋادىسى، شىمالىدا
جۇڭغارىيە دالاسى شەرقىدە تۇرپان ئويمانلىقى، غەربىدە بولسا پەرغانە ئۇيـ-
مانلىقى بار. پالىئوزويىك دەۋرىنىڭ قاتلاملىرىنى تەكشۈرگۈچى گىولۇگ-
لار تەرىپىدىن بەش يۈز مىليون يىللار بۇرۇن شەكىللەنگەنلىگى ئىسپاتلان-
غان بۇخاسىيە تلىك تاغ-تەڭرىتاغ ئۇزۇن ئەسىرلەردىن بۇيان ئويغۇرلار
نىڭ ئاناماكانى ۋە مەدەنىيەت بۆشۈگى بولۇپ كەلگەن. ئويغۇرلار جۈملىدىن
ئۇلارنىڭ ئەجداتلىرى ۋە ئېنتىك مەنبەلىرى ھىساپلانغان ئارىيانلار، ساكلار،
ئۇيسۇنلار، توخرىلار، ھونلار، قاڭقىللار، سوغدىلار، تۈركلەر تەڭرىتاغنى
بېغىرلاپ، دەريا ۋادىلىرىنى بويلاپ، پەسىلگە قاراپ يايلاق تاللاپ، كۆچمەن
چارۋىچىلىق بىلەن، مۇقىم دىھقانچىلىق بىلەن شوغۇللىنىپ كەلگەن. ئۇزۇن
دەۋرلەردىن بېرى، قېرىنداش قەبىلىلەر، خوشنائەللەر ۋە باسمىچى دۈشمەن-
لىرى بىلەن شىددە تلىك ئۇرۇشلار ئىلىپ بىرىپ بۇمۇقەددەس زىمىنىنى
جان تىكىپ قوغداپ كەلگەن. تەڭرىتاغ ئەتراپلىرىدا ياشىغان ئەجداتلىرى-
مىز ئۆزلىرىنى ئوزۇق، سۇۋە قولاي مۇھىت بىلەن تەمىن ئىتىپ تۇرغان بۇ-
مۇقەددەس تاغنى ئىلاھى تاغ-تەڭرىتاغ دەپ چوقۇنۇپ كەلگەن. تاڭ سولالى-
سى دەۋرىدە يىزىلغان «جۇغراپىيىلىك تەپسىرات» دىگەن كىتاپتىكى

ئويغۇر تۈركلىرىدە پەيدا بولغان ئالەمگە مەلۇم بولغان ئەبەدىلىك ئىتتىپاقىدە ۋەتەنلىرىدىن باشلاپ ساك، تۇرا، تۇران، ئويغار دەس، ئوغۇز، ئېگىزھار ۋەتەنلەر، قۇشۇلار، تۆلەس، تۈرك، ئون ئويغۇر، توقۇز ئويغۇر، كاپسىر تۈركلەر دېگەندەك ناملار بىلەن ئۆز تارىخىي چىنلارنىڭ تارىخىي قاينامىلىرىدا ئوخشىمىغان دەۋرلەردە رۇك (شەنرۇك، گۈيرۇك، جىرۇك، لىرۇك دېگەندەك يېگىرمە خىلدەك ئاتىلىشى بار)، شۇن (شۇنيۇ، شيۇكنۇ دېگەندەك يەتتە-سەككىز خىل ئاتىلىشى بار)، چۈنۇي، گۈيفاك، كۇنلۇن، شىجىڑ، چۇسۇ، دېڭلىك، گاۋچې، سىلى، تىلى، ۋۇجى. يەۋۇ، ۋەيخى، ۋۇخۇ، خۇيخې، ۋەي ۋۇ، ۋەيۋۇئېر قاتارلىق ئاتىمىش نەچچە خىل نامىلار بىلەن ئاتىلىپ خاتىرىلەنگەن. بۇ ئاتالمىلارنى ئالاھىدە تەكىتلەشىمىزدىكى مەخسەت: چىن قاينامىلىرىدىن پايدىلىنىپ ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ زېمىنلىرى ھەققىدە تەتقىقات ئېلىپ بارغىنىمىزدا ھەر خىل نامىلار دىكى بىر مىللەتنىڭ تەدرىگە مۇناسىۋەتلىك نۇقتىلارغا ئالاھىدە دىققەت قىلىشىمىز غا توغرى كېلىدۇ. فىرانسىيەلىك لوئىس ھامىس: «ئىككى مىڭ يىلدىن بۇيانقى چىنچە ۋەسىقىلەر بىزنىڭ تەتقىقاتىمىز ئۈچۈن كۆپ بولسا بولمايدىغان ئىنتايىن قىممەتلىك ھۆججەت بولۇپ كەلدى. چۈنكى بىز چىنچە تارىخىي ماتېرىئاللارغا قىلىقلا ئېنىق چۈشەنچىگە ئىگە بولالايمىز» دەپ تەكىتلىگىنىدەك، ئوتتۇرائاز ئىيا، شەرقىي تۈركىستان جۇملىدىن ئويغۇر-تۈركلىرىنىڭ تارىخىي تەتقىقاتلىرىدا چىن قاينامىلىرى مۇھىم ساۋاقنى ئىگىلىگەلەيدۇ. لېكىن مەلۇماتلىرى ئۈستىدىكى ئىزلىنىشلەردە ھەردايىم ئۇچرايدىغان يۇقىرىدىكىدەك ئاتالغۇلارنى توغرا تەھلىل قىلىش ناھايىتى مۇھىم. چۈنكى يېقىنقى دەۋرلەردە چىنىڭ يالاڭ تارىخچىلىرى «ئويغۇر-ۋەيۋۇئېر» دېگەن نام ئۇچرىمىغانلىغى ئۈچۈنلا ھەممىنى قەستەن ئىنكار قىلىپ «ئۇلار ئويغۇر ئەمەس ئىدى»، «بۇيەر ئويغۇرلارنىڭ زېمىنىدە ئۆزلىرى مەس..... لەرنىڭ يېرى ئىدى» دېگەندەك يەكۈنلەرنى چىقىرىپ ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي مۇددىئاسى ئۈچۈن دەستەك ھازىرلىماقتا.

ئۇندىن باشقا چىن تارىخچىلىرى ئويغۇر تۈركلىرى تارىختىن بويان ياشاپ كەلگەن زېمىن، يەر-جاي، تاغ، دەريالارنىڭ نامىلىرىنى مۇخۇددى ئويغۇرلارنىڭ نامىلىرىنى خاتا يا كى خالىغىنىچە ئىسىم قويۇپ ئاتىغىنىغا

ئالتاي تاغلىرىدىن ھىمالايا تاغلىرىغىچە، ھىنگان تاغلىرىدىن كاسپى دىڭىزىغىچە بولغان تۈركىستان (ئوتتورا ئاسىيا) دەپ ئاتالغان زىمىنلارنىڭ مەركىزى قىسمىغا جايلاشقان شەرقى تۈركىستان قەدىمدىن تارتىپلا ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ ئاناماكانىدور. ئويغۇر تۈركلىرى تارىختا تارىم ۋادىسى، جۇڭغار دالاسى، ئىلى ۋادىسى، ئېرتىش دەريا، بالقاش كۆلى بويلىرى، جەنۇبى سىبىرىيە، سىلىنگا، ئورخۇن، تۇغلا، قۇرۇلۇن دەريا ۋادىلىرى، كەڭسۇۋە سەددىچىننىڭ ئىچى-سىرتىدىكى بىپايان زىمىنلار-دا ياشاپ كەلگەن ھەمدە بۈيۈك ئوغۇز ئىمپىرىيىسى، ئاۋرۇپا ھون ئىمپىرىيىسى، ئاق ھون ئىمپىرىيىسى، بۈيۈك كۆكتۈرك قاغانلىقى، ئويغۇر ئورخۇن قاغانلىقى، ئويغۇر ئېدىقوت قاغانلىقى، ئويغۇر قاراخانىلار دۆلىتى، غەزنەۋىلەر سۇلتانلىغى، سەلچۇقىلار سولتانلىغى، خارازىم شاھلار دۆلىتى، سەئىدىيە خانىدانلىقى، شەرقى تۈركىستان ئىسلام جومھۇرىيىتى، شەرقى تۈركىستان جومھۇرىيىتى قاتارلىق ئۇلۇغ دۆلەتلەرنى قۇرغان ۋە قۇرۇشقا قاتناشقان. بۇجەريان دائۆچمەس، پارلاق مەدەنىيەت يارىتىپ، ئىنسانىيەت دۇنياسىنىڭ ۋە ئىسلام دۇنياسىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان. دۇنيا تارىخى سەھىپىسىدە شانلىق ئىزلارنى قالدۇرغان.

يۇقىرىدا قەيىت قىلىپ ئۆتكەن ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ مۇقەددەس زىمىنى بولغان شەرقى تۈركىستاننى تارىختىن بۇيان ئەجداتلىرىمىزنىڭ قانداق نام بىلەن ئاتىغانلىقىدىن قەتئىنەزەر، بۇزىمىن يەنىلا ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ ئىلكىدە ۋە ئۆز ئورنىدا تۇرغان بولسىمۇ، لىكىن چىن ئىستىلا چىلىرى ۋە مىللەتچى تارىخچىلىرى ئويغۇر تۈركلىرى ھەمدە ئۇلارنىڭ دىيارلىرى ھەققىدە ھەرقايسى دەۋىرلەردە بەزىدە تەرجىمە قىلىپ، بەزىدە ئاھاڭ تەرجىمىسى بىلەن، بەزىدە خىيالى پەرەز بۇيىچە ۋە بەزىدە ھاقارەت مەناسىدا ئۆزمەيلىچە نام بىرىپ، ئىسىم توقۇپ، نۇرغۇن تارىخى قالايمىقانچىلىقلارغا سەۋەپ بولدى. تىلشوناسلىق، جۇغراپىيە شۇناسلىق ۋە تەرجىمىشۇناسلىق پەنلىرىنىڭ ئىلمى قانۇنىيەتلىرى ئاساسىدا بۇخاتالار تۈزىتىلگەندىلا چىگىش مەسىلىلەر ئايدىڭلىشىدۇ. تارىخى تالاش-تارتىش ئۈستىدىكى ھەق-ناھەق ئېنىقلىنىدو. چىنلارنىڭ ساختا تارىخى داۋالىرى رەسۋالىشىدۇ. ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ نامى ھەرقايسى تارىخى دەۋىرلەردە ھون، تۈرك ھەم

ھوقۇقىنى تىز گىنلىۋىلىپ ، شەرقى تۈركىستاننىڭ نېفىت ، كۆمۈر ، تۆمۈر ، ئالتۇن ، تىتان ، ئۇران ، نېكىل ، قاشتېشى ، تۇز قاتارلىق يەر ئاستى بايلىقلىرىنى ، ئاشلىق ، پاخىتا ، چارۋامە ھسۇلاتلىرىنى ۋە مول مىۋىلىرىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن توشۇپ كىتىشتىن ئىبارەت سىتراتىگىيەسىنى قوللۇنۇپ كەلگەن ئىدى .

يېقىنقى يىللاردىن بويان ، روسىيە كوممۇنىستلىرى پارچىلىنىپ تەھدىت كۈچىٰ ئاجىزلىشىشى بىلەن تەڭ ، چىن كوممۇنىستلىرى جىددى ھەرىكەتلىنىپ ، پۈتۈن ئىمكانلىرى بىلەن مەبلەغ ئاجرىتىپ ، ھەتتا چەتئەللەرنىڭ قىدىرىپ تەكشۈرۈش ، قېزىش ، زاۋۇت ـ فابرىكا قۇرۇش ، يەرسېتىۋىلىش سەرمايىلىرىنى قىزىقتۇرۇپ كىرگۈزۈپ « شىنجاڭ (شەرقى تۈركىستان) نى ئېچىش ، گۈللەندۈرۈش » شۇئارىنى كۆتۈرۈپ چىقتى . ئەمدى بولسا شەرقى تۈركىستاننى بىمالال ئىگەللىۋىلىپ ، خەلقىنى ئىكىسپولاتاتىسىيە قىلىپ يوقۇتۇپ « يېرى مونبەت ، زىمىنى كەڭ ، بايلىغى مول ، ئىگىسى گول » بۇ زىمىننى ئۆزلىرىنىڭ جەننىتىگە ئايلاندۇرۇش مەخسىدىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا ئالدىرىماقتا . بۇغەرىزىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن مۇكەممەل پىلان تۈزۈپ ، سۈيىقەست ھازىرلاپ ، پۈتۈن تەشۆىقات قۇراللىرىنىڭ ھەممىسىنى ئىشقا سىلىپ ، ياللانما ، ساختا تارىخچىلىرىدىن پايدىلىنىپ ئالدىن سىياسى ھاۋاپەيدا قىلىش ، تارىخى ئاساس ھازىرلاش ئاخىرىدا مۇتىھەملىك بىلەن ، مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتىنى نىقاپلايدىغان بىر قاتار ئاتالمىش ئىلمى نەزىرىيە ۋە پاكىتلارنى تەييارلاش غەرىزىدە داۋاراڭ سالماقتا . نۆۋە تتە شەرقى تۈركىستاننىڭ زادى كىمنىڭ زىمىنى ئېكەنكىگىنى تارىخى قايناقلاردىن بولۇپمو چىنلارنىڭ تارىخى مەنبەلىرىدىن پايدىلىنىپ يورۇتۇپ بىرىپ ، خەلقىمىزنى سەگەكلەشتۈرۈش ، قايمۇققان چىن خەلقىنى ئويغۇتۇپ ھەقىقەتنى تونۇتۇش ، شۇنىڭدەك چىن ھاكىمىيىتىنىڭ ۋە ھشى قارانىيىتىنى پاش قىلىپ ئېچىپ تاشلاش ـ بىزنىڭ سىياسى ، نەزىرىيىۋى ۋە تارىخى جەھەتلەردىكى مۇھىم ۋە زىپىلىرىمىزنىڭ بىرسىدۇر .

ھەر قانداق مۇئەييەن زىمىن ـ مىليون يىللار چەتەبىئەت ئۆزگىرىشىنىڭ مەھسۇلى بولۇپ ، جۇغراپىيىۋى نامىنىڭ قانداق ئاتىلىشى ۋە ئۆزگىرىشىدىن قەتئى نەزەر تۈزۈلۈشى جەھەتتىن مۇتلەق تەبىئىدۇر . بۇخىل تەبىئى زىمىن تارىخى تەرەققىيات نەتىجىسىدە كونكىرىت ئۇرۇق ، قەبىلە ، مىللەتنىڭ ماكانى ـ ئاناۋەتىنى بولۇپ شەكىللەنگەن . مۇنداق قانۇنىيەت خاراكتىرلىق مەۋجۇدىيەت پۈتۈن دۇنيا تارىخچىلىرىنىڭ ئورتاق ئىتىراپ قىلىشى ئارقىلىق شەكىللەنگەن ھەقىقەتتۇر .

شەرقى تۈركىستان ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ ئەزەلدىن مۇقەددەس ئانا ماكانىدۇر

ئالى مۇھەررىر (پىروفىسور) ئابلىكىم باقى ئىلتەبىر

چىن كوممۇنىست ھاكىمىيىتىنىڭ شەرقى تۈركىستاندىكى سىياسى ئورگان تەشۋىقات ئورنى «شىنجاڭ گېزىتى» يېقىندا تەپتار تماستىن «شىنجاڭ ئويغۇرلارنىڭ زىمنى ئەمەس» سەرلەۋھەلىك تارىخى ماقالائىلان قىلىپ، بۇ تەتقىقاتىدا ئىلمىي دەسسەكسىز يۈزتۇرانچى يىللاردىكى بىر قىتىملىق كۆچۈۋە قەسىنى قەستەن بۇرمىلاپ «ئويغۇرلار شۇ چاغدىن باشلاپ ئورخۇن بويلىرىدىن كۆچۈپ كەلگەن، بۇيەرلەردە تارىختىن بويان چىنلار ياشايتتى» دېگەن يەكۈننى چىقىرىپ، بۇ ماقالىنىڭ سىياسى پىراگراممىسىنى پۈتتۈرگەنلىكىنى، يەنى تەپتار ئىجرا قىلىشقا باشلىدى.

چىن كوممۇنىستىك ھاكىمىيىتىنىڭ تارىخى چىنلىقتىن ۋەرىئاللىقتىن چەتنىگەن بۇخىل قاراشلىرى گەرچە دۇنيا جامائە تچىلىگىنى ۋە شەرقى تۈركىستان خەلقىنى ئالدىمىيالمىسىمۇ، لېكىن ناھايىتى روشەنكى، ئۇلارنىڭ تۇيۇقسىز مۇنداق ساختا تارىخى تەتقىقاتى ۋە سىياسى تەشۋىقاتلارنى ئېلىپ بېرىشتىكى مەخسىدى ئالدى بىلەن شەرقى تۈركىستاندائۇرۇق تۇرمۇشاتقان نەچچە ئون مىليون مەمۇرلىرى، ھەربىي كۈچلىرى ۋە كۆچمەن ئاھالىلىرىنىڭ كۆڭلىنى ئەمىن تاپقۇزۇش شۇنىڭدەك، بىر مىليارد ىن ئارتۇق چىنلىقلار غا شەرقى تۈركىستانىنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلىش باسقۇچىدىن ھالقىپ بۇزۇلمىنى خەلقلىرى بىلەن قوشۇپ يۇتمۇلىش قارانىيىتىنى ۋە غەرىزىنى ھېس قىلدۇرۇش ئۈچۈن جامائەت پىكرى ھازىرلاشتىن ئىبارەت.

چىن كوممۇنىستلىرى روسىيەنىڭ ماسلىشىشى ئارقىسىدا چىن ھاكىمىيىتىنى تارتىۋېلىپ، شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنى سۇيقەست بىلەن ئاغدۇرۇپ تاشلاپ ئۆزىنىڭ قوشۇۋالغاندىن كېيىن يەنىلا روسىيە كوممۇنىستلىرىنىڭ تەھدىدى ۋە قارانىيىتىدىن قورقۇپ، نۇرغۇن يىللار غىچە ئىزچىل ھالدا شەرقى تۈركىستانغا سەرمايە سالماسلىق، ئاچ-يالىڭاچ ئاھالىلىرىنى، جىنايەتچىلىرىنى ھەمدە رەھال يۇتكەپ كەتەلەيدىغان ھەركەتچان ئارمىيىسىنى كۆچۈرۈپ كېلىپ يەرلىك ھاكىمىيەت

تۇرغان بولسىڭىز يۇرۇك. قېرىنداشلارنى بىرلىشىش يىغىنىغا چاقىرىك، ئاللاھھەقىقىدە، دىنىمىز ئىسلام، تۈرك قېرىنداشلىقىمىز، قۇللۇقتا ياتقان قېرىنداشلىرىمىز ئۈچۈن، پۈتۈن تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ ئەركىنلىك-بەختى، پارلاق كېلەچىگى ئۈچۈن تۈركىستان كونفىدراتسىيۇنىنى قۇرۇڭلار... ئامىن.

ئاۋرۇپالىق ئەجنەبىلەر قىلغاننى سىلەر قىلالمامسىلەر؟ سىزلەر چوقۇم بۇ ئۇلۇغ ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايسىلەر. سىزلەرگە ئۇلۇغ ئەژداتلىرىمىزنىڭ روھى يار، سىزلەرنى پۈتۈن خەلق قوللاپ قۇۋەتلەيدۇ. بۇدەۋىرنىڭ تەلىۋى.

مەن يۇقۇرىدىكىلەرنى قىزىل خىتاي ئىمپىرىئالىزىمىنىڭ زۇلمى ئاستىدا ياشاۋاتقان بىرشەرقى تۈركىستانلىق سۈپىتىم بىلەن يازدىم. ۋەتىنىمنىڭ مۇستەقىللىقى تېخى ئەمەلگە ئاشمىدى. سىزلەرنىڭكىدەك مۇستەقىل بايراقلىرىمىز زۈمرەت ئاسماندا ئەركىن يەلپىنىپ تۇرغىنى يوق. دۆلەت مارشىمىز جاراڭلىغىنى يوق. ئۆزگېزىت، ژورنال، رادىئو-تىلىۋىدىنىيىلىرىمىز يوق، قەھرىمان تۈرك مىللىتىمىزنى مەدھىيەلەش، دۈشمەنلىرىمىزنىڭ زۇلمى ئۈستىدىن شىكايەت قىلىشقا مەتبۇئات ئەركىمىز يوق. بىزدە ئەھۋال سىزنىڭكىدىن پۈتۈنلەي باشقىچە.... يۇقۇرىدىكىلەر ئۈچۈنلا بىزدە ئاللىقاچان كاللاكىتىدۇ ياكى زىندانغا تاشلىنىدۇ. شۇشارائىتتا خەلقىم نامىدىن بۇخەتنى يىزىۋاتىمەن. قېنى بۇخەتنى بايرىغى، دۆلەت قوشۇنى، دۆلەت نامى بار بىر مۇستەقىل تۈرك دۆلىتىڭىزنىڭ دىموگراتىيەسى بار دىيىلىۋاتقان گېزىت-ژورنىلىدا ئىلان قىلىشقا جۈرئەت قىلالامسىز؟ مېنىڭچە، بۇسىزنىڭ تۈركىستان خەلقىگە قىلغان ئەقىدىڭىز بىلەن ئىلان قىلغان مۇستەقىللىقىڭىزنىڭ ماھىيىتىگە باغلىق. قاندا قىلا بولمىسۇن سىزدىن جاۋاپ كۈتىمەن.

سىزگە تۈركىستانلىق-قېرىنداشلىق سالىمى بىلەن:

سىزنىڭ مەزلۇم شەرقى تۈركىستانلىق قېرىندىشىڭىز

ئۇلارنى دۇنيادىكى مەۋجۇتلىقىدىن مەھرۇم قىلىش ئۈچۈن ئۆلتۈرمەكتە، قىرماقتا..
ئەنەشۇنداق قاباھەت زۇلۇم ئاستىدا شەرقى تۈركىستان خەلقى ئۆزىنىڭ ئاۋازىنى دۇنيا-
غا ئاڭلىتالمايۋاتىدۇ. مانا بۈگۈن شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ ئاھزارىنى-ئاۋازىنى
دۇنيا غا ئاڭلىتىش، ئۇلارنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۆزۈە تىنىنى قايتۇرىۋىلىش ھەققىدە ئۇ-
لارغا تەشۋىقات قىلىش غەربى تۈركىستاندىكى مۇستەقىللىققائېرىشكەن دۆلەتلەر
نىڭ ۆەكەلگۈسىدىكى قۇرۇلماقچى بولغان تۈركىستان كونفىدراتسىيۇنىنىڭ بويىنىدىـ
كى باش تارتىپ بولمايدىغان قېرىنداشلىق قەرزى. تۈرك خەلقلىرىنىڭ دۈشمەنلىرى
مانا مۇشۇنداق كۈنلەرنىڭ ئۆزباشلىرىغا كېلىشىدىن قورقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار
بەزىدە ئالداش، بەزىدە پوپوزاقىلىش سىياسەتلىرىنى قوللىنىۋاتىدۇ. ئەندى، تۈرك
خەلقلىرىنىڭ قۇرۇش ئالدىدىكى كونفىدراتسىيىسى تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ مەنـ
پەتىگە، ھازىرقى مۇستەقىل دۆلەتلەرنىڭ ئىھتىياجىغاۋە دۇنيا تەلىۋىگە ماس ئىكەن،
نىمە ئۈچۈن ئۇنى كىچىكتۈرگۈلۈك؟ قاچانغىچە ئۆزىمىزنى پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈ-
رۇپ، ئىمپىرىيالىستىك دۆلەتلەردىن قورقىمىز؟ ھازىرھەتتا ئاۋروپادەك چوڭ قىتئە-
دىكى بارلىق دۆلەتلەر ئۆزلىرىنىڭ تىللىرى، دىنلىرى، ئۆرپ-ئادەت، تارىخى، جۇغـ
راپىيىۋى ئورۇنلىشىشىنىڭ پەرقلىرىگە قارىماي «ئاۋرۇپا ئورتاق گەۋدىسى» نى قۇ-
رۇپ، ھازىرقى دۆلەتلىرىنىڭ چىگىرالىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ھەتتا بىرلىككە كەلـ
گەن بىرخىل پۇلنى ئىشلىتىش ئالدىدا تۇرۇپتىغۇ؟ ناھايەتكى، بىر تۈرك نەسلىدىن
بولغان تۈركىستاندىكى تىلى، دىنى، ئۆرپ-ئادەت، مەدەنىيىتى، تارىخى ئوخشاش
جۇغراپىيىۋى بىرلىككە ئىگە بىر قانچە تۈرك مۇستەقىل دۆلەتلىرى دۇنيا يىگىرمە بىرىنچى
ئەسىرگە قەدەم قويىۋاتقاندا، يەنىلا ئوتتۇرا ئەسىردىكى فىئودال بەگلەرنىڭ نادانلىغىنى
سەۋەنلىگىنى قىلىپ، تۈركىستان خەلقىنى بەختسىزلىككە ئۇچرىتىپ، بىر تۈركىسـ
تان كونفىدراتسىيىسىگە ئۇيۇشالمىسا، ئۆتكەن ئەجداتلىرىمىز، بۈگۈنكى ئەۋلاتلىـ
رىمىز، ھازىرقى دۇنيادىكى دوست-دۈشمەنلىرىمىز ئالدىدا ئۇيات ئەمەسمۇ؟
قېنى ئۇئىنسانغا، تۈرك مىللىتىگە، ئىسلام دىنىغا خاس غۇرۇرىمىز ھەم ئىمانىمىز؟
قېنى ئۇبىزنىڭ ھىلموت كولل، فرانسىۋامىتىران ۆە مارگارت تىتچىرلىرىمىز؟ غەربى
تۈركىستاندا مۇستەقىل بولغان دۆلەتلەرنىڭ باشلىقلىرى ئوبدان ئويلىنىدىغان، ئەجـ
داتلىرىمىز ئارزۇقىلغان، ئەۋلاتلىرىمىز تەلەپ قىلىۋاتقان مۇقەددەس تۈركىستان
كونفىدراتسىيۇنىنى قۇرۇش ۋاقتى كىلىپ يەتتى...
ھۆرمەتلىك رەھبەرلىرىمىز-قېرىنداشلىرىمىز: ياتقان بولسىڭىز تۇرۇڭ!

بولۇپمو قېرىنداش خەلقلەر ئارىسىدىكى قان تۈكۈشلەر كىرەك ئەمەس. بىزگە فاشىست-
لار دىكتاتۇرىلىغىدىكى دۆلەت ئىمپىرىيىسى كىرەك ئەمەس. بىزگە ئوتتۇرا ئەسىر-
نىڭ جاھالىتىگە پاتقان، دىنى فاناتىك-فۇندامىنتالىستلارنىڭ زۇلمەتلىك تۈزۈملىرى
كىرەك ئەمەس. بىزگە دىموگراتىيەنى ئاساس قىلىپ، ئىنسانى ھوقوقنى قەدىرلەيدى-
غان، دۇنيانىڭ ئىلغار سەۋىيىسىنى نىشان قىلىپ، يۇقۇرى ئۆرلەيدىغان تۈركىستان
دۆلەتلىرىنىڭ تەڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىنى تەمىن قىلىپ، مەزلۇم تۈرك ئەللىرىنى قوللۇق-
تىن قۇتۇلۇشقا يار دەم قىلىدىغان ئەركىن، ھۆر، قۇدرەتلىك تۈركىستان كونفىدراتـ
سىيىسى كىرەك. تۈركىستان فىدراتسىيىسى قۇرۇلىدىكەن ۋە ئۇنىڭ ئۇلۇغ روھى
ئەمەلىلەشتۈرۈلىدىكەن، يەر تالىشىش، بايلىق تالىشىش، مەنسەپ-مەنپىئەت تالـ
شىشلار ئۆزلىگىدىن تەدرىجى يوقۇلۇپ، بىر-بىرىنى دۈشمەن كۆرۈش، مىنىڭ-سىـ
نىڭ دەيدىغان خاھىشلار «مەن ئانداقچى»، «سەن مۇنداقچى» دەيدىغان يەرلىك-مە-
ھەللىۋى قاراشلار تۈگۈتۈلۈپ تۈركىستاندا ياشىغۇچى بارلىق خەلقلەر تىنچ-خاتىر-
جەم، بەختلىك، باياشات، قېرىنداشلار بىرلەشكەن، ئاجايىپ تۇرمۇشقا مۇيەسسەر
بولىدۇ. ئىنشائاللا... ھازىر دۇنيانىڭ ھەممە جايلىرىدا رايون خاراكتىرلىق نۇرغۇن
كونفىدىراتسىيونلار قۇرۇلدى ۋە قۇرۇلىۋاتىدۇ. نىمىشقا يەرلىرى بىر-بىرىگە تۇ-
تاش، خەلقلىرى بىر-بىرىگە ئۇرۇق-تۇققان كىلىپ چىقىشى، دىنى، تىلى، ئۆرپ-
ئادىتى بىر بولغان تۈركىستان خەلقلىرى بىرلىشەلمەيدۇ؟ تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ
تېخى قۇرۇلمىغان، ئاللا بۇيرىسا يېقىن كەلگۈسىدە قۇرۇلغۇسى كونفىدىراتسىيۇنى
ھەققىدە دۇنيادىكى كۆپلىگەن ئادالەتپەرۋەر دۆلەتلەر توغرى تونۇش، ياخشى ئۇمىتـ
لەردە بۇلىۋاتسا، ئاجىز دۆلەتلەرنى بوزەك قىلىپ، ئۇلارنىڭ قان تەرى بەدىلىگە زورايـ
غان بەزى ئىمپىرىئالىستلارنىڭ ھۆكۈمران گورۇھلىرى ھازىر دىنلا ئالاتوپۇلاڭ كۆتۈ-
رۈپ، جامائەت پىكرىنى قالايمىقانلاشتۇرۇپ، سۇنى لېيىتىپ بېلىق تۇتۇپ، تۈركىسـ
تان فىدراتسىيۇنىنىڭ قۇرۇلۇشىغا جان جەھلى بىلەن قارشى تۇرماقتا. ئۇلارنىڭ چۈ-
شەنچىسىچە، تۈركىستان فىدىراتسىيۇنى قۇرۇلسا دۇنيا ئاستىن-ئۈستۈن بولۇپ
كىتەرمىش، دۈشمەنلەرنىڭ غەرىزى شۇكى، ئۇلار تۈرك خەلقلىرىنىڭ بىرلىشىپ ئىتىـ
پاق بولۇپ قۇدرەت تىپىشىدىن قاتتىق قورقىدۇ. بۇ جاھانگىرلار ھېلىمۇ پايانسىز
تۈرك يەرلىرىنى ئىشغالىيەت ئاستىغا ئىلىپ مەزلۇم خەلقنىڭ قان تەر، ياشلىرى بەدىلـ
گە ئۆزلىرىنىڭ جەننىتىنى قۇرۇپ ئالدى. ئۇلار بۇ يەرلەردە بولۇپمو شەرقى تۈركىستان-
دائىنسان ئاڭلاپ باقمىغان كۆرۈپ باقمىغان ئۇسۇل-چارىلەر بىلەن خەلقنى ئەزمەكتە.

شەرقی تۈركىستان خەلقی ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ـ قان تەر، ياشلىرى بىلەن دۈشمەننىڭ تاجاۋوزىغا قارشى ئۆز كۆكسىنى قالقان قىلىپ، خىتايلارنىڭ غەربى تۈركىستانغا توپان بالاسىدەك بىسىپ كىرىشىنى توسۇپ تۇراتتى. ئاخىرقى قىتىم شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ قەست دۈشمەنلىرىدىن سۆۋىت سوتسىئال جاھانگىرلىگى بىلەن قىزىل خىتاي جاھانگىرلىگىنىڭ ئۆز ئاراتىل بىرىكتۈرۈپ، ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىپ يۈزسىزلەرچە قىلغان خىيانىتى ۋە باسقۇنچىلىغى بىلەن شەرقى تۈركىستاننىڭ يىقىنقى تارىخىدا نەچچە يۈز مىڭلاپ ۋە تەنداشلارنىڭ قانلىرى بەدىلىگە كەلگەن قەشقەردە قورۇلغان «شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ۋە غولجىدا قۇرۇلغان «شەرقى تۈركىستان ئىستىقلال جۇمھۇرىيىتى» دەك ئۇلۇغ دۆلەتلەر بىر ـ بىرلەپ قولدىن كەتتى.

ئەندى دۈشمەن ئىشىك ئالدىدا... ئۇقانلىق ئايىغىنى ئىگىز كوتوروپ، تەڭرى تاغلىرىدىن ئاتلاپ، غەربى تۈركىستانغا كىرمەكچى... بۇگۈنكى كۈندە ئانا تارىخ بىزنىڭ ئالدىمىزغا يەنىلا ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز ئالدىغا قويغان يەنە شۇ بىرلا سۇئالنى ـ ئەڭ مۇھىم مەسىلىنى قويىۋاتىدۇ. ئۇ بولسىمۇ: «تۈرك مىللەتلىرى بىرلىشىپ ئۆزھايا تىڭلارنى قوغدامسىلەر، يا بولمىسا يات باسقۇنچىلار غا بىر ـ بىرلەپ يەم بولۇپ، دۇنيادىن ئىزسىز يۇقۇلامسىلەر؟» دىگەندىن ئىبارەت. تارىخ رىئاللىغى چوقۇم بىزنى جاۋاپ بەرگۈزىدۇ. يا دۈشمەنگە تەسلىم بولۇپ يوق بولۇش ياكى ئاياق ئاستى قىلىنغان ئارنۇمۇسىمىزنى ئاقلاپ، مۇستەقىل ياشاش. ئەلۋەتتە، بىز مۇدۇنيادىكى باشقا مىللەتلەرگە ئوخشاش ياشاش ھوقۇقىغا، ئىجات قىلىش ئىقتىدارىغا، كۆرەش بىلەن قوغدۇنۇشقا قابىلمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىزنىڭ پەخرىمىز ـ بەش تۈرك جۇمھۇرىيىتى مۇستەقىل بولۇپ قەدكۆتۈرۈپ تۇرۇپتۇ. ئەڭ مۇھىم مەسىلە ـ ئىتتىپاقلىشىش، بىرلىشىش مەسىلىسى. بىزنىڭ ئاتا بوۋىلىرىمىز: «ئايرىلغاننى ئېيىق يەيدۇ، بۆلۈنگەننى بۆرى...» دەپ تەلىم بىرىدو. مىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ بىرلىشەيلى دىگىنىم ھازىرقى تۈرك دۆلەتلىرىنىڭ ھالەتلىرىنى بۇزۇپ تاشلاپ بىر تۇران ئىمپىرىيىسى قۇرۇش ئەمەس، تارىختا بوۋىلىرىمىز ئوغۇز، ئافراسىياپ، مۇقان قاغان، قۇتلۇق بىلگە قاغان، سۇتۇق بۇغراخان، تىمورلەڭلەر ئۆز كۈچ قۇدرىتىگە تايىنىپ چېچىلىپ تۇرغان تۈرك قەۋملىرىنى بىرلەشتۈرۈپ، دۇنيا تارىخىدا مەشھۇر سولالە، دۆلەتلەرنى قۇرغان. بۇ ئۆتكەن ئەسىرنىڭ مەھسۇلى بولۇپ، ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتكەن تارىختىن ئىبارەت.

ھازىرقى ۋاقت يىگىرمە بىرىنچى ئەسىرنىڭ ھارپىسى ـ ئاتوم دەۋرى. بىزگە قۇرال كۈچى ـ زورلۇق كۈچى لازىم ئەمەس. بىزگە ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ زوراۋانلىق ئۇرۇشلىرى

مىڭ ئىككىيۈز ئاتمىش يىل بولسىمۇ، ئۇ ئۆز ىنىڭ بۇ گۈنكى رىئال ئەھمىيىتىنى يۇقاتـ
مىغانلىقى بىلەن قىممەتلىكتور. كۈچ-قۇدرىتى زور، يەرز ىمىنى كەڭ، رىم ئىمپىرىيىـ
سى ۋە ئىران شاھىنشاھىد ىنمۇ كۈچلۈك بولغان كۆكتۈرك خانلىغى خىتاي ھۆكۈمرانلىـ
رىنىڭ خىيانەتكارانە بۇزغۇنچىلىقى، قۇترا تقۇلىقى، ھېلە-مىكىرلىرى نەتىجىسىدە
ئىككىگە بۆلۈندى. كىيىن شەرقى كۆكتۈرك دۆلىتىدە پەيدا بولغان ئىختىلاپلاردىن
پايدىلانغان خىتاي خانى تەيزۇڭ ئۇنى مۇنقەرز قىلدى. خىتايلار غايا ردەم بەرگەن
ئاسى-خائىنلار يەنىلا قورچاققا ئايلىنىپ، ئىستىقلالسىز ۋە رىزالەت ئاستىدا قالدى.
يۇقىرىدىكى مەڭگۈ تاشتا تۈركلەرنىڭ خىتايغا مۇنقەرز بولغاندا كۆرگەن زۇلۇم، تارتـ
قان خورلۇقلىرى، شۇ چاغدىكى بەزى تۈرك بەگلىرى ۋە نوفۇزلۇقلىرىنىڭ ئۆز مىللىتىـ
گە قىلغان خىيانەتلىرى بىرمۇ-بىر يىزىلغان. شۇنىڭدىن مەلۇمكى بىزنىڭ قەھرىمان
ئەقىللىق ئەجداتلىرىمىز مىڭ يىللاردىن بۇرۇنلا ئىچكى، تاشقى دۈشمەنلەرگە قارشى كۆ-
رەش تارىخلىرىدا تۈرك خەلقىنى ئويغۇتۇپ، ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، تۈرك خەلقىنىڭ
نەچچە مىڭ يىللىق قەست دۈشمىنى بولۇپ كەلگەن خىتاي باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئىككىـ
لەنمەي، مۇرەسسەسىز قەتئى كۆرەش قىلىش لازىملىقىنى بۇرۇندىنلا ئېيتىپ كەلگەن.
لىكىن، كىيىنكى دەۋرلەردە بەزى ئاتابوۋىلىرىمىز قانلىق تەجرىبە ساۋاقلارنى ئۇنتۇپ،
ئۇنىڭدىن پايدىلانماي، ئىبرەت ئالماي، دۈشمەننىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ، سەۋەنـ
لىك بىلەن مەنمەمچىلىككە بېرىلىپ، بىرلەشمىگەنلىگى ئۈچۈن پايانسىز تۈرك يەرلىرى
دۈشمەننىڭ ئاياق ئاستىدا قالدى. ئەژداتلىرىمىزنىڭ دەريالاپ ئاققان قانلىرىنىڭ بەـ
دىلىگە كەلگەن تۈركىستاننىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى-شەرقى تۈركىستان خىتاي ھۆـ
كۈمرانلىرىنىڭ قولىدا ھازىرغىچە ئىزىلىۋاتىدۇ.

بۇندىن بىرنەچچە ئەسىرلەر بۇرۇن، خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق قىلـ
مىش ھەرىكەتلىرىنى توغرى كۈزۈتۈپ، ئاقىلانە خۇلاسە چىقارغان خىتايدىن شۇنچە
يىراقتىكى ئەقىللىق پولشا خەلقى: «خىتاي بىلەن پولشا ئوتتۇرىسىدا روسىيە بولغىنى
ئۈچۈن روسىيە گەرە خمەت ئېيتىش كىرەك» ئەقلىيە سۆزىنى ئىجات قىلغان ئىدى. بۇـ
سۆزلەر ئادد ىغىنە ئاڭلانغىنى بىلەن ئۇ ئۆز ىدە بىر ھەقىقەتنى-خىتاي ھۆكۈمرانلىرىـ
نىڭ باسقۇنچىلىق خاراكتىرىنى يىغىنچاق، مەزمۇنلوق قىلىپ ئىپادىلەپ بەرگەنلىگى
بىلەن قىممەتلىكتور. ئەنە شۇنداق رەھمەت، ھۆرمەتكە نائىل شەرقى تۈركىستان خەلقى
ئۆتكەن ئەسىرلەردە غەربى تۈركىستان ئۈچۈن خىتاي ھۆكۈمرانلىرىنىڭ تاجاۋۇزىنى
توساپ تۇرىدىغان پاسىل تام-مۇستەھكەم قەلئە بولۇپ كەلگەن ئىدى.

تۈركىستاننىڭ خىتاي زۇلمى ئاستىدىكى شەرق تەرىپىدە سىزنىڭ قېرىنداشلىرىڭىز ئۇيغۇرلار، قازاقلار، قىرغىزلار، ئۆزبېكلەر، تاجىكلار ۋە تاتار تۈركلىرى ياشايدۇ. خىتاي ھۆكۈمرانلىرىنىڭ بۇ خەلقلەرگە قىلغان زۇلمى غەربىي تۈركىستاندىكى مۇستە-قىل تۈرك دۆلەتلىرىگە قىلىنغان ھاقارەت-خورلۇق ئەمەس دەپ كىم ئىنكار قىلالايدۇ؟ ئۇلارنىڭ زورلۇق-زومبۇلۇقلىرىنى سىزلەرگە قىلمايدۇ دەپ كىم كاپالەت بېرەلەي-دۇ؟ ئاغزى قانلىق بۆرە بىر يومۇلاپلا بىچارە، يۇۋاش قويغا ئايلىنىپ قالارمۇ؟ خىتاي-نىڭ جاللات ئەسكەرلىرى قولىدا «ئازاتلىق» نى دەپ تەشقەربارىندا شېھىت بولغان ئۇي-غۇر يىگىتلىرى پەرغانىلىقنىڭ تۇغقانلىرى ئەمەسمۇ؟ ئالتاي تاغلىرىدىكى يايلاقلى-رىنى قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ باسقۇنچىلىرىغا تارتقۇزۇپ قويغان قازاق چوپان زاي-سان رايونىدىكى دېخاننىڭ قېرىنداشى ئەمەسمۇ؟ ئىشغالىيەتچى زالىم خىتايلارنىڭ ئاياق ئاستى قىلىشىغا ئۇچراۋاتقان ئۇيغۇر قىزلىرى تاشكەنت ياكى دۇشەنبىلىكنىڭ جىگەرپارىلىرى ئەمەسمۇ؟ بىزنىڭ تارتىۋاتقان ئازاپ-قايغۇلىرىمىز، ئوچۇقىنى ئېيتقاندا سىزلەرنىڭ ئازاپ-قايغۇلىرىڭىز. بىزگە قىلىنىۋاتقان خورلۇق، ھاقارەتلەر سىزلەرنىڭ غورۇرىڭىزلارغا تەگمەسمۇ؟ شۇنەرسە ئېنىقكى، «ھۆكۈزنىڭ مۈڭگۈزىگە ئۇرسا تۇيىغى سىقىرايدۇ» غۇ؟ قىسقىسى، شەرقى تۈركىستانغا قىلىنغان تاجاۋۇزچى-لىق سىزلەرگە قىلىنغان تاجاۋۇزچىلىق ئەمەسمۇ؟ بىزنىڭ پاجىئەلىك كەچمىشلىرىمىز سىزلەرگە ئۇنتۇلماس قانلىق تەجرىبە-ساۋاقلار بولسۇن. بۇ قاراپاجىئەلىك كۈنلەرنى شەرقى تۈركىستانلىقلارغا كەلدى، بىزگە كەلمەيدۇ دەپ چوتنى خاتا سوقماڭلار «سىيىر-نىڭ بېشىغا كەلگەن كۈن موزاينىڭ بېشىغا كەلمەسمۇ؟»

ھەرقاچان بۇ پاجىئەلەرنى كۆرۈپ، ئاڭلاپ تۈرك تارىخىنى ئەسلىگىنىمىزدە، بىلگە-خاقاننىڭ ئىنىسى كۈلتېكىنگە يازغان سايدامىدىكى مەڭگۈ تاشقا ئويۇلغان بىباھا خا-تىرىسىنى ئۇنۇتماسلىقىمىز لازىم: «چىن مىللىتىنىڭ سۆزى تاتلىق، ساۋغاتى يۇم-شاق ئىمىش، تاتلىق سۆزى ۋە ساۋغىتى بىلەن ئالداپ، يىراق مىللەتنى كۆپ قېتىم يېقىن-لاشتۇرۇر ئىمىش، (ئۇلارغا) يېقىنلاشقاندىن كېيىن (ئۆزلىرىنىڭ) يامان ھىلەلىر-ىنى تاراتۇر ئىمىش. ياخشى ئالىم كىشىنى، باتۇر كىشىنى يۈرگۈزمەس ئىمىش. (ئىل-گىرى باستۇرمايدىكەن) بىر كىشى ئۆزگىرىش قىلسا (خاتالاشسا) (ئۇنىڭ) ئۇرۇغى، قەۋمى ۋە بۆشۈكىدىكىگىچە رەھىم قىلماس ئىمىش. تاتلىق سۆزىگە ۋە يۇمشاق ساۋغى-تىغە ئالدىنىپ كۆپ تۈرك مىللىتى ئۆلدۈك . . . » («شەرقى تۈركىستان تارىخى» -مەم-تىمىن بۇغرا ئىگىرمە يەتتىنچى بەت) گەرچە بۇ خاتىرە تاشنىڭ قويۇلغىنىغا ھازىرنەق-

كەقارىتاقىلىنمۇاتقان بۇخوشامەتچىلىك دىپلوماتىيىسىدە قانداق قىلىپ مۇستەقىل-
لىقنىڭ پۈرىغى بولسۇن؟ بۇنداق خاھىشلار تۈركىستانلىقلارغا قىلىنغان ھاقارەتئە-
مەسمۇ؟ تۈركىستانلىقلار ئۈچۈن ئۇزۇن يىللار تۈرمىدە يېتىپ، پۈتۈن ھاياتىنى
تەقدىم قىلغان ئولۇغ شائىر ئابدۇلئەزىز مەخسۇم دوست ـ دۇشمەننىڭ پەرقى توغرىسى-
داتوختۇلۇپ:

ھەقىقى دوست سادىق گەرزە ھەربەرسەشىكەردە پ بىل،
ۋەگەردۇشمەن ساگائىپلەپ شىكەربەرسەزە ھەردە پ بىل،
زىيان يەتكۈزسەدوستۇك پايدە دۇركۆكلى تۈزبولغاچ،
شۇنىڭدەك دۇشمىنىڭ پايداكەلتۈرسەزەرەردە پ بىل.

دەپ يازغانئىدى. دوست قانداقلابولمىسۇن دوست، دۇشمەن قانچىلىك "ياخشىلىق
قىلمىسۇن بەربىر دۇشمەن. مىڭلاپ ئەسىرلەردىن بۇيان تۈرك خەلقىنى، باشقىلارنى
يەپ، يۇتۇپ خوردابولۇپ كەتكەن يالماۋۇزئەژدەرھائەندى كىلىپ، قانداقلارچە تۈرك
خەلقىنىڭ دوستى بولالمىسۇن؟ ئۇنىڭ دۇشمەنلىگى راست، دوستلىغى غەلەت، يالغان،
بىرئەمەس مىڭ يالغان. ئۇنىڭ يۈرىگىنى بىلەي دىسىڭىز تارىخىغانەزەرسىلىڭ: ئۇتا-
رىخىدا باشقىلار بىلەن ئىناق خوشنىدارچىلىقتائۆتكەن ئەمەس. پۈتۈن تارىخى سۆزى-
دە تۈرمايدىغان، نامەرتلىك، تىلى تۈزۈك، دىلى بۇزۇقلۇق ۋە ۋاپاغاجاپانىڭ تۈگۈ-
مەس ـ پۈتمەس قامۇسى....

ئۇئاجىزلارنى يۇتۇپ، كۈچلۈكلەرنى ھېلە ـ مىكىر بىلەن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا
فىتنە ـ پاسات تېرىپ "ياتلارنىڭ قولى بىلەن ياتلارنى يوقۇتۇش"، "بۆلۈپ تاشلاپ ئى-
دارە قىلىش"... دېگەندەك سۇيقەستلەرنى ئىشلىتىپ نۇرغۇن خوشنا دۆلەت ۋە مىل-
لەتلەرنى يۇتۇپ يەپ، يوقۇتۇپ بۇگۈنكى ئەژدەرھا ھالىغا كەلدى. ئۇيالماۋۇزنىڭ شەر-
قىي تۈركىستاندا قىلغان جىنايەتلىرىگە قاراڭ:

بىزشەرقىي تۈركىستانلىقلار مۇسىزلەرگە ئوخشاش ئىنسانلاردىن ـ تۈركلەردىن
ئىدۇق، ئۇيالماۋۇزبىزنىڭ بار ـ يوقىمىزنى تارتىۋېلىپ، ئەسلى ـ ۋە سىلىمىزدىن ئايى-
رىپ، قۇل، گادايى، نادان، قاشاق ھالغا كەلتۈرۈپ قانلىق قولىنى يۇرىگىمىزنىڭ بىغىغا
ئۇزۇتۇپ، بىزنىڭ دۇنيادىكى مەۋجۇتلىقىمىزنى يوققا چىقىرىپ، بىزنى روھى ھەم
جىسمانى تەرەپتىن يوقاتماقچى بولىۋاتىدۇ. بىزنىڭ تىلىمىز، دىنىمىز، ئېرقىمىز،
ئۆرپ ـ ئادىتىمىز، تارىخىمىز، چىرايىمىزھەتتائارزۇ ـ ئىستەكلىرىمىز سىزلەربە-
لەن ئوخشاش، ياكى مەن دېگەن سۆز ـ سىز دېگەن سۆز....

لىرىنى، كۈرمىڭ ھېلىلەرنى ئىشلىتىش كىرەك ـ تە . . . شۇڭلاشقا ئۇ ئەپتى بەشىرىسىـ
نى يۇشۇرۇپ، گۈزەل مەلىكىلەرنىقابىنى كىيىۋالدى. ئۇ جاللات چىرايىغا نازىنىنلار ـ
نىڭ كۈلكىسىنى پەرداز قىلىۋالدى . . . ئۇ سىزلەرنىڭ موستەقىللىغىڭىزلەرنى "تەبـ
رىكلەۋاتىدۇ"، سىزلەرنى "دوست" دەۋاتىدۇ، سىزلەرگە "ياردەم قىلىمەن" دەپ قەـ
سەم ئىچىۋاتىدۇ . . . ئەنە ئۇ نوشىرىۋان ئادىل قىياپىتىدە مەيدانغا چىقىپ، سىزلەربىـ
لەن "دۆلەت چىگرىسى توختامى"، "دوستلوق ئەھدىنامىسى"، "قاتناش ـ سودا ئالاـ
قىسى"، "مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش كىلىشىمى" لىرىنى تۈزۈپ "ئادىللىق"، "سېـ
خىلىك" بىلەن شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ قان تەربەدىلىگە كەلگەن بايلىقلار بىلەن
سىزلەرنى ئالداۋاتىدۇ . . . غەربى تۈركىستاننىڭ بەزى جايلىرىدا زاۋوت، فابرىكىلارنى
قۇرىۋاتىدۇ. بۇ ئەژدەرھانىڭ مىجەزىنى بىلمىگەن ياكى ئۇنىڭ قانخورلىقىنى ئۇنتۇـ
غان بەزى ساددە، گول دىپلوماتلار ئاتالمىش ھازىرقى دۆلەتلەرنىڭ تارمەنتىقىلىرىنى
دەپ شەرقى تۈركىستاننىڭ، كەڭمەنا دائىيتساق ئۆزلىرىنىڭ ـ تۈركىستاننىڭ ۆە ئۇـ
نىڭ خەلقلىرىنىڭ مەنپىئەتلىرىنى پۈچەك پۇلغا سىتىپ يىيىشكە تەمشىلىۋاتىدۇ. ئۇلار
سىزلەرگە ئاشلىق، گۆش، ماي، تاۋادۇردۇن، سانائەت بۇيۇملىرىنى بېرىپ "بىزنىڭ
بۇيەردە شەرقى تۈركىستان دىگەن يەر يوق، شىنجاڭ بار، ئازىراق ئۆزبىك، قازاق، قىرـ
غىزبار، ئويغۇرنى يوق دەڭلار" دەپ سىزلەرنى زورلاۋاتىدۇ.

خىتاي باسقۇنچىلىرىدىن قورقۇش كىسىلىگە مۇپتىلا بولغانلار ئەژدەرھانىڭ ھەم
ئالداش ھەم قورقۇتۇش ھېلىسىگە بەرداشلىق بېرەلمەيۋاتقانلار ئۆزلىرىنى مۇستەقىل
تۈرك دۆلەتلىرى دەپ ئاتىشىدۇ ـ يۇ، لىكىن ئۆزلىرىنىڭ ئاتالمىش مۇستەقىل گېـ
زىت، ژورنال، رادىئو، تىلىۋىدىنىيەلىرىدە ئەجداتلىرىمىز ئاناۋە تىنىمىز گەشەرقى
تۈركىستان دەپ قۇلاق قىقىپ ئەزان قېچقىرىپ قويغان مۇبارەك ئۇلۇق نامىنى يازماي
شىنجاڭ دەپ يىزىۋاتىدۇ، ئاتاۋاتىدۇ. ھەتتا خىتاي ھۆكۈمرانلىرى قويغان ئاتالمىش
«شىنجاڭ ئويغۇر ئاپتونۇم رايۇنى» دىگەن ئاتالغۇ دىكى ئويغۇر دىگەن تۈرك قەبىلىلـ
ىرى ئىتتىپاقىنىڭ نامىنى، شانلىق تۈرك تارىخىنى يارىتىشتا ئالاھىدە تۆھپىلەر قوشـ
قان ئويغۇر تۈركلىرىنىڭ نامىنى يېزىشقا جۈرئەت قىلالماي، خىتاينىڭ شىنجاڭ پىرا ـ
ۋىنىسىيەسى (ئۆلكىسى) دەپ يىزىۋاتىدۇ. ۋاھالەنكى، غەرپ دۇنياسىدا ھەتتا دۇنيا ـ
نىڭ كۆپ مەملىكەتلىرىدە شەرقى تۈركىستان دەپ ئالاھىدە شەرھىلەيدۇ. ھەيرانمەنكى
ئۆزىنىڭ قېرىنداشلىرىنى مۇستەملىكە قىلىپ ئېزىۋاتقان بىر مۇستەملىكىچى دۆلەتـ

غەربى تۈركستاننى بېسىۋېلىش پىلانىنى قۇرۇۋاتىدۇ. ئۇ قېرىنداش تۈرك دۆلەتلىرىنىڭ مۇستەقىل بولۇشىنى بىر تەرەپتىن ئۆزىگە خەتەرلىك دەپ قارايدۇ، بۇ يەردىكى مۇستەقىللىق، ئەركىنلىك شامالىنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن شەرقى تۈركستانغا بۇيرۇق قىلىپ، خەلقىنىڭ كۆزىنى يالقۇنىنى ئۆلگايتىپ، سۆزىنىڭ بېشىغا كەلگەنلەرنىڭ ئۆزىنى بېشىغا كېلىشىدىن قورقۇپ، شەرقى تۈركستانىنىڭ شەھەر، يېزا، قىشلاقلىرىدا مۇستەقىللىق، ئەركىنلىككە قارشى ئۆگۈنۈش، تەشۋىقاتلارنى، جازايۇرۇشلەرنى باشلىۋەتتى. «سەن ئوغرى دېگىچە مەن ئوغرى دەۋالاي» دېگەندەك: «شەرقى تۈركستانغا خەتەرلىك ئوتتۇرائاسىيادىكى، تۈركىيىدىكى بۆلگۈنچىلەردىن كېلىدۇ» دەپ مىڭلىغان، ئونمىڭلىغان وەتەنپەرۋەرزاتلارنى، زىيالىلارنى قاراتىزملىككە ئېلىپ، ئالدىنى ئۆلۈمگە قالغانلىرىنى تۈرمىگە، جازالاگىرلىرىغا تەييارلاۋاتىدۇ. شەرقى تۈركستان تارىخىدايەنەبىر قانلىق، پاجىئەلىك تىراگىدىيىنىڭ پەردىسى ئېچىلىش ئالدىدا تۇرىدۇ.. يەنەبىر تەرەپتىن، غەربى تۈركستاندىكى بىر تۈرك قەۋمىدىن بولغان قېرىنداشلار نىڭ يېقىندىن كېچىك ـ كېچىك دۆلەتلەرگە بۆلۈنۈپ، سىياسى، ئىجتىمائى، ئىختىسادى، تەشكىلى، ھەربىي جەھەتلەردە سىرىقتىال ھالىتىدە تۇرغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ سىدا مۇستەملىكىچىلىكنىڭ قالدۇرغان قالدۇق تەسىرلىرىنەتىجەسىدە ۋاختىنچە بەزى ئىختىلاپلارنىڭ يۈزبەرگەنلىگىنى كۆرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ كۆرسەتقان شېرىن چۈشلىرىنى ئەسلەپ، گۈلقەلىرىنى ئېچىلىپ كەتتى. ئۇلار چەبولسا، بۇبەش تۈرك دۆلىتى ئۆزىنىڭ تۈركلۈك روھىنى، ئىسلاملىق ئىمانىنى، تۈركىستانلىق قېرىنداشلىقىنى ئۇنۇتسادە ئۆزلىرىنىڭ تارداىرىلىك مەنپەئەتلىرىنى دەپ چېكىدىن ئاشقان مىللەتچىلىگى بىلەن يەرتالىشىپ، بايلىق تالىشىپ قىرىق پىچاق بولۇشۇپ سۇقۇشسا يا كى شەرقى تۈركستاندائۆتكەن قاراڭغۇ ئەسىرلەردە بولغاندەك ئاللانىڭ ئورنىغا، ئىسلامنىڭ ئاددىلىشەرىئەتلىرى ئورنىغا ئۆزلىرىنىڭ رىياكارلىق نوپۇزىنى قويۇپ، ئەتراپىغا ئون مىڭلىغان نادان، جاھىل مورىتلارنى توپلىغان «ئاق تاغلىق»، «قارا تاغلىق» خوجىلارنى تېپىپ، ئۇلارنى يۈزىگە لاپ سۇقۇشتۇرۇپ قويسا، نەق شۇ چاغدىلا "توپىلاڭدىن توغاچ ئوغۇرلىدى" دېگەننىڭ ئۆزى بولاتتى. شۇ چاغدا ئۆزبېكىستان، قازاقىستان، قىرغىزىستان، تاجىكىستان، تۈركمەنىستان دېگەنلەرنىڭ ھەربىرسى ئەزەلدىن رەھىمسىز بىر قىتىملىق لوقمىسىغا يار سالىدۇ ـ دە، بىردىن ـ بىردىن... ھا ـ ھا ـ ھا ئەزەلدىن رەھىمسىز خوشلىغى تۈتقان بولاتتى، ئەنە شۇ چاغدا ئۇلار قانخور ئەجداتلىرى سەھەرقەنتتە مەنەلمىگەن كۆكتاشقا مىنگەن بولاتتى. ئۈمەخسە تەكەببۇرلىرى ئۇچۇن پۈتۈن ئۇسۇل ـ چارە ـ

بولغان ئىختىلا پلىرىدا سۆۆىت ھۆكۈمىتىگە تالاي قېتىم زىمىن تەلىۋىنى قويۇپ، يىراق شەرقتە خىتاي قولىدىكى مانجۇرىيىگە چىگرىداش سۆۆىت ئىتتىپاقىنىڭ تەۋەلىگىدىكى كەڭرايونلارنى ھەم پەرغانەۋادىسىنى، بالقاش كۆلىنىڭ شەرقى جەنوبى تەرەپلىرىنى خىتاينىڭ زىمىنى دەپ ئىلان قىلغان ئىدى. ھەتتا تۈركىستان تارىخىدا ئۆتكەن قاراخانىلار دۆلىتى ۋە ئۇنىڭغا قاراشلىق يەرلەرنى ھازىرغىچە خىتاينىڭ زىمىنى دەپ گېزىت ـ ژورناللار دائىلان قىلىپ كىلىۋاتىدۇ. تارىختىكى خىتاي فىئودال باسقۇنچىلىرىنىڭ ئىشغالىيە تچىلىك جەندىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ كىلىۋاتقان ھازىرقى خىتاي ھۆكۈمرانلىرى ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ بۇتا جاۋۇزچىلىق تەلەپلىرىدىن ھەرگىز ۋاز كەچكىنى يوق ھەم ۋاز كەچمەيدۇ. پەقەت بىرقانچە ئەسىر ئىلگىرىلا خىتايلار سەددىچىن غەربىدىكى يۈيمىنگۆەن، جايۈيگۆەن دەرۋازىلىرىنىڭ ئىچىدە ئىدى. كىيىن شەرقى تۈركىستاننىڭ شەرقى جەنوبى چىگرالىرىغا كەلدى، ئونتوققۇزىنچى ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا چارپادىشاسى ۋە بىرىتانىيە ئىمپىرىيىسىنىڭ قوللىشى، كۈشكۈرتىشى ۋە سۈكۈت قىلىشى بىلەن پۈتۈن شەرقى تۈركىستاننى بىسىۋالدى. ئۇنىڭ نامىنى ئۆزگەرتىپ «شىنجاڭ» ـ (يېڭى مۇستەملىكەمەناسىدا) دەپ ئاتاۋاتىدۇ. ھەتتا بۇرۇن «دارىلىققا تاپقىلى بولمايدىغان» خىتايلار ھازىرئەللىك مىليۇندىن ئېشىپ كەتتى. كەلگۈسىدە ئىككىيۈز مىليۇندىن ئاشماقچى. ئۇلار يەرلىشىپ ئالغاندىن كىيىن ياستۇغىنى قىرلاپ «ئەندى مەنزىلگە يەتتۇق، بولدى قىلايلى» دەپ تىنچ ياتارمۇ؟ ئۇلارنىڭ چۈشلىرىگە بوۋىلىرى تالىشىپ يېقىن كۈنلەرگىچە يەرداۋاسىنىڭ ئىچىگە كىرگەن پەرغانە باغلىرى، ئالاتاۋ يايلاقلىرى، گۈزەل چۇ، ۋەرزاپ بويلىرى كىرمەسمۇ؟

ئېسىڭلاردا بولسۇن، قېرىنداشلار، ئاچ ئەژدەرھا قانلىق ئاغزىنى يوغان ئىچىپ، بۇسۇغاڭلاردا خىرىس قىلىپ شۆلگە يلىرىنى ئاققۇزۇپ غەربى تۈركىستاننى يۈتۈۋىلىش ئۈچۈن پەقەتلا پەيىت كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ھازىرجىم تۇرغىنى پەقەت پۈرسەت كۈتۈش، پەيت پايلاش... ئۇ شەرقى تۈركىستاننى يۈتۈپ يەپ ئوبدان ئۆگۈنۈپ ئالدى. شەرقى تۈركىستانلىقلارنىڭ ماختىنىدىغان لىكىن ئۆزلىرىگە نىسىپ بولمايۋاتقان دۇنياغامە شھورنېفىت، ئوران، ئالتۇن، كۆمۈچ، ئالماس، مىس كانلىرىنىڭ راھىتىنى ئۆزلىرى كۆرگىنى يوق. ئۇنى خىتاي ھۆكۈمرانلىرى كۆرىۋاتىدۇ. بۇبايلىقلار شەرقى تۈركىستان خەلقىگە بەخىت كەلتۈرۈش ئورنىغا بالايى ـ ئاپەت كەلتۈرىۋاتىدۇ، خالاس. بۇتويماس ئەژدەرھا خانتەڭرى ئۈستىدە ئولتۇرۇپ شىاڭ يېقىپ، جاڭ سۈقۇپ، بۇرۇن ئۆتكەن تاجاۋۇزچى ئەجداتلىرىنىڭ باسقۇنچىلىق روھىنى چاقىرىپ،

تۈركىستان خەلقىنى ئىز ىشتا ئۆزلىرىنىڭ ئەجداتلىرىدىن ئىشىپ كەتتى. قىزىل خىتاي ئىمپىرىئالىستلىرى شەرقى تۈركىستان دەپ ئاتالغان، تۈرك دۇنياسىنىڭ ئانا يۇرتىنى ۋە ئۇنىڭ قەھرىمان خەلقىنى سىياسى جەھەتتىن ھوقۇقسىز قۇل، ئىختىسادى جەھەتتىن گاداي، مەدەنىيەت جەھەتتىن قالاق، نادان ھالەتكەكەلتۈرۈپ، مەجبۇرى خىتايلاشتۇرىۋاتىدۇ. ئۇلار شەرقى تۈركىستان خەلقىگە «ئاپتونومىيە» بەردۇق دىگىنى بىلەن بۇ ئالدامچى سىياسەت ئارقىلىق خەلقنىڭ ئەسلىدە بۇرۇندىن قوللىرىدا بولۇپ كەلگەن ئازتولا سىياسى، ئىختىسادى، مەدىنى ئىجتىمائى، دىنى ھوقۇقلىرىنى بىرىنى قويماي پاك-پاكىزە تارتىپ ئالدى. مىڭ توققۇز يۈز قىرىق توققۇزىنچى يىلىغىچە ئون مىليونغا قەدەر بولغان شەرقى تۈركىستان تۈركلىرى ئۆز تۇپرىغىدا ئاھالىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگىنى تەشكىل قىلىپ، ئۆز ۋەتىنىنىڭ خوجايىنى ھىسا پلىناتتى. ئەمدى بولسا قىزىل چىننىڭ خىتايلاشتۇروش سىياسىتى ئاستىدا، گومىنداڭ ئارمىيىسى قوشۇلۇپ ئۈچيۈز مىڭغايە تەمەيدىغان كۆچمەن خىتايلار شەرقى تۈركىستاندا كۆپۈيۈپ ئاھالىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگىگە ئايلىنىپ خوجايىنغا ئۆزگەردى. ھازىر ھۆكۈمەتنىڭ رەسمى تىزىمى بىلەن شەرقى تۈركىستانغا كىلىدىغان خىتايلارنىڭ سانى ھەر يىلى بىر مىليونغا يىتىدۇ. (بۇسانغا توپان بالاسىدەك ئېقىپ كىلىۋاتقان ئەركىن خىتاي كۆچمەنلىرى ۋە جاللات قوشۇنلىرى كىرمەيدۇ) ھازىر خىتاي ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ئوچۇق سىتاتىستىكامەلۇماتىدا شەرقى تۈركىستان نوپۇسىنى ئونبەش مىليون دەپ ئىلان قىلىۋاتىدو. ئەمىلىيەتتە ئاللاقاچان ئاتمىش، يەتمىش مىليۇندىن ئېشىپ كەتتى. شەرقى تۈركىستاندىكى مۇنتىزىم خىتاي ئارمىيىسى ئىككى مىليۇندىن ئاشىدۇ، قۇرۇلۇش دىۋىزىيىسىنىڭ قۇرال تۇتقان قوشۇنلىرى ئۈچ مىليۇندىن ئارتۇق. (بۇلارنى ئاھالە ئىچىگە قوشمايدۇ) خىتاي ھۆكۈمرانلىرى بۇسانلار بىلەن قانائەتلىنىپ قالماي، ھۆكۈمەت بايانا تلىرىدا ئىككى مىڭىنجى يىلنىڭ باشلىرىدا شەرقى تۈركىستاندىكى خىتايلارنىڭ سانىنى يۈز ئەللىك، ئىككى يۈز مىليۇنغا يەتكۈزۈپ، شەرقى تۈركىستان تۈركلىرىنى خىتايلاشتۇرۇپ بولماقچى بولىۋاتىدۇ.

دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، قىزىل خىتاي ئىمپىرىئالىستلىرى باش قاتۇرۇپ ئىككى يۈز مىليۇن خىتاينى شەرقى تۈركىستانغا كۆچۈرۈشنى قاتتىق كۈچەپ ئورۇنلاشتۇرغانلىقىدا يەنە قانداق ئېيتقىلى بولمايدىغان سىر بارلىغىنى كىم بىلىدۇ؟ زىھنى ئۆتكۈركىشىلەرنىڭ ئېسىدە ئېنىقكى، خىتايدا مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى يۈرگۈزۈلگەن يىللارنىڭ ئالدى-كەينىدە خىتاي ھۆكۈمىتى سۆۋىت ھۆكۈمىتى بىلەن

لىرىنىڭ قوللۇق ئاساسىدىكى چوشۇپ قالغان ئىدى. بەختكە يارىشا غەربىي تۈركستان
دىكى قېرىنداشلىرىمىزنىڭ جاپالىق كۈرەشلىرىنى تىنجىسىزدە بۇگۈنكى كۈندە مۇس
تەقىللىقنى قولغا كەلتۈردى. بىراق غەربىي تۈركستان زېمىنىدا مۇستەملىكىچىلىك
تۈگەپ، قېرىنداشلىرىمىزنىڭ پەيدا بولۇشى بىلەن مۇستەملىكىچىلىكنىڭ قالدۇرغان سىياسى، ئىقتىسادى، ئىجتىمائى، ئىدىئولوگىيە، مەدەنىيەتجەھەتتىكى تەسىرلىرى بىراقلا ئۆزلىگىدىن تۈگەپ كەتمەيدۇ. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ تۈركىستان خەلقلىرى ئوتتۇرىسىدا دۇشمەنلىك بىلەن قەستەن سۈنئىي پەرقلەرنى ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، بۇرۇن تۈرك ئاتالغان بىر پۈتۈن مىللەتنى ئۇششاق پارچىلار غا بۆلۈپ قويغان قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىغا بەزى ئىختىلاپ ـ نىزا ھالارنى تېرىپ قويدى. شۇنىڭ نەتىجىسىدە ئۆزئارا ئۆچمەنلىك، دۇشمەنلىك ئۆرلەپ، ئۆز بىلەن مىللىتىمىز ئارىسىدا تارىختىن بۇيان، تۈركىستان تۈپرىقىدا بىر ـ بىرىگە تۇتقان، قېرىنداش، خوشنا بولۇپ بىرگە ياشاپ، ئانا يۇرتىمىز ـ تۈركىستانىنى گۈللەندۈرۈشتەك ئەن ئۆز قېرىنداشلىرىمىزنى بۇگۈنكى كۈندىكى ئاتالمىش كىچىككىنە دائىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دۆلەتلىرىدە ئۆز دۆلىتىنىڭ نامىدىن باشقا نامدا بولغان تۈرك قېرىنداشلىرىنىڭ ھوقۇقىنى خارلاپ، ئاتالمىش شۇ دۆلەت تەرىدىن ھايدالماقتۇ، كەمستۇرالماقتۇ، بۇبىزنىڭ ئىسلام دىنىمىزغا، تۈركلۈك روھىمىزغا قىلىنغان تاجاۋۇز، ئېغىر بۇزغۇنچىلىق... بۇئىنتايىن قورقۇنچلۇق، خەتەرلىك ئەھۋال بولۇپ، نادانلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

ھازىرشەرقى تۈركىستان خەلقى يەنىلا خىتاي ئىمپېرىئالىزمىنىڭ قانلىق زۇلمى ئاستىدا ناھايىتى ئېچىنىشلىق ھالدا ياشاۋاتقۇ. «نەئاغرىساجان شۇيەردە» دىگەندەك ئىككى مىليون مۇرەببە كىلومېتىر غايېتىن تۈپراق، يىگىرمە مىليوندىن ئارتۇق ئاھالىگە ئىگە تۈرك خەلقى ياشاۋاتقان شەرقى تۈركىستانىنىڭ چەتئەل زۇلمىدىن تېخىچە ئازات بولمىغىنى پۈتۈن تۈركىستان خەلقلىرىگە زور قايغۇ ـ ھەسرەت تەلەركەلتۈرۈپ، كەلگۈسىدىكى چوڭ بالايى ـ ئاپەت تەلەرنىڭ مەنبەئى بولۇش ئالدىدا تۇرۇپتۇ...

شەرقى تۈركىستان ئاتا ـ بابالىرىمىزدىن مىراس بولۇپ قالغان ئاناماكانىمىز ئۇلۇغ تۈركىستانىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى. غەربىي ۋە شەرقى تۈركىستان ئايرىلماس بىر جان ـ بىر تەن. بۇگۈنكى كۈندە، قىزىل خىتاي ئىمپېرىئالىستلىرى تارىختا ئۇتكەن خىتاي فېئودال لىرىنىڭ مۇستەملىكىچىلىك زۇلمىغا ۋارىسلىق قىلىپ، شەرقى

غەربى تۈركىستاندىكى قىرىنداشلار غائوچۇق خەت

ئەخمەت ئىگەمبەردى
ئاۋىستىرالىيە تۈركىستان جەمىيىتىنىڭ رەئىسى

ئەسسالامۇئەلەيكۇم، هۆرمەتلىك قېرىنداشلار خەلقاراۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى، سۆۋىت ئىتتىپاقىدىكى ئۆزگىرىشلەرنىڭ ئاقىۋىتى ۋەغەربى تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ ئەسىرلەردىن بۇيان ئىگىلمەي-سۇنماي كۆرەش قىلىشى بىلەن قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبىكىستان، تاجىكىستان، تۈركمەنىستان خەلقلىرى ئۆز مىللى دۆلەتلىرىگە ئىگە بولوپ، بۇگۈنكى كۈندە بىرلەشكەن مىللەتلەرتەشكىلاتىدىكى مۇستەقىل دۆلەتلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. بۇشانلىق غەلىبىلەر يالغۇز سىزلەرنىلا ئەمەس، قېرىنداشلىرىڭىز-بىز شەرقى تۈركىستانلىقلارنىمۇ زور شاتلىققا چۆمدۈردى.

ئېغىزدا، مەتبۇئات، رادىئو-تىلۋىدىنىيەلەردە ئىلان قىلىنغان مۇستەقىللىق-مۇستەقىللىقنىڭ ئەمەلدە رىئاللىققا ئايلىنىشى ئەمەس. بۇبىر ئۇلۇغ ئىشنىڭ باشلىنىشى. بۇنىڭ ئۈچۈن ناهايىتى زور تىرىشچانلىقلار كۆرسۈتۈشكە، كۆپ ئىشلارنى قىلىشقا توغرى كىلىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ مۇهىمى تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ قېرىنداشلىق ئىتتىپاقى ۋە بەرىكە بىرلىگىدور. تۈركىستان خەلقلىرى ئۆزلىرىنىڭ تارىخى كىلىپ چىقىشىدىن ئېيتقاندا تىلى، قېنى، دىنى، ئۆرپ-ئادەتلىرى بىر تۈركى خەلقلەردۇر. نەچچەمىڭ يىللىق كۆرەش تارىخى جەريانىدا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مۇستەقىللىق ئەركىنلىك، بەخت-سائادىتىنى ساقلاپ قىلىش يولىدا بىر-بىرىنى قوللاپ، يار دەم بىرىپ، بىرنىيەتتە مۇرىنى-مۇرىگە تىرەپ، تاشقى دۈشمەنلەرنىڭ تاجاۋوزىغا، ئىچكى دۈشمەنلەرنىڭ ساتقۇنلۇق، بۇلگۈنچىلىكلىرىگە قارشى جانپىدالىق بىلەن كۆرەش قىلىپ، دۇنيا تارىخىدا ئۆچمەس سەهىپىلەر قالدۇرغان ئىدى. بۇ كۆرەشلەر داۋامىدا، تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ قېرىنداشلىق ئىتتىپاقى ۋە بەرىكە بىرلىگىنىڭ هەممە ئىشلار داغەلىبە قىلىشنىڭ كاپالىتى ئىكەنلىگىنى ئۈزۈن ئەسىرلىك قانلىق تەجرىبە ساۋاقلاردىن چۈشۈنۈپ يەتكەن ئىدى. ئون سەككىزىنچى ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ غەربى تۈركىستان چارپادىشاسىنىڭ، شەرقى تۈركىستان خىتاي-مانجۇ ئىستىلا چىـ

خاتىمە

نىمە ئۈچۈن مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى بۇقەدەر تىز يىقىلدى؟ دۇشمەن كۈچلەردىن ئازات بولغان زېمىنلار نىمىشقا ئاسانلا قولدىن كەتتى؟ بۇنىڭ سەۋەپلىرى مۇنۇلاردۇر:

بىرىنچى، ئۇزاماندىكى شەرقىي تۈركىستاندا ساۋاتلاملاۋە مەتىمىن بۇغرادەك كىملەچە كىنى كۆرەلىگەن، دۆلەتنى ئىدارە قىلالايدىغان، ئىچكى-تاشقى مۇناسىۋەتلەردە تەكشۈرۈپ ئىش كۆرىدىغان ئىقتىدارلىق رەھبەرلىرىمىز ئىنكاز بولىشى.

ئىككىنچى، شەرقىي تۈركىستاندىكى ئەڭ بۈيۈك مىللىي مۇجاھىت گۇرۇپپىنىڭ رەھبىرى خوجانىياز ھاجىنىڭ دە سلەپ چىنلىق مۇسۇلمانلارنى چەندىن يارىدەم گەچاقىرىشى، ئارقىدىنلا روسلار بىلەن ئىش بىرلىگى قىلىپ، مۇستەقىللىق شۇئارىدىن ئۈزاق تۇرۇشى ۋە باشقا مۇجاھىد گۇرۇپپىلارنىڭ چىقىم تارتىشغا سەۋەپ بولىشى.

ئۈچىنچى، تۆمۈرنىڭ دۆلەتچىلىك پىكرىنىڭ يوقلىغى، جاھىللىغى تۈپەيلى باشقا مۇجاھىد گۇرۇپپىلار بىلەن داۋاملىق ئۇرۇشۇشى.

تۆتىنچى، روسلارنىڭ غەربىي تۈركىستانغا چىگرادىن بىرتۈرك دۆلىتىنىڭ ئورتىغا چىقىشىغا روخسەت قىلماسلىقى ۋە بىۋاستە ئەسكىرى مۇداخىلىدە بولىشى.

بەشىنچى، ئىنگلىزلارنىڭ خىتايلارنى شەرقىي تۈركىستانغا تەكرار كىرىشكە رىغبەتلەندۈرۈشى.

ئالتىنچى، تۈرك ۋە مۇسۇلمان قېرىنداش دۆلەتلەردىن ياردەم ئېلىش ئىمكانلىرىنىڭ بولماسلىغى.

گەرچە ۱۹۴۴-يىلىقى شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى تىز يىقىلغان بولسىمۇ ئۇنىڭ تەسىرى ھالا بۇگۈنكى كۈندىمۇ شەرقىي تۈركىستانىنىڭ يېڭىدىن مۇستەقىللىقتا ئېرىشىشى ئۈچۈن ئىلھام مەنبەسى بولماقتا.

ئىمانىمىز، ۋىجدانىمىز بىلەن ئىشىنىمىزكى، ئاتمىش يىل ئالدىدا ۋە تەن ئاسمىنىدىن يىقىلغان بۇ ئاي-يۇلتۇزلۇق بايراق تەكرار تىكلىنىدۇ. خەلقىمىز ۋە كىلەچەكتىكى نەسىللىرىمىز مىللىي زۇلۇم، ئاسارەتتىن قۇتۇلۇپ، ئازات ھەم ئەركىن مىللەت تەرىقاتىرىدايا شايدۇ. بۇخەلق ئۆزىنى-ئۆزى ئىدارە قىلىش قابىلىيىتىگە ئىگە ئىكەنلىگىنى دۇنيا جامائەتچىلىگىگە ئىسپاتلايدۇ.

۱۹۹۳-يىلى ۱۱-ئاينىڭ 12-كۈنى ئىستانبۇل

ھۆكۈمىتىنى تونۇيمىز » دەپ جاۋاپ بەردى. تۈركىيە ھۆكۈمىتىدىن ھەم ھېچبىر جاۋاپ يوق ئىدى. پەقەت ئېزمىرلىق مۇستافا كەنتلى، ئالى بەي ۋە ئارمىيەدىن نەدىم بەيلەر پىدائىيى بولۇپ قەشقەرگە كەلگەن ۋە شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇراسىمغا قاتناشقان ئىدى. شۇنىڭ شەي ۋە روس ئەسكەرلىرىنىڭ زەربىسىگە ئۇچراپ قېچىپ كەلگەن ۋاتقان تۆكگەن ئەسكەرلىرى كۆچا، ئاقسۇ تەرەپكە چىكىندى، تۆكگانلارنىڭ ھۇجۇمىدىن قاچقان خوجانىياز قەشقەر تەرەپكە چىكىندى. سابىت داموللام پۈتۈن كوچىلەرنى بىرلەشتۈرمەك مەخسىدە خوجانىياز ھاجىنى قارشى ئالماق ئۈچۈن ئاتۇشقا قەدەر ئالدىغا باردى ۋە 1934 - يىلى 1 - ئاينىڭ 13 - كۈنى خوجانىياز ھاجى قەشقەرگە كىردى. سابىت داموللام ئۇنىڭغا ھۆكۈمەت سارىيىنى بوشۇتۇپ بەردى. دۆلەت رەئىس سۈپىتىدە قارشى ئالدى. تۆكگانلارنىڭ ھۇجۇمىدىن ئەنسىزلىككە چۈشكەن خوجانىياز قەشقەردە بىر ئايمۇ تۇرماستىن 2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى شەھەرنى تاشلاپ چىقىپ كەتتى. سابىت داموللام، ئەمىر نۇر ئەخمەت ۋە باشقىلار مۇشەھەرنى بوشۇتۇپ چىكىندى. بوش قالغان قەشقەرگە 800 ئەسكىرى بىلەن چىن 36 - تۆە ننىڭ تۆە نجاڭى مافۇيىڭ كىردى. ئۇقەشقەردە قىرغىنچىلىقنى باشلىدى. دۇشمەن كۈچىنىڭ بۇقەدەر ئازلىقىنى بىلگەن مىڭغا يېقىن ئۆزبەك قىسىملىرى شەھەرگە تەكرار ھۇجۇم قىلىپ تۆكگانلارنى قەشقەر كونا شەھەردىن قوغلاپ چىقاردى. ئەمما باشقا ئەسكىرى بىرلىكلەر شەھەرگە قايتىمىغىنى ئۈچۈن يېڭى شەھەردىكى تۆكگانلار بىر كېچىدىلا كونا شەھەرگە باسقىن ياپتى.

1934 - يىلى 4 - ئاينىڭ 23 - كۈنى خوجانىياز ھاجى يەركەنتتە سابىت داموللامنى تۈتۈپ قوللىرىنى باغلىتىپ ئاقسۇغا ئايرىپ روس ۋە شىڭ شەي ئادەملىرىگە تاپشۇرۇپ بەردى. سابىت داموللام ئۆلتۈرۈلدى، قارشىلىغىدا خوجانىياز ھاجى شىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولدى.

مەتتۇمىن بۇغرا تۆكگانلار بىلەن يەنە ئىككى ئايدىن ئوشۇق ئۇرۇشتى. ئىنىسى ئەمىر ئابدۇللاھ، نۇرئەخمەت ۋە مىڭلىغان خوتەنلىك ئەسكەرلەر شېھىت بولدى. مەتتۇمىن بۇغرا 1934 - يىلى 6 - ئاينىڭ ئاخىرى ۋە 7 - ئاينىڭ باشلىرىدا چىكىنىپ ھىندىستانغا چىقتى، كېيىن ئاۋغانستانغا كەتتى. خوجانىياز ھاجى ئۇرۇمچىگە كەلەتۇرۇلدى، ئەسكەرلىرى قۇرالسىزلاندۇرۇلۇپ، شەرقى تۈركىستانىنىڭ ھەممە يېرىنى قولىغا ئالغان شىڭ شەي ۋە زىپىسى تاماملانغان خوجانىياز ھاجىنى بىر كېچىدىلا ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئۆلۈگىنى تاشلىۋەتتى. ئۇنىڭ قەبرىسى ھازىر ئۇرۇمچىدە بار.

لاريەنەيىڭى شەھەرگەبىكىنىۋالدى.

تۆمۈرسىجاڭنىڭ تۈرمىسىدىن ئازات بولغان سابىت داموللام دەرھال پائالىيەت قىلىشقا باشلىدى، ئوسمان، ئەمىر ئابدۇللاھلارنىڭ ئەسكەرلىرىنى تەرتىپكەسالدى. قەشقەردىن كۆپلەپ ئەسكەر ئالدى. ئارمىيىنى كۈچەيتتى ۋە بىر ئاي جىددى تەييارلىق قىلىپ 11 ـ ئاينىڭ 12 ـ كونى ھەيۋە تلىك مۇراسىم ئۆتكۈزۈپ «شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» نىڭ قۇرۇلغانلىقىنى ئېلان قىلدى ۋە قەشقەر ئاسمىنىدا ئاي ـ يۇلتوز لۇق كۆك بايراقنى لەپىلدەتتى. چىن ئاساسى قانۇنىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسى قانۇنىنى ئىجرا قىلدى. چىن بانكىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ شەرقى تۈركىستان مەركىزى بانكىسىنى قۇردى، دۆلەت نامىدا پۇل چىقاردى. شەرقى تۈركىستاننىڭ يىڭى پاسپورتىنى ئالغان ئەلچىلەر ھەرقايسى دۆلەتلەرگە يۈرۈپ كەتتى. ئىچكى جەھەتتە ئازات بۆلگىلەرنىڭ تىنچلىقىنى مۇستەھكەملەش، دۈشمەننىڭ ئىشغالىيىتى ئاستىدىكى بۆلگىلەرنى قۇتقۇزۇش ۋە زىپىسى بار ئىدى. ۋە زىيەت بولسا ناھايىتى جىددى ۋە نازۇك ئىدى. يېڭى شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇپ پەقەت بىر دۆلەتتىن تەبرىك كەلدى ـ ئاۋغانىستان قىرالى موھەممەت زاھىر شاھ قىزغىن تەبرىكلەپ تىلگىرامما ئىۋەتتى. قەشقەرگەرەسمى باش ئەلچىسىنى ئىۋەتتى.

ئاۋغانىستان شەرقى تۈركىستاننىڭ باش ئەلچىسىنى كابۇلدا قىزغىن قارشى ئالدى. ئۇندىن باشقا ھىچبىر دۆلەتتىن ئۈمىتۋار خەۋەر كەلمىدى.

روسلار نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگەرەسمى ئۇلتىماتوم تاپشۇرۇپ شەرقى تۈركىستاننى چىنلىلار كونتىرول قىلمايدىغان بولسا، ئۆزلىرى كونتىرول قىلىدىغانلىقىنى ئىيتتى ۋە 1933 ـ يىلى 10 ـ ئايدا شىڭ شىسەينىڭ خوسوسى ۋە كىلى چىن دېلى بىلەن ياۋشۇڭنى موسكۆاغا ئالدوردى. 12 ـ ئايدا ئۇلار بىر روس دىپلۇمات بىلەن ئۇرۇمچىگە قايتتى ۋە ئەتىسىدىن باشلاپ روس ۋە كوممۇنىزىم دۈشمىنى سانالغان كىشىلەر ئۈرۈمچىدە مەخپى ياكى ئاشكارا تۇتۇقلىنىپ يوق قىلىنىشقا باشلىدى. 1933 ـ يىلى 10 ـ ئايدا روس كگ بنىڭ يۇسۇپجان باشچىلىغىدىكى بىر گۇرۇپ ئادىمى ئۈچ تۇرپان ئارقىلىق خوجانىياز ھاجىغا ئاز بىر قىسىم قۇرال بېرىپ قارشىلىقىدا قەشقەردە ھۆكۈمەت قۇردۇرماسلىق ۋە سابىتنى تۇتۇپ يوق قىلىش ھەققىدە ۋە دە ئىلىپ چىقىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن خوجانىياز ھاجى قەشقەردىكى ھۆكۈمەتنى باندىتلاردەپ تىللاشقا باشلىدى. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئەڭ ئىشەنگەن ئىنگلىز ھۆكۈمىتى يېڭى دىھلىگە بارغان ئەلچىلەرگە: «بىز شەرقى تۈركىستاننىڭ رەسمى ھۆكۈمىتى سۈپىتىدە نەنجىڭ

تۇتۇپ تۈرمىگە تاشلىغان ئىدى. ئەسكەرلىرىنى قۇرالسىزلاندۇرغان ئىدى. قەشقەر نى مادارىن (ماشاۋۋو) دىن ئازات قىلغان قىرغىز باتۇر ئوسمان ئەلى، تۆمۈرۆە تۇڭگان ماجىنتاڭلارنى قەشقەردە قارشى ئالغان ئىدى. بۇقىتىم تۆمۈرسىجاڭنى تۇڭگانلارنىڭ قولىدىن قۇتقازدى. ئۇرۇشتامەغلۇپ بولغان تۇڭگانلار 5-ئاينىڭ 22-كونى قەشقەرىيىڭى شەھەرگە چېكىندى، تۆمۈرگە باشقۇماندان، ئوسمان ئەلىگە گېنىرال ئىنۋا-نى بىرىلگەن ئىدى. ئەمما تۇڭگانلار مىللى ئىستىقلال ئىنقىلاۋى ئۈچۈن ھەرزامان تەھلىكە ئىدى، تۆمۈرسىجاڭ تۇڭگانلار بىلەن سۇقۇشۇپ باشقا چىقالمىغان ئىدى.

سابىت داموللام ۋە ئەمىر ئابدۇللاھ (شامەنسۈر) يىڭى شەھەردىكى تۇڭگانلار غاھۇ-جۇم قىلىشنىڭ تەييارلىقىدا ئىدى.

1933-يىلى 8-ئاينىڭ 8-كۈنى كىچىسى تۆمۈرسىجاڭ تۇيۇقسىز سابىت داموللام بىلەن ئەمىر ئابدۇللاھنى قۇرالسىزلاندۇرۇپ نەزەر بەنت ئاستىغا ئالدى. ھەمدە خوتەندىن كەلگەن 2500 ئەسكەرنى قۇرالسىزلاندۇردى. ئارقىدىنلا ئوسمان ئەلىگە خوتەن ئەمىرلىگىگە ھۇجۇم قىلىش بۇيرۇغىنى بەردى. ئوسمان ئىچكى قىرغىنچىلىق-تىن ۋاز كىچىپ 9-ئاينىڭ 21-كۈنى ئەسكەرلىرىنى باشلاپ تاققا چىقىپ كەتتى. يەركەنتتە تۇرىۋاتقان تۆمۈرنىڭ ئادىمى ھاپىز (يىڭجاڭ) خوتەن نىڭ ئەمىرلىرىدىن مۇھەممەت ئىمىن بۇغرانىڭ ئىنىسى نۇر ئەخمەت (ئەمىر ساھىپ) نى تۇيۇقسىز تۇتۇپ تۈرمىگە تاشلاپ خوتەن ئەسكەرلىرىنى قۇرالسىزلاندۇردى. ھاپىزنىڭ ئەسكەرلىرى پوسكام، قارغىلىق، گۇمالارنى ئىشغال قىلدى. مەمتىمىن بۇغرا تۆمۈر بىلەن سولىھ قىـ-لىشنى ئىستىدى. ئەمما رەت قىلىشقا ئۇچرىدى.

1933-يىلى 8-ئاينىڭ 25-كۈنى ھاپىز قاراقاشنىڭ زاۋايىزىسىنى ئىشغال قىلدى. ئەتىسى مەمتىمىن بۇغرا قۇماندانلىقىدىكى خوتەن بىرلىكلىرى ھاپىز غاھۇ-جۇم باشلىدى. ئارقا-ئارقىدىن گۇما، قارغىلىق، پوسكام، يەركەنتنى قايتۇرىۋالدى.

1933-يىلى 9-ئاينىڭ 28-كۈنى تۆمۈرسىجاڭ قەشقەردىكى ئەسكەرلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى قىرغىز ئەلى ئوسمان ۋە ئۇنىڭ ئەسكەرلىرىنى يۇقاتماق ئۈچۈن تاققا يول-لىدى. ئۆزى باققا سەيلىگە چىقتى. شۇكۈنى باغدىن قايتىشىدا يىڭى شەھەردىن مەخـ-پى يولغا چىقىپ مۇكۈپ ياتقان ئەللىك-ئاتمىش تۇڭگان ئەسكەرلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىغان تۆمۈرسىجاڭ شېھىت بولدى. تۇڭگانلار ھامان كونا شەھەرگە ھۇجۇم قىلىپ شەھەرنى ئىشغال قىلدى. 10-ئاينىڭ 5-كۈنى ئوسمان ئەلى پۈتۈن ئەسكەرلىرى بىـ-لەن تاغدىن چۈشۈپ تۇڭگانلارنىڭ قولىدىن قەشقەر كونىشەرنى ئازات قىلدى. تۇڭگانـ-

بى شەرقى تۈركىستاننىڭ مۇداپىئە مىنىستىر لىگىنى بەردى. بۇنىڭغا قارشىلىق خوجا-
نىيازھاجى شىڭ شىسەي ھۆكۈمىتىنى شەرقى تۈركىستاننىڭ رەسمى ھۆكۈمىتى دەپ
تونىدى. شىڭ شۇنداق قىلىپ خوجانىيازھاجىنى جەنۇپقا يولغا سالدى. داۋانچىڭدا
تۇڭگانلارنىڭ ئېغىرزەربىسىگە ئۇچرىغان خوجانىيازھاجى سەككىز ىنچى ئايلاردا
توخسۇن، كورلىغا چىكىندى. تۇڭگانلارنىڭ ئارامسىز ھۇجۇملىرى ئارقىسىدا كۇچار،
ئاقسۇغا كىلىپ توختىدى.

سەككىز ىنچى ئايدىكى ئەھۋال: شىڭ شىسەي روسلارنىڭ ياردىمى بىلەن، ئۇرۇم-
چى ۋە ئەتراپنى كونتىرول ئاستىغا ئالغان، چىن ھۆكۈمەت ئارمىيىسى ھىساپلانغان
تۇڭگان ماجۇڭيىڭ قومۇل، جۇڭغارىيە، كورلا ئەتراپىنى ئىشغال ئاستىغا ئالغان ۋە زى-
يەتتە ئىدى. شەرقى تۈركىستانلىق مۇجاھىت گۇرۇپلار بولسا: خوجانىيازھاجى ئاق-
سۇۋىلايىتىگە ھاكىم ئىدى. قەشقەر كوناشەھەر ۋە ئەتراپلىرىدا تۆمۈر (سىجاڭ)، قىر-
غىز ئوسمان ئەلى، قەشقەر يىڭى شەھەردە تۇڭگان ماجىڭ تاڭ ھۆكۈمران ئىدى. چەر-
چەن، خوتەن، يەركەن ئەتراپى خوتەن ھۆكومىتىنىڭ ئىدارىسىدا ئىدى. ئالتاي
ۋىلايىتى قازاق ئىسيانچىلارنىڭ قولىغا كەچكەن ئىدى. مۇجاھىت گۇرۇپپىلارنىڭ
ئاشكارا ئىككى دۈشمىنىنىڭ بىرى شەرقى تۈركىستاننى خىتاي كونتىرولىغا ئالماق ئۈ-
چۈن ئۇرۇشۇۋاتقان ماجۇڭيىڭنىڭ تۇڭگان قىسىملىرى، يەنە بىرى، شەرقى تۈركىستا-
ىداكوممۇنىستىك چىن ھاكىمىيىتىنى تىكلىمەك شەرتى بىلەن روسلاردىن زور ئەسكىرى
ياردەمگە ئېرىشكەن شىڭ شى سەي قىسىملىرى ئىدى. ئەگەر بۇ ئىككى دۈشمەن كۈچ
شەرقى تۈركىستاننى كونتىرول ئاستىغا ئالالمىسا، تۇغۇلغۇسى شەرقى تۈركىستان
جۇمھۇرىيىتىگە روسلارنىڭ بىۋاستە مۇداخىلە قىلىش ئىھتىمالى ناھايىتى كۈچلۈك
ئىدى. دۈشمەنلەرتىخى تۇغۇلمىغان بۇۋاقنى قانداق يوق قىلىشنىڭ ئىنچىگە ھىساۋىنى
قىلىۋاتقان ۋاختىتا قەشقەردە تۆمۈر سىجاڭ بىلەن سابىت داموللامنىڭ ئارىسى بۇزۇل-
دى. 1933 - يىلى 7 - ئايدا خوتەن ئەمىرلىگىدىن ساۋۋىت داموللام ۋە ئەسكىرى
قۇماندان ئەمىر ئابدۇللاھ (شامەنسۈر) 2500 گەقەدەر ئەسكەر بىلەن قەشقەر يېڭى شە-
ھەردىكى تۇڭگانلارنى يوق قىلماق ئۈچۈن تۆمۈر سىجاڭغا ياردەمگە كەلدى. ئەمما تۆ-
مۈر سىجاڭ، سابىت داموللامنىڭ قەشقەرگە كىرىشىنى توستى ۋە تۇڭگانلارنى ئۆزى يوق
قىلالايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئەمما، 5 - ئاينىڭ 7 - كۈنى تۆمۈرگە سىجاڭ ئىنۋانىنى
بەرگەن تۇڭگانلار شو ئاينىڭ 17 - كۈنى ئۇنى زىياپەتكە چاقىرىپ، زىياپەت زالىدىلا

بىر دۆلەتنىڭ يىقىلىشى

سىنارىست ، يازار ـ مەمتىمىن ھەزرەت

1933 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى قەشقەردە رەسمى دۆلەت مۇراسىمى بىلەن دۇنياغا ئىلان قىلىنغان « شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى » ھۆكۈمىتىنىڭ بوگون 60 ـ يىلى خاتىرە كۈنىدۇر . بۇ ئۇلۇغ كۈننى ئوچۇق ئاشكارا خاتىرىلەش شەرىپىگە پەقەت بىز يورت تىشىدا ياشاۋاتقان شەرقى تۈركىستانلىقلار ئىگە بولماقتىمىز . ئاتمىش يىل ئىلگىرى قەشقەردە توغۇلغان جۇمھۇرىيەتنىڭ ئاي ـ يولتۇزلۇق كۆك بايرىغىنى ئەڭ مۇقەددەس تەۋەرۈكىمىز سۈپىتىدە ساقلاپ كەلمەكتىمىز . ۋە تەندىكى خەلقىمىز بۇ بايراقنى بىزگە ئوخشاش ئۆيلىرىدە ، ئىشخانىلىرىدا ساقلاش ئەركىنلىگىدىن مەھرۇم . ئەمما بۇ بايراق ۋە تەندىكى خەلقىمىزنىڭ قەلبىدە ، ئۈمىت ، ئىستەكلىرى بىلەن باراۋەر مەخپى ياشىماقتا . ۋە تەندە ئۆلۈپ كەتكەن شېھىتلارنىڭ ۋە يورت ئىچى ـ تېشىدا مۇستەقىللىق مۇجادىلىسى قىلىۋاتقان مۇجاھىتلارنىڭ مەخسىدى ، غايىسى بىر ـ بۇ ئاي ـ يۇلتۇزلۇق كۆك بايراقنى تەكرار ۋە تەن ئاسمىنىدا لەپىلدە تمەك .

ئەسىر بىر مىللەتنىڭ مۇستەقىللىق بايرىغىنى تىكلىمىگى ئاسان ئەمەس . تىكلەنگەن بايراقنى قوغدىمىقى تىخىمۇ ئاسان ئەمەس . شۇڭامەن مۇستەقىللىق ھەرىكىتىمىز گەپايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن ئۇزاماندىكى ھۆكۈمەت قۇرۇلۇشىنىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى بىلگىلەرنى قىسقىچە سىلەرگە سوغا قىلماقچىمەن :

قەشقەردە ھۆكۈمەت قۇرۇلۇشتىن بىرنەچچە ئاي ئالدىدىكى شەرقى تۈركىستاننىڭ ۋەزىيىتى مۇنداق ئىدى : 1933 ـ يىلى بەشىنچى ئايدا ماجۇڭيىڭ گەنسۇدىن چىقىپ قومۇلنى ئىشغال قىلدى . ئۇ قومۇل ئىنقىلاۋىنىڭ رەھبىرى خوجانىياز ھاجىنىڭ تەكلىۋى بىلەن كەلگەن ئىدى ، يەتتىنچى ئايدا جىمىسار ئەتراپىدا شىڭ شىسەي بىلەن بولغان ئۇرۇشتا ماجۇڭيىڭ ـ خوجانىياز ھاجى ئىش بىرلىگى غەلىبە قىلدى . ئولجىنىڭ ھەممىسىنى تۇڭگانلارنىڭ ئېلىۋىلىشى بىلەن خوجانىياز ھاجىم بىلەن تۇڭگانلارنىڭ ئارىسى بۇزۇلدى . بۇنىڭدىن پايدىلانغان روس دەستىگى ئاستىدا ھەرىكەت قىلىۋاتقان شىڭ شىسەي خوجانىياز ھاجىم بىلەن بىرمەخپى كىلىشىم ئىمزالاپ ، خوجانىياز ھاجىمغا جەنۇ ـ

خان تورىنى رۇسلار ھىيلە- مىكىرلەر بىـ
لەن سابىق كېڭەش ئېلىگە ئېلىپ چىقىپ كەت
تى. نەتىجىدە ئۇچ ژىللىق مىللىي دولەتنى
ژىقىتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا كوممۇنىست ھو-
كۇمىتى قۇرماق بولغان ئىككى تەرەپلىمـ
لىك دۇشمەن پلانىغا ياردەم قىلىپ، مىللىتـ
مىزنىڭ ھەق-ھوقۇقلىرىغا خىيانەت قىلغۇ-
چىلارنىڭ بىرى بولۇپ قالدىڭىز. بۇ جە-
ھەتتىن باشقا سەپداشلىرىڭىزنىڭ ئىچىدە
كېڭەش ھاكىمىيىتىنىڭ ئالاھىدە ئېتىۋارىغا
ئېگە بولغان بىر سىزلا بولۇپ، خىتاي مۇس
تەبىتلىرى رۇسلارنىڭ تەسىرىسىز شەرقىي
تۈركىستاننى بېسىپ ئېلىش ئۈچۈن سىزنى
ۋە سىز بىلەن ھاياتى رۇسلارغا شىپۇللۇق
بىلەن ئوتكەن تاتار تۈركلىرىدىن بۇرھاننى
قوچاق قىلدى. سىلەر ئىككىڭلار پۈتكۈل خە
لقىمىزنىڭ ھەق-ھوقۇقلىرىغا خىيانەت قـ
لىپ، خىتاي زالىمى ماۋزېدۇڭنىڭ ساراڭـ
لارچە ژۇرگۈزگەن پاجىەلىك ھەرىكىتىگە
سۈكۈت قىلىپ، يۇرتىمىزدا تارىختا مىسـ
لى كورۇلمىگەن ئېغىر دەھشەتلىك ۋاقىە-
لەرگە ياردەم قىلىشىپ بەردىڭلار. بۇنىڭ
بىلەن مىللىونلىغان خەلقىمىز ئېغىر زۇلۇم
ئاستىدا ئولۇپ، يوقالدى. يۇرتىمىزنى
ئاتوم ۋە يادرو بومبىلىرىنى سىناش مەيـ
دانىغا ئايلاندۇردى. دىن ئۇلۇمالارنى توڭ
غۇز بېقىش ۋەزىپىلىرىگە قويۇپ، ۋىژدان
ئازابى بىلەن قىينىدى. مەسچىت-مەدرىـ
سىلەرنى كويدىرىپ، تولۇق نەشىخانىلار-
غا ئايلاندۇردى. قۇرئان كەرىم قاتارلىق
دىنىي كىتاپلارنى كويدىرىپ، خەلقىمىزنىڭ
ئېقىدە-دىيانەتلىرىنى بەربات قىلدى. دېـ
مەك، دۇشمەنلەر يۇرتىمىزغا خىتاي ئەسـ
كەرلىرىنى ھىجرەت قىلدۇرۇپ، خەلقىمىز-
نى ئويلىرىدىن قوغلاپ چىقارغۇزدى. بۇ
جەھەتتىن خىتاي ۋە رۇسلار پۈتكۈل غايە
ۋە پلانلىرىنى سىلەرنى ھەيكەل قىلىپ ئېـ
لىپ، ئورۇنلاپ ئالدى. سىلەرنى مەملىكەتـ
تىن ژىراقلاشتۇرۇپ، ئىچكىرى خىتايدا
جىڭمۇما يىگۈزۈپ، ھايۋاننى باققاندەك
باقماقتا. بۇ ئىشلارغا پۈتكۈل خەلقىمىز
قاتتىق ھەيرانلىقتا. سىلەر رۇس كوممۇ-
نىستلىرىنىڭ ئىتائەتچان ئادەملىرى ئېدىڭـ
لار، قايسۇ زاماندىن تارتىپ، قانداق نـ
يەتتە خىتايلارغا ئوتتىڭلار. زادى سىلەر-

نىڭ مەخسىتىڭلار مەنىسەپ بىلەن ياشىماقـ
مۇ ياكى ھاياتلىقنىڭ ھېكىمىتى بولغان غايە
ۋە مەسلەك دېگەن نەرسىمۇ سىلەردە بار-
مۇ؟ ئەڭ بولمىسا، ئاكا-ئۇكا قېرىنداشلـ
رىڭلارنىڭ تارتقان ئازاپلىرى ئۈچۈن بـ
رەر ئىنتىقام ئېلىش ھىس-پىكرىڭلارمۇ يوق
مۇ؟ ژۇرىگىڭلار شۇنچىلىك تاشتىنمۇ قاتـ
تىقمۇ؟

ئامما ئەكسىچە، دۇشمەننىڭ پلانلىرىغا
يار-يولەك بولۇپ كەلدىڭىز. دۇنيا تارىـ
خىدا ئىسپات بولۇپ كەتكەن جۇغراپىيە-
لىك ھەقىقەتلەرگە قارشى چىقىپ ئىرقـ
مىزغا، ئەسلىمىزگە، ئەسلىمىزگە شوبھە
كەلتۈرگەن كىتاپلارنى چىقىرىشقا ھېچ قا
داق خىجالەتمۇ بولمىدىڭىزمۇ؟

ئەندى يېشىڭىز نىھايىسىگە يەتمەكتە.
خىتايلار قىلغان خىزمەتلىرىڭىزگە مۇكاپات
يولى بىلەن شەرقىي تۈركىستاندىكى خەلـ
قىمىزنىڭ سىزگە قارىتا ئاچچىق غەزەپـ
لىرىدىن ساقلىماق قەستىدە، سىزنى يۇرتتىن
ژىراقلاشتۇرۇپ، كومۇش-مىس ئويلەرنىڭ
ئىچىدە بېقىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن بىر قانچە
ژىل ئىلگىرى تۈركىيەگە كەلدىڭىز. يۇرتـ
داشلىرىڭىز سىز بىلەن يۇز كورۇشمىگەن
بولسىمۇ، سىزنى خىتايدىن قېچىپ، پانا
ھىغا ئېلىشقا دەۋەت قىلدى. قوبۇل قىلمـ
دىڭىز. كېيىن سىز سەئۇدىيە ئەرەبىستانىغا
كەلدىڭىز، بۇ يەردە سىز بىلەن بىزمۇ ئا-
دەم يۇز كورۇشمىدى. ئامما سىزنى ئوتـ
مۇشىڭىزگە توۋە-تەزەررۇ قىلىشقا دەۋەت
قىلدى. قوبۇل قىلمىدىڭىز. ئەندى ئوزىـ
ڭىزگە ئەڭ ئاخىرقى نەسىھەت، خىتاي ھو
كۇمىتى ئالدىدىكى ھورمىتىڭىزگە يارىشا ئۇ
لاردىن شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھەقىقىي ئىسـ
تىقلالىيىتى ھەققىدە چىن دىلدىن تەلەپ
قىلىڭ. ئاز تولا يازغان نەرسىلىرىڭىز بىلەن
خەلقىمىزنىڭ كوزىنى بويىماقچى بولىۋا-
تقىنىڭىز ھەرگىزمۇ كۇپايە قىلمايدۇ. چۇ
ىكى قىلمىش-ئەتمىشلىرىڭىز ناھايىتى كوپ.
ئاڭلىساق ھازىر سالامەتلىگىڭىز خېلە ئۇبـ
دان ئوخشايدۇ. تەخمىنلەرگە كورە شۇ

(ئاخىرى 115 - بە تتە)

ئىز بىلەن كورگەن ئەدىبىز.

بۇ لداق ئاھۇاللار دۇشمەنلەر تەرىپىدىن بىر ئەمەس ھەر زامان سادىر بولۇپ تۇرىدى. ئاساسا خەلقىمىز شۇك تۇرماستىن دۇشمەنكە قارشى مۇجادىلىسىنى داۋام قىلىپ تۇرىۋەردى. بۇ دەھشەتلىك زۇلۇمغا قارىشى ئابدۇنىياز ئىسىك باشچىلىغىدا ئىنقىلاپ مەيدانغا كەلدى. بۇ ئىنقىلاپ زور ئۇسرە تىلەر بىلەن شەرقىي تۈركىستانىنىڭ ھەقىقىي ۋەتەنپەرۋەر ئىنسانلارنى قاماقتا ئېلىش پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بىلمىز زۇلۇم توچىغا ئايلاندى. بۇ زۇلۇم ئەمەلگە ئاشقان كۈنلەردە مەن ئاباد ناھىيەلىك ئۇيۇشمىغا رەئىس ئىدىم. مەنمۇ شۇ مەھبۇسلارنىڭ بىرى بولۇپ تورت ئەل قاماقخانىدا ياتتىم. مېنىڭ سەپداشلىرىمدىن قاماقتىن قۇتۇلغان ئىز بولدىڭىز. چۈنكى سەپداشلىرىمىز ئىچىدىن خىلىنىپ رۇس كوممۇنىستلىرىغا مۇناسىپ بولغان ئىز بولدىڭىز. موسكۋاغا، ئاشكەنتكە ئەۋەتىلىپ، تومۇرسىزلىق تەربىيە ئالغان ئىز بولدىڭىز. دېمەك، ئىزنىڭ ۋەتەنسىزلىق تارىخىڭىز ئەينە شۇلدىن باشلانىدى. بۇنىڭ بىلەن دۇشمەن لەرنىڭ نىشانچىكە لايىق نادەم بولۇپ، باشقىلار كورگەن ئازاپ ئوقۇبەتتىن قۇتۇلدۇڭىز. خەلقىمىز ھەممىسى، شەپقەتسىز زۇلۇم قىلغۇچىلارنىڭ يارەمچىسى بولدىڭىز. ئىنداللا ئېغىر زۇلۇم كۈلپەتلەردە ئەك ھەمىشە داۋاملاشقان چەككەن ئازابلار سىزنىڭ بىرى ئەلىخان تورەم ئىدى. مەن بۇ ئاتىنىڭ قاماقتا زىندانداش بولدىشى ئىدىم. بۇ زىندان دىن ھايات چىقساق، ئاساسەتكە قارشى ئىنقىلاپ قوزغاپ، خەلقىمىزنى خىتاي زۇلۇمىدىن قۇتۇلدۇرۇش ھەققىدە ئەھدۇيەيمان قىلغان ئىدۇق. ئالالا بىزنى سالامەت چىقاردى. 1944-يىلى خىتايدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئىنقىلاپ مەيدانغا چىقتى. بۇ ئازاداللاردا ئۇ زىنگىز غۇلجىدا بولۇپ، بۇ ئىنقىلاپقا قېتىلغان ئىدىڭىز. پۈتكۈل خەلقىمىزنىڭ كۈچلۈك ئىرادىسى بىلەن ئازكۈن ئىچىدە بۇ ئازادلىق ھەرىكىتى ئۇسرەتكە ئېرىشىپ، ئۇچ ۋىلايەت بىرلىشىپ، تۈركىستانىنىڭ كوك بايراقلىرى تىكىلىپ، دۇشمەنلىنىڭ بايراقلىرى ئاياق ئاستىدا ئۆتىلىغاندا ئۇزىڭىز بىرگە ئىدىڭىز. بۇ ۋىلايەتلەر ئازات بولۇپ، ئىنتىزاملىق دولەت قۇرۇلۇپ، باشقا ۋىلايەتلەرگە قەدەم باسماق ئىسىتى. بىلەن ئەلىخان تورەمنىڭ ئوغلى ئاساسا خانلىق باشلىق، كەمىنە ھۇسەيىن قارىنى ئۇلىغا مۇئاۋىن قىلىپ، سوپاخوئلىنى ئەسكەر باشلىقلىغىغا تەيىنلەپ، بۇ كاتتا كۈچنى ئالتە شەھەرگە ئۇزىتىش مۇراسىمدا ئۇزىڭىز بار ئىدىڭىز. ئون يەتتە ئەل دۇشمەنگە مەسلىم بولماستىن ئالتاي ۋىلايىتىنى خەتاي ئەسىرىدىن ساقلاپ ئىنقىلاۋىي كۈرەشنى داۋام قىلدۇرۇپ كەلگەن قەھرىمانلىرىمىز مىزدىن ئىسلام ياتۇرى ئوسمانىنىڭ شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەركىزى غۇلجىغا كەلىپ، ئەلىخان تورەمگە قول يەرگەن مۇراسىمدا ئۇزىڭىز بار ئىدىڭىز. دېمەك، ئازادلىق ھەرىكىتى جىددىيلەشتى. ئۇچ ۋىلايەت دۇشمەنلەردىن تازىلىنىپ، ھەتتا ئۇرۇمچىنىڭ بەزى ناھىيەلىرىمۇ قوزغىلاڭ ئىلىندى، ئەنجىدە خىتاي باشلىقلىرى ئىچكىرىگە قېچىش، شەرقىي تۈركىستاندا خىتاي ھاكىمىيىتى ئاغدۇرۇلۇش خەۋىپى تۇغىلدۇ. ئاساسا بۇ پەيتتە ئىچكىرى خىتايدا خىتاي كوممۇنىستلىرى چاڭكەيشىنىڭ ھوكۇمرانلىغىنى يوقىتىش ھارپىسىدا تۇرغانلىقتىن رۇسلار پۈتكۈل ۋەدىلىرىگە خىلاپ قىلىپ، ئازات شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي ھوكۇمىتىنى يوقىتىپ، ئۇنى خىتاي كوممۇنىستلىرىغا توھپە قىلىش قارارىغا كەلگەندە، ئۇزىڭىز ۋە باشقا قالىچىلىغان ئوسۇلەر ئۇلارغا يارەم بېرگەلمىگەن كېيىن ھاكىمىيەتكە يوشۇرۇن ھالدا يارەملىشىپ مىللىي دولەتنى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن تىيارلىق قىلىۋاتقان ئىدىڭىز. ئەلىخان تورەم بىر بىتىمگە ئىمزا چېكىلدى. ئەلىخان

سەپداش ئېدۇق، سىنىپداش ئېدۇق، مەسىلەك ۋە غايىدا تايىرىلىدۇق

ئۇچۇق خەت

مۇھتەرەم سەيپىدىن كېيەلدىم!

ئەزىز ۋەتەنداشىمىز: تارىخىمىز، ۋەتىنىمىز، قېنىمىز ۋە دىنىمىز ھەققىدە سىزگە تەپسىلىي بايان قىلىشقا قەتئىي ھاجەت يوق. چۈنكى پۈتكۈل مەتبۇئاتلىرىمىز تۈزىگىزگە تۇرۇق مەلۇم. دېمەك، ئەسلىمىز، ئەسلىمىز، ئۇيغۇر تۈركلىرىدىن بولۇپ، ئۇمۇمىي تۈرك قەبىلىلىرى دۇنياسى ئۈزرە بىرلىكتە ئەڭ ھەق تارىخ يارىتقان ۋە ئىنسانىيەت تارىخىغا تۈرلۈك خىزمەتلەرنى بىجا كەلتۈرگەن، ئۇتمۇش تارىخ سەھىپىلىرىدە ئەڭ چوڭ تەسىر قالدۇرغان ئىنسانلارنىڭ ئەۋلادلىرىدۇرمىز. زامانىنىڭ ئايلىنىش چاقى بىزلەر ئۈچۈن ئەكسىگە چۆرگىلەن زامانلارغا ھۆكۈم قىلدۇق. شانلىق ئۇجاقلىرىمىز ئايىغى تاستى قىلىنىپ، رەسمىي نام بىلەن تارىخىغان بۈيۈك تۈركىستان خىتاي ۋە رۇس قوشۇنلىرىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇ ۋاقىتتىن تارىخىزغا قەدەر بۇ تارىخىدە كە بۈيۈن ئەگمەي، قوللىرىمىزدىن كېلگەن ھەربىر تەرەپ بىلەن دۈشمەنلىگە قارشى جىددىي مۇجادىلىدە بولۇپ كېلگەنلىكىمىز ئۈزىگىزگە يا خشى مەلۇم. ھۆكۈمدىن بۇ زۇلۇم ۋە ھاقارەتلەرگە تارازى بولغان مۇنەۋۋەر كىشىلىرىمىزنىڭ پىرى- ئۈزىگىزنىڭ دادىسى باش تاخۇلۇمدۇر. بۇ زات ئۇقارقى ھەسەن ۋەتلەردە تولۇپ كەتكەن بۇلسىمۇ، موشۇ غايە يولىچە ئېتىشتۈرۈلگەن ئەۋلادلىرىدىن مۇھەممەت ئەپەندىم، ئابدۇكېرىم ئەپەندىم، ئابدۇلەزىز ئەپەندىم، ئۇلاد ئەپەندىلەر تارىخ لىق غايىسىدا جىددىي كۈرەشلەر قىلىش ئەجىسىدە دۈشمەنلىك قىلارمىتىغا چۈشۈپ، قارا ئاغۇ زىندانلىرىدىك تۈرلۈك ئازاب- ئوقۇبەتلەر بىلەن تولۇپ تۇرگەن كەتتى. ئەينى زامانىدا ئۈزىگىزنى ئۇلار بىلەن بىر تاتا، سىز تا لىدىن ئۇغۇلغان بىر ئۇيغان قېرىنداش تەپ دىگىز. دېمەك بۇ مۇھتەرەم شەھىتلىرىمىز بۇلداق بىر كۈلپەت كەچىدە ھايا تىنى ئۈزبان قىلغان ۋاقىتتا سىز كىچىك بالا ئەمەس، بەدىگىز. ئەقىل تېكىسى سۈزىتىدە بۇلارنىڭ بۇلداق ھالدا تاماقتا كىرگەن ۋە ئىز ئالار لار ئۈستىدە. بولغانلىغىنا ئۈزىگىز شاھىت تۇ بدىگىز. كىچىك تۇتىگىز ئۇلار بىلەن ئەك- ئۈش بەدۇق. ئۇ ۋەقەدىن بەدى، مەن ئاق سۈدا بەدىم. ئۇلار ئەقىقەر تاماقخانىسىدا ۋاقتىدا ئۆس. ۋە خىتاي ۋالىلىرى بىرلىك- تە تاماقخانىغا كىرىشىپ چىقىپ، بۇلارنى، تىرىك ھالدا كۆيدۈرگەندە، ئۈزىگىز ئۇ ئوت ياققۇچىلارنىڭ سەپداشلىرى. بولغان ھالدا بار بەدىگىز. بۇ ئوتتا ئۇيغانلار ئۇلار بە- لەن بىللە 400دىن ئارتۇق ئەك مۇنەۋۋەر ئۇستاز مىللىي ئەپەندىلەر بەدى. بۇلارنىڭ كىچىدە سىز بىلەن يالغا ئۇستاز بولغان مۇ- ھەممەت ئەلى ئەپەندى ھەم بار ئەمەسمە- دى. ئوتتا كۆيۈپ كۈل بولغانلىرىدىن كې- يىن قوللىرىدا كۆيگەن پۈتلىرىدا. كىشەن ھا- لدا ياقتان ئۆيلىرىنىڭ تاملىرىغا تارتقان ئەلەملىرىنى چالما بىلەن يازغان شېئىرلىرىنى بەزى ھەسرەتلىك مەسىلەكداشلىرىي كۆچۈرۈپ، بۇرادەرلىرىگە يارقاتقالدا ئۇنىڭدىن سىزمۇ بىر ئۈسخا ئالغالدىگىزغۇ.

شېئىرنىڭ مەزمۇنى

كۆيدە مۇشتۇمدەك كېسەك خەت يېزىپ
ئۇگەپ كېتىدۇ.
ئولمەيىن ھايات قالسام، بومۇ ھەم
ئوتۇپ كېتىدۇ.

دېگەن كەبى ھەسرەتلىك شېئىرلار بەدى.

ئەينى زامانىدا مۇھەممەت ئەلى ئەپەن- دى سىزگە يات ئەمەس، سىزنىڭ ھاممىگىز- نىڭ ئوغلى بەدىغۇ!

بۇ پاجىەلىك ھادىسە پۈتكۈل مىللىتىمىز نىڭ ئۇرۇنغان ئوتتۇلماس بىر تارىخ بولۇپ قالغان بەدى. بۇ ئوزىگىزگە مەلۇم ۋە كۆزە-

جياڭچيەن پىتنە تارقىتىش ۋە كۇشكۇر تۇش پائالىيە تلرىدىن هيچ بىر نەتىجە چىقىر الماي چىنغا قايتقان بولسمۇ، شەرقى ۋە غەربى تۈركستان هەققدە نۇرغۇن سياسى ۋە ئختسادى ئاخبارات توپلىدى. بۇرا يۇندىكى چوڭ كىچىك دۆلەتلەر كۇرنۇشتە هۇن تەڭرىقۇتىنڭ قول ئاستىدا بولسىمۇ، ئەملىيەتتە بىر قانچە كچىك مۇستەقىل خانلىقلەردىن ئىبارەت ئىكەنلىگنى، بۇ خانلقلەردە هۇن لەرنڭ هيچ ئەسكرى كۇچى يوقلغىنى ۋە خان ئوردىلىرىدا تەڭرىقۇتنىڭ بىر قانچە ۋە كىلىي غنە بارلىغنى بىلىۋالدى. مانا بۇ ئەهۋال ئاستىدا بۇ خانلىقلەرنىڭ ئارىسىغا بۆلگۈنچىلىك سىلىپ ئۇلەرنى چىن ئىمپراتۇرنىڭ قول ئاستغا ئىلش ئاسان بىر ئىش ئىكەنلىگىنى پەملىدى. ۋە بۇ ئەهۋالنى ئىمپراتۇرغا مەلۇم قىلدى. شۇنىڭ بىلەن چىن ئىمپراتۇرى خەن ۋۇدى شەرقى تۈركىستاننى بىسۋيلشش كۇىيغا چۇشتى. بىراق بۇنىڭغا كۇچى يەتمەسلىكنى بىلەتتى.

چىن ئىمپراتۇرى خەن ۋۇدى نىڭ جياڭچيەن ئارقلىق ئىلىپ بارغان بۇ خىل بۆلگۈنچىلىك ۋە ئاغدۇرمچىلق پائالىيەتلرى نەتجىسدە هۇن تەڭرىقۇت ۋە چىن ئىمپىراتۇرلىرى ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرر بۇزۇلدى. ۋە ئۇرۇش باشلىدى. بۇ ئۇرۇشلەر ئۇزۇن داۋام قىلدى (مىلاتتن بۇرۇن 108 نجى يىل) دىن 91 نجى يىلغچە جەمئى 199 يىل). ئاخرچىن قۇماندانى خۇچۇپىڭ (خۇ-چۇىيڭ) قۇشۇنلىرى بىلەن بولغان بىر سوقۇشتا هۇنلەر مەغلۇپ بولدى ۋە گەنسۇچىنلەرنىڭ قولىغا ئۆتتى. بىر يىل ئۆتكەندىن كين چىن ئەسكەرلىرى شەرقى تۈركستانغا هۇجۇم قىلغلى باشلىدى. هۇن ۋە چىن دۆلەتلرى ئاراسىدىكى بۇ ئۇرۇشلەر ئىمپىراتۇر ۋۇدى ئولگۈچلىك داۋام لىق بۇلۇپ تۇردى. بۇ ئۇرۇشلەردە بەزىدە چىنلەر مەغلۇپ بولسا بەزىدە هۇنلەر مەغلۇپ بولدى چىن تارىخ كتاپلرىدە خولاسە مانا مۇشۇنداغ. هادىسلەر جەريانى-دىكى تەپسىلا تلەردە بولسا ئشەنج-گەلايق بىر مەلۇمات يوق.

(داۋامى بار)

ئاستىدا تۈرك يۈرتلىرىغا يوللىدى. بۇنىڭ ۋەزىپىسى؛ تۈركىستاندىكى ئەڭ كۈچلۈك تۈرك ھۆكۈمدارلەردىن ئۇيسۇن ۋە ياۋچى خانلىرىنى ھۇنلەر غاقارشى ئىسيان كۆتۈرۈش ئۈچۈن كۈشكۈر تۇشتىن ئىبارەت ئىدى.

جياڭچيەن ھۇن دۆلتىنىڭ پايتەختى (قاراقۇرۇم) شەھرىگە يىتىپ كەلگەندە ھۇن تەڭرىقۇتى ئۇنىڭ جاسۇسلىق ۋە ئاغدۇرمىچىلىق نىيەتلىرىنى سىزىپ قالدى ۋە ئۇنى قاماققا ئالدى. جياڭچيەن مىلاتتىن بۇرۇنقى 139 دىن 129 يىلغىچە قاماقتا قالدى. تەڭرىقۇت ئوردىسىدىكى چىنلىغ مەلكلەرنىڭ ياردەم لىرى بىلەن بۇلساكىرەك تۇرمىدىن چىقىپ يانا يولنى داۋام قىلدى. پەرغانە ۋە سەمەرقەنتلەردىن ئۆتۈپ ئوگۈز (قورىغار) بوىيدىكى ياۋچىلەرنىڭ مەرگىز ىگەكەلدى. ئۇلەرنى ھۇن تەڭرىقۇتغا قارشى باش كۆتۈرۈشكە ۋە چىن ئىمپراتۇرىنىڭ يارد ىمى بىلەن ئەسلى ماكانلىرى گەنسۇغا قايتىشقا كۆشكۈرتتى. ياۋچىلەر جياڭچيەن نىڭ بۇ تەشۋىقاتلىرىغا ئالدانمىدى. دۇشمەننىڭ بۇخىل خىيانەت غەرەز لىرىگە قول چۇماق بۇلۇشنى رەت قىلدى ۋە ئۇنى قوغلاپ چىقاردى. جياڭچىەن يۇشۇرۇنچە شەرقى تۈركىستاننىڭ جەنۇبىغا ئۆتۈپ ئۇيەردىن چىن غا قايتىپ كەتتى. مىلاتتىن بۇرۇنقى 115 نجى يىللىرى يانا كەلدى. ئىلىدىكى ئۇيسۇن خانى بىلەن كۈرۈشۈپ، ئۇيسۇن خانلىغنىڭ باشقاپۇتۇن تۈرك خانلىرىدىن قۇدرەتلىك ئىكەنلىگى، بۇنداغ تۈرۈغلۇق ئۇنىڭ ھۇن تەڭرى قۇتنىڭ قول ئاستدا بۇلۇشى نۇمۇس ئىكەنلىگنى ئىتىپ قۇترا تقۇلۇق قىلدى ئەگەر ئۇيسۇن خانى تەڭرىقۇتنىڭ قول ئاستدىن چىقىپ ئۇنىڭغا قارشى ھەرتكەقەدەم قويسا، چىن ئىمپراتۇرى بۇنىڭغا ھەرخىل ياردەم بىرىشكە تەييار ئىكەنلىگنى يەتكۈزدى بۇخىل ئالدامچىلىق ۋە قۇترا تقۇلۇق تەشۋىقاتلىرىنىڭ كۆپەيىشى نەتىجەسىدە ئۇيسۇن خانى تەڭرىقۇتقا قارشى ئىسيان كۆتۈرۈپ مۇستەقىللىق ئىلان قىلدى. لىكىن تەڭرىقۇت نۇرغۇن ئەسكەر يوللاپ دەرھال ئۇيسۇن خاننىڭ ئەدىۋىنى بەردى ۋە ئۇيسۇن لەرنى تىنجىتتى.

شمالى ئاۋغانستاندىن ھازەرەت يگزى گىچە بولغان ئارلىقتا يەرلەشكەن ساكا تۈرك خانلىرى قاتارلىق پۈتۈن تۈرك خانلىق دۆلەتلىرىنىڭ ھەممىسى مىلادىيە 199 نجى يىللىرىغىچە باشتىن ئاياغ ھۇن تەڭرىقۇت ھىمايىسى ۋەئىتائەتى ئاستىدا بۇلۇپ پۈتۈن تۈرك يۇرتلىرى تىنچ ۋە بايلىقتا ياشىماقتائىدى. سيانپى، جۇجان، ۋە تۈپالەردىن ئىبارەت مانچۇرىيولكسىدە ياشاۋاتقان تاتار تۈركلىرى ھەممىسى ھۇن تەڭرىقۇتىغا تەۋەئىدى. شۇنداق قىلىپ بۇ دۆلەتنىڭ چىگرىسى ياپۇن دېڭىزى غىچە كېڭەيدى.

(3 -نجى خەرىتىگە قارالسۇن)

چىن ھۆكۈمىتىنىڭ ھۇن دۆلىتىغا قارشى سىياسىتى ۋە ھۇن-چىن ئۇرۇشلىرى

چىن دۆلىتى ئۇزۇن بىرزامانغىچە (مىلادىيە تۆتىنچى بۇرۇنقى 49 نجى يىللىرىغىچە) ھۇن تەڭرىقۇتلىرىغا باج سالقىلىرىنى تۆلەپ ئەل (تەۋەلىكىمەۋقەدە) بولۇپ تۇرغان.

شۇنىڭدەك، ھەر دائىم بۇ ھالەتتىن قۇتۇلۇشنىڭ يوللىرىنى ئويلاپ يۈرگەن ھۇنلارنىڭ ئىتتىپاقىنىڭ قۇدرىتى كۈچلۈك بولسىمۇ ئۇلار چىن دۆلىتىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشمىغان ئىدى. ئۇلار پەقەت چىن دۆلىتىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىدىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرىنىڭ كۈچىنى ئاللىبۇرۇن ئاجىزلاشتۇرغان چىن دۆلىتىنى تېخىمۇ ئاجىزلاشتۇرۇش ئۈچۈن تۆۋەندەكى ئىككى يولدىن بىرىنى چارە يوقلىغىنى چۈشەندى:-

بىرىنجى؛ ھۇن ئىتتىپاقى تەۋەلىگەكى خانلەرنى تەڭرىقۇتقا قارشى قوتراتماق، بىرلىكنى بۇزۇپ ئىتتىپاقنى پارچىلىماق.

ئىككىنجى؛ ھۇن ئوردىسىدىكى چىنلەر تەرەپىدىن تەقدىم قىلىنغان مەلىكە خىنملەر ۋە ئۇلارنىڭ خىزمەتكارلىرى ئارقىلىق چىنلىق خىزمەتكارلىرى تەڭرىقۇت ئائىلىسىدىكى بىتكەن (شەھزادە) لەرنى ئازغۇنچلىك ۋەدۇشمەنلىكىپەيدا قىلىپ مەركەزچىلىك تۈزۈمىنى ئاجىزلاشتۇرۇش.

بۇخائىنلىق پىلانىنىڭ بىرىنجى قىسمىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىمپىراتۇر ۋۇدى (خەن ۋۇدى) جىياڭ-چىيەن (چاڭكىياڭ) نى سىياھەتچى نىقاپ

ياۋچىلەرنىڭ قولىغا قورال ئىلىپ سوقۇشالايدىغانلرى بەش ۋە يائالتى يۈزمىڭ ئەتراپىدا ئىدى.

مانا بۇ سەۋەپتىن ئۇيسۇنلەر ئىغرھالدا مەغلۇپ بولدى ۋە ناندۇ ئۆلتۈرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن ياۋچىلەر ئىلدايەرلىشپ قىلىشنى ئۇيلىشپ تۇرغانلر ىدا ئوغۇز خان نىڭ ئەسكەرلىرى كىلىپ ياۋچىلەر نى غەرپكە قوغلىدى. ئۇلەر ئىسسىغ كۆل نىڭ شىمال تەرەپىدىن ئۆتۈپ ئىنجە (سىردەرياسى) بوىيدا ھازىرقى تاشكەنت ئەتراپدا يەرلەشتى. لىكىن ياۋچىلەر بۇيەردىمۇ تۇرالمدى.

ناندۇنىڭ كۆيۈنماۋ (كۇنبىك) ئىسملىك بىر نارىسدە ئوغلى تىرىك قالغان ئىدى ئوغۇز خان ئۇنى دادىسنىڭ ئورنىغا ئۇيسۇن خانى قىلدى. كۇنبىك مىلا ـ دىن بۇرۇنقى 165 يىلى ئوغۇز خان مىتە نىڭ نەۋرىسى تەڭرى قۇت كيۇك خان دىن يارده م ئىلىپ ياۋچىلەر ئۇستىگە ھۆجۇم قىلىپ ئۇلەرنى سردەريابوى دىن قوغلاپ چىقاردى. ياۋچىلەر قىچىپ ئامۇدەرياسى بويلىرىدا يەرلەشتى.

ئوغۇز خان (متە) نىڭ ۋەفاتىدىن كينكى ۋەقەلەر.

ئۇغۇز خان مىلا تتىن بۇرۇن 174 نجى ۋەفات قىلدى. ئورنىغا ئوغلى باغدۇر خان تەڭرىقۇت بۇلدى ئۇنىڭ ئۇلۇمى دىن كىين ئوغلى كيوك خان (قايۇق) تەڭرىقۇت بولدى بۇنىڭ زامانىدىكى ۋەقەلىكلەر دىن زامانىۋى تارىخلەردە فەقەت، ياۋچىلەرنىڭ سىردەرياسى بوىيدىن قوغلاپ چىقاريلغانلغى غىنە زىكىرى قىلىنىدۇ.

تەڭرىقۇت قايۇقخان مىلا تتىن بۇرۇن 160 نجى يىلى ئۇلدى. قايۇق خاندىن كينكى تەڭريقۇتلەرنىڭ ئىسم ۋەسانلرى ھەققىدمەلۇماتىمىز يوق. لىكىن شۇئىنىق كى؛ چىن ئىمپراتۇرلىرىنىڭ يۇقارىدا بايان قىلىنغىنىدەك ھۇن تەڭرىقۇتلىرىغا باج ـ سىلقلەر تۇلەپ، قىزبىرىپ تەۋە بۇلۇپ تىنچ ـ بىرگە ئۆتۈشكەمەجبۇر بۇلۇش ۋەزئىيتى تەخمىنەن مىلا تتىن بۇرۇنقى 130 نجى يىللەرىغىچە داۋام قىلدى. ئۆگۈز (ئامۇ) دەرياسى بوىيدىكى ياۋچى خانلىرى ۋە باختىر (بەلخ) ياكى

قىلىپ جاكىئەن (ھازىرقى داتۇڭ) شەھرىگە يېقىن (بەيدىڭشەن) قەلەسى ئىچىگە مۇھاسىرىگە ئالدى. ئىمپىراتور ئەسكەرلىرىنىڭ تامامەن يوقىتىلىپ ئۆزىنىڭ ئەسىرلىككە چۈشۈپ قېلىشتىن قۇتقۇزۇلماق ئۈچۈن ئوغۇزخانغا ھەر يىلى مەلۇم مىقتاردا باج-سېلىق بېرىشكە رازى بولۇپ پۈتۈشتى. شۇنىڭ بىلەن چىن ئىمپىراتورلىقى ھۇن تەڭرىقۇتىغا تەۋە (ئەل) بولدى.

ئۇندىن كېيىن ئوغۇزخان مىتە، چىن ئىمپىراتورنىڭ قىزىنى ئۆز نىكاھىغا ئالدى. ئوغۇزخان ۋاپات قىلغاندىن كېيىنمۇ ھەر تەڭرىقۇت چىن ئىمپىراتورنىڭ قىزىنى نىكاھىغا ئېلىش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ بىر ئەسىرگىچە ئۆز ئارا دوستلۇق مۇناسىۋەتلەردە داۋام قىلدى.

ياۋچى ئورۇشى :-

ئوغۇزخان مىتىنىڭ شان-شۆھرىتى ۋە كۈچى شۇنچىلىك ئاشقان بولسىمۇ ياۋچىلار خانى ئۇنىڭغا ھېچ بويۇن ئەگمىدى. ئاخىردا ئوغۇزخان ئوغلى باغدۇر (باتۇر خانىنى) نۇرغۇن ئەسكەر بىلەن ياۋچىلارنىڭ ئۈستىگە يوللىدى. باغدۇرخان قاتتىق سوقۇشتىن كېيىن مەغلۇپ بولۇپ پۈتۈن ئەسكەرلىرى تۈگەپ ئۆزى جان قۇتقۇزۇپ ئاران قېچىپ كەلدى.

كېيىن بۇ ئورۇشلاردا داۋاملىق بولۇپ تۇردى. مىلادىتىن بۇرۇنقى 175 يىلى بىر ئورۇشتا ياۋچى خانى ئۆلدى. شۇنىڭ بىلەن ياۋچىلار ئۆز يۇرتلىرىنى تاشلاپ غەرىپكە قېچىپ لوپنۇر كۆلى ئەتراپىغا بېرىپ يەرلەشتى. شەرقتىن ھۇنلار، شىمال ۋە غەرپتىن قۇجۇ، لۇلان ۋە خوتەن خانلىرى داۋاملىق ھۇجۇم قىلىپ تۇرغۇزمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ياۋچىلار ئىككى قولغا ئايرىلىپ تىبەت تەرەپكە چېقىپ كەتتى. بۇلەر كىچىك ياۋچى لەردەپ ئاتالدى. بۈگۈنكى تىبەتلىكلەرنىڭ ئەسلى مانا بۇلەردىن بولۇشى كۈچلۈك بىر ئېھتىمال. يانا بىر قولى غەربىي شىمال تەرەپتىن مېڭىپ ئىلىغا ھۇجۇم قىلدى. ئىلىدىكى ئۇيسۇنلار خانى ناندۇ (ناندۇبىك) قاتتىق تۇرۇپ ئۇرۇشقان بولسىمۇ ئۇنىڭ كۈچى ياۋچىلارغا قارىغاندا بەك ئازئىدى. تارىخ كىتابلىرىدىكى ئوخشىمىغان رىۋايەتلەرگە قارىغاندا ئۇ مۇمى نوپۇسى بىر مىليون بولغان

شرقی تورکستان تأریخی

محمد أمین بوغرا

(بېشى ئۆتكەنكى سانلەردە)

بۇ يۇك هۇن ئىمپراتۇرلىغى

چىن ئۇرۇشى :ـ

هۇن تەڭرىقۇتلىرى ئۇزىنى چىن ئىمپىراتۇرلىرىدىن دايىم ئۇستۇن تۇتاتتى. چىن ئىمپىراتۇرلەرگە يېزىلىدىغان خەت ئالاقەلەر شۇسۆز لەربىلەن باشلىناتتى؛ «ئاسمان ۋەيەر تۇغۇپ كۇن بىلەن ئاي تەختكە ئولتۇرغۇزغان تۇركلەرنىڭ ئۇلۇغ تەڭرى قۇتى، تاۋغاچ خانى دىن شۇنى تەلەپ قىلدۇكى..».

تۇركلەر مۇچنلىقلەرنى ئۇزىدىن تۇۋەن بىر مللەت دەپ قاراپ ئۇلەرنى تاۋغاچ (يەنى تەۋەلكىكلەر) دەپ ئاتاپ كەلگەن.

چىن ئىمپىراتۇرى خۋاڭدى ئولگەندىن كىن چىنڭ هەر يىرىدە ئىسيان باشلاندى. ئاخىرىدا ئىسيانچىلەردىن لىيۇباڭ (ئەسلى ئىسمى گاۋزۇ) ئىمپىراتۇر بولدى. بۇ مەشهۇر خەن سۇلالىسنڭ قورغۇچىسى.

مىلاتتىن بۇرۇنقى 199 يىلىى لىيۇباڭ شەنسى ۋەشىئەن ۋيلايەتلىرىنى هۇن لەردىن تارتىۋالماق ئۇچۇن شەنسىگە يۇرۇش قىلىپ ئىككى شەهەرنى بېسىپ ئالدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئۇغۇزخان ئۇچيۇزمڭ كىشلىك قوشون بىلەن شەنسىگە كىلىپ بىرمەيدىن ئۇرۇشتا ئىمپراتورئەسكەرلىرىنى مەغلۇب

گەيۈكلەندى. ئەگەر بىز، ئۇستىمىزگە يۈكلەنگەن بۇسىياسى، ئىقتىسادى مىللىي، دىنى ۋەمەدەنىيەت ۋەزىپىلىرىمىزنىڭ ھۇدىسىدىن لايىقىدا چىقالمىساق تارىخ ۋەدەۋرىيىزنى كەچۈرمەيدۇ. بىزنىڭ ئوتكۈزگەن بەزى خاتالىقلىرىمىز تۇپەيلىدىن، بىر قىسىم مەملىكەتلەر شەرقى تۈركىستان مەسىلىسىگە، دىگەندەك ئېتىۋار بەرمەيۋاتىدۇ. بۇنى مىللىتىمىز چوڭ قۇرچۇشۇنىشى لازىم. شۇندا قلا ۋەتەن ئۈچۈن بارلىقىمىز بىلەن خىزمەت ۋەمۇجادىلە ئىلىپ بارماي، «ئۇزۇم پىش، ئاغزىمغا چۈش» دەپ ئول تۇرۇش چوك بىر گۇناھتۇر. شۇڭا، پۈتۈن شەرقى تۈركىستانلىق قېرىندا شلىرىمغا، بۇخىتىم ئارقىلىق شۇنى تەۋسىيە قىلىمەن:

ۋەتەن ئىچى ۋەسىرتىدىكى شەرقى تۈركىستانلىقلار كۈچلۈك بىرلىك، چوڭ قۇر ئىتتىپاقلىقنى قولغا كەلتۈرۈپ، ۋەتەن، مىللەت ئۈچۈن ئىلىپ بىرىۋاتقان مىللىي مۇجادىلىمىزنى تېخىمۇ كۈچلەندۈرۈپ، يىتىشىزلىكلەرنى تۈگۈتۈپ، ئورتاق ھەركەتكە كىلىپ، ئىقتىسادى بارلار يىتەرلىك دەرىجىدە ماددى يار دەمدە بولۇپ. قىسقىسى، پۇلى بارلار پۇلى بىلەن، سوزى بارلار سوزى بىلەن، قەلىمى بارلار قەلىمى بىلەن ۋەتەن سويەرلىگىمىزنى ۋەتەنپەرۋەر مىللەت ئىكەنلىكىمىزنى ۋەختاي ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقانلىغىمىزنى پۈتۈن دۇنياغا ئىسپاتلايلى!

ئاللاھ، خەلقىمىزگە بىرلىك، باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق ۋەھۇرلىك ئاتا قىلسۇن!

ۋەتەن، مىللەتنى ختاي ئاسارىتىدىن قۇتۇلدۇرايلى!

ئالى ھۇرمەت بىلەن: ئەيسا يۇسۇپ ئالىپ تېكىن

1993- يىل 12 - ئاي — تۈركىيە - ئىستامبۇل.

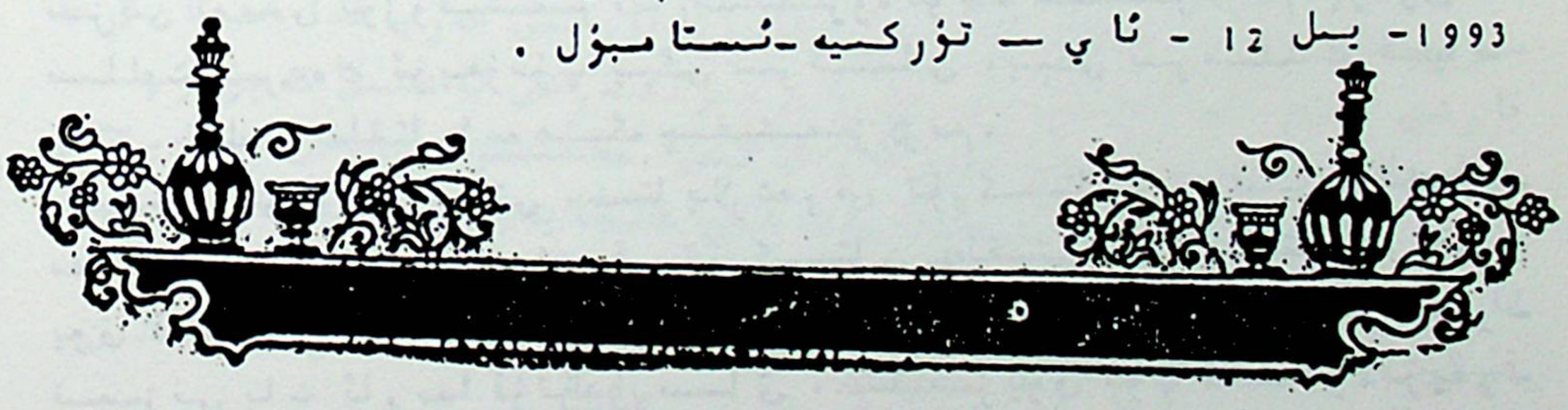

(بېشى 106- بەتتە)

كۈللەردە يېشىگىز سەكسەللەرگە يېقىنلاپ قالدى. شۇنداق ئېكەن سىز ۋە سىزنىڭ ئىستىقبالىگىز ئۈچۈن ئىستىقلالچى بولۇپ مەيدانغا چىقماقتىن باشقا ھېچ قانداق چارە يوق. شۇنداق قىلىشنىڭ ھازىر ئەينى ۋاقتى-سائاتى كەلدى. بۇ پۇرسەتنى ھېچ قاچان شەرقى تۈركىستان خەلقى قولدىن بەرمەيدۇ. بۇنى ياخشى بىلىۋېلىڭ. قالغان ھىدايەت ئاللادىن.

ھۇسەيىن قارى ئىسلامى

جىددى شەھىرى

تەشكىلاتىغا ئەزا بولۇشتىن ئىبارەت. شۇجۇملىدىن خوشنىمىز ھەم تەغدىر دىشىمىز تىبەت، ئىچكى موگغۇلىيە مۇخىتاي ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، ئىستىقلالغا ئېرىشىش ئۈچۈن مۇجادىلە ئىلىپ بىرىۋاتىدۇ. ئەلۋەتتە، شەرقى تۈركىستان ئۇلارنىڭ كەينىدە قالماسلىغى كېرەك.

ئىزىز يۇرتداشلىرىم، پۈتۈن شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ مەن بىلەن چوگقۇردوسلىغى، مۇھابىتى بار، مەتمۇ پۈتۈن شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ ھىسياتى ۋە ۋەتىنىمىزنىڭ ئەھۋالىنى چوگقۇر چۈشىنىمەن ھەمدە. خەلقىمگە چوگقۇر سۈيگۈ، ھۈرمەتلىرىم بار. دىمەكچىمەنكى، شەرقى تۈركىستان شەرقى تۈركىستانلىقنىڭ يۇرتىدۇر. شەرقى تۈركىستاننى خىتاي ئاسارىتىدىن قۇتۇلدۇرۇش، ھەر بىر شەرقى تۈركىستانلىقنىڭ مىللىي، ئىنسانى ۋە ۋىجدانى بۇرچىدۇر. بۇنىڭ ئۈچۈن، شەرقى تۈركىستان ئىچى ۋەسىرتىدىكى بارلىق شەرقى تۈركىستانلىقلار، ئۇزىنىڭ يۇرتىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئەك زورتىرىشچانلىقلارنى كورسۇتىپ ۋە مۇجادىلىنى كۈچلۈك، تەسىرچانلىق بىلەن ئىلىپ بىرىشىمىز، ۋەتەن سۈيگۈمىزنى ئاشۇرشىمىز لازىم. ئۇزۇ ۋەتىننى سۈيمىگەن، ئۇزىگە كوگۈل بۇلمىگەن بىر مىللەتنى ئاللاھمۇ سۈيمەيدۇ ۋە ئىچ ئاغرىتمايدۇ. بىز ئاللاھغا ۋە پۈتۈن دۇنياغا ئۇزىمىزنىڭ ھۇرمۇستە قىل يا شاشقالايىق بىر مىللەت ئىكەنلىكىمىزنى ئەمىلىيەتتە كورسۇتىشىمىز كېرەك. ئەگەر، بىز ئۇنى ئەمىلىيەتتە كورسۇتەلمىسەك، ھىچكىمنىڭ يار دىمىگە ۋە ھىدا شلىغىغا ئېرىشەلمەيمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز تارىختا سادىر قىلغان ھەم بۇگۈنمۇ سادىر قىلىۋاتقان بەزى خاتالىقلىرىمىزنى، يىتىشىزلىكلىرىمىزنى ۋە گۇناھلىرىمىزنى ئەمدى تۈزۈتىشىمىز، تازلىشىمىز ۋە توختۇتىشىمىز لازىم. پۈتۈن مىللەت بىردەك ئۇيغۇنۇپ يېگى بىر ئىنسان، يېگى بىر مىللەت قىياپىتى بىلەن خەلقئارا سەھنىگە چىقىشىمىز لازىم.

پىچاق سوگەككە يەتتى. خىتايلار شەرقى تۈركىستاندىن قىيامەتكە قەدەر چىقىپ كەتمەسلىك، شەرقى تۈركىستان خەلقىنى خىتايلاشتۇرۇش ۋە يوق قىلىش ئۈچۈن قەتئى بىر ھەرىكەت ئىلىپ بىرىۋاتىدۇ. ئەگەر، يۇرتىمىزنى پات ئارىدا قۇتۇلدۇرمىساق، خەلقىمىز يوق بوپ كىتىدۇ. بۇيەردە شۇنى ئەسكەرتىپ ئۈتۈش كېرەككى، شەرقى تۈركىستاننىڭ خىتاي ئاسارىتىدىن قۇتۇلىشى خوشنىمىز ھەتتا پۈتۈن دۇنيا ئىنسانلىق ئالىمىنىڭ ئاماللغى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر. شەرقى تۈركىستان مۇستە قىل بولمىغان تەخدىردە، خوشنىمىز ھەتتا، پۈتۈن دۇنيا ئىنسانلىق ئالىمى خىتاي تەھلىكىسىدىن ئەبىدى - ئەبەت قۇتۇلالمايدۇ. بۇنى پۈتۈن دۇنياغا ئاگلىتىش كېرەك. دىمەك بارلىق ۋەزىپە تۈركىستانلىقلارنىڭ ئۈستى

ئەيسا يۈسۈپ ئالپ تېكىنىڭ
شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە ئوچۇق خېتى

شەرقىي تۈركىستان ئىچى ۋە سىرتىدىكى بارلىق ۋەتەنداشلىرىمىز چىن قەلبىمىدىن سۆيۈكلۈك ھورمەتلىرىمنى تەخەپپۇن قىلىمەن. جانابى ئالالامىتىن ئىزنىزىيۈرتىمىز شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن ئىستىقلال تىلەيمەن، ھەممىلىرىگە سالامەتلىك، ئۇزۇن ئۆمۈرۈڭە خىزمەتلىرىگە مۇۋاپپەقىيەت تىلەيمەن.

مەن 70 يىلدىن بېرى ھارماي-تالماي ۋەتىنى تەۋرەپ، نەمەستىن شۇنداق ئۇلۇغ مەيدانلارنىڭ يالقۇنلىرىغا ئالدانماي ۋەتىنىمىزنىڭ توزىقىغا چۈشمەي ھەمدە پۈتۈن ئۆچۈن يۈرتۇمنى ساتماي، مەرقىي تۈركىستانىنىڭ خەتاي ئىستىلاسىدىن قۇتۇلۇشى ئۈچۈن مۇجادىلە قىلىپ كەلگەن سادىق ۋاپادار بىر مىللىي خىزمەتچىلىرىمەن. بۈمۈنا سۈھبەت سىلەن بۈگۈن، ھەر بىر سىلىرىگە ئۇزۇمىنىڭ ئەكسىنى سۆزلەشكە تېچە مەسىلىنى ئاكلاتماقچى بولۇپ بۇ ئوچۇق خەتنى سۇندۇم.

شەرقىي تۈركىستانىنىڭ ئاساسى داۋاسى نېمە؟ ئۈيغۇرلىمۇ، پات ئارىدا خەتاي ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، ئىستىقلالغا ئېرىشىشتىن ئىبارەت.

خەتاي ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، ئىستىقلالغا ئېرىشىش كۈرىشى، بۈگۈنكى مەسىلە ئەمەس. بۈمە مىلە 200 يىلدىن بېرى داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان بىر مىللىي مەسىلىدۇر. خەلقىمىز بۈئۈزۈن تارىخى جەريانىدا، خەتاي يىلارغا قارشى ئىنقىلاپ قىلىپ، زور قۇربان بېرىشلەرنى باشتىن كەچۈرۈپ، يۈز مىڭلارچە قەھرىمانلىرىنى شەرقىي تۈركىستانىنىڭ خەتاي ئىشغالىدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن مۇقەددەس جىھاد يولىدا شەرەپلىك قان تۆكتى. خەلقىمىز ئەزەلدىن خەتاي يىلارنى سۆيمەيدۇ، ئاسارەت ئىچىدە ياشاشنى خالىمايدۇ. بۈنىڭغا قارىتا خەتايلار دا: «شىنجاڭدا 3 يىلدا بىر كىچىك ئىنقىلاپ، 30 يىلدا بىر چوڭ ئىنقىلاپ» دېگەن بىر سۆزبار. دېمەك، شەرقىي تۈركىستان خەلقى تارىختىن بۈيان خەتاي يىلارغا قارشى ئىنقىلاپ قىلىپ كەلدى.

ھازىرقى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، يۇزلەرچە ئەسىرلىك تەرىخىي ئاسارەتتىن قۇتۇلۇپ، ئىستىقلالغا ئېرىشتى ھەمدە بىرلەشكەن دۆلەتلەرتەشكىلاتىغا ئەزا بولدى. ئەككى يىل ئىلگىرى ئۇلۇق تۈركىستانىنىڭ غەربىي قىسمى بولغان غەربىي تۈركىستان ئاسارەتتىن قۇتۇلۇپ، ئىستىقلالغا ئېرىشتى، بۈگۈن شەرقىي تۈركىستان ئاسارەتتىن قۇتۇلۇپ، ھورمۇستە قىلىلمەقە ئېرىشىش كېرەك. چۈنكى، پۈتۈن دۇنيا دىكى ئەسىرلىمىلەرنىڭ ئاساسىغا بىسى - ئاسارەتتىن قۇتۇلۇپ، ئىستىقلالغا ئېرىشىپ، بىرلەشكەن دۆلەتلەر

ھۈندىن ئاتمىش يىل ھۈرۈن :

مۇستاپاكامال ئاتاتۈرك نىڭ

پۈتۈن تۈرك مىللىتىگە چاقىرىغى

"بۈگۈن سۆزىتلار ئىتتىپاقى بىزنىڭ قوشنىمىز، دوستىمىز ۋە ئىتتىپاقداشىمىز فەقەت، ئەرتە ئىمپېرىالىزمغا زەربە بېرىش ھەرىكىتىنى باشلاپ ھېچكىم مولچەرلىيەلمەيدۇ. خوددى ئوسمانلى لەردەك، ئاۋسترىيە ـ ۋېنگرىيە لەردەك، بۈلۈنۈپ ئۇششاق پارچىلەرگە ئايلىنىپ كېتىشى مۇمكىن بۈگۈن ئالقانلىرىدە چىڭ تۇتۇۋالغان مىللەتلەر قوللىرىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ كېتىشلىرى مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن دۇنيادا يېڭى بىر كۈچ تەڭپۇڭلىغى بارلىققا كېلىدۇ. ماناشۇ چاغدا تۈركىيەنىمە قىلىشنى ياخشى چۈشىنىشى لازىم. بۈگۈن بۈدوستىمىزنىڭ قول ئاستىدا بىزنىڭ تىلىمىز بىر، ئىمانىمىز بىر ۋەتەنگى تەكتىمىز بىر بولغان قېرىنداشلىرىمىز بار ئۈلەرغا ئېگە بولۇشقا ھازىر تۇرۇشىمىز لازىم. ھازىر تۇرۇش دېگەنلىك جىسم تۇرۇپ ئۆكۈنىنىڭ كىلىشىنى ساقلاپ تۇرۇش ئەمەس، تەييار تۇرۇش كېرەك. مىللەتلەر بۈنىڭغا قانداغ قىلىپ ھازىرلىنىدۇ؟ مەنىۋى كۈچۈرۈك لەرىمىزنى ساغلام تۇتۇش بىلەن ھازىرلانماق كېرەك. تىل بولسا بىر كۈچۈرۈك، ئىمان بىر كۈچۈرۈك ۋە تارىخمۇ بىر كۈچۈرۈكتۇر.

يىلتىزىمىزنى تېپىپ چىقىپ، ھادىسىلەر بىر ـ بىرىدىن ئايرىۋاتقان تارىخىمىزنى چىدە پۈتۈنلىشىمىز لازىم.

ئۈلەرنىڭ (تاشقىرىدىكى تۈركلەرنىڭ) بىزگە يېقىنلىشىشنى كۈتۈتۈپ تۇرماستىن بىز ئۈلەرغا يېقىنلىشىمىز كېرەك".

مۇستاپاكامال ئاتاتۈرك

ئونىنجى يىل نۇتۇقلىرىدىن ـــ 1933

شەرقی تۈركستان ئاۋازی
پەسىللىك ئىلمى، مەدەنى ژورنال
شەرقی تۈركستان تەتقىقات مەركىزى

11 - يىل نەشرى 1994 - 39-40 - سان
قۇرغۇچى: ئىسايۇسۇف ئالپتىكىن
ئىمتىيازئىگىسى: ش. تۆەخپى باشلىغى
مەھمەت رىزا بىكىن
باش مۇھەررىر: مەمتىمىن ھەزرەت
يىزىقچىلىق مۇدىرى: ھامىد كۆكتۈرك
مەسئول تەھرىر: ئابلىكىم باقى ئىلتەبىر
تەھرىرھەيئەتلەرئىسىملىگى:
مەھمەت ساراي، سۇلتان ماھمۇت قەشقەرلى
مەمتىمىن ھەزرەت، ھامىد كۆكتۈرك،
ئابلىكىم باقى ئىلتەبىر، كۆكبۆرى تەكرىتاغ
ھەرپ تىزغۇچى: ئاينۇر تۈركستانلى
باسما: زەفەر مەتبەسى
تۈپلىگۈچى: قېرىنداشلار تۈپلەش ئۆيى
مۇشتىرى ھەققى: چەتئەللەردە 25 دوللار
ياكى 50 مارك، تۈركىيىدە يۈزمىڭلىرا
بانكا ھىساپ نۇمۇرى: ئاق بانكا يۈسۈف
پاشا شۆبە: 46452(832-6)
ئىدارە ئادرىسى: مىللەت جاددەسى
كۈچۈكساراي ئاپارتمان 26/3 نۇمۇر
ئاقساراي 34270
ئىستانبول، تۈركىيە
تىلىفون: 534 80 67 (212)
521 60 02
فاكس: (212) 534 80 67
ئىلان قىلغان ماقالىلارنىڭ مەسئولىيىتى
يازغۇچىغا خاس، بىزگە مۇناسىۋەتسىز،
ماقالا ئاپتور پىكرىگە ئاساسەن قىسمەن
ئۆزگەرتىلىدۇ، ماقالا قايتۇرۇلمايدۇ.
مەتبۇئاتلار ماقالىدىن پايدىلانسا بولىدۇ

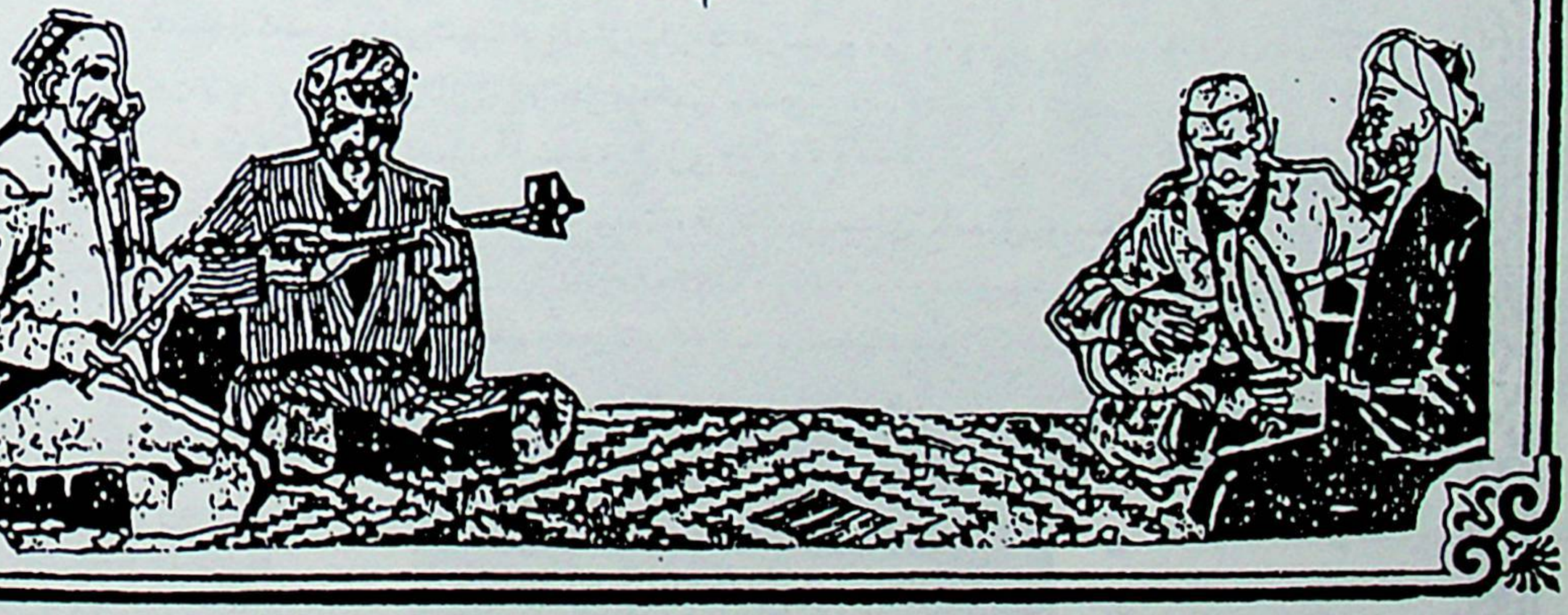

مۇندەرىجە

مۇستاپا كامال ئاتاتۈركنىڭ تۈرك مىللىتىگە چاقىرىقى 118

••••••••• پىشقەدەملەر مۇنبىرى •••••••••

شەرقى تۈركىستان خەلقىگە ئوچۇق خەت ..... ئىيسايۇسۇف ئالپتىكىن 117

شەرقى تۈركىستان تارىخى ..... مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا 114

سەيپىدىن ئەزىزىگە ئوچۇق خەت ..... ھۆسىيىن قارى ئىسلامى 108

••••••••• سىياسى، تارىخى مۇھاكىمە •••••••••

بىر دۆلەتنىڭ يىقىلىشى ..... مەمتىمىن ھەزرەت 105

غەربى تۈركىستاندىكى قېرىنداشلارغا ئوچۇق خەت .. ئەخمەت ئىگەمبەردى 99

شەرقى تۈركىستان ـ ئويغۇر تۈرك گلىرىنىڭ مۇقەددەس ئاناماكانىدۇر 86

..... ئابلىكىم باقى ئەلتەبىز .....

••••••••• سىياسى، ئىجتىمائى خەۋەرلەر •••••••••

دۇنيا ئىسلام بىرلىگى تەشكىلاتىنىڭ قارارى 73

شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ قۇرۇلغانلىقى خاتىرىلەندى 69

ئامىرىكىدا تۈرك دۇنياسى قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى 68

شەرقى تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇلىستان بىرلىك قۇرۇلتىيى ئىچىلدى 67

نۇر مۇھەممەت كەنجى ئوغلى ئىستانبۇلدا زىيارەتتە بولدى 66

شېھىتلەر ئۈچۈن خەتمە قۇرئان تىلاۋىتى ئۆتكۈزۈلدى 65

••••••••• مەدەنىيەت ئۇچۇرلىرى •••••••••

"ئاسارەتتىكى تۈرك، مۇسۇلمان دۆلىتى ـ شەرقى تۈركىستان" ناملىق رەسىملىك .....

كىتاپچە نەشىر قىلىندى 65

فوتوگراف فۇئات خۇدابەردىنىڭ رەسىم كۆرگەزمىسى ئىچىلدى 64

شەرقى تۈركىستان ھەمكارلىق دەرنىگى پائالىيىتىنى باشلىدى 64

قىستا خەۋەرلەر 63

deniz

TURİZM ve SEYAHAT
Limited Şirketi
AKSARAY-İSTANBUL
Tel: (0-212) 529 64 56
585 90 01
589 58 39
Fax: (0-212) 589 58 38

YURT İÇİ - YURT DIŞI
İŞÇİ, ÖRENCİ, TURİST
VE
TÜRK CUMHURİYETLERİNE
BİLET TEMİN EDİLİR

No. 131 '34300

شەرقى تۈركستان ئاۋازى